BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
3 H
22

V.16.

14.
1
E

LOGICA
SIVE
ARS COGITANDI:

In qua præter

VULGARES REGULAS
PLURA
NOVA HABENTUR
AD

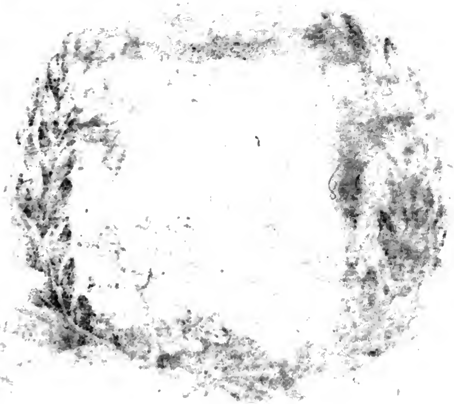
Rationem dirigendam utilia.

Editio quinta, cæteris emendatior.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LUGDUNI BATAVORUM;
Ex Officina JOANNIS du VIVIE. 1694.

INTERPRES LECTORI.

ANnus eſt, & is qui excurrit, ex quo meas ad manus in ultimâ fermè Angliâ degentis pervenit hæc Logica. Dici vix poteſt quantum vel curſim primum perlecta placuerit mihi; nec mirum, quippe conſcripta viſa eſt, ex illius Philoſophiæ placitis, quam ego utcunque meo more excolueram.

Hinc ut fieri aſſolet ubi quid arridet, cum prima ſubitariaqne lectione animo meo non feciſſem ſatis, ad ſecundam volavi, inque illa totus & meditabundus aliquandiu hæſeram, cum legendo meditandoque feſſus, forte aliud

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

agens, calamum in manus ſumpſi, &, ut mentem rerum ingeſtarum numero & mole gravem, enato ipſis ex ſtudiis oblectamento recrearem, primarum ludibundus linearum verſionem tentavi: En levem inconſultamque operis mei originem!

Cæterum, paginæ unius alteriuſve translatione, Minerva non prorſum, ut mihi videbatur, invita, defunctus conſilium cœpi operis totius aggrediundi, experiundique (poſt viginti plus minus annorum à Muſis Galliiſque abſentiam) quid ego Anglus in Gallicis Latine vertendis poſſem; atque una ignorandi, hoc eſt, per literas Amicoſve non inquirendi, quouſque ultimam Operi manum impoſuiſſem, an alterius cujuſpiam ſtudio hæc noſtra Logica Latinitate donata, aliis quam popularibus Gallis ſui copiam feciſſet.

Neque male mihi ceſſurum hunc, cum hac ignoratione, laborem ſum arbitratus: quamdiu enim in illis verſarer, habi-

habiturus eram, quo non inutiliter oblectarem ocium meum, atque etiam id ſtudium atque eam diligentiam in intelligendis addiſcendiſque, quæ ad Latina traducebantur, mihi ducebam adhibenda, quæ par eſt adhiberi, ubi quidpiam Publico deſtinatur, & quæ proinde non poterant non altiſſime memoriæ infigere doctrinam à Cl. Authore traditam, quam ego ad Rationem, hoc eſt, vitam opime regendam rebar utiliſſimam.

Jam vero integrâ verſione perfunctus cœpi tandem quærere an uſpiam alias extaret hæc Logica; cumque innotuiſſet quærenti vel ſolis hucuſque Gallis proſtitiſſe, vel ſaltem primam tantum editionem in Latinam linguam tranſlatam, (quod etiam ita mihi ſubindicabatur, ut de facti veritate dubitandi locus relinqueretur) hanc meam duxi edendam verſionem, qua Lector tertiam illam Editionem Gallicam, ab Authore recognitam & tertia, ut ille

 in

in Monito affirmat, parte auctam habiturus eſt.

Ad hoc ego propellebar non Lucelli, non gloriolæ ſpe, ſed unica ſingularique operis utilitate, Abſentium Amicorum literis, Præſentium calculis ſummopere mihi commendata; propellebar eâ, quam apud Gentiles Gallos iteratis editionibus ſibi comparaverat eſtimatione, atque etiam honorificentiſſima mentione, quam apud Authores acerrimos inveni non infrequentem, adeo ut ab illorum nonnullo *Mirabilis Logica ſive Ars Cogitandi* audiat.

Propellebar denique inſigni librorum numero, (qui vel mihi hic terrarum conſtituto, ubi tenue vel nullum literarum literatorumque commercium eſt, innotuere) ex hujus Logices regulis conſcriptorum, tum ab aliis, tum ab ipſo præcipue Cl. Authore qui illis non minus quàm rebus præclare geſtis etiamnum inclaruit, ac indies

indies inclareſcit magis ; ſi vera non incurioſe quærenti nunciata ſunt ; ut noris, Lector, Logicum noſtrum Pædagogico Scholarum pulvere non ſordeſcere.

Dictis ſupereſt ut paucula adijciam de eo quod in hac Logica eſt operis mei. Animi, ut ſuperius innui, cauſa hanc ego telam orſus ſum : ſucciſivas tantum horas illi impendi, (neque enim me Bibliothecæ aut Muſæi inquilinum fecit aut vitæ ratio aut ſors aſperior) hinc totum biennium hæſit in textrino. Fateor me non indiligenter aut perfunctorie in hoc opere verſatum, ac proinde inſcitiæ meę, non oſcitantiæ adſribendos, quos hic Lector errores offendet ; ut autem hi eſſent quam pauciſſimi, Amicorum, ut potui, Latine Galliceque doctorum operas adhibui, qui exemplaria contenderent, emendarentque quicquid vel à Gallicis ſecus dictum eſſet ; vel poſſet aſſuetas puriori latinitati aures

offendere. Piaculum duxi vel hilum ab Authoris ſenſu diſcedere. Si verbum verbo, vel comma commate alicubi non reddidero, me illa arbitror uſum licentia quæ interpretibus danda eſt; qui imitatorum inſtar *ſervum pecus non ſunt*. Verborum centones, non minus quam ſparſim aſſutos, ut Horatius loquitur, purpureos pannos vitavi, Ubique ſtudui ut ſine Barbariȩ ſordibus oratio eſſet, (quantum patitur Logices refractaria indoles) latina, perſpicua, & ſubjectæ materiȩ accommodata. Quædam ſunt cap 8. & 9. partis ſecundæ Gallicæ linguæ Idiomatiſmos tantum ſpectantia: Hæc etiam inſerui: tum quia pauca, tum ne viderer aliquid juris mihi vindicare ad authoris ſcriptionem mutilandam. Denique coactus ſum quoſdam *D. Auguſtini* locos, unumque *Ciceronis* meis verbis dare; cum illorum opera ad manum non eſſent, & ruri degerem, ubi illa haberi non potuere. Præterea

nota-

notata capita non erant unde conquiri ex aliorum Bibliothecis per amicos poſſent.

Quod ſi quicquid protuli, ad meam excuſationem non faciat, ſintque adhuc qui credant cum libro optimo, mala verſione male actum, accedo doleoque. Non tamen ſpes me deſtituit aliquem, illa, quæ verſus facit, indignatione permotum, verſionem aliam, meliorem, operi parem olim *adornaturum*. (Neque enim intermori, aut non digne ad Poſteros tranſmitti poteſt tantæ utilitatis Libellus,) Quod ſi me vivo eveniat, quos hic recte incorrupteque judicare cupientibus conſecro labores, alacri ſpondeo lubentique animo me daturum emendaturis ignibus.

Sed diu te in limine moror, Lector. Ad Opus ipſum jam te voco; cum primum monuero, ut quæ pure Logicalia ſunt, iis ſci. ſimilia quæ in ſcho-

lis paſſim traduntur, mecum, ſi velis contemnas, (licet & hæc ſuam hic gratiam, decuſque habeant, à ſingulari, qua docentur methodo.) Cætera vero author ſum, non ut legendo percurras, ſed ut meditando digeras digeſtaque diſpergas ad omnia judicia, ad omnes vitæ actiones, ſi tanti ducas *ſapere.*

Monitum Authoris.

ORigo hujus operis prorſus fortuita eſt, debeturque potius cuidam animi oblectamento, quam ſeriæ deliberationi. Vir quidam illuſtris Adoleſcenti nobili, quo cum ſermones conſerebat, & in quo elucebat ingenium admodum perſpicax & ſolidum, narrabat ſe itidem adoleſcentem, in virum quendam incidiſſe, à quo maximam Logices partem intra quindecim dierum ſpatium didicerat. Alius qui aderat, quique non magni Scientiam illam faciebat, hinc ſumpta occaſione, ſubridens ſpopondit, ſe intra quatuor, aut quinque dies, Nobilem Adoleſcentem edocturum, modo

laboris

laboris tædium non detrectaret, quicquid eſſet in Logica utile. Placuit pollicitationis hujus, caſu emiſſæ, cum materiam alternis aliquandiu ſermonibus ſubminiſtraſſet, periculum facere: Et cum vulgares Logicæ non ſatis commode aut compendioſe ſcriptæ judicarentur, è re viſum eſt Epitomen conſcribere in Adoleſcentis hujus ſolius uſum.

En unicum operis ſcopum, cum primo occæptum eſt! quinimo illi unicus tantum dies tunc perficiendo eſt aſſignatus. Sed cum adlaboratum aliquantulum eſt, tot nova in mentem inter ſcribendum venere, ut etiam illa neceſſe fuerit in chartam deponere, ne memoriam gravarent: hinc non unus ſed quatuor aut quinque dies abſumpti, quo uno tempore Logicæ hujus ſumma conſcripta, cui poſtea plura alia ſunt adjecta.

Quamvis autem præter primum Scriptionis conſilium, hic multa tractentur, res ipſa tamen ſucceſſu non caruit: Egregius etenim Juvenis, in quatuor tabulas,

bulas, totam hanc Logicam, ſuâ ipſius opera, conjecit, ſingulaſque, diebus ſingulis, etiam nullo docente, didicit. Verum quidem èſt, non expectandum eſſe, ut quivis alius tantâ facilitate hæc addiſcat; quippe pollebat ille ingenio acri, & mirum in modum prompto ad quidvis intellectu præſtandum.

Habet Lector ſciptionis occaſionem. Jam vero quodcumque demum futurum eſt Operi fatum, jure tamen reprehendi non debet, quod præli beneficio prodeat in publicum, cum non tam emittatur, quam vi quadam extorqueatur è manibus. Plures plura ſibi exſcribi exemplaria curaverant, in quæ, ut fieri aſſolet, varia irrepſerant menda; ſignificatum præterea eſt, Editionem meditari Typographos: hinc, ne illi vitioſà & mutila Exemplaria ſequerentur, viſum eſt opus emendatum & integrum exhibere; hinc etiam neceſſitate quadam adacti ſumus, ad varia adjicienda, adeo ut jam tertia parte auctum compareat;

etenim

etenim ultra limites, quos primo ſpecimini fixeramus, nobis progrediendum. En ſequentium Diſſertationum materiam' quæ operis ſcopum explicant, rationeſque deducunt, cur res tam variæ, quas hic videre eſt, tractentur.

DISSERTATIO

Prima Procemialis.

In quâ nova hujus Logices conſcribendæ conſilium explicatur.

Nihil optabilius eſt Bonâ Mente, Rationiſque ad Verum à Falſo dignoſcendum Æquabilitate. Cæteræ Animi Dotes limites habent, ſpaciiſque concluduntur, Methodus autem Rationis recte utendæ, in omnibus vitæ partibus, in omnibus vitæ Officiis incircumſcripto uſui eſt. Nec ſane in Scientiis ſolis errorem à veritate ſecernere difficile eſt, ſed in omnibus rebus, quas agunt Homines, in omnibus, de quibus colloquuntur, idem planè arduum. Nuſquam non occurrunt viarum Bivia, hæc ad Veritatem, illa ad Falſitatem ducentia; Rationis autem eſt eligere, quibus erit inſiſtendum; Qui benè eligunt, rationem benè formatam habent, ſecùs qui malè; atque hinc petitur primum maximumque diſcrimen inter animi Facultates.

Cum hoc ita ſit, in id præcipue nobis eſt incumbendum, ut judicium noſtrum rite, & ad illam, quæ accuratiſſima eſt, amuſſim componamus; huic uni maxima Studiorum pars addicenda. Nos ratione, tanquam inſtrumento, utimur, ad Scientias acquirendas; cum è contra, Scientiis uti deberemus, tanquam inſtrumentis ad rationem benè formandam. Hæc etenim Animi in judicando Æquabilitas

bilitas infinitis gradibus ſuperat omnes ſpeculationes, etiam illas, ad quas perveniri poteſt, ope Scientiarum maxime verarum & ſolidarum. Quod cum ita ſit, Sapiens non *alio fine*, illis curam ſtudiumque impendet, quam prout huic comparandæ inſerviunt; in illis itaque animi vires identidem exercere, non autem defigere debet.

Perdimus quam, alio animo Scientiis Speculativis operam damus; Quid enim, ſi huc non collimet, eſt Studium Geometriæ, Aſtronomiæ aut Phyſicæ, niſi vana animi Occupatio? quæ nec multum earundem rerum Ignorationi præferenda eſt: cum hæc ſaltem & Laboris minus habeat, nec locum det infamæ illi Vanitati, quæ plerunque naſcitur è rerum Sterilium & infecundarum cognitione.

Nec ſane quædam tantum Scientiarum partes, & quaſi receſſus, ſed totæ, quantæ ſunt, inutiles cenſendæ ſi in ſeipſis, & propter ſeipſas æſtimentur. Non in hoc homines naſcimur, ut in lineis menſurandis, Angulorum Proportionibus examinandis, & diverſis materiæ motibus conſiderandis, toti verſemur. Major animus eſt, Vita brevior, tempus pretioſius, quam quæ tantillis impendantur. Cum tamen nobis quam maxime adlaborandum ſit, ut juſtiſſimus; ut æqui veraceſque ſimus, tum in Sermonibus, tum in omni Vitæ actione. Et hoc illud eſt, ad quod præcipue nos ipſos comparare debemus.

Neceſſe autem eſt, ut eo majori curâ, & diligentia huic Studio incumbamus, quo pauciores inveniuntur hac rationis Æquabilitate præditi. Nuſquam non occurrunt Ingenia erroribus obnoxia, quæ, in Vero dignoſcendo, prorſus cæcutiunt; quæ omnia, inverſo ordine, penſitant; quæ tum ſibi, tum aliis amant malis ratiociniis illudere; quæ manus omni rationis Umbræ dant; ſquæ in extremis ſemper, in

medio

medio nunquam verſantur; quæ vel agnitæ Veritati infidum aſſenſum præſtant, (illam caſu ſortiuntur, non præmiſſo examine adſciſcunt) vel eâ obſtinatiâ fidem, ſenſuum præjudiciis oppignorant, ut omni rationi, qua ab illis dimoveantur, aures occludant; quæ de rebus quas ignorant, quas non intelligunt, nec quæ fortaſſe à quovis poſſunt intelligi audacter pronunciant; quæ nullum diſcrimen inter diſcurſum, & diſcurſum ponunt; vel quæ de rerum veritate, ex loquentium voce dijudicant; horum judicio ii qui liberâ ſed ſedata voce loquuntur, veritati litant, ſecus verò, qui in dicendo incaleſcunt, vel quibus adlaborandum eſt ut mentem exprimant, nec aliam, ab hac, norunt judicii ferendi Methodum.

Qua propter nullæ producuntur opiniones adeò abſurdæ, adeo enormes, quæ approbatoribus careant. Quicunque velit hominibus imponere, is homines; dubio procul, inveniet, *quibus decipi voluptas* erit; & nugæ omnium nugaciſſimæ quotidie ingenia *offendunt*, iis credendis æſtimandiſque apta. Poſtquam autem conſtitit Aſtrologiæ judiciariæ deliramentis tot capi, viroſque cæteroqui graves, hanc materiam ſerio tractare, nihil hac in parte mirum videri debet. Eſt in Cœlo ſydus, cui nonnullis placuit, Libræ nomen indere; cum tamen non magis Libram referat, quam Molam Alatam: Libra Juſtitiæ Symbolum eſt, ergò quibus hoc ſydus naſcentibus præfuit, in viros evadent juſtos & æquos. Tria alia in Zodiaco ſigna exiſtunt; horum Uni Aries, alteri Taurus, tertio Capricornus nomen eſt; Cum tamen Elephantis, Crocodili, & Rhinocerotis nomina illis quis potuiſſet imponere. Utcunque Aries; Taurus, Capricornus animalia ruminantia ſunt, ergò periculum eſt, ne quis vomitu reddat, quæ medicamenta ſumſerit, dum Luna hiſce conſtellationibus ſubjacet. Utut ridicula & futilia hæc ratiocinia ſunt, aliqui inveniuntur, qui ea pro ſinceris mercibus vendunt, alii qui emunt.

Sed hic malus rationis uſus non tantum cauſa eſt errorum, quos Scientiis immiſcemus, ſed ut plurimùm aliorum, qui in civili vitâ committuntur. Hinc prove-

niunt injuſtæ, & malè motæ lites; hinc præcocia conſilia; hinc temerè ſuſcepta negotia, quinimo raró peccatur, niſi cùm perperàm & inconſultè judicatur. Adeo ut omnium maximè interſit noſmetipſos hac in parte ritè inſtituere & conformare.

Sed quo hoc optabilius, eo factu difficilius eſt, cum ab illo pendeat Ingenii dimenſo, quod cuique naſcenti diſtributum eſt. Senſus communis res eſt non admodum communis. Ingenia craſſa & ſtupida infinito numero reperiuntur; hæc fruſtra veritates docendo excolueris, intra earum rerum limites cohibenda ſunt, quæ ipſorum captum non excedunt, interdicendumque ne de iis pronuncient, quæ nequeunt intelligere. Fatendum tamen eſt maximam falſorum judiciorum partem hinc ortum ſuum non ducere, ſed deberi cuidam mentis præcipitationi, & attentionis defectui, quæ in cauſa ſunt, ut de iis, quæ confusè tantum, & obſcurè cognoſcimus, temerè, & præproperè judicemus. Tepidus etiam ille amor, quo veritatem proſequimur, nos efficit in vero à falſo judicando, plerunque minùs ſollicitos. Apertis ulnis in ſinum admittimus promiſcuam ratiociniorum & axiomatum farraginem; hæc malumus pro veris ſupponere, quam ad examen vocare; ſi non capimus ipſi, credere volumus ab aliis capi; & ſic memoriam infinitâ rerum falſarum, obſcurarum & non intellectarum ſuppellectile oneramus, e quibus tanquam indubitatis principiis, concluſiones poſtea deducimus, nequaquam ad ea attendentes quæ vel dicimus, vel cogitamus.

Vanitas prætereà & arrogantia vires addunt huic malo; pudet nos de quovis dubitare, quidvis ignorare; malumus inconſultè garrire, & caſu pronunciare, quam noſmetipſos agnoſcere non ſatis inſtructos ad ſententiam ferendam: toti ſcatemus ignorantiis & Erroribus, cum tamen nihil difficilius ſit, quam hanc tam æquam, tam debitam naſcituræ conditioni confeſſionem extorquere, *Neſcio*, *Fallor*.

E contrà, alii inveniuntur indolis prorſus oppoſitæ: his lucis affulſit ſatis, quâ dignoſcant plurima obſcura eſſe, ac incerta; cumque in alterum Vanitatis extremum abrepti, teſta-

teſtatum Orbi velint, ſe neutiquam inconſultæ plebis credulitati obnoxios, gloriæ ducunt aſſerere nihil certi omnino eſſe. Hoc pacto amoliuntur laborem illum, qui in rebus examinandis collocari debet; ac eidem peſſimo principio innixi, veritates manifeſtiſſimas, atque ipſam adeo Religionem inter dubia & incerta habent. Hinc, (alterum illud Ingenii humani extra rationis orbitam evagantis vitium) natus eſt Pyrrhoniſmus, qui cum videatur illorum temeritati contrarius, qui omnia credunt, de omnibus pronunciant; ab eadem tamen radice originem ducit, *Attentionis* ſci. *defectu.* Illi enim eam operam, quæ erroribus cognoſcendis neceſſaria eſt, nequaquam impendunt; hi nolunt in veritatum contemplatione verſari, eâ curâ ac diligentiâ, quæ illis potis eſt evidentiam conciliare: Quævis ſubluſtris & maligna lux ad veritatem in rebus falſiſſiis videndam illis ſufficit, his ad falſitatem in rebus veriſſimis detegendam; cum tamen in utriſque effectuum tam diſparium cauſa ſit, unus idemque Attentionis defectus.

Vera Ratio unicuique quod proprium eſt, tribuit: hac duce, de dubiis dubitamus, falſa rejicimus, & ſeriò vera agnoſcimus, miſſas facientes vanas Pyrrhonicorum argutias quæ neque apud eos, qui illas vendunt, res certas, ſuâ poſſunt certitudine exuere. An ſit *Terra, Sol, Luna*, an *totum majus ſit ſua parte* nemo unquam ſeriò dubitavit; verbis quidem poterit quis affirmare ſe dubitare, quia mentiri poteſt, ut autem animitus hoc dicat, prorſus impoſſibile eſt. Adeo ut Pyrrhoniſmus mentientium ſecta cenſenda ſit, non hominum ea, quæ perſuaſa habent, profitentium. Hinc cum ſenſa animi malè cum verbis conſentiant, paſſim pugnantia efferunt, ut in Montano videre eſt; qui vitam & vires, ultimo ſeculo, huic ſectæ reddere conatus eſt. Is enim poſtquam Pyrrhonicos inter, & Academicos id diſcriminis agnoviſſet, quod hi quædam aliis veriſimiliora dicerent, negarent illi, pro Pyrrhonicis ſententiam dicit, his verbis, *Pyrrhonicorum opinio*, inquit, *& audacior atque eadem veriſimilior eſt.* Sunt itaque alia aliis veriſimiliora. Neque ſanè hâc locutione argutias ſectatus videtur, ſed verba

à naturâ ipſa (quam opinionum falſitas extinguere non poteſt) profecta, illi nec cogitanti excidêre.

Periculoſiùs in rebus abſtruſioribus graſſatur hoc malum: qui enim ſcepticè amant de omnibus dubitare, vel animum omninò avocant ab illarum rerum conſideratione, quæ illis lucem poſſunt affundere; vel admodum perfunctoriè in earum contemplatione verſantur, atque ita in Spontaneam, de Rebus ad Religionem pertinentibus, dubitationem dilabuntur; hæ autem incertitudinis tenebræ, in quas ſe conjiciunt, illis plurimùm adblandiuntur, ac commodæ reputantur, quæ & oblatrantem conſcientiam compeſcant, & licentiam indulgeant libidini & vitiis inſerviendi.

Hæ itaque mentis humanæ aberrationes, quæ ſibi metipſis adeo oppoſitæ videntur, (altera enim inconſultè aſſenſum noſtrum obſcuris, & incertis proſtituit, quem altera claris, & evidentibus denegat) ab eâdem cauſâ proficiſcuntur, illo, ſci. attentionis defectu, quæ veritati inveſtigandæ neceſſaria eſt. Quod cum ita ſit, palam eſt, uno eodemque modo medendum eſſe utriſque, medebimur autem ſi accuratâ trutinatione, & ſummâ attentione, tum judicia, tum cogitationes penſitemus. Unica hæc methodus eſt, qua nos à lapſu tutos præſtemus. Vana quippe eſt Academicorum ſubtilitas, quâ conantur probare, non magis veritatem quam fugitivum ſervum poſſe cognoſci, ſi hic ſtigmate, illa criteriis careat. Prout enim ad lucem à tenebris diſtiguendam, ipſâ tantùm luce, quæ ſeſe oculis ingerit, opus eſt; ita etiam ad Veritatem dignoſcendam, ſufficit claritas illa quæ Veritatem ipſam circumambit, quæque nos nolentes & renitentes rapit in ſui agnitionem. Adeò ut hæc Scepticorum argumenta non magis impedire poſſint quominùs Veritati manus demus, cum illam attente, & ſerio contemplamur, quam eadem poterint efficere, ne Solis radios videamus, cum illi in ſanos apertos oculos incurrunt.

Sed quia animus non adhibitâ debitæ attentionis cautelâ, à quovis falſo lumine in errores deducitur, ſuntque plurima, quæ non niſi poſt longum, & laborioſum examen ſuæ nobis veritatis copiam faciunt, utile ſine dubio eſt, in promptu

tu

tu quaſdam regulas habere quæ greſſus noſtros in veritatis indagatione regant, quo facilius progrediamur & tutius. Nec ſanè inter res impoſſibiles cenſendæ ſunt hæ Regulæ. Cum enim homines nunc ritè, nunc perperam judicent; interdum probe ratiocinentur, illegitimas interdùm nectant conſequentias; inſuper cum errores, poſt lapſum, poſſint recognoſcere, poſſunt, etiam cogitationum ſeriem relegendo, illam methodum invenire, quâ in legitimis ratiociniis uſi ſunt, non minùs quam errorum, ubi lapſi ſunt, cauſas detegere: atque ita ex hiſce animadverſionibus quoſdam ſibi Canones, ſive Regulas formare, quæ uſui eſſe poſſunt, ne deinceps fallantur.

Et hoc ipſum eſt, quod ſe facturos Philoſophi ſpondent, ac de quo adeò magnifica pollicentur. Si lubeat iis credere, in illâ parte, quam regendæ Rationi deſtinant, quamque *Logicam* vocant, eam nobis affundunt lucem, quæ omnes a mente tenebras diſpellat, quæ omnes apprehenſionum errores tollat, quæ regulas commonſtret adeò certas, ut illarum ductu infallibiliter veritatem ſimus aſſequuturi, adeo neceſſarias, ut ſine illis, nobis illuc pervenire ſit impoſibile. En quibus hi Philoſophi Logicam ſuam exornant Encomiis! at ſi, conſultâ Experientia, ſcire velimus, quos hi Philoſophi, hujus beneficio ſcientiæ, vel in ipſâ Logica, vel in aliis Philoſophiæ partibus progreſſus fecerint, jure metuendum erit, ut Magnifici Promiſſores fidem liberarint.

Cum tamen hinc iniquum ſit, illud, quod in Logicâ bonum eſt, rejicere, quia in malos non nunquam uſus cedit, illinc à vero abhorreat, magna ingenia tantum operis, in inveſtigandis ratiocinationum regulis, poſuiſſe, & nihil ſolidi, aut utilis adinveniſſe: ac denique quia conſuetudo neceſſitatem quandam invexerit, craſſa ſaltem Minervâ, ea ſciendi, quæ de Logica traduntur, credidimus aliqualiter utilitati nos publicæ litaturos, ſi illa in unum collegerimus, quæ ad judicia noſtra formanda aptiſſima videbuntur: atque hic proprius hujus operis ſcopus eſt, quamvis illi novæ conſiderationes quamplurimæ, quæ in Mentem inter ſcribendum venerunt, additæ ſint, quæ & mole maximam, & forſan utilitate præcipuam operis partem faciunt. (b 3) Phi-

Philoſophorum enim vulgus, in tradendis conſequentiarum regulis verſatum ut plurimum videtur; & quamvis dici non poteſt quod ſuâ careant utiltate hæ regulæ, cum utiles eſſe poſſint argumentorum quorundam implicatorũ vitiis detegendis, tum cogitationibus eâ ſerie ac ordine diſponendis, quæ veritates evidentiùs & victorioſiùs probent; attamen arctos limites habet hæc utilitas; rariſſimè enim in conſequentiis deducendis erramus, in judiciis vero ferendis ſæpiſſimè, e quibus poſteâ malæ conſequutiones deducuntur. Parũ vero ſolliciti huc uſque Logici fuerunt de hoc vitio tollendo, cũ tamen novæ quæ in hoc libro paſſim occurrunt conſiderationes, illi amoliendo præcipuè deſtinentur.

Exigit tamen à nobis Juſtitia, ut Lectorem certiorem faciamus, conſiderationes, quas hic novas dicimus, quia in vulgaribus Logicorum Scriptis non reperiuntur, illius omnes non eſſe, qui in hoc opere conſcribendo laboravit, ſed alias mutuatas eſſe è libris cujuſdam Philoſophi, cujus magnum hoc ſeculo nomen eſt, ac in quo tantus elucet Ingenii nitor claritâſque, quanta in reliquis deprehenditur confuſio atque obſcuritas; alias vero deſumptas ex Opuſculo nondum edito Cl. Paſchalii, cui nomen L'eſprit de Geometrie *Anima Geometria*: atque hæ præcipue parte 1. cap. 9. inveniuntur, ubi de differentia Definitionum Nominis & Rei diſſeritur, atque parte 4. ubi quinque Regulæ tradûntur, quamvis hic fuſius explicentur quam in illa Scriptione Originali.

En vero quæ de iis obſervanda jam occurrunt, qu de Vulgaribus Logicorum libris in hunc noſtrum tranſlata ſunt.

Primò propoſitum eſt ea omnia hic tradere, quæ reverâ utilia in aliis comperta ſunt; qualia habentur regulæ Figurarum, Nominum, ac Idearum, Diviſiones, & quædam de Propoſitionibus Animadverſiones. Alia quidem parum utilia judicavimus, qualia ſunt quæ de Categoriis, Locíſque Topicis traduntur: hæc tamen ideo non omiſimus, quia pauca ſunt & facilia, communiterque addiſcuntur; Sed unà indicavimus quo in pretio haberi debeant, ne ſci. utiliora quam ſunt, credantur.

Anixius

Anxius dubitatum eſt, an Loci quidam ſalebroſi, parumque utiles tractarentur, quales ſunt illi, qui Propoſitionum Converſiones tradunt, aliique, qui Figurarum Regulas demonſtrant. Tandem tamen & hos conſultò adjecimus, cum difficultas ipſa ſuam ſecum ferat utilitatem. Jure quidem dici poteſt, cum hæc ad Veritatem aliquam eruendam non collimet, *Stultum eſſe difficiles habere nugas :* attamen declinanda non eſt, cum ad verum nos deducit: Arduæ enim Veritates non ſine magno nos commodo exercent.

Quemadmodum ventriculum aliqui ita conſtitutum habeat, ut non niſi teneros, delicatoſque poſſint cibos concoquere; ita alii, iis præditi ingeniis ſunt; quæ nullas capiunt Veritates niſi faciles, & Eloquentiæ lenociniis commendatas. Utriuſque culpæ danda eſt hæc teneritudo, vel potius debilitas. Aſſuefaciendum Ingenium eſt, ad Veritatem tum maximè eruendam, cum latet, difficultatibuſque obſepitur; illam, quácunque demum facie ſeſe videndam exhibet, recipere debemus & colere. Si hanc animi, à rebus Scholaſticis & ſubtilibus Averſationem (in quam omnes proclives ſumus) non projiciamus, ſenſim ingenium coarctamus, ac iis intelligendis ineptum reddimus, quæ non niſi poſt catenatam plurium propoſitionum ſeriem cognoſcuntur. Si vero Veritas aliqua non niſi è tribus, quatuorve principiis, quæ uno intuitu conſideranda ſunt, emicet, continuò mentis oculis tenebræ offunduntur, tædiumque nos capit illius perpendendæ; atque hoc pacto, rerum multarum perquam utilium nos ſcientiâ privamus, quod ſane vel maximè vituperandum eſt.

Ampliatur quodammodò, capaciorque aſſuetudine mens fit, idque præcipuè Mathematicarum, aliarumque rerum difficilium, (quales illæ, de quibus modo loquuti ſumus) contemplatione. Illæ extenſionem quandam ac amplitudinem Menti impertiunt, illæ faciunt ut cognoſcendis ſeſe applicet attentius, & cognitis adhæreſcat firmius.

En quibus adducti rationibus, arduas haſce materias tractavimus, idque non minus accurate, quam in aliorum Logicis fieri ſolet! Poterunt, quibus hac de re factum non eſt

ſatis, iis omiſſis ad alia tranſire. In hunc finem notas illarum indices capitibus, ubi habentur, præfiximus, adeo ut hic Lector queri non poſſit, ſi enim omnino, ſponte eſt illas lecturus.

Præterea, inſuper habendam duximus illorum nauſeam qui auditis illis terminis, quos Ars efformavit, ad argumentationum modos altiùs Memoriæ Infigendos, non aliter inhorreſcunt, quam ad Magorum incantationes; quique de *Baroco* & *Baralipton* ſatis frigidos jocos ſpargunt, tanquam horum uſus, apud illos tantum Sciolos vigeret, quos Galli *Pedants* dicunt. Nos tamen plus offendimus in inficetis illis jocis, quam in technicis iſtis terminis, quos jure carpamus. Vera enim ratio, ac ſana mens nequaquam ſinunt, ut id pro ridiculo habeamus, quod ridiculum non eſt: Ridiculi autem in his terminis nihil eſt, modo nulla in illis arcana latere fateamur, &, cum ad memoriam tantum ſublevandam ſunt excogitati, ab illis in communi ſermone abſtineamus: riſu enim dignus eſſet qui argumentaturus, argumentaturum ſe in *Bocardo* v. g. vel *Felapton* præmoneret.

Vanam hanc Sciolorum Gloriationem (Gallos *Pedanterie* dictam) perperam aliquando aliis objicimus, imo objicientes in eam impingimus. Vitium enim illud Animi eſt, non Profeſſionis; ſunt qui illo laborant in omni vitæ genere, omni ſtatu, omni conditione. Res humiles & nihili magni facere, peritiam, vanitatis ergò oſtentare, Latinis Græcas ſententias ſine delectu accumulare; de ordine menſium Atticorum, de veſtibus Macedonum, ac ſimilibus nugis diſputando incaleſcere, Scriptores quos redarguimus, injuriis afficere; eos, qui nobiſcum de intelligendo Suetonio, de nominis alicujus Etymologiâ non ſentiunt, tanquam de re Religionis aut publicâ ageretur, crudeliter lacerare; Populum concitare adverſus eum, qui minus honorifice de Cicerone ſentiret, tanquam publicæ pacis violatorem, quod adverſus Eraſmum facere conatus eſt Julius Scaliger; cujuſpiam ex antiquis Philoſophis famam ac æſtimationem non aliter tueri, quam ſi cum ſanguine

quam

quam proximè attingeres, ipſiſſimum eſt, quod prædicto illo Gallico nomine male audit. Non tamen in eos cadit hoc vitium, qui in terminis quibuſdam technicis, ſatis ingeniosè ad memoriæ ſubſidium inventis, vel diſcendis, vel explicandis occupantur, modò id debitâ & ſuperius memoratâ cautione fiat.

Nihil jam ſupereſt, niſi ut rationem reddamus, cur plurimas quæſtiones, quæ in vulgaribus Logicis reperiuntur, hic omiſerimus, quales ſunt, quæ in Prolegomenis traduntur, quæque de *universali à parte rei*, *de Relationibus* aliiſque ejuſdem farinæ tractant. Reſponſi vicem habere poſſet, illas potius ad Metaphyſicam pertinere, quam Logicam. Sed hoc præcipuè in causâ non fuit: modo enim quidpiam uſui eſſet erudiendo intellectui, parum curavimus ad quam demum ſcientiam ſpectaret. Liberum unicuique eſt, non minus cogitationes ſuas, quam formas literarum Typographicas eo ordine ac ſerie diſponere, quæ maximè ſibi conducibilis videbitur, licet tamen ad illam teneatur, quæ rebus ipſis naturalis eſt, omni illo, quod nobis utile eſt, uti poſſumus, eique locum concedere tanquam Domeſtico & familiari. Quapropter plurima huc tranſlata è Phyſicâ atque Ethicâ, immo è Metaphyſicâ omnia fermè quæ ſcitu ſunt neceſſaria; quamvis nihil idcirco ab aliis mutuò dici poſſumus accepiſſe: quidquid Logicæ tradendæ inſervit, ad Logicam pertinet. Cui profectò riſum & cachinnos non exciret cum Ramiſtis Ramus, (licet aliàs viri docti cenſendi ſunt) dum laborat ac ſudat in ſuis unicuique Scientiæ limitibus aſſignandis, cavetque non minus ſolicitè nè aliæ aliarum jura ac ditiones invadant, quam ſi de regnorum limitibus, curiarum juriſdictionibus ageretur.

Non tamen ob hanc cauſam tantùm, quod difficiles parumq; utiles ſunt, has Scholæ quæſtiones miſſas fecimus, quaſdam enim tales deduximus. Inſuper enim credidimus neminem in malam partem accepturum, noſtrum de illis ſilentium, cum in nullo paſſim pretio habeantur.

Magnum ſane diſcrimen ſtatuendum eſt inter inutiles, quibus

quibus Philoſophorum Libri ſcatent, quæſtiones; quædam ipſis authoribus contemptui ſunt, quædam ſibi nomen ac famam acquiſivere, crebroque tractantur, à viris cætero-qui doctis, & magnæ æſtimationis.

Opiniones celebres paſſimque agitatas, quamvis alioquin falſæ ſint & erroneæ, æquum quodammodo eſt ut addiſcamus: Hanc enim Civilitatem, vel potius Juſtitiam, non erroribus, (cultum enim illi merentur nullum) ſed hominibus iis imbutis debemus. Iniquum enim eſt, quæ alii magni pendunt, non præmiſſo examine rejicere aut condemnare; quinimò non niſi ipſo examinis labore contemnendarum futilium quæſtionum jus nobis comparamus.

Majori libertate de inutilibus primi generis quæſtionibus actum eſt, quarum ex numero illæ ſunt quas noſtrâ è Logicâ abeſſe juſſimus. Commodum enim accidit, quod non tantum extra, (ubi nequidem innotuêre) ſed etiam intra Scholarum parietes, exiguo, ab ipſis etiam Doctoribus in pretio, habeantur. De *univerſali à parte rei*, *Entibus rationis*, *ſecundiſve intentionibus* nemo (ſuperis grates) ſerio jam ſolicitus eſt. Nec proinde timendum, ne quis factam ſibi injuriam queratur, quod manum ab illis abſtinuerimus. Quinimo tam male illis cum Gallico ſermone convenit, ut tractatæ in contemptum potius Scholaſticam Philoſophiam ſint adducturæ: quam novâ honoris acceſſione accumulaturæ.

Denique abs re non erit Lectorem monere, à regulis Methodi omnibus numeris abſolutæ, nonnunquam eſſe diſceſſum. Quædam enim in partem quartam rejicimus, quæ videri poterant ad ſecundam vel tertiam pertinere, ſed & hoc conſultò: viſum enim eſt in rem fore, ſimul illa omnia ob oculos ponere, quæ neceſſaria eſſent ad ſummam perfectionem Scientiæ conciliandam, quod Methodi (de qua in quarta parte) ipſiſſimum opus eſt. Eandem ob cauſam non niſi illic loci de Axiomatis ac Demonſtrationibus actum eſt.

En tandem utcunque quæ facta infectave in hac Logicâ eſſe voluimus. Invenientur fortaſſè pauci qui fructum ex-

inde

inde aliquem vel capient, vel animadvertent ſe cepiſſe, quia pauci ſunt qui traditis præceptionibus, per expreſſas reflexiones, ubi res exigit utuntur. Speramus tamen eos, qui has non prorſus perfunctoriè legerit, ita illis leviter ſaltem imbuendos, ut in poſterum evaſuri ſint, in ferendis judiciis, & accuratiores & ſolidiores; idque licet de hiſce præceptis nè quidem cogitent. Sic quædam medicamenta ſenſim, vires inſtaurando, partéſque male affectas corroborando, morbos pellunt. Quicquid demùm ſit, nemini diu oneri futurum eſt hoc opus; quippe qui vel modicè in ſtudiis profecêre, illud perlegere, & diſcere intra ſeptem aut octo dierum ſpacium poterunt, & fieri omnino non poteſt, quin unuſquiſque è tanto rerum diverſarum acervo aliquid in ſuos uſus ſeponat, quod lectionis tædium compenſet.

Diſſertatio Secunda.

In qua iis Objectionibus occurritur, quæ contra hanc Logicam factæ ſunt.

QUiſquis aliquod opus in publicum ſtatuit emittere, is ſibi tot Judices conſtituat, oportet, quot eſt lectores habiturus: Neque hoc illi aut oneri eſſe, aut iniquum videri debet; quod enim publici juris factum eſt, deſinit ad authorem pertinere, qui proinde nec debet anxiam illius curam gerere, nec illud alio, quam quo aliorum opera, oculo intueri.

Si quid tamen juris reſiduum authori competit in emiſſum Opus, illo tantum uti poteſt, ad ea corrigenda quæ ſecùs dicta reperientur; cui rite faciendo maxime conducunt varia variorum judicia, ſive illa æqua fuerint, ſive iniqua: Æqua enim nunquam non proſunt, iniqua autem nequeunt officere, quippè quæ jure poſſumus negligere.

Exigit tamen prudentia; ut iis ſæpe judiciis aliquid deferamus, quæ nobis viſa fuerint iniquiora; ſi enim eorum quæ

redar-

redarguuntur, non oſtendant falſitatem, oſtendunt tamen ea redarguentium captui non eſſe proportionata. Præſtat autem, ubi id ſine magno incommodo fieri poteſt, tam æquabile præ ſe ferre temperamentum, ut dum Sapientibus placemus, inſipientibus nequaquam diſpliceamus. Speranda etenim felicitas non eſt, nos nullos Lectores habituros præter doctos intelligenteſque.

Ac proinde rem facerent Scriptores votis expetendam, ſi primam Operum Editionem, pro informi tantum ac rudi tabula haberent, poſt quam deliteſcentes, virorum doctrina præſtantium judicia ac cenſuras exciperent, ac poſtea diſſentientium opinionibus ad examen revocatis, ac ſeriò perpenſis, in ſcriptis recenſendis, & ad quam poſſunt accuratiſſimam perfectionem deducendis operam denuò collocarent.

En quod in hac ſecundâ Logicæ hujus editione factum dediſſemus, ſi plura ad noſtram perveniſſent notitiam, quæ paſſim adverſus primam objecta ſunt. Utcunque fecimus, quod fieri potuit: multa vel addita, vel expuncta, vel emendata ſunt, ex eorum ſententiâ, qui ea nobis, quæ improbarunt, amicè ſignificavére.

Et primo quod ad ſtylum locutionemque ſpectat duorum fermé judiciis ſtetimus, qui quaſdam mendas, quæ incuriâ irrepſerant, dictionumque formulas ad communem uſum minùs accommodatas notare dignati ſunt; ſi ab illis aliquando diverſum abivimus, id tunc factum cum alios conſulentes, in diverſa ſentientes incidimus, quo caſu quidni illud, quod nobis magis collibitum, eligeremus?

Rebus ipſis plura addita, quam vel mutata, vel expuncta; idque, quia pauca illa fuére quæ nobis oblata ſunt, inverſo ſtylo digna: hoc non obſtante quædam generaliora reſcivimus adverſus noſtram Logicam objici, qnibus tamen refellendis immorandum non erit, quia perſuaſum habemus ſatisfactum iri hæc opponentibus, poſtquam perſpexerint, quid nobis propoſitum fuerit in iis, quæ criminantur, deducendis: ac proinde abs re non erit majoris notæ objectionibus occurrere.

Quibuſ-

Quibuſdam ipſa inſcriptio *Ars Cogitandi* diſplicuit; huic ſubſtituendum cenſuere *Ars bene ratiocinandi.* Meminerint hi Logicam omnibus mentis operationibus regulas præſcribere, ac proinde non minus de ſimplicibus Ideis, quam de judiciis & Ratiocinationibus agere. Nullum autem aliud verbum omnes haſce Operationum differentias complectitur, cum tamen omnes hujus Dictionis notioni ſubjectæ ſint; quippe ſimplices Ideæ Cogitationes ſunt, cogitationes ſunt & Judicia & Diſcurſus. Forſan non abſonè illam dixiſſem *Artem bene Cogitandi*: ſed etiam adverbium illud redundaret, cum Artis vocabulo includatur: Ars enim ipſam methodum denotat, ut Ariſtoteles obſervavit; quapropter nudè dicimus *artem pingendi, artem numerandi*, quia ut quis male pingat aut numeret arte opus non habet.

Plus nobis negotii faceſcit altera, è multiplici variarum rerum, aliis è ſcientiis in hanc Logicam tranſlatarum farragine, petita Objectio: & cum integrum Operis conſcribendi conſilium evertere videatur, ac proinde illius explicandi occaſionem obtrudat, eſt nobis majori ſtudio examinanda ac diluenda. Quid tandem nobis hic negotii eſt, occlamant, cum verſicoloribus illis Rhetorices, Ethices, Phyſices, Metaphyſices, Geometriæ centonibus? Nos Logicam expectabamus; en ut ex improviſo in altiſſimas ſcientias abripimur, cum tamen non conſtet, illaſne calleamus nec ne? Nunquam non ſupponi melius potuiſſet nobis Logicâ opus non eſſe, ſi illarum gnari eſſemus? Nunquid non præſtitiſſet Logicam tradidiſſe nudam ſimplicemque, in qua regulæ tritis obviiſque exemplis docerentur, quam tot tamque diſparatarum rerum congeriem coacervaſſe, è qua vix illa emicant quæ ſpectant ad Logicam?

Sed quia ita rationes ſuas ſubduxerunt, non videntur ſatis perſpexiſſe, non poſſe infeliciùs cum Libro agi, quam ſi omnino non legatur, ſolis enim legentibus prodeſt: Ac proinde quicquid ad libri lectionem allicit, libro utilitatem conciliat. Certiſſimum autem eſt, ſi, ex Objicentium ſententia, Logicam dediſſemus jejunam, in qua tritiſſima

Ant-

Animales & *Equi* Exempla ad nauſeam repeterentur; quamvis alias accurate ſcripta fuiſſet ac Methodice, aliarum tantum auxiſſemus Logicarum numerum, quæ paſſim habentur & negliguntur; cum tamen ipſiſſima hæc diverſarum rerum varietas, & æſtimatione aliquam apud curioſos huic noſtræ conciliavit, & effecit, ut minori tædio, quam cæteræ, legeretur.

Non tamen eo tantum conſilio tam varia admiſcuimus, ut ipsâ varietate Lectorem animos alliceremus, majorique delectatione afficeremus, quàm quâ ſolent capi qui vulgares legunt: inſuper credimus nos eam ſequutos Methodum, quâ non eſt altera, hujus artis tradendæ vel connaturalior, vel utilior, quâque obviam itum eſt grandi incommodo, quo fere omnino inutile redditur Logices ſtudium.

Experientiâ conſtat, è millenis qui Logicam docentur, poſt ſextum a finitis ſtudiis menſem, vix denos eſſe qui Logices quicquam meminerint. Cauſa autem hujus vel Oblivionis, vel neglectus videtur eſſe, quod cum abſtractiſſima ſint, & a communi uſu alieniſſima quæ in Logicâ traduntur, eadem non niſi per inficeta Exempla, & de quibus in poſterum nulla cogitandi intervenit occaſio, docentur: hinc mens, quæ non niſi renitens & coacta in illis diſcendis verſata eſt, iiſdem poſtea infidè adhæreſcit, citòque enatas inde notiones abjicit, cum illæ denuò per praxim nunquam memoriæ commendentur.

Inſuper, cum per hæc vulgaria Exempla palam fiat; Artem hanc non poſſe rebus majoris momenti accommodari, ſolent tyrones Logicam intra Logicam concludere, nec ad alia transferre: cum tamen illa inſtrumentũ ſolum ſit ad reliquas ſcientias acquirendas: adeo ut qui nunquam legitimum illius uſum perſpectum habuerint, legitimè illa uti non poſſint, quinimo proclives ſint ad illam, tanquam rem abjectam, & parum utilem, negligendam ac projiciendam.

Huic nos incommodo remedium allaturos ſperavimus, ſi tanto Logicam intervallo, quanto vulgò ſolet, ab aliis ſcientiis non ſejungeremus, ſed ope novorum exemplorum ita ſolidis cognitionibus applicaremus, ut uno intuitu dici poſſe-

poſſemus exhibuiſſe & regulas & regularum uſum: ſic namque Logices ope de aliis ſcientiis judicabimus, quæ vicem referendo ipſam Logicam altius memoriæ inſigent.

Tantum verò abeſt, ut hæc rerum varietas, nos a præceptis dignoſcendis, diſcendiſvè impediat, ut nihil ipsâ veritate plus poterit conferre, ad ea ſeu intellectui, ſeu memoriæ commendanda: ſubtiliora etenim hæc ſunt, ſi in ſeipſis ſpectentur, quam quæ poſſint vegetum vividumque ut ita loquar, ſui ſenſum animo imprimere, niſi rebus jucundioribus ac ſenſibilioribus alligentur.

Ut autem varietatem hanc quam maxime utilem redderemus, aliundè ſumpta Exempla, caſu ſortiti non ſumus: ſed iis è locis, ubi graviſſimæ veritates tractantur, talia ſelegimus, quæ & regularum & principiorum inſtar eſſe poterunt: ad verum aliis in rebus inveniendum, quæ his fuſius nequeunt deduci.

De Rhetorica, Ex. gra. animadverſum eſt, parum ad oratorum formandum valere illa ſubſidia, quæ ab inventione argumentorum, Phraſium, Ornamentorumve petuntur. Argumentorum ferax mens eſt, dicendi formulas uſus ſuppeditat, figurarum autem ac troporum nunquam non adhibetur pluſquam ſatis: adeo ut Artis Oratoriæ opus primarium ſit, quædam affectata & vitioſa dicendi ac ſcribendi genera vitare, præſertim ſtylum nimis artificioſum ac Rheticorum, mendaciis & hyperbolis figuriſque vi introductis ſcatentem, quo non aliud apud Rhetores majus vitium Noſtræ huic Logicæ ad hæc vitia tum cognoſcenda, tum fugienda, tot inſerta reperientur, quot aliis in libris, qui Rhetoricam ex profeſsò docent, fruſtà fortè quæſieris. Primæ partis caput ultimum, dum quid ſtylus figuratus eſt deſcribit, eâdem opera nos docet genuinum illius uſum, certiſſimaſque tradit regulas, quibus, à ſpuriis legitimas figuras dignoſcamus: illud in quo generatim de Locis agitur, utile eſſe poterit ad vulgarium argumentorum ſuperfluam copiam amputandam. Articulus ille, in quo notantur falſæ & malè cohærentes ratiocinationes, in quas proclives ſunt, qui ornatius atque uberiùs perorare ambiunt, dum pro tur-

pi id omne habendum docet, quod falſum eſt, obiter graviſſimam veræ Rhetorices regulam proponit. & qua nihil magis, animum ad quoddam orationis genus ſimplex, naturale & prudens inſtituit & comparat. Ubi autem in eodem capite admonemur, ut adhibitâ etiam curâ & diligentiâ caveamus ab illis, quibuſcum loquimur, acri ſermone irritandis, plurimos errores docemur effugere, qui eo periculoſiores cenſentur, quo ſunt cognitu difficiliores.

Per primarium Operis objectum non licuit, huc plura ex Ethica transferre. Arbitror tamen neminem iturum inficias, quin latiſſime pateant, & ad pleraſque hominum aberrationes cognoſcendas plurimum conferant, tum quæ parte prima, capite de falſis Ideis Boni & Mali, tum quæ illô alio capite de ratiocinationis fallaciis in civili vitâ contingentibus, ediſſeruntur.

Nihil Metaphyſica ſcitu dignius utiliùſve habet iis, quæ de Origine noſtrarum Idearum, de Idearum ſpiritualium ab Imaginibus corporeis ſeparatione; de diſtinctione mentis & corporis, illiuſque immortalitate, argumentis ab hac diſtinctione deductis, demonſtratâ diſputantur; quæ omnia fuſè tractantur in prima & quarta operis parte.

Variis etiam in Locis ſparſa occurrunt generalia Phyſices, Principia, quæ colligere, ac colligare arduum non erit; atque ex iis, quæ de Gravitate, de Qualitatibus Senſibilibus de Actione, de Senſibus, de Facultatibus attractivis, de Qualitatibus occultis, ac Formis ſubſtantialibus dicuntur, ſatis affulgebit lucis, ad innumeras Ideas falſas amovendas, quas ab infantiæ præjudiciis hauſimus.

Non tamen, quod hic pleraque delibentur, vellem lectores ab illorum lectione librorum abſterrere, qui hæc ex profeſſo tradunt. Nos tantum conſideravimus quoſdam eſſe, quibus generalis hæc & vaga ſcientiarum cognitio ſufficit; ſufficit autem iis qui ſeſe Theologiæ ſtudiis conſecraturi non ſunt. Ad Theologiam enim accurata Scholaſticæ Philoſophiæ notitia prærequiritur, cum hæc illius linguam vernaculam loquatur. Quamvis autem non omnia, quæ utcunque oportet diſcere, hic reperiantur, vere nihilominus affir-

affirmari poterit, omnia haberi, quæ memoriæ mandari, ac ad uſum ſervari conveniet.

Quod objicitur Exemplorum quædam eſſe tyronum captui non ſatis proportionata; verum tantum eſt, reſpectu Exemplorum Geometricorum; ceteri enim intelligi ſatis poterunt à quovis, qui ingenio non prorſus deſtituitur, quamvis aliâs vulgaris Philoſophiæ rudis ſit; imo fortaſsè meliùs intelligi ab iis poterunt, qui ab omnibus adhuc præjudiciis liberi ſunt, quam illis, qui principiis Philoſophiæ communis imbuti ſunt.

Verum quidem eſt, non omnes ſumpta è Geometricis Exempla comprehenſuros, ſed quid hinc inde mali? Nam *illic* tantùm adducuntur, ubi vel Geometrica expreſſe & ab aliis ſeparatim traduntur, ac proinde negligi poterunt; vel ubi res traditæ aut per ſe claræ alienâ luce non indigent, aut aliis Exemplis ita ſunt illuſtratæ, ut Geometricis hiſce opus non habeant.

Si eos præterea locos examinemus, in quibus hæc adducta ſunt, rem difficilem deprehendemus, *alia*, quæ ad rem eſſent, his ſubſtituiſſe, cum inter ſcientias vix altera ſit, quæ tum notiones claras & diſtinctas, tum propoſitiones indubias ſuppeditet.

Exempli cauſâ; De Proprietatibus reciprocis agentes, talem affirmavimus in triangulis rectangulis inveniri, ubi quadratum Hypotenuſæ æquale eſt quadratis reliquorum laterum. Indubitatum hoc ac evidens eſt omnibus qui illud capiunt, qui non capiunt, poterunt pro certo & indubitato ſupponere, nec ideo rem ipſam, ad quam probandam adductum exemplum eſt, minus comprehendent.

Si autem communi *Riſibilitatis* exemplo uti libuiſſet, quæ hominis reciproca Proprietas dicitur, rem ſane propoſuiſſemus, & ſatis obſcuram, atque inſuper diſputatiſſimam. Si enim per Riſibilitatem intelligimus vim, quam habemus, oris certo quodam modo contrahendi diducendique, quod inter ridendum fit, nihil profectò obſtat, quominus poſſimus, alia animalia docere, has oris geſticulationes exhibere; quinimò inveniuntur forſan aliqua, quæ tales

revera exhibent: ſi autem ultrà hanc vultûs mutationem, quæ ridentium propria eſt, cogitationem adjiciamus, quæ riſibilitatem & comitetur & efficiat, adeo ut Riſibilitatis notio includat potentiam ridendi *cogitando*; ſic omnes hominum actiones reciprocæ proprietates dicendæ erunt, cum illarum nullæ non ſint hominum propriæ, modo cogitationem adjungamus: ſic ambulare, bibere, manducare hominum proprietates erunt, cum ſoli homines *cogitando* ambulent, bibant, edant: ſi ſic res ſeſe habeat, nunquam ad manum non erunt proprietatum reciprocarum Exempla, ſed quæ illicò non ſatisfacient illis, quibus perſuaſum eſt, cætera animalia cogitare, illorumque proinde riſum adjunctam cogitationem habere, cum tamen allatum exemplum has difficultates non patiatur, quippe quod certum indubiumque eſt apud omnes omnino homines.

Alio in loco intimavimus quaſdam res corporeas eſſe quas tamen modo prorſus ſpirituali, ac ſine imaginationis ope concipimus, huic illuſtrando Chiliogoni allatum exemplum eſt, hanc figuram mente & diſtinctè & clare concipimus, cum tamen imaginatio nullam illius tam diſtinctam picturam formare poſſit, in qua ejus proprietates eluceſcant. Obiter etiam proprietatum hujus figuræ aliquam interſeruimus, ſci. omnes hoſce angulos æquales eſſe 1996 angulis rectis, palam autem eſt nos noſtram hoc exemplo aſſertionem illuſtraſſe.

Supereſt tantum, ut querelam ſatis invidioſam nobis, à quibuſdam intentatam, amoveamus; quod ex ipſo ſci. Ariſtotele quædam ſelegimus Exempla, tum definitionum vitioſarum, tum ratiocinationum male cohærentium; hoc enim illis ex ſecreto Philoſophiæ Peripateticæ deprimendæ conſilio factum eſſe videtur.

Nunquam tamen hi tam iniquam adverſus nos ſententiam tuliſſent, ſi ad obſervandas in citandis errorum exemplis regulas attendiſſent, quas tamen nos ſequuti ſumus in Ariſtotele producendo.

Primo, Experientiâ magiſtrâ, didicimus exempla, illa quæ vulgo proponuntur, & parum utilia eſſe, & admodum

dum infeliciter memoriâ teneri, idque, quia pro libitu finguntur, ſuntque errorum adeo palpabilium & craſſorum, ut penè impoſſibile judicetur, ut in illos impingamus. Magis itaque ad rem erit, ut tum altiùs memoriæ infigatur, quod de hiſce erroribus dicitur, tum ut poſſimus eoſdem facilius effugere, errorum exempla ſeligere, in quos de facto Scriptor aliquis magni nominis inciderit: famâ etenim & æſtimatione magnorum virorum, in quos tales errores potuiſſe cadere videmus, excitamur ad ſatagendum ne ſimiles nobis obrepant.

Præterea, ſicut unuſquiſque tenetur id, quod ſcribit, reddere, quam poteſt, maximè utile, ita in hoc caſu, de induſtriâ illa errorum exempla proferenda ſunt, quos è re fuerit non ignorare. Sine omni prorſus fructu quis memoriam Fluddi, Helmontii & Paracelſi ſomniis & nugis oneraret: ac proinde petenda ſunt exempla ab authoribus tantæ æſtimationis, ut eorum vel errores interſit habere perſpectos.

Hoc autem totum in Ariſtotele ad amuſſim habetur. Nihil valentiùs nos a lapſibus cohibet, redditque in præcavendis erroribus magis cautos, quam cognoſcere virum talem ac tantum ad eoſdem obices cæſpitaſſe. Philoſophiam etiam illius adeò celebrem reddidere, qui eam ſequuti ſunt, & excoluere viri innumeri doctrinâ & ingenio clariſſimi, ut neceſſe ſit illius defectus & vitia noſcere. Quod cum ita ſit, Operæ pretium Lectores facturos ſumus arbitrati, ſi obiter Peripateticæ Philoſophiæ dogmata recognoſcerent; & quia nunquam non turpe eſt falli & decipi, ita propoſita ſunt, ut qualia ſunt, poſſit cognoſci, notarique per tranſennam defectus, ne Lectoribus imponerent.

Non itaque extenuandi Ariſtotelis causâ, ſed magis ut illi honor deferatur quantus ab illis deferri poteſt qui diverſa ab eo ſentiunt, hæc ipſius ex libris conquiſita Exempla; & aliunde clarum eſt quæ hic redarguuntur, non eſſe magni ponderis, nec Philoſophiæ Ariſtotelicæ corpus concutere, quam impugnare, nunquam in animum induximus.

Si vero eorum, quæ ab Ariſtotele ſingulis in libris præclarè ſcripta ſunt, nulla hic facta ſit mentio, in cauſâ fuit, quod dicendorum ſeries, illam non admitteret; hoc tamen & lubentes & lætabundi feciſſemus, ſi ſeſe obtuliſſet occaſio, nec debitis laudibus Ariſtoteles caruiſſet, quem extra controverſiam eſt, ingenio polluiſſe & perſpicaci & capaciſſimo, quo ſubnixus, in iis, quas diſputavit materiis longas conſequentiarum catenas contexuit: Quapropter & optima ſunt quæ libro ſecundo Rhetorices de affectibus diſſerit, Egregia etiam ſunt quæ in Politicis, Ethicis, Problematibus ac hiſtoria Animalium tradit. Ex Analyticis vero, quamvis pro confuſis traducuntur, illud omne deſumptum eſt, quod de Regulis Logices ſcitur; adeò ut à nemine plura, quam ab Ariſtotele mutuò acceperimus, cum ipſa præceptorum ſumma ab illo ſit profecta.

Verum quidem eſt, Phyſicam inter Ariſtotelis opera videri minus perfectam; illa ipſa etiam eſt, quæ per aliquot ſecula ab Eccleſiâ & prohibita & condemnata fuit, uti vir doctus edito in hoc argumentum libro demonſtrat. Non tamen in hoc præcipuè peccat quod falſa ſit, ſed è contrà, quod nimis vera, nihilque doceat, præter ea, quæ ignorari non poſſunt. Quis enim unquam dubitavit an è materiâ, & certâ quâdam materiæ formâ omnia componerentur? an materia ut novam formam acquireret, illâ priùs carere debuerit? id eſt, illius privationem habuerit? Quis denique unquam in dubium vocavit illa alia Metaphyſices principia, quibus docemur, omnia a formâ dependere, nudam materiam nihil agere, locum, motum, qualitates ac facultates eſſe? poſtquam autem hæc omnia didicimus, nihil tamen novi videmur didiciſſe, nec ad cujuſvis Phænomeni cauſam reddendam ſcientes magis evadimus.

Si tamen quidam ſint, qui nefas arbitrantur, vel tantillùm ab Ariſtotele diſſentire, idque palam teſtari; non erit admodum difficile, quam a ratione aliena ſit hæc teneritudo, manifeſtare.

Si quibuſdam Philoſophis reverentiam & cultum deferre tenemur, id tantum duas ob cauſas faciendum eſt, vel ſci-

intuitu veritatis, quam coluerunt; vel æſtimationis quam ſibi apud eruditos acquiſivêre.

Veritatis autem cauſâ, tunc ſolúm illis cultus debetur, cum illam ſunt aſſequuti; veritas autem non exigit ut falſitatem, apud quemcunque demum fuerit, revereamur.

Quantum vero ad æſtimationem, quam ab unamini Approbatorum conſenſu Philoſophi habent, fatendum eſt illi aliquid deferendum eſſe, nec circa imprudentiam poſſe, ſine debitis cautelis, labefactari. Et ratio eſt? Qui receptam omnium opinionem impugnat, ſuperbiæ & præſumptionis crimen videtur incurrere, dum plus ſibi lucis, quam cæteris omnibus, arrogat.

Cum vero in Auctore Aliquo æſtimando, diviſus in partes eruditorum orbis ſit, cum utrinque conſiſtant viri doctrinâ præſtantes; non jam amplius has tenemur cautiones adhibere, ſed liberè poſſumus, vel condemnare, vel approbare ea, de quibus inter doctos opinionum diſſenſio eſt. Jam enim non tam ſenſum *noſtrum* Auctoris & Approbatorum ſenſui anteponimus, quam *in* partes abimus contraria docentium.

En vero ipſiſſimam in qua, nunc dierum verſatur Ariſtoteles, conditionem! illius placita utramque experta fortunam ſunt; quondam ab omnibus impugnata & rejecta; ab omnibus alias culta & approbata; nunc vero medium inter hæc extrema locum tenent: a pluribus viris doctis propugnantur; ab aliis non minoris inter Eruditos famæ impetuntur. Paſſim in Galllis, Belgio, Angliâ, Germaniâ, Hollandiâ, liberrime de Ariſtotele diſputatur; Colloquia Pariſienſia, non minus quam ſcripta in partes ſciſſa, nec ullus queritur quod apertum Ariſtoteli bellum indicatur: Celeberrimi Profeſſores non amplius ſe ad illam damnant ſervitutem, quidvis ſci. clauſis oculis acceptandi, tuendique, quod in illius libris proponitur; imò quædam Ariſtotelicarum opinionum prorſus antiquantur. Ubinam enim medicus ille, qui nervos a corde originem ducere, prout ſenſit Ariſtoteles affirmabit? cum illos à Cerebro oriri ex Anatomia evidentiſſimum ſit. Hinc divus Augu-

ſtinus; *Qui ex puncto cerebri, & quaſi centro, ſenſus omnes quinaria diſtributione diffudit.* quis tandem Philoſophus in Ariſtotele defendendo adeo obſtinax, ut dicat, Gravium deſcendentium celeritatem augeri eadem proportione, quà eſt ipſorum gravitas. Cum nullus ſit, qui ſe ex hoc errore liberare non poterit duo corpora inæqualiſſimè gravia è loco edito demittendo, quorum inter deſcendendum, celeritatis diſcrimen erit perquam exiguum.

Omnia violenta perbrevis durationis ſunt, omnia extrema violentis annumeranda. Nimis durum eſt omnes omnino Ariſtotelis opiniones proſcribere, quod aliquando factum; omnibus autem aſſenſum oppignorare, illumque ſolum pro regula Philoſophiæ habere, quod poſtea eſt agitatum, immanis ſervitus viſa: talem homines tyrannidem diu pati nequeunt, ſenſim in nativam rationabilis libertatis poſſeſſionem ſeſe vindicant; hæc autem in eo ſita eſt, ut ut unuſquiſque id approbet, quod verum, id rejiciat, quod falſum judicat.

Rationi abſonum non videtur ut Ratio iis in ſcientiis ſeſe gerat obnoxiam, quæ circa res rationem ſupergreſſas verſantes, aliam lucem, Divinam ſci. Authoritatem ſequi debent: in ſcientiis vero, quæ ex profeſſo rationi inniruntur, Ratio benè, & ex ſuis ipſius præſcriptis agit, ſi decernat authoritati non eſſe adverſus rationem adhæreſcendum.

En Regulam, quam in opinionibus tam veterum quam recentium Philoſophorum proferendis ſequuti ſumus, in utriſque veritatem quæſivimus, nulli ſectæ nomen dedimus, nullam impugnavimus.

Ac proinde ubi vel Ariſtotelis, vel alterius cujuſpiam opinionem refellimus, inferri tantum debet, nos hac in re, ab iis ſolum diſſentire, non vero in aliis non conſentire; multo minus, nos eſſe ab illis averſatiores, illòſve deprimere velle, aut extenuare. Hoc autem conſilium noſtrum confidimus omnibus, æquis judicibus probatum iri, nihilque in toto opere eſſe præter impenſum publicis utilitatibus inſerviendi deſiderium, quantum per hujuſcemodi licuit, ſine ullo adverſus quempiam odio.

Poſt

Poſt tot Prolegomena, En adhuc & Unam Præfatiunculam.

Perhibetur Liber hic Vernacula lingua conſcriptus ab Eruditis in Gallia qui Janſeniſtæ audiunt: Qui ut ſumma cum laude impugnarunt quondam Ieſuitas, Ità contra Reformatæ Religionis profeſſores non multis abhinc annis ingenium Stylumque exercuerunt, licet longe diſſimili in cauſa, et, ut dignum erat, diſpari ſucceſſu. Non enim tanta cum admiratione excepta

ſunt Quæ pro Tranſubſtantiatione, aut de Morali Doctrinâ Calviniſtarum Evulgata, ac quæ pro Chriſtianæ Religionis virtutumque omnium principiis contra nefandos Caſuiſtas zelo Sanctiſſimo & invicto ſcripſerunt.

In hoc autem libro præluſiſſe videntur bello contra Calviniſtas quos vocant, diu poſt indicto, Et ut Jeſuitæ opiniones probabiles, Ita hi quaſi aliud agentes, præjudicia ſua inſtillâſſe & fundamenta futuris ſcriptis jeciſſe meritò æſtimantur. Quod demonſtrat Vir Clariſſimus Cl. Pajon in Reſponſo Gallico ad librum cui titulus, Prejugés contre les Calviniſtes part. 1. c 3. Nobis autem ſatis viſum eſt, Præmuni-

tiones

tiones iſtas, Quæque Pontificiæ Religioni poſt ſtabiliendæ ſubdolè præſtruebantur, indigitare & Annotationibus pauculis amoliri.

Licet verò parum æquus ſit hic Autor Reformatis Eccleſiis, non tamen curiæ Romanæ addictior videtur. Quippe qui, ut Acta Concilii Sinueſſani ſub Marcellino, & unius alteriùſve ſub Sylveſtro, ita & Conſtantini donationem, ut figmentum merum agnoſcat: Et, quod pluris eſt, pro genuinis habeat, (quicquid contra Scripſerint Baronius & Perronius) Epiſtolas & Acta Concilii Carthaginienſis Sexti, In quo Pontificum Romanorum Ambitioni, & Uſurpatæ Juriſdictioni in tranſmarinas

Lxviii
Eccleſias, tanto cum zelo et Chriſtiana libertate Sancti Patres interque eos S. Auguſtinus ſeſe Oppoſuerunt.

ANNO.

ANNOTANDA.

Lineæ 28. Paginæ 205. ſequentem Notam affige.

POſt fallaciarum inſimulatum Ariſtotelem, earum alioquin detectorem inſignem, non tibi mirum videbitur, Lector Attente, vel hunc ipſum Logicæ Autorem, ſi non fallere voluerit, at falli potuiſſe. ἔστι δὲ *(ut cum Ariſtotele loquar)* ἔργον περὶ ἕκαστον τοῦ εἰδότος ἀψευδεῖν μὲν αὐτὸν περὶ ὧν οἶδε, τὸν δὲ ψευδόμενον ἐμφανίζειν δύνασθαι. *Monendus certe es, tum maximè latenter imponere ſolere Sophiſtas, cum ab aliis jubent cavere, ſuiſque fraudibus fidem faciunt, aliena revincendo. Tibi autem fallaciarum Elenchos legenti incommodum æquè cedet, ſive Autor Sophiſmatum Exempla ex aliis proponat, ſive ipſe in exemplum ſtatuatur prout inferius conſtabit.*

Lin. 30. pag. 219.

Dum Autor noſter, Reformatis, quos falſò hæreticos vocat, hoc imputat Sophiſma, ipſe interim alterum ſtruit, noviſſime oſtenſum, Imperfectæ Enumerationis, & quidem Gaſſendo quem redarguit, manifeſtius. Eccleſiæ enim Reformatæ, præſertim

An-

Anglicana, Sanctorum Invocationem, Reliquiarum Venerationem, preceſque pro defunctis, non ideo ſolum rejecere, quod ſuperſtitioni ſint Obnoxia, (licet & hoc in rebus non neceſſariis magni ſit momenti) ſed quoniam nullum habent in ſacris Scripturis fundamentum, quinimo iis contraria, nec ab Eccleſiæ primitivæ praxi ſatis ſint approbata. Artic. Eccl. Ang. 22.

Lin. 26. pag. 251.

Amor ſui dogmatumque ſuorum, ab Autore memoratus pag. 226. & frequenter imponere dictus, ipſum ſimul dedit in errorem, effecitque ut vel tum cum moneret de fallaciis ab Autoritate & a Modo, iis tamen in Reformatos uteretur. Aggreditur nos primo Sophiſmate Autoritatis ſuæ, tanquam in ipſius arbitrio foret argumenta hæc quando Apodictica ſint, quando Sophiſtica conſtituere; ut, modo ita Logicæ Scriptor velit, in hac materia ut plurimum fallant, in iſta ſemper obtineant.

Hoc utique ſibi vult. Ego in hoc libro multa te docui præclara & utilia, hoc unum da mihi, ut iſte Sophiſmatum Elenchus Romanæ Eccleſiæ ne noceat: In rebus leviculis & minoris momenti cave ne te decipiant proponendi modus aut proponentis Autoritas. In negotio Religionis ubi ſalus æterna vertitur, omniſque error periculoſiſſimus, cuilibet argumento, (ab iis qui Eccleſiam univerſalem crepant,) crede, hic te nec ipſæ fallent fallaciæ; quia enim

enim bone Lector, annon hoc ipſum affirmatum habes? αὐτὸς ἔφην.

Sicubi unquam diſerte edixiſſet Deus, ut in rebus ſalutem æternam ſpectantibus, Pluribus Potentioribuſque fidem ſtatim haberem, In aliis pro libitu dubitaturus eſſem; dicto audiens, & è qua parte plures eſſent & potentiores circumſpectarem. At ſi quis me alius ad iſtos Autores avocat, duplici me tentat Autoritatis Sophiſmate, cum Autoritate ſua me tradendum curet Autoritati aliorum.

Eccleſiam verò univerſalem autoritatem habere in controverſiis fidei, aſſerunt etiam Reformati, & modo intra S. Scripturæ limites, quæ integra ſunt & firma Veritatis Regula *ſeſe contineat; nec ipſa nec proinde illius ſequaces errare poſſunt. Sin quid extra integram hanc vel contra firmam Veritatis Regulam decernat, aut errare aut quod ſuperfluum eſt agere, cenſeri debet.*

Lin. 6. pag. 252.

Hoc eſt, Ego e Loco hoc Sophiſtico argumentum duco, quod opto ut pro demonſtratione & efficaci probatione credulus accipias, Illud vero eſt, Lector, purum putum Sophiſma, habeaſque ſi placet in exemplum eorum quæ a Modo petuntur, aut ſi mavis pro ea quæ dicta eſt ſuperius fallacia Accidentis. Quæ enim calamitoſa poſt reſtauratum Euangelium in Gallia ſub prætextu Religionis aliunde acciderant, iis reformatam onerant Religionem

nem. At iſta Proteſtantium fidei ne imputes, Guiſiis imputa & Borboniis.

Quid ſi dicant pariter Reformati, Eccleſiam Romanam opiniones ſuas ferro & ſanguine ſanxiſſe, Eccleſiam Catholicam dilaceraſſe, ſeditionibus, Regumque cæde orbem turbaſſe, & illius miniſtros præſertim Monachos miſſione ſua abuſos miraculorum prætextu, & affectata pietatis ſpecie; adulteratam fidem, corruptamque diſciplinam aliis obtrudere conatos fuiſſe? Cujus accuſationis fides ſit penes Annalium judicium & Hiſtoriæ peritos. Et quid ni etiam hinc duci poſſit Argumentum demonſtrativum & probatio efficax?

Præterquam quod hæreſes aliquot ſine vi & armis, Autorum ſuorum ſeveris probatiſque moribus commendatæ, miraculorum oſtentatione confirmatæ, & ſpecioſa pietatis larva obductæ, blandiuſcule ſeſe hominum mentibus inſeruere. Unde videtur ex propagandi Methodo & ratione, veritatis aut falſitatis alicujus doctrinæ, argumentum ſatis cogens non poſſe afferri.

Nimirum ſecundum Autorem §. 8. c. 20. p. 257. Unaquæque res ſeparatim conſideranda eſt; id eſt, de modo judicandum eſt ex modo, de Re ex Re: non vero de Re ex modo, nec de Modo ex Re; Ac proinde, idem pronuncies de Autore, quod ille de Ariſtotele, p. 205. Utinam qui ſollicite hujus nos Vitii commonefecit, in eodem fugiendo fuiſſet non minus ſollicitus.

Lin.

Lin. 25. pag. 315.

At Diſcipulus Chriſti Thomas de vero Chriſti corpore, (& de illo nunc agitur) judicio a ſenſibus petito credendum cenſuit, poſt immiſſam manum in latus & tractata vulnera, agnovit Dominum & adoravit.

Ibid. lin. 29.

Hoc vulgo notum, ſenſus noſtros non decipi, ſed judicium a ſenſibus petitum; neque ideo illi cum panem ſentiunt aliud quippiam præter panis ſpeciem Animæ repræſentant, illa autem cum ex eorum collectis teſtimoniis omnia Euchariſtiæ accidentia ineſſe audit quæ ſoli pani ineſſe ſolent, Euchariſtiam panem eſſe indubie pronunciat: Et Quidni?

Fides enim nulla contrarium ſuadebit, niſi quæ majorem habet evidentiam, quam erat ſenſuum evidentia. At hic Rhodus, hic ſaltus. Tranſubſtantiationem de fide Chriſtiana eſſe probes tu mihi argumento ullo ultra ſenſuum teſtimonium Evidenti, ſecundum Te pronunciabimus. Interim autem videtur veroſimilius (nec mirere) verba iſta, (hoc eſt Corpus meum) a Chriſto figurate intellecta fuiſſe, quam id per omnia exinde ſecula panem non eſſe, quod panis videtur.

Lin.

Lin. 4. pag. 316.

Dogma de Euchariſtia cum Incarnationis & Trinitatis myſteriis inique conjungitur, & nexu impari: præterquam enim quod hæc e S. Scriptura abunde conſtent, illud nequaquam; Corpora ſub ſenſum cadunt & cognitioni noſtræ ſubjacent: At *non mirum ſi modi per quos ſubſiſtit res incorporea & incomprehenſibilis a nobis comprehendi nequeant, fugiatque mens noſtra de iis cognoſcere, quæ comperta habet, non rationis ſuæ vi, ſolo Revelationis beneficio.*

Lin. 25. pag. 325.

Iſtiuſmodi fundamentis, nempe miraculis non ſatis probatis, inniti Pontificiæ Religionis dogmata quamplurima non neſcimus; Quicquid vero neceſſarium eſt & de Fide credendum, abunde probatum erat ante S. Auguſtini tempora. Legatur autem Dallæus de Religioſi Cultus objecto. l. 5. Et Cl. Stillingfleet ſec. diſc. c. 3. p. 567.

LOGI-

LOGICA,

SIVE

Ars Cogitandi.

LOGICA eſt *Ars benè utendi ratione in rerum cognitione acquirenda, tam ad ſui ipſius, quam aliorum inſtitutionem.* Elicitur autem hæc ars ex iis conſiderationibus quas homines, circa quatuor præcipuas mentis operationes, habuere, *Apprehenſionem* ſci. *Judicium, Diſcurſum* & *Diſpoſitionem.*

Apprehenſionem dicimus ſimplicem rerum, quæ Menti ſiſtuntur, contemplationem: ſic *terram, ſolem, arborem, rotundum, quadratum, cogitationem, ens* conſideramus, nihil expreſſè de illis pronunciantes. Forma autem, ſub quâ hæc conſiderantur, *Idea* dicitur.

Iudicium illam mentis operationem dicimus, per quam varias Ideas copulantes, hanc eſſe illam affirmamus, vel negamus: ſic Ideam *terræ*, & Ideam *rotundi*, conſiderantes, vel affirmamus vel negamus *terram eſſe rotundam.*

Diſcurſum voçamus illam mentis operationem, per qnam, è pluribus Judiciis, aliud elicimus; ſic cum judicavimus veram virtutem ad Deum referri debere, Ethnicos autem illam ad Deum non retuliſſe, deducimus virtutem Ethnicorum non fuiſſe veram.

Diſpoſitionem vocamus illam mentis operationem, per quam varias *Ideas, Iudicia et rationes*, quas de uno eodémque ſubjecto habemus, eo ordine

ne

ne diſponimus, qui illi explicando maxime idoneus eſt: hanc autem alio nomine *Methodum* appellamus.

Hæ autem Operationes naturâ tantum duce eliciuntur, idque nonnunquam perfectius ab iis, qui regularum Logices rudes ſunt, quam ab aliis, qui eaſdem didicere. Adeò ut hujus artis opus non ſit, modum invenire, quo hæc fiant, (hoc enim à naturâ ſolâ habemus, quæ nos rationis uſu donavit) ſed potius quaſdam animadverſiones facere circa illa, quæ in nobis ipſa natura operatur, quod triplici eſſe uſui poteſt.

Primò, ſic certi reddimur noſtrâ nos ratione rectè uti; efficit enim regularum conſideratio, ut denuò, & majori attentione animum applicemus.

Secundò, hoc pacto facilius errores defectuſque in quos diſcurrendo labimur, detegimus ipſi, detectoſque aliis manifeſtamus. Sæpe enim accidit, ut ſolo naturæ lumine detegamus ratiocinationis vitium, in quo tamen illud ſitum ſit, non protinus innoteſcit. Quemadmodum illi, qui pingendi rudes ſunt, imagine informi offendi poſſunt, non tamen illico monſtrare digito, in quo pictoris manus aberraverit.

Tertiò, in accuratiorem mentis noſtræ cognitionem deducimur per haſce conſiderationes, quas circa mentis ipſius operationes inſtituimus. Hoc autem multis gradibus, ſi vel ſolam ſpeculationem ſpectes, rerum omnium corporearum cognitioni præferendum eſt; ſunt enim res corporeæ ſpiritualibus infinite ignobiliores.

Si verò ea, quæ circa cogitationes noſtras mente agitamus, ad nos ſolos referri debuiſſent, ſatis profectò fuiſſet, illa in ſemetipſis conſideraſſe, nec verborum tegumentis, aliòve ſignorum genere amicta exhibuiſſe; nunc autem, cum animi ſenſus aliis mani-

manifeſtare non poſſimus, niſi externorum quorundam ſignorum beneficio, tantùmque invaluerit hæc conſuetudo, ut etiam, cum ſoli meditamur, res ipſæ non niſi una cum iiſdem verbis, quibus utimur, dum illas aliis manifeſtamus, menti noſtræ offerantur; quadam neceſſitate impellimur ad conſiderationem *Idearum*, prout verbis ſubſunt; *Verborum* autem, quatenus ſunt cum Ideis connexa.

Ex his omnibus deducitur dividendam Logicam eſſe in quatuor partes, pro conſiderationum diverſitate, quæ de quatuor hiſce mentis operationibus inſtituuntur.

PARS PRIMA.

In quâ Conſiderationes habentur circa Ideas, ſive circa primam mentis Operationem, quæ Apprehenſio dicitur.

QUandoquidem rerum, quæ circa nos ſunt, nullam nobis comparare ſcientiam poſſumus, niſi Idearum interventu, quæ nobis inſunt, ea quæ ſumus de Ideis dicturi, omnium utiliſſima fortaſſe cenſenda erunt, quæ in Logica traduntur, fundamentique loco haberi poterunt, cui cætera inædificentur.

Poterunt autem hæ conſiderationes ad quinque capita reduci, pro modorum numero, quibus Ideas conſideramus.

Primò, Ideas conſideramus ſecundùm naturam & originem.

Secundò, ſecundùm primarias rerum, quas repræſentant, differentias.

Tertiò, ſecundùm ſimplicitatem & compoſitionem; ubi de Abſtractionibus & præciſionibus intellectus agemus.

Quartò, ſecundùm extenſionem ſive reſtrictionem, id eſt, univerſalitatem, Particularitatem & ſingularitatem.

Quintò, ſecundum claritatem & obſcuritatem; ſeu diſtinctionem & confuſionem.

CAPUT PRIMUM.

De Idearum naturâ & origine.

IDea nomen eſt ex eorum numero, quæ adeo clara ſunt ut ulterius explicari per alia non poſſint, quia alia non habentur vel clariora vel ſimpliciora.

Adeo ut, ad errores hac in parte præcavendos, ſolum obſervanda veniat falſa illa notio, quæ huic voci affingi poteſt, cum ab aliquibus abhibetur ad eum tantum concipiendi modum ſignificandum, qui fit per converſionem mentis ad imagines in cerebro depictas, quique ideo *Imaginatio* vocitatur.

Homines namque poſt peccatum, uti a Divo Auguſtino obſervatur, ita aſſuevere rebus tantum corporeis, (quarum imagines per ſenſus ingreſſæ cerebro imprimuntur) conſiderandis, ut pars maxima judicent nihil ſe poſſe concipere quod nequeunt etiam imaginari, hoc eſt, tanquam rem corpoream contemplari: quaſi vero nullum aliud haberemus cogitandi & concipiendi genus,

Cum è contrà, nemo poſſit ea, quæ apud mentem ſuam fiunt, attentè conſiderare, quin ſtatim agnoſcat, ſe multa concipere omni çorporeâ imagine

pror-

prorſus deſtituta, diſcriménque percipiat inter imaginationem & intellectionem puram. Cum enim, Ex. ca. triangulum imaginor, illud non ſolum concipio tanquam figuram tribus lineis rectis comprehenſam, ſed inſuper has tres lineas vi & internâ mentis applicatione, tanquam præſentes conſidero, quod proprie *imaginari* eſt: Quod ſi Chiliogonum vellem conſiderare, verum quidem eſſet, me eâdem facilitate concipere illud eſſe figuram millena latera habentem, quâ prius cognoveram triangulum tribus lateribus conſtitiſſe, illius tamen figuræ mille latera imaginari non poſſum, illaque tanquam præſentia mentis, ut ita dicam, oculis contemplari.

Verum quidem eſt; imaginationis uſum aſſiduum in rebus corporeis apprehendendis, ſæpe in causâ eſſe, ut confuſam aliquam figuram efformemus cum chiliogonum nobis concipiendum offertur. Evidens tamen viciſſim eſt, hanc figuram, imaginationis ope efformatam, chiliogonum non eſſe, cum in nullo differat ab illa imagine, quam quis ſibi effingeret, ſi de figura, decies millenos angulos habente, eſſet cogitandum; quæ proinde nulli uſui eſſe poteſt, ad proprietates detegendas, per quas Chiliogonum à quovis Polygono diſcriminatur.

Non poſſum itaque millenûm angulorum figuram propriè imaginari, cum illius imago, quæ cerebro imprimeretur, mihi quamvis aliam multorum angulorum figuram æque exhiberet ac chiliogonum. Chiliogonum tamen & clariſſimè & diſtinctiſſimè poſſum concipere, quippe qui illius proprietates omnes demonſtrare valeam, uti omnes illius angulos æquales eſſe 1996. angulis rectis. Ac proinde aliud eſt imaginari, aliud concipere.

Hoc etiam evidentius deducitur è multarum rerum conſideratione, quas clariſſimè valemus concipere; cum tamen eas nullatenus imaginatione aſſequi poſſimus. Quid enim clarius ipſa cogitatione, dum cogitamus, concipimus? impoſſibile tamen eſt cogitationem imaginari, ullamve illius picturam in cerebro effingere. Quænam etiam affirmationis *eſt* & negationis *non eſt* particularum in cerebro depingi poſſunt imagines? Uterque tamen, tum qui affirmat, tum qui negat terram eſſe rotundam, eaſdem in imaginatione res expreſſas habet; *terram* ſci- & *rotunditatem*. Ille affirmationem his adjicit, quæ mentis actio eſt, quam ſine omni imagine corporeâ concipit; hic è contrà negationem, quæ eſt alia mentis actio, & quæ multo minus depingi poteſt.

Cum itaque de Ideis loquimur, non tantum indigitamus eo nomine imagines quæ phantaſiæ inſunt, ſed etiam quicquid aliud eſt in mente noſtrâ, quando verè poſſumus affirmare nos rem quampiam concipere, quocunque demum modo illam concipiamus.

Hinc infertur nihil nos poſſe verbis exprimere; modo ea quæ dicimus intelligamus, quin ex hoc ipſo evidens ſit nos in nobis habere Ideam rei per verba noſtra ſignificatæ; quamvis Idea hæc aliquando clarior, & diſtinctior ſit, aliquando obſcurior & confuſior, prout inferius explicabitur. Etenim contradictione implicaretur qui affirmaret ſe ſcire quid per voces, quas effert, intelligeret, ſe tamen, eaſdem proferendo, nihil intelligere præter illarum ſonos.

Hinc falſitatis convincuntur duo pernicioſiſſima dogmata quæ quidam hoc ſeculo Philoſophi evulgavere.

Primum eſt, nos nullam habere Dei Ideam. Si

autem nullam habemus; nomen hoc *Deus* profe-rendo, nihil amplius concipimus, quam haſce quatuor litteras, *D*, *e*, *u*, *s*, & qui Latinè tantum noſcit, nihil amplius haberet in mente, audito illo nomine, quam Synagogam ingreſſus, Hebraicæque linguæ ignarus, Hebraica Dei nomina *Adonai* vel *Eloha* audiret.

Præterea, cum quidam dii vocari voluere, quæ *Caligulæ* & *Domitiani* inſania fuit, impietatis crimen non incurriſſent; cum nihil hiſce litteris vel ſyllabis *Deus* ſubeſſet, quod non poſſit homini convenire, modò omni Ideâ caruiſſent. Hinc enim Batavum illum impietatis non accuſamus, quod diceretur *Ludovicus Dieu*, quæ Vox Gallicè Deum ſonat: Quænam ergo fuit horum Principum impietas? Huic nomini *Deus* partem ſaltem ſuæ Ideæ relinquebant; ita ut ſignificaret naturam excellentem & adorandam, unáque ſibi hoc nomen cum hac Ideà adſcribebant.

Inſuper ſi Dei nullam haberemus Ideam, cui demum fundamento illa omnia, quæ de Deo demonſtrantur, inædificaremus: uti Illum eſſe *æternum*, *omnipotentem*, *optimum*, *ſapientiſſimum*. Horum enim nihil ex hoc ſolo ſono *Deus* deduci poteſt, ſed tantum ab Ideâ Dei quæ nobis ineſt, quamque huic ſono conjunximus.

Hinc falſis Numinibus Dei nomen denegamus, non quia Dei nomen illis attribui non poſſet, ſi materialis tantum ſonus conſideraretur; immo illis attributum fuit ab Ethnicis. Sed quia Idea quam in nobis habemus Entis ſupremi, quamque huic nomini, *Deus* alligavimus, ſoli Deo vero congruat.

Falſorum Dogmatum alterum cujuſdam Angli eſt, aſſerentis *ratiocinationem nihil eſſe aliud præter*

congeriem nominum catenatim per verbum (*eſt*) *connexorum. Ex quo ſequeretur nihil nos poſſe ratiocinando, de rerum naturâ concludere, ſed ſolum de illarum nominibus*, id eſt, *nos tantum ſcire, rectène, an ſecus rerum nomina conjungamus ſecundum pacta quæ cum imaginatione noſtrâ icimus de illorum ſignificationibus.*

His Author ſubjungit: *ſi hoc verum ſit, quemadmodum eſſe* poteſt, *ratiocinatio à verbis dependebit, verba ab imaginatione, imaginatio vero,* (*& quæ mea ſententia eſt*) *forté a motu organorum corporeorum, ac proinde anima noſtra ſeu mens, nihil aliud erit, niſi motus quarundam partium corporis organici.*

Credi poteſt hiſce verbis objectionem urgeri alienam ſanè a mente Objicientis, cum tamen ſic dogmaticè propoſita bellum Animæ immortalitati indicat, magnoperè intereſt illius fallaciam manifeſtari; quod erit factu facile. Etenim *pacta*, de quibus Philoſophus noſter, nihil aliud eſſe poſſunt, niſi hominum conſenſio ad quoſdam ſonos habendos pro ſignis Idearum mentibus noſtris inexiſtentium; adeo ut ſi præter nomina in nobis non haberemus rerum Ideas, impoſſibilia forent hæc pacta; prout impoſſibile eſt, ullo prævio pacto cæcum docere quid ſibi velint hæc nomina *Rubrum*, *Viride*, *cæruleum*, cum enim harum rerum Ideis careat, illas nulli ſono poteſt alligare.

Prætereà, cum variæ Gentes varia nomina impoſuerint rebus etiam maximè claris & ſimplicibus, (quales illæ, circa qnas Geometria verſatur) de iiſdem veritatibus eodem modo non diſcurrerent, ſi diſcurſus nihil aliud eſſet niſi nominum per verbum (*eſt*) connexio.

Cum autem palam fiat ex hac multiplici nominum diverſitate Arabes v. g. non conveniſſe cum Gallis de iiſdem nominum ſignificationibus, ita etiam ne-

qua-

quaquam poſſent conſentire in judicando ratiocinandoque, ſi ipſorum diſcurſus tali pacto niteretur.

Poſtremò, cum vocum ſignificationes *arbitrarias* eſſe ſive *ad placitum* dicimus, altè in æquivocatione hæremus, Verum quidem eſt rem eſſe prorſùs arbitrariam, hanc Ideam huic ſono, potius quam alteri alligari; ipſæ tamen ideæ arbitrariæ non ſunt, neque ab imaginatione noſtrâ dependent; ſaltem illæ quæ claræ ſunt & diſtinctæ. Quod ut evidenter conſtet, cogitandum eſt affatim ridiculum eſſe effectus poſitivos & reales in cauſas purè imaginarias refundere. Jam verò cum quis concluſerit axem ferreum, qui utramque molam pertranſit, poſſe circumagi, immota inferiori molâ, ſi ille teres ſit, teretique cavo excipiatur; ſi vero quadratus, quadrato, verti non poſſe, quin unà circumferatur ſuperior mola, ineluctabiliter ſequitur quod probandum ſuſcepit: ac proinde hic diſcurſus non tantùm nominum coacervatio eſt ex pacto, quod pure ab imaginatione dependet, ſed judicium ſolidum & de rerum naturâ concluſivum, per Idearum contemplationem quas placuit certis quibuſdam nominibus denotare.

Satis itaque perſpectum habemus quid Idearum nomine ſignificandum veniat; ſupereſt ut de illarum origine paucula adjiciamus.

Eo tota hæc quæſtio devolvitur, ut inquiramus, ſolìſne a ſenſibus omnes Ideæ originem trahant, acceptarique pro vero debeat vulgare axioma, *nihil eſt in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu.*

Ita opinatur quidam Philoſophus qui paſſim magni habetur, quique ſuam ab hac propoſitione Logicam orditur. *Omnis Idea ortum ducit a ſenſibus.* Fatetur tamen non omnes Ideas tales ſenſus noſtros ingredi, quales in mente reperiuntur; aſſerit autem

has ex iis, quæ per ſenſus intravere, efformari, vel *compoſitione*, uti, cum ex diverſis imaginibus auri & montis, aureum montem effingimus, vel *ampliatione*, cum ex homine vulgaris ſtaturæ, nobis Gigantem vel Nanum imaginamur; vel *ſimilitudine* & *proportione*, ut cum ex ædium viſarum Ideâ aliarum imaginem formamus quas nunquam vidimus. Et ſic inquit ille, Deum ipſum qui nunquam potuit in ſenſus noſtros incurrere, tanquam ſenem venerandæ canitiei concipimus.

Ex hâc doctrinâ ſequitur omnes Ideas noſtras, quamvis nullum particulare objectum referant, quod ſenſus noſtros percuſſerit, in ſolidum tamen corporeas eſſe; nihilque nobis exhibere, quod ſaltem membratim per ſenſus non intraverit: ac proinde nihil concipere nos poſſe, niſi imaginum ope, iis ſimilium, quæ in cerebro efformantur, cum corpora videmus, aut imaginamur.

Quamvis autem hæc opinio ei, cum pluribus Scholaſticis, communis ſit; audacter tamen dicam illam & abſurdiſſimam eſſe & non minus Religioni, quam veræ Philoſophiæ adverſari. Ut autem hic nihil dicamus, quod indubitatum non ſit: Quid, quæſo, ipſa cogitatione diſtinctius concipimus? quæ propoſitio hac clarior, *cogito ergo ſum*? Jam vero exploratam habere non poſſumus hujus dicti certitudinem, niſi diſtinctè noverimus quid ſit *eſſe*, quid *cogitare*. Nec profecto a nobis exigendum, ut hos terminos ulterius explicemus, quia ex iis ſunt quos homines adeo clarè intelligunt; ut uberiori explicatione tenebris involverentur. Si itaque inficiari non poteſt; quin nos in nobis habeamus ideas *Entis* & *cogitationis*. etiam atque etiam rogo, per quam demum ſenſuum januam, in animum penetrarint?

Luci-

Lucidæne, an coloratæ, ut per viſum? graveſne an acutæ, ut per auditum potuerint intraſſe? gratine odoris, an fætent, ut per odoratum; cujus ſaporis, ut per guſtum: frigidæne, an calidæ, molles an duræ, ut per tactum aditum tibi ad mentem fecerint? Si autem dicantur ex aliis ſenſibilibus imaginibus efformatæ, unà commonſtrandæ erunt ſenſibiles illæ imagines, è quibus hæ *Cogitationis* & *Entis* Ideæ dicuntur emicuiſſe? & oſtendendum quo demum modo emicuerint, an per compoſitionem, ampliationem, diminutionem aut ſimilitudinem? quod ſi his omnibus nihil reponi poterit, quod non ſit abs ratione alienum, fatendum erit, Ideas *Entis* & *Cogitationis* nullo modo originem ducere a ſenſibus, ſed mentem noſtram in ſe habere illarum efficiendarum vim, quamvis mens ſæpe excitetur ad eas efficiendas, ab aliquo quod ſenſus fuerit. Sic pictor propoſita mercede ad pingendum inducitur, quamvis eapropter pictura dicenda non ſit ab hac mercede duxiſſe originem.

Sed quod addunt hi authores, Ideam quam de Deo habemus, a ſenſibus ortam eſſe, quia illum venerandi ſenis inſtar concipimus, digna ſolis Anthropomorphitis ſententia eſt, & quæ veras Ideas, quas de rebus ſpiritualibus habemus, cum falſis imaginibus confundit, quas de iis, malâ omnium imaginandorum conſuetudine, formamus; cum non minus abſurdum ſit, velle imaginari illa quæ corporea non ſunt, quam audire colores, ſonos videre.

Huic ſententiæ refellendæ ſatis erit perpendiſſe, ſi aliam de Deo Ideam non habeamus, ab illa, quæ venerandi ſenis eſt; falſa nobis videri debere illa omnia Judicia quæ de eo faciemus, ſi huic Ideæ con-

contraria ſint. Nam naturâ duce ad credendum ferimur falſa eſſe Judicia noſtra, cum clarè perſpicimus illa eſſe contraria Ideis, quas de rebus habemus; atque adeo, pro certo affirmare non poſſumus Deum partibus carere, incorporeum eſſe, ubique eſſe, inviſibilem eſſe, cum hæc omnia, venerandi ſenis Ideæ non conveniant: Si Deus aliquando ſub hâc formâ ſeſe exhibuerit, non protinus ſequitur nos aliam ab illâ Ideam de Deo non habere. Sic namque una nobis fuerit Spiritus Sancti & Columbæ Idea, cum ille ſub hujus formâ apparuerit; concipiendus etiam nobis Deus eſſet inſtar ſoni, quia ſonus, quo Dei nomen effertur, Dei Ideæ in nobis excitandæ inſervit.

Falſum itaque eſt noſtras Ideas a ſenſibus proficiſci; immò è contra dici poteſt, nullam Idearum quæ menti inſunt, ab illis eſſe, niſi per accidens, quatenus ſci. motus in cerebro excitati, quos ſolos efficere ſenſus poſſunt, anſam animæ præbent varias Ideas formandi, quas aliter non formaret; quamvis fermè ſemper, hæ Ideæ nihil ſimile iis habeant, quæ in ſenſoriis & cerebro peraguntur: Imò Idearum pars magna ſit, quæ nihil corporeæ imaginis admixtum habens, non ſine manifeſtiſſimo incommodo ad ſenſus referri poteſt.

Sed ſi quis objiciat eodem nos tempore, quo rerum ſpiritualium, (*Cogitationis* v. g.) Ideas habemus corpoream quandam imaginem contemplari, ſaltem ſoni, qui illam ſignificat; nihil hic proferet, quod ea deſtruat, quæ aſtruximus. Hæc autem ſoni imago, quæ præſens imaginationi ſiſtitur, cogitationis imago non eſt, ſed ſoni tantum, nec illi repræſentandæ aliter inſervit quam quatenus anima aſſueta cogitationem concipere audito hoc ſono, tunc temporis ſibi Ideam omnino ſpiritualem Cogitationis exhibet,

quæ

quæ cum illa altera Idea ſoni nihil commune habet, cui tantum per conſuetudinem alligata eſt. Quod in ſurdis palam fit, quibus nullæ ſonorum Ideæ obverſantur, cum tamen Cogitationum ſuarum Ideas habeant, ſaltem tunc cum de illis cogitant.

Caput Secundum

De Objectis Idearum.

QUicquid concipimus nobis exhibetur vel tanquam *res*, vel *modus*, vel *res modificata.*

Rem, dico, illud quod concipitur ſubſiſtere per ſe, & tanquam ſubjectum eorum quæ illi inſunt. Alio nomine *ſubſtantia* appellatur.

Rei modum, ſive attributum, ſive qualitatem dico illud, quod cum concipiatur ſubſtantiæ ineſſe nec poſſe ſine ea ſubſiſtere, illam determinat ad eſſendum certo quodam modo, certamque illi denominationem tribuit.

Rem modificatam appello ſubſtantiam, ut conſideratur certo quodam modo determinata.

Quæ omnia per exempla clarius comprehendentur.

Cum corpus conſidero, illius Idea mihi exhibet rem ſive ſubſtantiam; quia illud conſidero tanquam rem per ſe ſubſiſtentem, & quæ altero non indiget, ut exiſtat.

Aſt cum conſidero corpus hoc rotundum eſſe; Idea rotunditatis mihi exhibet modum eſſendi, quem concipio non poſſe naturaliter exiſtere ſine corpore, cujus rotunditas eſt.

Denique modum cum corpore conjungens, corpus rotundum conſidero, hæcque Idea mihi exhibet rem modificatam. No-

Nomina quæ uſurpantur ad res exprimendas, ſubſtantiva ſeu abſoluta appellantur, ut, *terra*, *ſol*, *anima*, *Deus*.

Uti & illa quæ primariò & directè modos ſignificant, quia in hoc cum ſubſtantiis quodammodo conveniunt, etiam ſubſtantiva & abſoluta vocantur, ut, *durities*, *calor*, *juſtitia*, *prudentia*.

Quæ vero res, quatenus modificatas, ſignificant primariò & directe ſubſtantiam, quamvis confuſius notantia, modum verò indirectè, licet diſtinctius, adjectiva & connotativa vocitantur, ut, *rotundus*, *durus*, *juſtus*, *prudens*.

Sed obſervandum eſt, mentem noſtram aſſuetam res pleraſque cognoſcere, tanquam modificatas; quia in illarum cognitionem non devenit fermè, niſi per accidentia, ſeu qualitates quæ ſenſus feriunt, ſæpe unam ſubſtantiæ eſſentiam in duas Ideas diſpertiri, quarum alteram, pro ſubjecto, alteram, pro modo habet; Ita quamvis in Deo nihil ſit; quod non ſit ipſe Deus; illum tamen concipimus tanquam *Ens infinitum*, nobisque *Infinitas* pro Attributo Dei eſt, *Ens* verò pro hujus attributi ſubjecto. Sic etiam hominem conſideramus tanquam ſubjectum humanitatis, vel habentem humanitatem, ac proinde tanquam rem modificatam.

Et tunc eſſentiale attributum, quod ipſiſſima res eſt, per modum modi ſumitur, quia tanquam ſubjecto inhærens apprehenditur. Hoc vero illud eſt quod proprie Abſtractum ſubſtantivum appellatur; ut *humanitas*, *corporeitas*, *ratio*.

Nihilominus, magnopere intereſt ritè diſtinguere id, quod revera modus eſt, ab eo, quod ſolum videtur eſſe; quia modorum cum Subſtantiis, Subſtantiarum cum modis confuſio, præcipua errorum noſtrorum

ſtrorum cauſa eſt. De natura itaque veri Modi eſt, ut Subſtantia, cujus eſt modus, clarè & diſtinctè concipi poſſit ſine illo; ille tamen non poſſit viciſſim clarè concipi, niſi una concipiatur relatio quam ad ſuam ſubſtantiam habet; ſine quâ naturaliter nequit exiſtere.

Poſſumus equidem modum concipere, abſque eo, quod ad illius ſubjectum diſtinctè & expreſſè attendamus: Argumento tamen eſt, modi ad ſubſtantiam relationem, in ipſius conceptu ſaltem confuſè contineri, quòd modum illa relatione ſpoliare non poſſimus, quin eodem tempore ipſius Ideam deſtruamus; cum è contra quando duas res, ſive ſubſtantias concipimus poſſumus unam de altera negare, non deſtructis ſingularum Ideis.

Exempli cauſa; poſſum prudentiam conſiderare, non diſtinctè conſiderato homine, qui prudens ſit; non tamen poſſum prudentiam concipere, & ſimul negare relationem quam habet ad hominem, aliamve naturam intelligentem prudentiæ capacem.

E contra, cum conſidero, quicquid convenit ſubſtantiæ extenſæ, quod corpus dicitur, ut *extenſionem*, *figuram*, *mobilitatem*, *diviſibilitatem*; ex altera vero parte, quicquid convenit menti ſeu Subſtantiæ cogitanti, ut *cogitationem*, *dubitationem*, *recordationem*, *volitionem*, *diſcurſum*: poſſum de ſubſtantiâ extenſâ id totum negare, quod concipio ad ſubſtantiam cogitantem pertinere, non tamen idcircò deſinam diſtinctiſſimè concipere ſubſtantiam extenſam, cum omnibus attributis quæ cum illâ cohærent. Viciſſim poſſum de ſubſtantiâ cogitante negare, quicquid conceperam de ſubſtantia extenſâ, nec ideo deſinam diſtinctiſſimè concipere, quicquid noveram ad ſubſtantiam cogitantem pertinere.

Poteſt

Poteſt hic obſervari Modorum aliquos eſſe, quos licet *intrinſecos* appellare, quia ſubſtantiæ ineſſe concipiuntur, ut, *rotundus*, *quadratus*: alios, qui *extrinſeci* dici poterunt, quia ab aliquâ re deſumuntur, quæ ſubſtantiis non inhæret, ut *amatus*, *viſus*, *deſideratus*: hæc autem ab aliorum actionibus dependent. Hoc genus Modi in Scholis *denominationes* extrinſecæ appellantur. Si vero hi modi ſumantur ſecundum modum, quo res concipiuntur *Secundæ intentiones* vocitantur; ſic, *ſubjici*, *prædicari*, ſunt ſecundæ intentiones, quia ſunt modi, quibus res ipſæ concipiuntur, prout in Intellectu ſunt, binas ideas conjungente, aſſerendo unam eſſe aliam.

Inſuper obſervari poteſt Modorum alios eſſe, quos licebit Subſtantivos vocare, quia nobis repræſentant veras ſubſtantias aliis ſubſtantiis, modorum inſtar, applicatas; hujus generis modi ſunt, *veſtitus*, *armatus*, &c.

Alios eſſe quos ſimpliciter reales dicimus; hi veri modi, non autem ſubſtantiæ ſunt, ſed ſubſtantiarum modificationes.

Denique alios eſſe, quos Negativos appellamus, quia nobis exhibent ſubſtantiam cum negatione realis, vel Subſtantivi Modi.

Ideas veras dicimus, ſi objecta per illas repræſentata, talia ſint, qualia repræſentantur, ſive illa Subſtantiæ ſint, ſive Modi. Si verò talia non ſint, Ideæ falſæ ſunt, eo modo quo eſſe poſſunt. Hæc autem ſunt, quæ in Scholis Entia rationis nuncupantur, quæ plerumque fiunt, cum mens duas Ideas, in ſe reales, ſed diſtinctas conjungit; & in unum compingit: Sic Idea quæ *Montis Aurei* effingi poteſt, Ens rationis eſt, quia componitur ex duabus Ideis, Montis & Auri, quas Mens repræſentat tanquam conjunctas, cum reverâ conjunctæ non ſint.

Ca-

Caput Tertium.

De decem Categoriis Ariſtotelis.

AD hunc de Idearum objectis locum reduci poſſunt decem Ariſtotelis Categoriæ, quippe quæ Claſſes tantum ſunt, ad qnas ille Philoſophus omnia cogitationum objecta retulit; omnes ſci. ſubſtantias ad primam, ad reliquas vero novem, omnia accidentia. Atque eccas!

Prima, Subſtantia, quæ vel Spiritualis eſt, vel corporea, &c.

Secunda, Quantitas, quæ vel Diſcreta dicitur, quando partes diviſas habet, ut, *Numerus*; vel continua, (quando illæ conjunctæ ſunt) quæ eſt aut ſucceſſiva ut *tempus*, *motus*; vel permanens, quæ alio nomine vocatur Spatium, ſive extenſio in longum, latum & profundum. Sola longitudo *lineas* facit, longitudo cnm latitudine *ſuperficies*, tres junctim dimenſiones, *Solida*.

Tertia, Qualitas; cujus quaternas Species ſtatuit Ariſtoteles. Harum prima Habitus comprehendit omnes Animi & Corporis diſpoſitiones, quæ iteratis actibus acquiruntur, uti ſunt *Scientia*, *virtutes*, *vitia*, *ars ſcribendi*, *pingendi*, *ſaltandi*. Secunda Potentias naturales; tales ſunt facultates Animi & Corporis ut *Intellectus*, *voluntas*, *memoria*, *quinque ſenſus*, *facultas ambulandi*. *Tertia* Qualitates ſenſibiles, quales ſunt *durities*, *mollities gravitas*, *frigus*, *calor*, *colores*, *ſoni*, *odores*, *ſapores*. Quarta Formam & Figuram quæ determinatio extrinſeca quantitatis eſt; ut eſſe *rotundum*, *quadratum*, *ſphæricum*, *cubicum*.

Quarta, Relatio, ſive reſpectus unius ad aliud ut

Patris ad Filium, *Heri ad Servum*, *Regis ad Subditum*; *Potentia ad objectum*, *viſus ad viſibile*; quibus addeſis omnia quæ comparationum notæ ſunt, ut *ſimile*, *æquale*, *majus*, *minus*.

Quinta, Actio, vel in ſe ſpectata, ut *ambulare*, *ſaltare*, *ſcire*, *amare*; vel extra, ut, *percutere*, *ſecare*, *frangere*, *manifeſtare*, *calfacere*.

Sexta, Paſſio ut *percuti*, *frangi*, *manifeſtari*, *calfieri*.

Septima, Ubi, cum reſpondemus quæſtionibus de loco, ut, *eſt Romæ*, *Pariſiis*, *in Muſæo*, *Lecto*, *Hæmicyclo*.

Octava, Quando; cum ſci. reſpondemus quæſtionibus de tempore, ut *quando vixit? centum ab hinc annis*: *quando hoc factum eſt? heri*.

Nona, Situs; ut *ſedere*, *ſtare*, *decumbere*; *eſſe ante*, *a tergo*, *a dextris*, *a ſiniſtris*.

Decima, Modus habendi, ut habere aliquid circa ſe, quod pro *veſtitu*, *ornatu*, *armatura ſit*; vel *eſſe veſtitum*, *coronatum*, *armatum*, *caligas habere &c.*

En decem Ariſtotelis Categorias tot Myſteriorum fœtu, ut quibuſdam placet, gravidas! quamvis, ut verum dicam, illæ parum utiles ſunt, tantumque abeſt, ut ad ritè formandum judicium proſint, (qui tamen Logices Scopus unicus eſt,) ut etiam ſæpiſſimè noceant, idque duas ob cauſas, quas hic notare operæ pretium erit.

Prima eſt, quod hæ Categoriæ quibuſdam videantur in ipſiſſimâ ratione & veritate fundatæ, cum è contrà, nihil illâ ſerie magis arbitrarium ſit; quippe quæ è Viri cujuſpiam imaginatione prodiit; penes quem jus nullum ad leges aliis ſcribendas, qui non minus quam ille, uti poterunt ſuo jure ad objecta Cogitationum eo ordine diſponenda, qui ſit maximè

mè ad normam Philoſophiæ quam quiſque ſequitur. Quinimò hoc diſticho concluſum eſt, quicquid omnino ſub quæſtionem venit, ex nuperæ cujuſdam Philoſophiæ præſcripto.

Mens, Menſura, quies, motus, poſitura, figura,
Sunt cum materia, cunctarum exordia rerum.

Perſuaſum namque eſt hujus Philoſophiæ Sectatoribus, his ſeptem rebus, ſeu modis, omnem Naturam exhauriri. 1. *Mens* eſt ſeu Subſtantia Cogitans; 2. *Materia*, ſeu Subſtantia extenſa; 3. *Menſura*, id eſt, magnitudo, ſive exiguitas cujuſque partis materiæ; 4. *Poſitura*, ſeu partium ad invicem ſitus; 5. *Figura*; 6. *Motus*; 7. *Quies*, ſeu tardior motus.

Altera Cauſa, ob quam perniciosam judicamus hanc Categoriarum ſeriem, petitur ex eo, quod homines inducat ad inanes verborum cortices, pro ſincero fructu acceptandos, credendumque ſe omnia ſcire, modò dinumerare valeant quædam nomina ſignificationis arbitrariæ, quæ nullam claram diſtinctámque Ideam imprimunt, quemadmodum alibi oſtendemus.

Hic aliquid dici poſſet de Lulliſtarum Attributis; *Bonitate*, *Patientia*, *Magnitudine*, & cæteris; ſed reverâ commentum adeo ridiculum eſt, imaginari ſe poſſe cujuſvis rationem reddere quorundam verborum Metaphyſicorum applicatione, ut ne quidem refutatione dignum cenſeatur.

Jure merito quidam hoc ſæculo Scriptor pronunciavit, *Ariſtotelis Logicam, non tam prodeſſe ad ea quæ ignoramus inveſtiganda, quam ad ea quæ ſcimus aliis exponenda: Artem vero Lullii ad copioſè & ſine Judicio de iis quæ neſcimus garriendum.* Ignorantia vero multis

modis præferenda eſt huic falſi nominis ſcientiæ, quæ nos inducit, ut ea nos credamus ſcire quæ ignoramus. Nam uti ſummo cum Judicio D. Auguſtinus obſervavit libro de Utilitate credendi, Talis animi diſpoſitio quam maximè vituperanda eſt. *Opinari*, inquit, *duas ob cauſas turpiſſimum eſt, quod diſcere non poteſt qui ſibi jam ſe ſcire perſuaſit & per ſe ipſa temeritas non bene affecti animi ſignum eſt.* Opinari apud Latinos ſignificat diſpoſitionem animi inconſultè de rebus incertis Judicantis, arbitrantiſque ſe ſcire quæ neſcit: hinc omnes Philoſophi dixêre *Sapientem nihil opinari*, Ciceroque ſeipſum hujus vitii redarguens, ſemet dixit *magnum Opinatorem.*

Caput Quartum.

De Idearum compoſitione & ſimplicitate; in quo de modo cognoſcendi per Abſtractionem, ſeu Præciſionem.

OBiter diximus capite ſecundo poſſe nos modum percipere, abſque eo, quod diſtinctè attendamus ad ſubſtantiam cujus modus eſt, hinc anſam arripimus explicandi, quid ſit *Abſtractio intellectus*

Limitatio Mentis noſtræ in cauſâ eſt, ut nequeamus comprehendere res aliqualiter compoſitas alio modo, quam eas particulatim conſiderando, & quaſi diverſas illarum facies contemplando, quæ nobis obverti poſſunt: hoc autem ipſum eſt quod generaliter ſcire per Abſtractionem dicitur.

Sed quemadmodum res diverſis modis componuntur; quædam nempe ex partibus realiter diſtin-

ctis, quæ integrantes dicuntur, ut *Corpus humanum*, *numerus*, &c. ita intellectu facile eſt, poſſe mentem, unam partem conſiderare, non conſideratâ alterâ, quia hæ partes realiter diſtinguuntur. Sed hoc illud non eſt, quod *Abſtractionem* dicimus.

Utile ſanè erit etiam has rerum partes ſeparatim conſiderare, potius quam ipſas totas; quia aliter vix poſſumus diſtinctam omnium notitiam nobis comparare. Ex. cauſa, non aliter cognoſcitur corpus humanum, quam illud in omnes ſuas partes dividendo, tam ſimilares, quam diſſimilares, diverſiſque nominibus unamquamque inſigniendo. Arithmetica etiam, quanta eſt, huic baſi innititur. Etenim arte opus non eſt, ad exiguos numeros menſurandos, hos enim integros mens capere poteſt; adeo ut Ars tota verſetur in illius numeri partibus ſeparatim numerandis, quem integrum numerare non poſſumus. Quacunque demum capacitate Mentem dones impoſſibile erit, ut duos numeros, unumquemque octo aut novem figurarum multiplicet, illos integros indiviſoſque ſumendo.

Secundo, per partes cognoſcimus, quando ad unicum modum attendimus, non conſideratâ Subſtantiâ, vel ad duos ſeparatim, qui tamen uni eidemque Subſtantiæ junctim inhærent. Hoc a Geometris factitatum eſt, qui pro Objecto Geometriæ corpus extenſum in longum, latum, & profundum habent: ut autem hoc accurate cognoſcerent primùm uni ſoli Dimenſioni conſiderandæ ſe dedêre; poſtea binas dimenſiones, longitudinem ſci. & latitudinem, quas Superficiem vocarunt, perpenderunt; ac denuo omnes ſimul tres dimenſiones, quæ ſolida ſeu corpora appellarunt.

Hinc palam fit quam inanes & ridiculæ ſint Scep-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ticorum argutiæ, qui ipſam Geometrices certitudinem in dubium vocare conantur; quia hæc lineas ſupponit & ſuperficies, quæ nuſquam ſunt. Non enim illa lineas ſine latitudine, aut ſuperficies ſine profunditate ſupponit; ſupponit tamen longitudinem poſſe conſiderari, non conſiderata latitudine, quod extra omnem dubitationis aleam eſt; in dimetiendo namque intervallo, quo Urbs ab Urbe diſtat, ipſam tantum viarum longitudinem metimur, de latitudine nihil prorſus ſoliciti.

Jam vero, quò res in plures modos diſpertimur, eô accuratiùs illarum cognoſcendarum capaces evadimus. Sic enim videmus; quamdiu in motu ipſa aliquorſum determinatio, tum a motu, tum ab aliis determinationis partibus, diſtincta non fuit, tamdiù nihil clarè de cauſis Reflectionis, Refractionisque potuiſſe pronunciari; quod ope hujus diſtinctionis factum eſt, uti videri poteſt capite ſecundo Dioptrices Domini Des Cartes.

Tertiò, cognoſcimus per Abſtractionem, quando res varia attributa habet, nos tamen illorum unum, reliquis prætermiſſis, conſideramus. En Methodum hujus Abſtractionis! Exempli gratiâ, animadverto me *Cogitare*, ac, per conſequens, me *illum eſſe*, *qui Cogito*; in hàc Idea mei Cogitantis, poſſum tantum conſiderare rem cogitantem, non conſiderans memet eſſe illam rem, quamvis in me, Ego & res cogitans unum idémque ſimus. Sic que Idea quam percepi rei cogitantis, non tantum memet ipſum, ſed omnes alias res cogitantes repræſentabit. Eodem modo ſi Triangulum æquilaterem conſidero, prout in hac chartâ depingitur, cæteriſque determinantibus circumſtantiis veſtitur; Idea hæc hunc mihi tantum

tum triangulum repræſentabit. Si vero mentem à conſideratione horum particularium accidentium avocatam, ad hujus figuræ, prout tribus tantum lineis comprehenditur, conſiderationem applicem, Idea ſic formata hinc clariùs æqualitatem linearum exhibebit, illinc ad reliquos omnes triangulos repræſentandos aptior evadet. Quod ſi ulterius progrediar, nec ſiſtam in æqualitate linearum contemplandâ, ſed ſolummodò percipiam figuram tribus rectis lineis contentam; hæc Idea omnium triangulorum exprimet genera. Si denique linearum numerum non attēdens, ſuperficiem concipiam rectis tantùm lineis circumſcriptam; Ideam formavero omnes figuras rectilineas exhibentem; ſicque poſſum ad nudam extenſionem gradatim aſcendere. In hiſce abſtractionibus ſemper gradus inferior ſuperiorem, cum adjunctâ aliquâ determinatione, continet; ſic *Ego cogitans*, continet rem cogitantem; ſic triangulus æquilaterus, triangulum; ſic triangulus figuram rectilineam: Eo autem plura exhibet gradus ſuperior, quo minùs determinatur.

Denique manifeſtum eſt beneficiò harum Abſtractionum Ideas è ſingularibus fieri communes, è communibus communiores; unde admonemur ad ea tranſire, quæ de Idearum univerſalitate & particularite dicenda ſunt.

Caput Quintum.

De Idearum Univerſalitate, Particularitate, & Singularitate.

QUamvis quidquid exiſtit ſingulare ſit, nihilominus, ope abſtractionum, varia Idearum genera

procudere poſſumus, quarum aliæ ſingularia exprimunt, qualis eſt, Idea quam quiſque habet ſuiipſius; aliæ plura ſimul, uti cum quis triangulum concipit, nihil in illo cônſiderans niſi quod ſit figura habens tres lineas totidemque angulos: Idea autem ſic formata inſervire poteſt omnibus aliis triangulis concipiendis.

Ideæ rem unicam repræſentantes ſingulares & individuæ; earum vero Objecta Individua vocantur; quæ autem res plures, univerſales, communes aut genericæ dicuntur.

Nomina quæ priora denotant, propria ſunt; ut *Socrates*, *Roma*, *Bucephalus*: quæ poſteriora communia & appellativa; ut *Homo*, *urbs*, *Equus*, & tam Ideæ Univerſales, quam nomina communia *Termini Generici* dici poſſunt.

Obſervandum eſt; terminorum genericorum duo eſſe genera; alterum eorum qui univoci dicuntur: hi ita alligatas habent univerſales Ideas, ut idem nomen pluribus conveniat, ſecundum eundem ſonum, eamdemque notionem, quæ ſono alligata eſt: hujus generis ſunt, *Homo*, *urbs*, *Equus*.

Alterum eorum quos Æquivocos appellamus: horum idem ſonus eſt, ſed diverſis Ideis alligatus; adeo ut hic idem ſonus pluribus convenire poſſit, ſed non ſecundùm eandem Ideam, ſed diverſas; quas uſus huic ſono ſubjecit. Sic *Canon* Gallicè & tormentum bellicum, & decretum Concilii, & regulam ſignificat, ſed ſecundùm ideas prorſus diverſas.

Hæc univerſalia æquivoca duûm generum ſunt: nam diverſæ Ideæ uni ſono ſubjectæ, vel nullam inter ſe relationem habent, ut in allato nomine *Canon*; vel aliquam habent, uti cum nomen unam Ideam primariò ſignificat, alias verò, non niſi quia hanc

primariam

primariam reſpiciunt, ut cauſam, vel effectum, vel ſignum. Hujuſcemodi verò æquivoca etiam analoga dicuntur. Sic *ſanus de animali*, *aere*, *cibo* dicitur. Idea, quæ huic verbo adjuncta eſt, primariò ſanitatem denotat, quæ animalis propria eſt, ſed aliæ adjectæ ſunt non multum ab hac primaria abludentes, qualis eſt, eſſe ſanitatis cauſa, hinc ſanum aerem, ſanos cibos dicimus, quia ſanitati conſervandæ inſerviunt.

Nos tamen cum hic de terminis Univerſalibus loquimur, ſolos intelligimus univocos, cum adjunctis ideis univerſalibus.

In his autem Ideis univerſalibus duo ſunt, quæ magnopere intereſt ritè diſtinguere, *Comprehenſio* ſci. & *Extenſio.*

Ideæ Comprehenſionem voco omnia illa attributa quę ita in illa continentur, ut nulla demi poſſit, quin Idea deſtruatur: ſic comprehenſio Ideæ trianguli includit extenſionem, figuram, tres lineas, tres angulos, horum angulorum ęqualitatem cum duobus rectis.

Extenſionem voco ſubjecta, quibus Idea convenit, quæ etiam dicuntur inferiora termini univerſalis, qui, ad hæc relatus, ſuperior nominatur: ſic generica trianguli Idea ad omnes diverſas triangulorum ſpecies ſeſe extendit.

Quamvis autem Idea generica indiſtinctim ad omnia ſubjecta, id eſt, inferiora ſe extendat, communique nomine illa ſignificet, tamen attributa quæ comprehendit, & ſubjecta ad quæ extenditur, diſcrimen ex eo eſt, quod Ideam nullo attributorum ſpoliare poſſimus quin deſtruatur, quemadmodum jam dictum eſt. Cum tamen è contra poſſimus ejuſdem extenſionem reſtringere, illam tantum quibuſdam Subjectorum applicando, non tamen ea propter deſtruetur.

Dupliciter autem hæc Reſtrictio extenſionis Ideæ genericæ poteſt contingere.

Primò, additione alterius Ideæ diſtinctæ & determinatæ; ſic ſi genericæ trianguli ideæ addo quod habeat angulum rectum; genericam trianguli ideam reſtringo ad certam trianguli ſpeciem, quæ triangulus rectangulus vocatur.

Secundo, additione ideæ ſolùm indiſtinctæ & indeterminatæ; ut ſi diceretur, *aliquis triangulus*: quo caſu terminus fit particularis, quia jam tantum ad partem Subjectorum, quæ prius omnia comprehendebat, ſe extendit, nec tamen pars illa ad quam reſtringitur determinatur.

Caput Sextum.

De quinque Ideis Univerſalibus, Genere, Specie, Differentiâ, Proprio & Accidente.

QUæ ſuperioribus capitibus dicta ſunt, nobis viam ſternunt ad paucis explicanda, quæ in Scholis vulgò traduntur, Univerſalia.

Cùm Idea Generica nobis objecta exhibet, tanquam res, idque terminis ſubſtantivis & abſolutis, *Genus* vocatur aut *Species*.

De Genere.

Genus Idea dicitur, cum ita communis eſt, ut ad alias Ideas etiam univerſales ſe extendat; ſic figura quadrilatera genus eſt reſpectu Parallelogrammi & Trapezii: ſic etiam ſubſtantia reſpectu ſubſtantiæ extenſæ, quod corpus dicitur, & ſubſtantiæ cogitantis, qui ſpiritus.

De

De Specie.

Idea vero communis, quę communiori & generaliori ſubeſt, ſpecies vocatur: ſic Parallelogrammum & Trapezium ſpecies ſunt figuræ quadrilateris; ſic etiam corpus, & ſpiritus ſpecies ſunt ſubſtantię.

Poteſt autem una eademque Idea Genus dici ſi ad alias Ideas, ad quas ſe extendit, referatur; ſpecies verò, ſi ad aliam generaliorem, cui ſubjacet: Sic corpus genus eſt reſpectu corporis animati, & inanimati; ſpecies verò reſpectu ſubſtantię: ſic figura quadrilatera genus eſt reſpectu Parallelogrammi, ſpecies verò reſpectu figuræ indeterminatè ſumptæ.

Seu alia eſt Speciei notio, quæ non cadit niſi in illas Ideas, quæ Genera eſſe non poſſunt; uti cum Idea aliqua ſub ſe tantum habet individua & ſingularia, ſic Circulus ſub ſe tantum circulos ſingulares, qui ſunt omnes ejuſdem ſpeciei: talis ſpecies *infima* dicitur.

Eſt etiam genus quod ſpecies eſſe non poteſt, quod ſupremum omnium generum dicitur, ſive illud Ens ſit, ſive Subſtantia: nec magni refert hoc ſcire, cum potius ad Metaphyſicam ſpectet quam Logicam.

Dixi Ideas, quæ nobis exhibent objecta ſua tanquam res, Genera eſſe aut Species; non tamen neceſſe eſt ut objecta illa reverâ res ſint, aut ſubſtantiæ; ſed ſufficit quod inſtar rerum & ſubſtantiarum concipiantur. Quamvis enim modi ſint, poſſunt repræſentari ſine omni relatione ad ſuas ſubſtantias, ſolùmque ad alias modorum Ideas referri vel generaliores, vel minus generales; ſic figura quæ modus

eſt

eſt corporis figurati, genus tamen eſt reſpectu figurarum curvilinearum & rectilinearum.

E contrà, Ideæ quæ nobis exhibent ſua objecta, tanquam res modificatas, idque terminis adjectivis ſive connotativis, ſi cum ſubſtantiis comparentur, quas hi termini connotativi confusè quidem, ſed directe ſignificant, ſive hi termini connotativi ſignificent attributa Eſſentialia (quæ revera aliud non ſunt quam ipſæ res) ſive Modos, non tamen Genera dicuntur aut Species, ſed aut *Differentiæ*, aut *Propria*, aut *Accidentia*.

Differentiæ vocantur, cum Idearum objectum eſt attributum eſſentiale, quo Species ab alia Specie diſtinguitur; ut *extenſum*, *cogitans*, *rationale*.

Propria vocantur, cum objectum reverâ ad rei eſſentiam pertinet, ſed primum non ſit quod in illo conſideratur, verum à primo pendet; ut, *diviſibile*, *immortale*, *docile*.

Accidentia communia vocantur, cum illarum objecta veri modi ſunt, qui ſaltem per intellectum ſeparari poſſunt, à re, cujus accidentia ſunt, non deſtructâ in mente noſtrâ rei ideâ, ut, *rotundum*, *durum*, *juſtum*, *prudens*. Sed hæc fuſiùs deducenda.

De Differentia.

Cum Genus duas ſub ſe Species habeat, neceſſario ambarum ideæ aliquid in ſe includunt, non incluſum in ideâ Generis: ſi enim nihil in ſe haberent a Genere diverſum, genus eſſent; & ſicut Genus de utriſq; ſpeciebus prædicatur, ita utræque ſpecies de ſe invicem prædicarentur; hinc primum attributum eſſentiale Speciei, non inventum in Genere, ipſius Differentia nominatur, univerſaliſque Idea eſt, quam de

illâ

illâ habemus: quia ſola & unica nobis exhibere poteſt hanc Differentiam, ubicunque demum inveniatur, hoc eſt in omnibus inferioribus illius Speciei.

Exemplum: Corpus & Spiritus duæ ſunt Subſtantiæ Species; oportet ergò ut aliquid amplius ſit in Ideis Corporis & Spiritûs, quam eſt in Ideâ Subſtantiæ. Illud verò amplius quod in corpore primò videmus eſt *Extenſio*; quod in Spiritu, *Cogitatio.* Hinc differentia corporis erit extenſio, ſpiritus verò cogitatio; hoc eſt corpus erit ſubſtantia, ſpiritus verò ſubſtantia cogitans.

Hinc ſequitur primò, Differentiam dupliciter referri, vel ad genus, quod dividet; vel ad ſpeciem, quam conſtituit; ac præterea eſſe primariam partem ejus, quod in comprehenſione Ideæ Speciei includitur: hinc omnis Species vel unico nomine exprimi poteſt, ut *Mens*, *Corpus*; vel duobus conjunctim ſci. Generis & Speciei; quod etiam Definitio dicitur; ut, *Subſtantia cogitans*, *Subſtantia extenſa.*

Sequitur ſecundò, Differentiam, quia Speciem conſtituit, illamque diſcriminat a cæteris ſpeciebus eandem cum Specie debere habere extenſionem: ac proinde Differentia & Species debent reciprocè de ſe invicem prædicari; ut, *quicquid cogitat Spiritus eſt*, *omnis Spiritus cogitat.*

Sæpe tamen accidit, ut in pleriſque rebus nullum attributum ſeſe offerat, quod toti Speciei ita convenit, ut etiam conveniat tantum huic ſoli: hoc caſu, mos eſt, plura attributa connectere, quorum aggregatum cùm nuſquam inveniatur niſi in hac ſpecie illius conſtituit differentiam. Sic Platonici aſſerentes Dæmonas non minus fuiſſe animalia rationalia, quam Homines, non admittebant *rationale* pro reciprocâ Hominis differentia, ſed aliam huic adjungebant

v. g.

v. g. *Mortale*, quæ ſimiliter reciproca Hominis differentia non eſt, cum Brutis conveniat; Cum tamen hæ duæ ſimul junctæ, in ſolum Hominem cadant: & hoc pacto nobis fabricamur Ideas omnium fermè animalium.

Denique obſervandum eſt, non ſemper requiri, quod utraque Differentia Genus dividens, poſitiva ſit: ſufficit enim alteram talem eſſe; ſic duo Homines abunde diſtinguuntur, ſi alter munere, quo alter caret, fungatur; licet munere carens nihil poſitivi habeat, quod alius non habet. Sic Homo generaliter a Brutis diſtinguitur, quia ſci. Homo animal mente prædītum eſt; Bruta verò animalia mera. Brutorum etenim Idea generica, nihil in ſe continet poſitivi, quod in homine non reperiatur; illi tantum Ideæ, negationem ejus quod in homine eſt, *Mentis* ſci. adjicimus. Adeo ut diſcrimen quod eſt inter Ideam animalis, & Ideam Bruti, in hoc ſitum ſit, quod Idea Animalis in ſua comprehenſione nec includat nec excludat cogitationem, cum tamen illam extenſione ſua contineat; Bruti è contra Idea eandem è ſua comprehenſione excludit, ac proinde homini convenire non poteſt.

De Proprio.

Inventà differentiâ Speciem conſtituente, id eſt, primario eſſentiali attributo illam ab omni aliâ Specie diſtinguente, ſi ulterius in ejus naturam inquirentes, aliud attributum offendamus, neceſſariâ connectione a principali dependens, & conſequenter huic Speciei omni & ſoli conveniens, tale attributum, Proprietatem dicimus; illudque termino connotativo efferentes Speciei *proprium* dicimus: & quia

quia omnibus inferioribus ejusdem Speciei convenit, illiusque unica Idea nobis poterit repræſentare hanc proprietatem, ubicunque demum ſit, in numerum univerſalium cooptamus, quartumque efficimus.

Exemplum. Anguli rectitudo eſſentialis trianguli rectanguli differentia eſt: quia vero neceſſario ſunt ex hac anguli rectitudine, quod quadratum Hypotenuſæ æquale ſit quadratis reliquorum laterum; horum quadratorum æqualitas pro Proprietate trianguli rectanguli habetur, quæ omnibus & ſolis triangulis rectangulis convenit.

Nihilominus quidam voluêre ut latius pateret hoc *Proprii* nomen; hincque enatæ ſunt quinæ illius Species.

Illarum prima eſt, quam modò explicuimus quæque *omni ſoli & ſemper* convenit. Sic omnis circuli, & ſolius circuli & ſemper proprium eſt, ut omnes lineas à centro circumferentiam ductas æquales habeat.

Secunda, convenit *omni*, ſed *non ſoli.* Sic extenſo convenit quod ſit diviſibile quia omne extenſum dividi poteſt; ſed dividi etiam poſſunt Duratio, numerus, vis.

Tertia, convenit *ſoli*, *ſed non omni.* Sic ſoli Homini convenit eſſe vel Medico, vel Philoſopho, quamvis omnes homines non ſint aut Medici, aut Philoſophi.

Quarta, convenit *omni*, & ſoli, *ſed non ſemper*: hujus Exemplnm habemus in Senum canitie quæ ſolis & omnibus hominibus convenit, ſed non ſemper; quippe tantum ſeneſcentibus.

De Accidenti.

Jam ſuperiùs, capite ſecundo, declaratum eſt, *Modum* vocari id, quod naturaliter exiſtere nequit, niſi per ſubſtantiam, quodque nullâ neceſſariâ connectione ſubſtantiæ adhæret; ita ut optimè percipi poſſit res, non percepto modo: uti, optimè concipimus hominem, non animadvertentes, quod prudens ſit, ſed ipſa prudentia concipi non poteſt, niſi concipiatur vel Homo, vel alia natura intelligens prudentiæ capax.

Quando verò Ideam confuſam & indeterminatam ſubſtantiæ, cum diſtinctâ Ideâ alicujus modi copulamus, Idea hæc poteſt repræſentare omnia, quibus hic modus ineſt: ſic Idea *prudentis*, omnes homines prudentes; Idea *rotundi*, omnia corpora rotunda exhibebit. Hæ verò Ideæ, ſic terminis connotativis expreſſæ, illud eſt, quod quintum univerſale conſtituit; *Accidens* dictum: quia eſſentialiter ad rem non pertinet cui attribuitur, ſi enim pertineret, differentia eſſet, aut Proprium.

Sed hic obſervandum eſt, ut ſuperiùs innuimus, quando duæ ſubſtantiæ ſimul concipiuntur, alteram concipi poſſe, tanquam alterius modum, *Sic homo, veſtitus* poteſt conſiderari, tanquam quid compoſitum ex *homine* & *veſtibus*; ſed eſſe veſtitum, reſpectu hujus hominis, modus eſſendi tantum eſt, ſub quo homo concipitur, licet veſtes ſubſtantiæ ſint; ac proinde, eſſe veſtitum ad quintum univerſale pertinebit.

Aſt de Univerſalibus, quæ tanto apparatu in Scholis traduntur, plus quam ſatis. Parùm enim refert ſcire quid ſit *Genus*, *Species*, *Differentia*, *Pro-*

prium

prium & *Accidens*, ſed vera rerum Genera, Generum veras Species, harum Differentias, Propria & Accidentia habere perſpecta palmarium eſt: his verò dignoſcendis lux aliqua effulgere poterit è ſequentibus, poſtquam non nihil de Terminis complexis in anteceſſum fuerit deductum.

Caput Septimum.

De Terminis Complexis, eorumque Univerſalitate & Particularitate.

NOnnunquam termino cuipiam alios terminos adjungimus, ex quibus, in mente noſtrâ, reſultat Idea totalis de quâ ſæpe ea affirmare, aut negare poſſumus, quæ de ſingulis terminis ſeparatim ſumptis affirmari, aut negari non poſſunt. Hinc fiunt termini complexi: ut, *Homo prudens*, *corpus pellucidum*, *Alexander filius Philippi*.

Hæc additamenta aliquando fiunt per pronomina relativa; ut, *Corpus quod eſt pellucidum*, *Alexander qui eſt filius Philippi*, *Papa qui eſt Vicarius Jeſu Chriſti*.

Imo affirmari poteſt, licet hæc pronomina non ſemper exprimantur, ſemper tamen ſubintelligi, quia mutatâ propoſitione exprimi poſſunt; æquivalent enim, *Corpus pellucidum*, & *corpus quod eſt pellucidum*.

Quod maximè in terminis complexis obſervatur, eſt, duo eſſe genera horum additamentorum, quorum alterum *explicativum* dici poteſt, alterum *determinativum*.

Explicativum tantùm eſt, quando diſertis verbis, explicat, quod prius latebat, vel in comprehenſio-

ne Ideæ primi termini; vel ſaltem, quod illi convenit tanquam accidens, modò illi generaliter & ſecundùm integram extenſionem conveniat: ſic cum dico *Homo qui eſt animal ratione preditum*; vel *homo qui naturaliter beatitudinem appetit*, *vel homo qui eſt mortalis*: Quæ hic adjiciuntur explicativa tantum ſunt, cum nihil immutent in totâ Ideâ, quæ huic voci, *Homo*, adjuncta eſt; nec illam reſtringunt ad quoſdam tantum Homines ſignificandum; ſed ea ſolum denotant clariùs, quæ omnibus omnino hominibus conveniunt.

Hujus generis ſunt additiones quæ nominibus diſtincte invidua ſignificantibus applicantur, ut cum dicimus, *Lutetiam eſſe maximam totius Europæ urbem*; *Julium Cæſarem fuiſſe Imperatorem fortiſſimum*; *Ariſtotelem Philoſophorum Principem*; *Ludovicum Galliarum Regem*. Hi enim ſingulares termini, ſic prolati nihil de ſuâ extenſione perdunt, cum prius determinati tantum eſſent, quantum eſſe potuerint.

Determinativum eſt, quando id, quod additur termini generalis ſignificationem reſtringit, ita ut non jam in omni ſuâ extenſione accipiatur, ſed complectatur tantùm illius partem, ſic *corpora pellucida*, *Homines ſapientes*, *Animal rationale*. Hæc additamenta non ſimpliciter explicativa ſunt, ſed determinativa; quia extenſionem primi termini mutilant & decurtant; Corporis enim nomen hîc tantum corporum partem ſignificat, Hominis, hominum partem; Animalis, animalium.

Harum autem additionum natura aliquando eſt, ut è termino communi ſingularem faciant, cum ſci. conditiones individuantes continent; ſic quando dico, *Papa nunc ſedens*, commune Papæ nomen ad ſingularem unicamque Alexandri ſeptimi perſonam determinatur.

Alia

Alia etiam duo terminorum complexorum genera ſunt, quorum alterum verbis complexum eſt, alterum ſenſu tantum.

Primi generis ſunt illi qui expreſſam additionem habent: Horum exempla ſunto, quæ hucuſque attulimus.

Alterius generis illi ſunt, in quibus, terminorum alter non effertur; ſed ſubauditur tantùm, ut cum Galli *Regem* nominant: hic terminus, apud illos, ſenſu complexus eſt; quia tunc, cum hoc nomen pronunciant, illorum animis non obverſatur communis nominis Idea ſolitariè, ſed adjunctam habens Ideam *Ludovici XIV.* qui nunc Gallis imperat. Infinitus terminorum numerus eſt, qui, hoc modo complexi, in omni ſermone occurrunt; ſic in unaquaque familia, *Herus*.

Quidam etiam termini complexi ſunt tum verbis tum ſenſu, ſed diverſimode. Sic, *Princeps Philoſophorum*; verbis complexus eſt, quia nomen Principis, Philoſophi vocabulo determinatur; at reſpectu Ariſtotelis, quem Scholaſtici ſic amant nominare, ſenſu tantùm complexus eſt; Cum Idea Ariſtotelis menti ſolùm inſit, nec ullo ſono illum expreſſim denotante exprimatur.

Omnia adjectiva ſive connotativa, vel partes terminorum complexorum ſunt, quando unà cum ſuis ſubſtantiis ponuntur; vel ſenſu complexa, quando ſubſtantiva ſubintelliguntur: Quia ut capite ſecundo dictum eſt hæc nomina connotativa ſubjectum directè quidem, ſed confuſiùs, modum vero, ſeu formam indirectè, ſed diſtinctius ſignificant; ac proinde Subjecti Idea & valde generalis, & valde confuſa eſt, nonnunquam *ens*, aliquando *corpus* repræſentans, quæ tamen ut plurimum

diſtinctà Formæ Idea determinantur: Sic; *album*, *rem* ſignificat *habentem albedinem*: hinc confuſa rei Idea determinatur ad illas tantum res ſignificandum, quæ albæ ſunt.

Maxime autem in hac materiâ obſervandum eſt, terminorum cumplexorum quoſdam eſſe, qui quamvis reverâ ad unicum ſolum individuum determinentur, univerſalitatem tamen æquivocam, quam *Erroris* licebit appellare, retinent. Cum enim Homines conſentiant unicam tantùm rem tali termino ſignificari, diſputent autem, quænam hæc res unica revera ſit, fit, ut hic terminus ab aliquibus huic rei ſignificandæ applicetur, ab aliis illi. Hinc opus eſt, ut talis terminus ulteriùs determinetur vel a circumſtantiarum varietate, vel ab orationis ſerie, ut ipſa termini ſignificatio innoteſcat.

Sic, *vera Religio*, non niſi unam ſolitariam Religionem ſignificat, quæ reverâ Catholica eſt, cum præter illam nulla vera ſit; ſed quia quivis Populus, quævis Hæreſis ſuam religionem veram arbitratur, hi termini valde æquivoci ſunt, æquivocationè ſci. erroris. Siquis Hiſtoriographus ſcribat ſuum Principem veræ Religioni addictiſſimum fuiſſe, dici non poteſt, quid ſibi voluerit, niſi ſciatur quam demum Religionem profeſſus fuerit ille Scriptor, ſi enim Proteſtanticam, de Proteſtanticâ intelligendus eſt; quemadmodum de Mahumetanâ, ſi de ſuo Principe ſcriberet Arabs Mahumetanus; de Catholicâ, intelligi non debet, niſi conſtet Catholicum fuiſſe Hiſtoricum.

Termini complexi, in quibus Erroris æquivocatio invenitur, ea præcipuè enuntiant, de quibus ſenſus non judicant, ſed ſolum intellectus: proclive enim eſt, ut Homines diverſa de talibus ſentiant.

Exem-

Exempli gratia: ſi affirmarem nullos milites a Mario conſcriptos, qui Sexpedales non eſſent: Hic terminus complexus; *Miles Sexpedalis*, erroris æquivocationem non capit, cum facile factu ſit, Milites metiri, ut ſciamus, an Sexpedales ſint: ſi vero decretum eſſet, nullos deberi conſcribi, niſi *Strenuos*; hic terminus multo magis fuiſſet æquivocationi obnoxius, cum poſſet iis militibus tribui, qui ſtrenui quidem haberentur, cum tamen ignavi eſſent.

Hæc erroris Æquivocatio ſæpe in terminis comparativis invenitur; *Pariſienſium Geometrarum maximus*; *Hominum doctiſſimus*, *dexterrimus*, *ditiſſimus*. Quamvis enim hi termini conditionibus individuantibus determinentur, cum unus tantum eſſe poterit Geometrarum Pariſienſium maximus: Poterit nihilominus hic terminus pluribus adſcribi, licet uni ſoli conveniat; quia facile eſt, ut Homines hâc de re variè ſentiant, ac proinde unusquiſque illum hoc nomine cohoneſtet, quem cæteris omnibus in Geometriâ arbitratur præſtare.

Hæ etiam loquendi formulæ, *Authoris ſenſus*, *Authoris hac de re ſententia*, ex horum æquivocorum numero ſunt; Præſertim ſi author ille adeò obſcurus ſit, ut de illius ſenſu litigetur. Sic etiamnum videmus continuas de Ariſtotelis opinionibus Philoſophorum altercationes, dum unuſquiſque nititur ſuas in partes illum abducere: Quamvis enim Ariſtoteles unicum, tantùm, unâ de re, ſenſum habuerit; quia tamen a variis variè intelligitur, hæc verba, *Senſus Ariſtotelis*, æquivoca per errorem ſunt. Unuſquiſque enim id Ariſtotelis eſſe ſententiam pronunciat, quod Ariſtotelem ſenſiſſe perſuaſum habet; & ſic, ſi plures, eàdem de re, varié ſenſiſſe Ariſtotelem autumant, hi termini; *Ariſtotelis eâ de re ſenſus*,

ſus, quamvis ſingulares in ſeipſis ſint, pluribus convenire poterunt, illis ſci. omnibus, quæ Ariſtoteles de hâc materiá ſcripſiſſe cenſebitur, atque adeò apud unumquemque id ſignificabunt, quod is ſibi perſuaſerit eum Philoſophum ſenſiſſe.

Sed ut melius poſſimus intelligere, in quo ſita ſit hæc, quam erroris dicimus, Æquivocatio, obſervandum eſt, illos terminos vel expreſſé, vel ſenſu connotativos eſſe. Jam verò, uti dictum eſt terminis connotativis conſiderari poteſt tum ſubjectum, quod directè quidem, ſed confuſè exprimitur, tum forma ſive modus, qui diſtinctè ſed indirectè ſignificatur. Sic, *Album* confusè exhibet corpus, diſtinctè albedinem: ſic, *ſenſus Ariſtotelis* confusè ſignificat aliquam ſententiam, cogitationem, doctrinam; diſtinctè verò hujus doctrinę ad Ariſtotelem, cui attribuitur, relationem.

Æquivocatio vero, quę hiſce in terminis invenitur, nec proprie naſcitur a formâ, modòve, qui diſtinctus cum ſit, etiam invariabilis eſt; nec etiam a ſubjecto confuſé conſiderato, quamdiu ab hac confuſione non liberatur. Exempli cauſa: Hęc verba, *Princeps Philoſophorum* æquivoca eſſe non poteruut, quamdiu Idea Principis Philoſophorum nulli diſtinctè individuo applicatur. Sed æquivocatio in hoc ſolùm conſiſtit, quod mens ſubjecto confuſo aliud diſtinctum determinatumque ſubſtituit, cui forma modusque applicantur. Cum verò Homines hâc de re diſſentiant, plures poſſunt hoc honore afficere, ac deinde eoſdem appellatione congrua ornare. Sic olim Plato Philoſophorum Princeps audiebat, quo jam nomine Ariſtoteles indigitatur. Hæc verba, *vera Religio*, cum nullius Religionis diſtinctam Ideam, ſed confuſam habent, æquivoca non

non ſunt, quia revera nihil ab illa Religione ſignificant, quæ reapſe vera eſt: ſed cum mens veræ Religionis Ideam diſtinctæ particularis cujuſdam cultûs diſtinctè cogniti Ideæ alligavit, evadunt quam maxime equivoca, cumque aqud unumquemque cultum ſignificabunt, quem ille pro vera religione eſt habiturus.

Ita etiam ſeſe res habet cum his verbis, *Id quod ſenſit talis Philoſophus de re tali.* Si enim illis relinquatur, generalis Idea, ſimpliciter & generaliter ſignificabunt doctrinam ab hoc Philoſopho de hac re traditam, ut doctrinam ab Ariſtotele traditam de natura animæ: ubi illud *id quod*, &c. id eſt, doctrina hæc, quamdiu confuſam Ideam nulli diſtinctæ Ideæ applicatam habet, æquivocationis capax non eſt. Cum verò mens in locum illius *id*, id eſt, doctrinæ confuſè conceptæ ſurrogat doctrinam diſtinctam, diſtinctumque ſubjectum; tunc pro varietate diſtinctarum Idearum, illud *id* æquivocationem poteſt induere. Sic doctrina Ariſtotelis, æquivoca eſt apud Pomponatium aſſerentem, animam ab Ariſtotele pro mortali habitam, & apud plures alios ejuſdem interpretes, qui è contra docent Ariſtotelem animæ immortalitatem docuiſſe, non minùs, quam illius Præceptores Platonem, & Socratem. Hinc fit, ut hoc genus verba ſæpiſſime rem ſignificent, cui forma indirecte expreſſa nequaquam convenit. Suppoſito Ex. gr. Philippum non fuiſſe Alexandri Patrem, quod ipſe etiam Alexander ſuadere conatus eſt; hæc verba, *filius Philippi*, generaliter aliquem a Philippo procreatum notantia, erronèe de Alexandro dicta, illum ſignificabunt, qui reipſa filius Philippi non ſit. Verba etiam hæc, *Senſus Scripturæ*, ab Hæretico ad Hæreſim, S. Scripturæ contrariam confirmandam prola-

ta, illam ipſam Hæreſim in ejus ore ſignificabunt, quam arbitratus eſt eſſe Scripturæ ſenſum, & quam ideo illo nomine Senſûs Scripturæ cohoneſtavit. Nec ſane Calviniſtæ magis Catholici ſunt, quod ſe verbo Dei proteſtentur adhæreſcere, nam verbum Dei apud illos ſignificat omnem Errorum farraginem quos nobis pro Dei Verbo conantur obtrudere.

Caput Octavum.

De Idearum Claritate & Diſtinctione; earundemque Obſcuritate & Confuſione.

IN Ideis claritas à diſtinctione, obſcuritas à confuſione diſtingui poſſunt. Ideam etenim claram dicere poſſumus, cum vividum, ut ita dicam, ſui ſenſum nobis imprimit, quamvis aliàs diſtincta non ſit. Idea Doloris, ex eo quod nos quam vividiſſimé feriat, clara dici poteſt, confuſa tamen eſt, quia dolorem nobis repræſentas tanquam manui inhærentem, qui revera in mente noſtra eſt.

Nihilominùs poſſumus omnem Ideam, in quantum diſtincta eſt, claram dicere; omnis namque Obſcuritas à confuſione oritur. Sic doloris ſenſus, qui nos ferit, clarus eſt, itémque diſtinctus; quod autem in hac ſenſatione confuſum eſt, ſci. dolorem manui ineſſe, clarum dici non poteſt.

Cum autem in Ideis unum idemque ſit claritas atque diſtinctio, utiliſſimum erit examinare, cur Idearum aliæ claræ ſint, aliæ confuſæ.

Hoc autem Exemplorum ope melius innoteſcet, quam ulla alia via: itàque contexendus nobis erit, catalogus primarum Idearum, tum clararum & diſtinctarum, tum confuſarum & obſcurarum.

Maxi-

Maximè clara eſt Idea, quam quiſque ſui ipſius habet, tanquam rei cogitantis; item Ideæ cæterarum cogitationis noſtræ appendicum, quales ſunt, *Judicare*, *diſcurrere*, *velle*, *deſiderare*, *ſentire*, *imaginari*.

Maximè etiam claræ nobis inſunt Ideæ *Subſtantiæ extenſæ*, ejusque proprietatum, ut, *Figura*, *motus*, *quietis*. Quâmvis enim fingere poſſimus nullum eſſe corpus, nullam figuram, (ſimile tamen quid nequimus de Subſtantiâ cogitante fingere, quamdiu cogitamus) non poſſumus tamen dicere, nos non clarè percipere, quid ſit extenſio & figura.

Clare etiam percipimus *durationem*, *ordinem*, *numerum*: modo *durationem* alicujus rei concipiamus; inſtar modi, ſub quo rem conſideramus tanquam ineſſe perſeverantem. Similiter, *Ordo*, *& numerus*, nihil in re differunt a rebus ordinatis & numeratis.

Omnes hæ Ideæ adeo claræ ſunt, ut ſæpiſſimè illas obſcuriores reddamus, dum conamur illas nova luce illuſtrare, aliáſque nobis Ideas fabricamur, quam quas à naturâ habemus.

Poſſumus etiam dicere Ideam *Dei* claram eſſe uno ſenſu, quamvis alio; & obſcura ſit & imperfectiſſima.

Clara eſt, quia ſufficit ad magnum attributorum numerum in Deo detegendum, quæ certiſſimè ſcimus nullibi aliàs inveniri, quam in Deo. Sed obſcura eſt, reſpectu illius, quam Beati in Cœlo habent. Imperfecta autem eſt, quia mens noſtra finita cum ſit; non niſi imperfectiſſime Ens infinitum concipit. Perfectio vero & claritas in Ideis res diſpares ſunt; Perfecta etenim ſunt, cum nobis exhibent quicquid eſt in objecto; claræ

autem, cum nobis repræſentant, quantum ſufficit, ad illud clarè & diſtinctè percipiendum.

Illæ Ideæ confuſæ & obſcuræ ſunt, quas habemus qualitatum ſenſibilium, v. g. *colorum*, *ſonorum*, *odorum*, *guſtuum*, *frigoris*, *caloris*, *gravitatis*, *&c.* uti etiam appetituum noſtrorum, *famis*, *ſitis*, *doloris*, *&c.* En vero cauſam obſcuritatis harum Idearum!

Cum infantes prius fuerimus, quam viri, rèſque exteriores in nos agentes, varios in mente noſtrâ ſenſus excitarint, ope impreſſionum, quibus corpora noſtra afficiebant; mens conſcia hos in ſe ſenſus præter voluntatem ſuam affici, idque à quibuſdam corporibus (ut, v. g. caloris ſenſum ab igni) non tantum judicare voluit res eſſe quaſdam extra ſe, horum ſenſuum effectrices, (in quo falſa non fuiſſet) ſed ulterius progreſſa imaginabatur aliquid in objectis, prorſus ſimile ſenſationibus, vel ſaltem Ideis inde ortis. Ex his præjudiciis Ideas ſibi fabricata eſt, ipſóſque *caloris*, *coloris*, &c. ſenſus tranſtulit in res, quæ extra ſemetipſam ſunt. En vero obſcuras illas confuſáſque qualitatum ſenſibilium Ideas, ex eo enatas, quod mens falſa ſua præjudicia iis, quæ à naturâ didicit admiſcuerit.

Cum vero hæ Ideæ à natura non ſint, ſed à voluntate; vide, quam lepidâ diſparitate, cum illis actum ſit. Quamvis, *Calor*, & *Uſtio* duæ tantùm ſenſationes ſint, altera debilior, altera acrior; calorem igni conceſſimus, ignem calore præditum affirmantes: at tamen ignem *Uſtione* ſive dolore, (quo nimis prope ad ignem accedentes torquemur) privavimus, negantes ignem dolore affici.

Sed ſi homines rectè perceperint dolorem igni manum adurenti non eſſe attribuendum; in alio tamen errore verſati ſunt, atque illum manui, quam ignis

ignis urit, ineſſe ſenſerunt, cum tamen non niſi menti inſit. Verum quidem eſt, illum ibi excitari, per ea quæ in manu fiunt, quia dolor Carnis non eſt aliud, quam concepta mentis offenſio, ob excitos quoſdam motus naturali corporis temperamento contrarios.

Hoc non tantùm agnitum fuit à quibuſdam antiquis Philoſophis, ut Cyreniacis, ſed etiam a D. Auguſtino multis in locis, *Dolores* (inquit ille, l. 14. de Civit. Dei, c. 15.) *qui dicuntur carnis, animæ ſunt in carne, & ex carne.* Nam *Dolor carnis* (ſubjicit ille) *tantuimmodo offenſio animæ eſt, & quadam ab ejus paſſione diſſenſio; ſicut animæ Dolor, quæ triſtitia nuncupatur, diſſenſio eſt ab his rebus, quæ, nobis nolentibus, accidunt.*

Sic etiam l. 7. ſuper Geneſin ad litteram c. 19. *Cum afflictiones corporis moleſte ſentit,* (anima) *actionem ſuam, quá illi regendo adeſt, turbato ejus temperamento, impediri offenditur, & hæc offenſio dolor dicitur.*

Dolorem verò, qui corporis nuncupatur, ad animam pertinere, non ad corpus, manifeſtum omnino fit, ex eo quod illa, quæ nobis cogitantibus, dolorem inferunt; ne lædunt quidem, cum mens vehementi applicatione aliàs diſtrahitur, ut videre eſt in Sacerdote Afro (de quo D. Auguſtinus l. 14. de Civ. Dei c. 2. 4.) *qui quando ei placebat, ad imitatas quaſi lamentantis hominis voces, ita ſe auferebat à Senſibus, & jacebat ſimillimus mortuo, ut non ſolum vellicantes & pungentes minimè ſentiret, ſed etiam aliquando igne ureretur admoto ſine ullo doloris ſenſu, niſi poſtmodum ex vulnere.*

Inſuper vero obſervandum eſt, indebitam manûs diſpoſitionem, motumve ab uſtione ortum, propriè

priè dolorem animæ non inferre, ſed oportere hunc motum cerebro communicari, per filamenta quædã, nervis tanquam tubulis incluſa, quæ fidium, ſive funiculorum inſtar, à cerebro uſque ad manus, cæteràque corporis membra extenduntur; ita ut moveri non poſſint, niſi una moveatur pars illa cerebri, à quâ oriuntur. Quapropter ſi quid impediat, quominus hæc nervorum filamenta motum ſuum cerebro communicent, (ut in Paralyſi) ſine omni doloris ſenſu quis ferrum patietur & ignes. Cum è contra, (quod tamen mirum videri poteſt) manus illi dolere poterit, qui manibus caret: quemadmodum ſæpiſſime iis accidit, quibus manus amputatæ ſunt. Quia ſi nervorum filamenta à manu ad cerebrum extenſa, prope cubitum, ubi terminantur, moveantur, poſſunt illam cerebri partem, cui alligantur, eodem modo movere, quo moveretur, ſi ad manum uſque deſcenderent; ut altera funiculi extremitas poteſt eodem modo moveri, ſi per medium trahatur, ac ſi per alteram extremitatem traheretur. Et hinc Anima eundem dolorem ſentiet, quem ſentiret, ſi manus haberet: illuc enim loci attentionem dirigit anima, à quo ille cerebri motus ſolebat proficiſci, qui animam hoc doloris ſenſu afficiebat. Sic imagines, quas in ſpeculo intuemur, eo loco apparent eſſe, quo futuræ eſſent, ſi per directos radios aſpicerentur, cum ille uſitatiſſimus objectorum videndorum modus ſit.

Et hæc ſufficient, ut intelligamus fieri poſſe, ut Anima à corpore ſeparata, igne inferni vel purgatorio torqueatur, imo eundem dolorem ſentiat, quo quis afficeretur, ſi admoto igne ureretur: quia etiam tùm, cum corpori unita erat, illa cruciabatur, non corpus, dolórque nihil aliud erat, quam quædam ani-

animæ triſtitia, quâ affligebatur, ob ea quæ in corpore, cui à Deo erat colligata, agebantur. Quid ergò impediet quominus concipiamus divinam Juſtitiam poſſe aliquam materiæ partem ita Animæ Separatæ accommodare, ut in hac animâ moleſtas cogitationes poſſit excitare illius materiæ motus: nec amplius quid accidit animæ noſtræ à carnis dolore.

Sed ad Ideas confuſas pedem referamus. Idea Gravitatis, quæ adeò clara apparet, non minus confuſa eſt, quam quævis aliæ, de quibus mox dictum. Cum enim à pueris vidimus lapides aliáque ſimilia, quam primùm dimiſſa ſunt, cadere, formavimus Ideam rei cadentis, quæ genuina eſt & vera. Inſuper etiam Ideam formavimus cauſæ hujus deſcenſûs, quæ ad huc etiam vera eſt. Sed cum lapidem tantum videremus, non autem aliud, quod illud deorſum moveret, judicandi præcipitantia, concluſimus illud, quod non cernebamus, nuſquam eſſe, lapidémque proinde vi propriá & intrinſeca deſcendere, non vero ab alio deorſum propelli, huic autem confuſæ Ideæ, quam præjudicia tantùm procuderunt, *Gravitatis* nomen aſſignavimus.

Factum eſt etiam, ut iis de rebus, de quibus idem erat ſtatuendum, diverſa formaremus Judicia. Quemadmodum enim lapides versûs terram, ita etiam vidimus paleas ad ſuccinum; ferrum & chalybem ad magnetem moveri. Eadem ergò ratio quæ lapidibus qualitatem indulſit, qua versùs terram moverentur, ſimiles qualitates concedere debuiſſet paleis & ferro, quibus ad ſuccinum & magnetem ferrentur. Hoc tamen non placuit: Sed è contra ſuccino & magneti, ad paleas & ferrum attrahenda, qualitates aſſignavimus, quas diximus

Attra-

Attractivas; cum eâdem operâ gravium attrahendorum qualitatem terræ indere potuiſſemus. Utcunque tamen, hæ Qualitates attractivæ (ut etiam gravitas) natæ ſunt ex illegitimâ ratiocinatione, quâ concludebatur ferrum deberi à magnete trahi, quia nihil cernebatur, quod magnetem verſus ferrum protruderet; cum tamen concipi nequeat poſſe unum corpus aliud attrahere, niſi attrahens moveatur, attractumque aliquo vinculo illi conjungatur.

His etiam infantiæ noſtræ præjudiciis acceptas debemus Ideas, quæ nobis res graves & duras exhibent levibus & raris Solidiores, & plus corporis ſeu materiæ habentes: hinc vas auro plenum credimus plus materiæ continere, quam ſi aere oppleretur. Illæ namque Ideæ non aliunde advenêre, quam ex eo quod infantes ſoliti ſimus, de omnibus rebus extrinſecis judicare, ex illarum in nos actionibus: hinc cum corpora dura & gravia fortius in nos egerint levibus & raris, judicavimus illa his plus materiæ continere. Cum tamen vera ratio pronunciet; eandem materiæ partem, idem tantum ſpacium occupare, idémque ſpatium eâdem ſemper materiæ quantitate repleri.

Adeo ut vas cubicum pedale, non plus materiæ contineat, auro oppletum, quam aere, imò aliquo ſenſu dici poteſt, illud aere plenum plus materiæ continere, ob rationem, quam hujus loci non eſt fuſius deducere.

Dici etiam poteſt, ex hujus præjudicii radice, pullulaſſe infrunitas quorundam opiniones, qui aſſeruerunt animas noſtras eſſe, vel rariſſimum ex atomis aerem, ut cum Epicureis Democritus, vel aerem accenſum, ut Stoici; vel Cæleſtis lucis particulam, ut veteres Manichæi, & hoc etiam ſeculo,

lo, Fluddus; vel ventum Subtilem, ut Sociniani. Horum etenim nullus ſibi unquam perſuaſit, cogitandi vim poſſe cadere in lapides, ligna, vel lutum: atque idcirco, Cicero eodem tempore, quo cum Stoicis aſſerit Animam noſtram eſſe flammam ſubtilem, inter non ferenda abſurda ponit, illam è terra craſſove aere concreſcere. *Quid enim obſecro te*, inquit, *terrane tibi, aut hoc nubulo aut caliginoſo cœlo ſata, aut concreta eſſe videtur tantavis memoriæ.* Sed hi quò materiam ſubtiliorem, eò ſe illam arbitrati ſunt reddere & minus materialem, minus craſſam, & minus corpoream, adeò ut tandem illam poſſent in rem cogitantem rarefacere. Quod tamen affatim ridiculum eſt. Corpus enim corpore rarius non eſt, niſi quod in minoris magiſque agitatas particulas diviſum eſt. Hinc enim minus aliis corporibus obſtat, Illinc illorum poros facilius ingreditur. Sed indiviſum ſit, ſive dividatur; quieſcat, ſeu moveatur, non tamen minus materiale, minus corporeum, cogitationiſve erit capacius; cum impoſſibile ſit, ut motus, aut figura materiæ, ſeu ſubtilis illa ſit, ſeu craſſa, quicquid habeat cum cogitatione commune; vel, ut quædam materiæ pars, quæ neutiquam cogitabat, cum terræ inſtar quieſceret, vel inſtar aquæ, leni motu cieretur, ad ſui ipſius cognitionem pervenire poſſit, ſi vehementiùs moveretur, illique tres, quatuórque agitationis gradus adjicerentur.

Uberior de hac materia inſtitui poſſet diſputatio; ſed hæc ſufficient ad omnes ideas confuſas dignoſcendas, cum omnes, his ſimiles, ſui cauſas habeant.

Hujus mali unicum remedium eſt, Infantiæ noſtræ omnia omnino præjudicia deponere, nihilque

aſſer-

aſſerere (de quo ad rationem pertinet pronunciare) quia illud olim ita judicavimus; ſed quia nunc ita, præmiſſo examine, judicamus. Sic illas tantum ideas habituri ſumus, quas natura impreſſit; vel ſaltem ex confuſis, eas quæ claræ tantùm ſunt, in noſtros uſus ſervabimus; ut, eſſe aliquid in igne, quod cauſa eſt, cur Ego calorem ſentiam; omnia quæ Gravia nuncupantur, ab aliquo deorſum propelli, nihil aſſerentes de eo quod igni eſt, mihique ſenſum infert; nec de cauſa gravium deſcendentium, priuſquam aliquid clari certique de illis conſtiterit.

Caput Nonum.

Idearum confuſarum & obſcurarum quædam Exempla ex Ethicâ deſumpta.

CApite ſuperiori allata ſunt exempla Idearum confuſarum, quas etiam falſas dicere ob rationem datam licebit; ſed cum illa omnia ex Phyſica deſumpta ſint, non abs re erit, alia ex Ethica proferre, cum Ideæ falſæ, quæ de virtutibus & vitiis formantur, ſint longe periculoſiores.

Nec ſane quiſquam vel beatior eſt, vel infelicior, quod veram vel falſam, claram aut obſcuram *Gravitatis*, *ſenſilium qualitatum*, *ſenſuumve* Ideam habeat: ſi illi, hac in parte, aliquid ſcientiæ adfuerit defueritve, non melior evadet, aut nequior: quæcunque demum noſtra ſit his de rebus ſententia, nunquam illa, noſtrûm ergò, immutabuntur; à noſtra non pendent cognitione, uti neque regendæ vitæ ratio ad nos ab illorum ſcientia derivatur, unicuique collibitum erit eam cognitionem præſtolari, quæ

quæ nobis poſt hanc vitam obveniet, Mundique gubernationem Dei regentis bonitati, ac Sapientiæ committere.

Nemini tamen licet de Virtutibus & vitiis non recte ſentire, cum ex judiciorum de his latorum præſcripto regenda vita ſit, componendi mores, bonorumque aut malorum ſperanda æternitas. Et quemadmodum falſæ virtutum vitiorumque Ideæ in causâ ſunt, ut de iis perperam judicemus; ita infinitè melius foret, his cognoſcendis, corrigendiſque ſtudere, quam illis aliis emendandis, quas vel judicandi præcipitantia, vel infantiæ præjudicia nobis obtruſerunt de re quapiam naturali, quæ non niſi ſterili jejunæque ſpeculationi materiam poterit ſuppeditare.

Ad illas omnes detegendas conſcribenda ab ovo foret Ethica univerſa; nobis tamen propoſitum tantum eſt, allatis exemplis docere, quomodo formentur; formantur autem diverſarum idearum colligatione, quæ revera colligatæ non ſunt: hinc vana conflantur Phantaſmata, quæ Homines venari non deſinunt, & quorum comprehendorum ſpe vitam miſerrime alunt.

Homo in ſe reperit Beatitudinis & Miſeriæ Ideam, quæ nec falſa eſt, nec confuſa, quandiu generalis & abſtracta; habet etiam Ideam Abjectionis & excellentiæ; Beatitudinem appetit, miſeriam fugit; excellentiam ſuſpicit, deſpicit abjectionem.

Sed peccati labes, quæ abalienavit hominem à Deo, in quo ſolo veram felicitatem poterat invenire, & cui idcirco ſoli ejuſdem Ideam alligare debuerat, hanc ipſam felicitatis Ideam innumeris aliis rebus affixit; ad quas amandas proſequendáſque homo præceps fertur, in illis amiſſam felicitatem recuperaturus; hinc grandis ſurrexit falſarum & obſcu-

 rarum

rarum Idearum moles, dum unuſquiſque putat, eorum quæ amat poſſeſſione ſe beatum fore, privatione miſerum. Quinetiam veram nobilitatem, veram Excellentiam homo peccando amiſit; hinc ut poſſit ſemetipſum amare, coactus eſt ſibi alium ſe, quam revera eſt, exhibere; miſerias ſibi ſuas ac indigentiam occulere; plurima ſui ipſius Ideæ adjicere, quæ ad illam omnino non pertinent, ut major ſci. appareret & auguſtior. En vero ordinariam harum falſarum Idearum ſeriem!

Prima præcipuáque Concupiſcentiæ ad ſenſuum voluptates, ex rebus quibuſdam exterioribus enaſcentes, propenſio eſt: ex his, cum anima has quas deperit voluptates, ſibi advertit obvenire, iiſdem Ideam Boni adjungit; Ideam vero mali illis aliis, per quas voluptatibus privatur. Animadvertens etiam poſtea Potentiam & Divitias ordinaria eſſe illorum, quibus Concupiſcentiæ indulgetur, comparandorum inſtrumenta, has pro magnis bonis habere incipit; ac proinde divites & potentes, quibus illæ contigêre, beatos pronunciat, indigos vero, qui iis deſtituuntur, infelices & miſeros.

Jam vero, cum felicitas Excellentiam ſemper comitem habeat, harum Ideas mens nunquam non conjungit; excellentes ſemper arbitratur, quos felices putat, viles autem & abjectos, quos indigos & miſeros. Hinc pauperes nobis contemptui ſunt, cum opulentos revereamur. Hæc autem adeo iniqua, adeo falſa Judicia ſunt, ut D. Thomas crediderit hunc cultum, hanc Divitum admirationem eſſe quæ tam ſeverê ab Apoſtolo Jacobo condemnaretur, dum honoratiorem ſedem, in cœtibus Eccleſiaſticis, vetat divitibus potiùs, quam pauperibus aſſignari. Neque enim hic

locus

locus ita eſt ad litteram intelligendus, quaſi vetaremur quandam externam venerationem divitibus exhibere, quæ pauperibus non debetur, Cum id Orbis diſpoſitio, quam Religio non interturbat, exigat; illiuſque praxis etiam apud viros ſanctitate eximios viguerit: intelligendus itáque videtur, de interno illo cultu, quo pauperes Divitum pedibus ſubjicimus, Divites verò pauperibus longiſſime credimus ſupereminere.

Sed quamvis hæ Ideæ, ortáque ab Ideis judicia, & falſa ſint, & à ratione aliena, omnium tamen hominum pectoribus inſident, qui illa non emendarunt, quia à Concupiſcentia procedunt, qua omnes vitiantur. Hinc autem accidit, ut non tantum ipſi tam honorifice de Divitibus ſentiamus, ſed ut ſciamus cæteros etiam mortales eundem cultum, eandem æſtimationem iiſdem deferre: adeò ut illorum conditionem nobismetipſis exhibeamus, non tantum omni ſplendore omnibuſque commodis circumdatam, ſed etiam interna judiciorum, quibus divitibus adblandimur, adoratione cultam, quæque nobis nota ſunt ex communi hominum ſermone, propriaque experientia.

Perſonatus hic Dives ſolio inſidens, quem Admiratorum turba circumſtat, intentis ſuſpicit oculis, veneratur interno timoris, obſervantiæ, & abjectionis cultu, ipſiſſimum ambitioſorum Idolum eſt, cujus propitiandi cauſa tot ærumnas ſubeunt, in tot ſe pericula conjiciunt.

Ut autem manifeſtum ſit, hoc illud ipſum eſſe quod ambiunt, quod colunt, ponamus unicum tantum in orbe hominem exiſtere cogitandi facultate præditum, cæteros vero omnes hominiformes quidem apparere, ſed tamen automata tantum eſſe: & præ-

præterea unicum illum hominem cogitantem, gnarum quidem omnes illas ſtatuas, ſibi quo ad exteriora ſimiles, ratione cogitationéque interius deſtitui, callere artem illas, ope quarumdam rotularum, ita movendi, ut omnibus iis officiis, quibus nunc homines deſtinantur, fungi poſſint. Credibile ſane eſt, hunc Hominem identidem oblectatum iri diverſis motibus, quos his ſtatuis imprimeret; nunquam tamen collocaturum omnem voluptatem, omnem gloriam in externo illo cultu, quem ſibi ipſi harum operâ deferret, nec de ſe ob hanc illarum venerationem honorificentius ſenſurum: quinimo non minus illarum tædium eum caperet, quam puparum imaguncularúmque, quas Circulatores commonſtrant: denique contentus ut plurimùm eſſet eo famulatu, qui neceſſitati inſerviret, nec alium harum ſtatuarum numerum ſibi compararet, quam qui ſuos in uſus ſufficeret.

Non itáque ſimplex externûmque famulorum obſequium, ſi ab internâ animi ſubmiſſione ſejungatur, illud eſt, ad quod ambitioſorum vota feruntur: lubet hominibus, non Statuis dominari, totáque dominantium voluptas elicitur, ex iis motibus timoris, æſtimationis, admirationis quos aliis incutiunt.

Ex his clarum eſt Ideam, quâ hi occæcantur, non minus vanam inanémque eſſe, quam eſt Idea Illorum qui proprio vocabulo Vani audientes, Laudum, acclamationum, Elogiorum, titulorum, aliarúmque hujus farinæ rerum tenui cibo veſcuntur. Quod hos ab illis aliis diſtinguit, unica opinionum judiciorúmque, quæ utrique cæteris amant communicare, differentia eſt. Cum enim Vani in votis tantum habeant amoris & æſtimationis ſenſus excitare,

ob

ob ſuam Scientiam, Eloquentiam, Ingenium, Dexteritatem; Ambitioſi ſenſus terroris, venerationis, ſubmiſſioniſque erga ſe incutere ſatagunt, unáque Ideas his ſenſibus conformes, quarum ope, formidandi, elati, potentéſque appareant: ſic utrique ex aliorum Cogitationibus ſuam emendicant felicitatem; ſed his hoc genus cogitationum placet, illis aliud.

Nihil uſitatius quam ut inania hæc Idola, ex falſis hominum Judiciis conſarcinata, maximi momenti conſilia invertant, ſintque ſcopus præcipuus, ad quem omnes vitæ actiones dirigantur.

Magnanimitas illa & fortitudo, tanti ab omnibus habita, quæ eos, qui fortes dici ambiunt, intrepidos mittit in media pericula, ſæpiſſime oritur ex nimiâ mentis ad haſce inanes vacuáſque imagines, quæ cerebrum obſident, applicatione. Pauci ſeriò vitam contemnunt, illique ipſi, qui tantâ audaciâ mortem ad obſeſſæ urbis muros, vel in confertâ acie ultrò provocant, inſtar cæterorum mortalium inhorreſcunt cum in lecto illam opperiuntur. Sed hæc illorum Magnanimitas, quam identidem exerunt, inde naſcitur, quod hinc illis obverſentur dicteria, quibus ignavi & puſillanimes proſcinduntur; illinc laudes, quibus fortes & magnanimi accumulantur, natúmque ex his duobus Idolum ita mentem detinet, ut periculis mortique penſitandis vacare non poſſit.

Hinc quo quis magis in Hominum conſpectu verſatur, eò generoſior evadit & fortior, idque ob aliorum de ſe Judicia. Sic Dux gregario milite, nobilis plebeio majores animos gerit: acriùs enim ad magna proritantur, cum illis plus gloriæ tum acquirendum, tum amittendum ſit. Iidem labores,

aiebat magnus Imperator, non æque moleſti ſunt Duci & Militi. Dux quippe totius Exercitus, cujus converſi in illum oculi ſunt, propellitur ad ardua; cum miles ſpem ſuam non ultra exiguum ſtipendium extendat, famamque rei non male geſtæ, quæ rariſſime ad alios, quam notos commilitones ſpargitur.

Quid iis in votis eſt, qui ædes extruunt ultra cenſum & ſortem magnificas? non ut in illis commode degatur; profuſa etenim magnificentia plus ſecum incommodi affert, quam commodi: evidens etiam eſt nunquam eos hos ſumptus facturos, ſi vel ſoli eſſent, vel crederent ſe in eorum contemptum venturos, qui has ædes conſpexiſſent. Aliis itaque ædes exſtruuntur: ſed aliis exſtructas collaudaturis. Imaginantur Domini omnes, has ſubſtructiones viſuros, plena venerationis, admirationiſque judicia de ſe laturos, ac proinde ſemet ſibi ipſis tanquam pro theatro exhibent, in mediis Palatiis ſedentes, clientum turbis ſtipatos, à quibus undique colluſtrantur prædicanturque potentes, beati, magnifici: Huic itaque Ideæ, qua toti occupantur, tantum laboris & ſumptus impenditur.

Ad quid, amabò, honoraria Magnatum carpenta tanto pediſſequorum examine onuſta? illorum ſervitus uſui eſſe non poteſt, nocent enim plus quam proſunt. Aſt ſic in obviis excitatur idea viri cujuſpiam magnatis & potentis, hæcque idea illorum vanitati ſatisfacit, ad quod carpenta pertinent.

Si eadem trutina in omnes vitæ conditiones, omnia officia, ſtatuſque inquiratur: quæ honoraria cenſentur, deprehendemus illa grata eſſe, laboreſque & ærumnas, quas unà ferunt, leves fieri ex eo quod

quod excitam in aliis erga nos, venerationis, æſtimationis, timoris, atque admirationis Ideam nobis repræſentent.

Hinc è contrà ſolitudo pleriſque mortalium gravis eſt; qui enim è conſpectu, frequentiaque hominum ſecedit, is ſe, ac ſua omnia ex aliorum judiciis & cogitationibus ſubducit. Sic Solitarii Cor inane manet & famelicum, cum ordinario cibo careat, nec in ſe inveniat, quo alatur. Hanc ob cauſam Ethnici Philoſophi vitam ſolitariam non ferendam cenſère, adeò ut auſi ſint dicere, nolle ſapientem omnium bonorum corporis & animi potiundorum cauſa, ſolum vivere ita ut non haberet quo cum de Beatitudine colloqueretur. Sola Religio Chriſtiana potuit ſolitudinem facere amabilem, quia ſola Homines in contemptum adducit harum inanium Idearum; illa nobis ſola ea offert quæ & menti diſtinendæ aptiora ſunt, & ad cor ſatiandum digniora, nec ad hæc Hominum concurſu frequentiaque opus eſt.

Sed obſervandum venit, Homines cupiditates ſuas non ultimò in aliorum de ſe cogitationibus ac judiciis defigere, ſed iis cognitis ulterius uti ad ſuam ipſorum Ideam in ſe magnificandam & exaltandam, dum illi alias Ideas aſcititias & peregrinas immiſcent, ſubiguntque quaſi in unam: dum craſſiſſimo errore deluſi rentur, ſe revera majores eſſe, quia majus palatium incolunt, majoremque alunt paraſitorum numerum: cum tamen res externæ ad illos non pertineant, aliorumque cogitationes eos ab inopia miſeriaque, quibus anteà jacebant obnoxii, nequaquam poſſint vindicare.

Colligi ex dictis poteſt, quid nam illud ſit, quod multa hominibus grata acceptàque reddit, quæ

alias viderentur inepta ad oblectandum animóſque demulcendum. Orta quippe ex talibus voluptas in hoc tantùm ſita eſt, quod unius cujusque Idea, aſcitâ aliquâ inani circumſtantia, ſemetipſum ſibi grandiorem exhibeat.

In omni re, ut nobis præ cæteris bene ſuccedat, optamus, etiam iis in ludis ubi ſors regnat, nullaque ars ſolertiavè requiritur, idque cum lucri cauſa ludimus: quia Noſtri Ideæ Ideam felicitatis adjungimus, fortunámque videri volumus nos reliquis prætuliſſe in quos ſua munera effundat, idque meritorum noſtrorum intuitu. Imaginariam hanc felicitatem credimus ita ad nos pertinere, ut in ſolidum noſtra ſit, adeò ut jure quodam eoſdem nobis in poſterum ſucceſſus poſſimus promittere. Hinc luſores alios aliis præferunt, quibus cum aleæ fortunam experiantur: quod tamen affatim ridiculum eſt: dici enim quis poteſt feliciter in hanc horam vixiſſe, quod autem illa, quæ hanc exceptura eſt, eum viſura ſit, eâdem fortunâ utentem, jure potiori affirmari non poteſt, quam quod felix in poſterum erit, qui hucuſque fuit quam miſerrimus.

Sic illorum animi, qui mundo addicti ſunt, non alia deſideriorum objecta habent quam vana hæc Phantaſmata, quibus miſerè diſtinentur. Quinimo illi qui ſapientiſſimi habentur, non minus quam reliqui, hiſce ſpectris & ſomniis deluduntur; ii vero ſoli, qui vitam vitæque actiones ad æterna referunt, dici poſſunt circa res ſolidas, reales & permanentes, verſari, cum verum ſit cæteros omnes vanitatem & nihilum amare, erroremque & mendacium ſectari.

Ca-

Caput Decimum.

De alia Confuſionis in cogitationibus & ratiociniis cauſa; quod ſci. Ideæ verbis ſint alligatæ.

IAm dictum eſt, ex eo quod neceſſe ſit, externis ſignis uti ad mentem exprimendam, nos ita Ideas noſtras verbis alligaviſſe, ut ſæpenumerò magis ad verba attendamus, quam ad res. Hinc illa quæ in Cogitationibus diſcurſibuſque confuſio eſt frequentiſſimè oritur.

Notandum quippe eſt, Homines earundem rerum diverſas habere Ideas, iiſdem tamen uti vocibus ad illas exprimendas. Idea *virtutis*, alia eſt, apud Philoſophum Ethnicum, alia apud Theologum; uterque tamen eodem virtutis nomine utitur ad ſuam Ideam exprimendam.

Inſuper pro ætatis diſcrimine eaſdem res, modis diverſiſſimis conſideravimus; Omnes tamen has varias Ideas iiſdem nominibus ſubjecimus. Hinc in errores proclives ſumus, ſive illis verbis utamur ipſi; ſive alios utentes audiamus: quandoquidem modò hanc, modò illam notionem iiſdem vocibus attribuimus. Exempli cauſa; animadvertimus in nobis quoddam principium eſſe, (quodcumque demum illud ſit) nutritionis & accretionis; Hoc *animam* nuncupavimus, eandemque animæ Ideam, non tantum ad id, quod in animalibus, ſed etiam quod in plantis analogum eſt, extendimus: quin etiam animadvertimus nos cogitare, atq; hoc inſuper cogitationis principium *animæ* nomine inſignivimus. Hinc factum eſt ut hac nominis ſimilitudine, ſive analogia decepti,

pro una eademque re ſumpſerimus principium Cogitationis & principium nutritionis & accretionis. Eodem modo *vitæ* nomen & illi facultati inditum eſt, è qua functiones animales procedunt, & facultati etiam cogitatrici, cum tamen hæc duo toto cœlo differant.

Sic hæ voces *Senſus*, *ſenſatio*, &c. cum de aliquo quinque ſenſuum dicuntur, æquivocationibus quam maxime laborant. Tria namque in nobis fiunt, cum aliquid ſentimus, puta, cum rem quampiam cernimus. 1. Quidam motus excitantur in organis corporeis, ut cerebro, vel oculo 2. Hi motus animæ occaſionem præbent, aliquid percipiendi. Sic ex motibus excitis in oculo, per lumen a guttis pluviis ſoli oppoſitis reflexum, anima Ideas concipit coloris rubri, cerulei, flavi. 3. De rebus a nobis viſis judicium ferimus; ſic hos colores judicamus ad iridem pertinere, quam pronunciamus tantæ magnitudinis, talisve figuræ eſſe, tantóque â nobis intervallo diſtare. Horum trium primum unice ad corpus pertinet: reliqua duo tantum ad animam, ſed tamen ob ea, quæ in corpore peraguntur. Nihilominus hæc tria, quamvis in ſe diverſiſſima, uno eodemque *ſenſûs* vel *ſenſationis* nomine, viſûs v. g. vel auditus indigitamus. Nam quando oculus dicitur videre, auris audire, de iis tantùm motibus id intelligendum eſt, qui in organo corporeo excitantur, quum manifeſtum ſit, oculum objecta ſua non percipere, nec de illis judicare. E contra dicimus nos talem aliquem non vidiſſe, ſi aliàs mens avocata, ad eum non attenderit, licet ille ſe nobis obtulerit præſenſque in oculos incurrerit: quo caſu *viſûs* nomen uſurpatur pro ea cogitatione, quæ in anima formatur, occa-ſione

ſione eorum quæ in oculo & cerebro fiunt; & ſecundum hanc nominis notionem anima videt, non corpus; quemadmodum à Platone, & poſt eum à Cicerone aſſertum eſt his verbis: *Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus; neque enim eſt ullus ſenſus in corpore. Viæ quaſi quædam ſunt ad oculos, ad aures, ad nares à ſede animi perforatæ; itàque ſæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris oculis & auribus nec videmus nec audimus, ut facile intelligi poſſit animum & videre, & audire, non eas partes, quæ quaſi feneſtræ ſunt animi.* Denique ſumuntur hæ voces *ſenſus*, *viſus*, *auditus*, &c. pro horum trium ultimo, id eſt, pro judiciis ab anima latis, poſt perceptiones factas, occaſione eorum quę in organis corporeis tranſiguntur, cùm dicimus ſenſus falli, uti cum baculum cernimus, in aqua incurvum, ſolemvè bipedalem. Indubium namque eſt, nullum errorem aut falſitatem in iis reperiri, quæ in organis corporeis fiunt, neque etiam in nuda animę perceptione, quæ ſimplex tantùm apprehenſio eſt. Sed omnis error inde proficiſcitur, quod malè judicemus, aſſerentes v.g. ſolem bipedalem eſſe, quia ob maximam diſtantiam, imago ſolis in fundo oculi depicta ejuſdem præter propter magnitudinis, cum imagine quam objectum bipedale imprimeret, ſi eo tantum intervallo diſtaret quod ordinario videndi modo proportionatur. Sed quia à prima infantia talia tulimus judicia, iiſque ferendis ita aſſueti ſumus, ut eodem feré momento quo ſolem cernimus, ita, ſine ullo examine judicemus illa viſui attribuimus, objectáque dicimus vel parva vel magna, pro ut a nobis longius propiuſve diſtant, cum tamen mens ſit, non oculus, quæ de illorum parvitate atque magnitudine judicat.

Omnia

Omnia idiomata infinito ſimilium verborum numero ſcatent, quæ & eodem ſono, iiſdemque elementis conſtantia, ſunt ſigna nihilominus rerum diverſiſſimarum.

Sed notandum eſt, quando vox æquivoca duas res nullâ inter ſe cognatione conjunctas, & nunquam in Hominum cogitationibus confuſas, ſignificat, impoſſibile eſſe ut erroris cauſa nobis ſit. Illi enim, in quo vel tantillum ſensùs communis eſt, nunquam imponet hæc vox æquivoca, *Aries*, quæ animal quoddam ſignificat & ſydus in Zodiaco. Cum tamen difficile ſit non falli, ubi æquivocatio orta eſt ex Hominum errore, varias Ideas confundentium, ut in hoc verbo *anima*; pro confeſſo enim habemus, eos, qui primùm illis vocibus uſi ſunt, in earum ſignificationes inquiſiviſſe, & ſic nobis ſæpe ſufficit illas proferre, cum parum ſolliciti ſumus an earundem notiones in nobis claræ diſtinctæque ſint necne. Immo aliquando ejuſdem nominis ſignificationi attribuimus ea, quæ non cadunt niſi in Ideas rerum incompatibilium, nec advertimus hoc ex eo provenire, quod res diverſas ſub eodem nomine confundamus.

Caput Undecimum.

De remedio Confuſionis, in Cogitationibus & Ratiociniis noſtris, ex nominum confuſione enaſcentis: De nominum definiendorum utilitate; deque differentiâ inter definitionem rei, & definitionem nominis.

AD evitandam nominum, quæ in vulgaribus linguis occurrunt, confuſionem, nihil conducibilius

bilius videtur, quam novam linguam, novaque nomina condere, quæ illis tantum Ideis, quibus ſignificandis aſſignabuntur, erunt alliganda: Ut autem hoc fiat, neceſſe non erit novos vocum ſonos procudere, cum illi qui jam in uſu ſunt, iterum poſſint uſurpari, modo conſiderentur tanquam omni ſignificatione deſtituti, ut denuò eas illis notiones, quas libuerit, adſcribamus; quas etiam oportet aliis verbis ſimplicibus, & ab omni æquivocatione liberis deſignare. Si enim probandum ſit, animam eſſe immortalem; vox hæc, *anima*, æquivoca cum ſit, ut anteà à nobis demonſtratum eſt, confuſionem in ea, quæ dicenda erunt, facile inducet; hujus evitandæ causâ, vocem quidem hanc, *Animæ*, ut ſonum omni notione deſtitutum retinebo, quem demum illi rei, quæ in nobis eſt principium cogitationis, unice ſignificandæ adhibebo, dicens, *Animam appello id, quod in nobis eſt principium cogitationis.*

En nominis definitionem, tanto cum emolumento à Geometris uſurpatam, quæ cautè eſt a rei definitione diſtinguenda.

In definitione etenim rei, qualis hæc eſt, *Homo eſt animal rationale*; *tempus eſt menſura motùs*; termino definiendo, v. g. *Homini & tempori*, uſitata notio relinquitur, in quâ alias notiones, ſive Ideas contineri aſſerimus, uti Ideam *animalis rationalis*, vel *menſuræ motus*: cum in definitione nominis, ut dictum eſt, primò ſonum tantum ſpectemus, quam deinde conſtituimus ſignum alicujus ideæ, aliis verbis deſignatæ.

Sed cavendum eſt, ne hanc nominis definitionem, de quâ hic ſermo fuit, cum illâ alterâ confundamus, de quâ quidem Philoſophi loquuntur, quibus ea aliud non eſt, quam nominis ex vulgari Idiomatis

uſu,

uſu, vel Ethymologa interpretatio. De hac nobis alias dicendum erit. Nos autem hic privatum tantum illius ſenſum ſpectamus, qui nomen definit, quique eo ſenſu cupit nomen intelligi, ad propriam cogitationem manifeſtandam, parum anxius, an in eodem ſenſu ab aliis accipiatur.

Ex dictis ſequitur, primo Definitiones nominum ad libitum eſſe, non autem Definitiones rei. Cum enim unuſquiſque ſonus ex ſe, & natura ſua indifferens ſit, ad quidlibet ſignificandum, mihi licet, modò alios commonefaciam, in proprios uſus, hunc ſonum ad hanc præciſe rem ſignificandam, ſine omni aliûs ſignificationis mixtura determinare. Sed prorſus aliter ſe res habet cum definitione rei: nam ab humano arbitrio non pendet, ut Ideæ quidlibet incluſum habeant, adeò ut, ſi in Ideis definiendis quicquam adjiciamus, quod in illis non continetur, inevitabilis ſit in errorem lapſus.

En utriuſque definitionis exemplum, ſi vocem hanc, *paralellogrammum*, omni ſignificatione exutam ad triangulum ſignificandum ſepono, id mihi licitum eſt, & culpa erroréque careo: imó quandiu hoc modo illam ſumo, poſſum affirmare paralellogrammum habere tres angulos æquales duobus rectis. Sed ſi reliquero huic voci notionem, ideàmque vulgarem, ita ut ſignificet figuram, cujus latera & parallela ſunt, & nihilominus affirmavero parallelogrammum figuram eſſe tribus lineis contentam quia tunc hæc futura eſſet definitio rei; foret etiam falſiſſima, cum impoſſibile ſit, ut trium linearum figura latera habeat parallela.

Sequitur ſecundo, lites de nominum definitionibus moveri non debere, eo ipſo quod arbitra-

riæ

riæ ſint: quia negari haud poteſt, quin talem quis ſignificationem huic ſono dederit, quam ſe ille dediſſe affirmat, nec quod talem ſignificationem habeat apud eum, poſt quam ſemel illius admoniti ſumus. Sed rerum definitiones ſæpiſſime jure controvertuntur, cum falſæ eſſe poſſint ut prius oſtenſum eſt.

Sequitur tertio, omnem nominis definitionem, cum in diſputationem vocari non poſſit, principii vicem ſuſtinere. Quod tamen de rerum definitionibus dici non poteſt, quandoquidem propoſitiones ſunt, quæ ab iis negari queunt, qui aliquam obſcuritatem in illis cauſabuntur. Ac proindè, reliquarum propoſitionum inſtar, debent probari, non autem pro veris ſupponi, niſi ex ſeipſis claræ ſint, ut ſunt axiomata.

Quod veró jam dixi, nominis definitionem principii vicem ſuſtinere poſſe, ulteriori elucidatione opus habet: illud quippe verum tantum eſt, quia controverti nequit, quin determinata Idea poſſit aſſignato nomine vocitari: nihil tamen ea propter debemus de ipſâ Ideâ concludere, nec credere illam nobis quid poſitivi exhibere, ex eo ſolum quod tali nomine nuncupetur. Exempli causâ, poſſum *Chimæra* nomen definire dicens, Chimæram appello quod contradictionem implicat; non tamen exinde ſequetur, Chimæram aliquid eſſe: Eodem modo, ſi quis mihi Philoſophus diceret, gravitatem voco illud principium internum, quo lapides, nullo impellente, deorſum feruntur: de definitione dicam non impingam, quin imó eam libentiſſime acceptabo, quia me in ejus cognitionem, quod mihi cupit ſignificare, deducet; ſed negabo illud, quod hoc gravitatis nomine notatur, eſſe quid reale, cum nullum tale principium lapidibus inſit.

Fuſius hæc mihi exponenda duxi, ob duos graves errores, in quos vulgaris Philoſophia impingit. Primò, Definitionem rei cum definitione nominis confundit, primæque aſſignant, quod non niſi ad ſecundam pertinet. Nam cum illa innumeras definitiones non nominum, ſed rerum procuderet, quæ falſiſſimæ ſunt, nec rerum naturas, aut inditas nobis à naturâ ideas ullatenus explicent, has tamen definitiones nobis obtrudit, pro principiis, quibus nefas ſit refragari. Quod ſi quis illas negaverit, poſſunt autem jure meritiſſimo negari, hunc è Scholis eliminandum clamat, indignúmque quocum diſputetur.

Secundo, Philoſophia vulgaris nominum definitionibus nunquam fere utitur, ad obſcuritatem amoliendam, nec illas certis quibuſdam ideis clarè deſignatis affigit, quæ ideò è confuſione nunquam emergunt. Hinc evenit, ut maxima diſputationum pars de nominibus tantum inſtituatur. Quinetiam eo, quod in Ideis clarum verúmque eſt, abutitur, ad id ſtabiliendum, quod in iiſdem confuſum falſúmque continetur; quod tamen vitium ipsâ nominum definitione tolleretur. Sic Philoſophi vulgò nihil credunt clarius certiúſve, quàm quod ignis calidus ſit, lapides graves, adeò ut judicent inſipientis eſſe illa negare: quod ſane unicuique perſuadere poterunt, quamdiu à nominibus definiendis abſtinent. Quam primùm tamen hoc fecerint, ſtatim propalabitur, quid hiſce de rebus obſcurúmve ſit aut clarum. Petendum itáque ab illis quid ſibi velint hæc nomina, *calidum* & *grave*. Si enim reponant, ſe per *calidum* id ſolum intelligere, quod in nobis caloris ſenſui excitando natum aptum eſt; per *grave* id quod deorſum fertur, à nullo ſuffultum;

tum; jure merito dicere poſſunt inſipientis eſſe, ignem negare calidum, aut lapides graves. Sed ſi per *calidum* intelligant qualitatem ſimilem illi, quam nobis imaginamur ineſſe, quoties calorem ſentimus; per *grave*, id quod habet principium internum, quo deorſum feratur, quamvis à nullo alio propulſum, facile oſtendi poteſt, eum non rem claram, ſed obſcuriſſimam negaturum, ne dicam falſiſſimam, qui ignem hoc ſenſu calidum negaverit, vel lapides graves; Quia admodum clarum eſt, ignem nobis caloris ſenſum incutere actione illa, qua in corpus noſtrum agit, ſed nullo modo clarum eſt, eſſe aliquid in igne ſimile illi, quod ad ignem accedentes ſentimus. Eodem modo clarum eſt, Lapides, quam primum dimittuntur, deſcendere, ſed clarum itidem non eſt, illos ex ſe, nullo alio protrudente, deſcendere.

En grandem ex definitis nominibus utilitatem! ſic quippe penitus ſcimus de quo agitur, omnéſque inutiles altercationes præſcinduntur de vocibus; quas hic hoc ſenſu, ille alio intelligit, quod etiam ſæpe accidit, cum de re qualibet confabulamur.

Sed præter hanc utilitatem, etiam alia eſt: aliquando diſtinctam rei cujuſpiam ideam exhibere nequimus, niſi pluribus verbis utamur ad illam deſignandam: jam verò intempeſtivum eſſet, præſertim in ſcriptis ſcientificis, prolixam verborum ſeriem identidem repetere. Quapropter poſtquam rem ipſam pluribus verbis definivimus, conceptam illius Ideam uni alicui verbo alligamus, quod loco cæterorum omnium eſſe poterit. Sic poſtquam compertum eſt, eſſe numeros in duos numeros æquales diviſibiles; ut evitemus ſæpius iterandam horum verborum repetitionem, aliquo peculiari nomine,

hanc proprietatem deſignamus, appellamúſque numerum in duos numeros diviſibilem, numerum parem. Ex quo palam fit quoties nomine definito utimur, mentaliter ſufficiendam eſſe ipſam definitionem; quam etiam ità ſemper animo præſentem habere oportet, ut protinus audito v. g. numero pari, illum præciſe numerum percipiamus, qui eſt in duos æquales numeros diviſibilis, hæcque duo tam arctè debent in cogitatione conjungi, ut citius lingua unum proferre non poſſit, quin ſtatim mens aliud adjiciat. Qui nomina definivêre, ut Geometræ à quibus hoc quam accuratiſſime factum eſt, id tantum contrahendi ſermonis causâ fecerunt (*ne aſſiduè circumloquendo moras faciamus*, ut Sanctus Auguſtinus loquitur.) Non idearum, quæ ſermonum materia ſunt, decurtandarum: Supponunt enim, mentem integram definitionem verborum compendiis ſubſtituere, quæ ideo tantum adhibentur, ne vocum multiplicitas confuſionem pariat.

Caput Duodecimum.

Quædam Magnopere Obſervanda, circa Definitiones nominum.

CUm jam explicuerimus, tum naturam, tum utilitatem neceſſitatémque definitionum nominum, è re erit, quædam de illarum uſu, ne in abuſum tranſeat, obſervare.

Primò, Omnia nomina definienda non ſunt; hoc enim ſæpe, & inutile foret, & factu impoſſibile. Inutile, inquam; quia cùm conceptæ de rebus

Ideæ

Ideæ diſtinctæ ſunt, omneſque Homines eandem linguam loquentes audito aliquo nomine, eandem Ideam efformant, ſupervacaneum eſſet, tale nomen definire; quia jam definitionis intentum habemus; quippe illud ſine definitione, diſtinctæ claræque Ideæ alligatur. Hoc autem contingit in rebus valde ſimplicibus, quarum omnes homines naturaliter eaſdem Ideas habent; adeò ut nomina, quibus exprimuntur, in eodem ſenſu ab omnibus intelligantur; ſiquid autem illis obſcuri admiſceatur, illud tamen quod clarum eſt primariò intenditur; atque ita, qui talibus ad Ideam claram denotandam utuntur, metuere non debent, ne malè intelligantur. Harum vocum ex numero ſunt, *Ens, cogitatio, extenſio, equalitas, duratio vel tempus & ſimilia.* Quamvis enim aliqui ideam temporis, diverſis propoſitionibus, quas definitiones appellant, ſubobſcutram reddant, qualis eſt, *Tempus eſt menſura motus, ſecundum prius & poſterius.* Inſuper tamen habent has definitiones, cum de tempore loquuntur, nec aliud de illo concipiunt, quam quod cæteris mortalibus de eodem innatum eſt. Ac proinde Docti indoctique idem prorſus eadem facilitate intelligunt, cum audiunt equum minus temporis ſtadio conficiendo inſumere, quam teſtudinem.

Inſuper etiam dixi, factu impoſſibile eſſe omnes voces definire. Quia ad nomen aliquod definiendum, aliis nominibus opus eſt, Ideam deſignantibus, cui illud nomen connectendum eſt. Quod ſi hæc nomina, quæ primo explicando adhibentur, definienda itidem ſunt, aliis etiam opus erit, & ſic in infinitum. Quædam itaque primitiva ſunt, quæ definiri non poſſunt, & æque peccabitur, ſi in-

definiendo vel nimii ſimus, vel nimiè parci; quia utroque modo in illam labemur confuſionem, quam ſtudemus evitare.

Obſervandum ſecundò, notas acceptáſque definitiones non eſſe immutandas, niſi in iis aliquid occurrat culpandum. Quia facilius eſt nominis ſignificationem alios docere, cum uſus, ſi non omnium, ſaltem Doctiorum, illud cuidam Ideæ alligavit, quam cum alteri Ideæ de novo connectendum eſt, ſpoliandúmque priori, cui diutino uſu fuerat conjunctum. Ac proinde culpâ non careret, qui receptos Geometrarum definitiones immutaret, niſi quædam eſſent non ſatis elucidatæ, quarúmque Ideæ non ſatis tersè deſcriberentur; quales ſunt apud Euclidem definitiones *Anguli* & *Proportionis*.

Obſervandum tertiò, cum neceſſitas nominis definiendi inceſſerit, ad communem uſum eſſe quam proximè accedendum, nec notiones prorſus ab illis, quas habent, alienas vocibus aſſignandas, vel quæ Etymologiæ adverſentur: ut ſi definiretur parallelogrammum figura tribus lineis contenta. Sed ſi nomen duas ſignificationes habet, alterutrâ ſpoliandum eſt; ut alteri tantum affigatur. Sic cum *calor* ex uſu communi ſignificet & *ſenſum* quem habemus, & *qualitatem* quam igni ineſſe credimus, illi prorſus ſimilem quam ſentimus: ad hanc ambiguitatem tollendam, caloris quidem nomine utar, ſed illud alterutri tantum Ideæ exprimendæ, alterâ abdicatâ, adjudicabo, aiens, calorem appello illum ſenſum, quem ad ignem accedens, habeo; cauſæ verò hujus ſenſationis darem vel nomen prorſus diverſum, ut eſt illum *ardoris*; vel idem cum adjuncto determinante, diſtinguentéque a calore ſumpto pro ſenſu, ut eſt illud aliud *caloris virtualis*.

Ratio

Ratio hujus obſervationis ex eo petitur, quod Homines poſtquam ſemel voci Ideam affixerunt, non facile inducuntur ad eandem ab illâ voce ſeparandam: ac proinde vetus idea nunquam non recurrens, recentem, quam ex nuperâ definitione habet, obliterat: adeo ut facilius aſſueſcere homines poſſint voci nullius ſignificationis, ut ſi quis *Bara* uteretur ad figuram tribus lineis contentam deſignandam, quam induci, ut nomen hoc *Parallelogrammum* exuant Idea figuræ cujus oppoſita latera parallela ſunt, induant ſignificatione alterius figuræ, cujus latera parallela eſſe non poſſunt.

In hanc foveam cecidit Chymicorum natio, quanta eſt. Hi amarunt rerum, de quibus agunt, nomina, nulla propoſita utilitate, mutare, aliáque imponere res alias ſignificantia, nullúmque commercium habentia, cum novis Ideis, quibus alligantur. Hinc ineptæ ac ridiculæ nonnullorum ratiocinationes, ut illa eſt cujuſdam aſſerentis, Peſtem, morbum, uti imaginabatur, Saturnium, curatum iri, ſi ægrotantis collo plumbea lamina, quod metallum Saturnus Chymicis dicitur; appenderetur, in qua inciſus ſit Sabbato, qui dies Saturno etiam ſacer, character ille, qui, apud aſtronomos, illius planetæ ſymbolum eſt. Quaſi verò arbitrariæ illæ, & ſine ratione effictæ relationes plumbum inter & Saturnum, Saturnum & diem Saturni, notámque ejuſdem Planetæ indicem reales effectus ſortiri poſſent, morboſque reapſe curare.

Sed nihil in hac Chymicorum Lingua intolerabilius, quam temerata ſacroſanctæ Religionis myſteria, ad Chymicorum ſcilicet arcana obnubenda. Eouſque namque impietatis quidam progreſſi ſunt, ut , quod a Sacra Scriptura de veris Chriſtianis

dicitur, (ſc. *illos eſſe genus electum, regale Sacerdotium, gentem ſanctam, populum Dei acquiſitum, quem è tenebris vocavit in lucem ſuam admirabilem*) Chymericæ Cruci-roſeæ Fraternitati applicent, cujus Alumni, ſecundum ipſos, ſoli ſapientes ſunt, beatam immortalitatem adepti, invento ſci. ope Lapidis Philoſophorum, animarum in corpore figendarum arcano, cum nullum corpus uti aiunt Auro magis fixum ſit, aut minus corruptibile. Has ſomniantium nugas videre eſt, in Cl. Gaſſendi examine Philoſophiæ Fluddianæ. Ex quibus patet nullum eſſe ingeniorum periculoſiorem morbum, quam quo hi ænigmatici ſcriptores laborant, qui arbitrantur res inficetiſſimas, ne dicam falſiſſimas & maximè flagitioſas, grandium myſteriorum inſtar æſtimatum iri, ubi vocibus, ultra communem hominum captum inintelligibilibus, amictæ prodierint in lucem.

Caput Decimum tertium.

De Definitionibus nominum alterius generis, per quas ſignificationes notantur ſecundum uſum communem.

QUicquid hucuſque de Definitionibus nominum dictum eſt, de illis tantum intelligi debet, per quas unusquiſque nomina definit, in proprium uſum: & hinc illæ liberæ ſunt & arbitrariæ, quia unicuique licet quolibet ſono uti, ad ideas ſuas exprimendas, modò alios commonefaciat. Cum autem Sermonis tantum proprii Domini ſimus, non autem Sermonis aliorum, unicuique noſtrûm jus quidem-

competit vocabularii condendi, in proprios uſus, non autem in uſus cæterorum, quorum nec orationem interpretari debemus, ex iis ſignificationibus, quas ipſi, pro libitu, nominibus dedimus. Ac proinde, cum illa nominis notio explicanda non ſit, quæ nobis propria eſt, ſed quæ nomini competit ex uſu communi, nullatenùs arbitrariæ dicendæ ſunt tales definitiones, ſed omnino debent, non quidem rerum, ſed usûs veritatem ſtrictè repræſentare: imò falſæ dicendæ ſunt, ſi hunc uſum veraciter non exprimant, id eſt, ſi ſonis eaſdem ideas non conjungant, quibus conjunctæ ſunt ex ordinario loquentium uſu. Hinc palam fit lites moveri poſſe de talibus definitionibus, cum nunquam non diſputetur de terminorum ex uſu communi ſignificationibus.

Quamvis autem harum Definitionum condendarum munus ad Grammaticos propriè ſpectet, cum illorum ſit Dictionaria componere, (quæ aliud non ſunt, quam Idearum explicationes, quas Homines ex pacto quibuſdam ſonis aſſignavere,) plurima tamen à Philoſopho obſervari hac de re poſſunt, ad judicia accuratè formanda apprimè neceſſaria.

Primò itaque, quod etiam cæterarum fundamentum Obſervationum eſt, obſervamus totalem nominum ſignificationem ſub conſiderationem ſæpe non venire, id eſt, nomina ſæpe plura ſignificant, quam quæ videntur ſignificare: ac proinde, qui illa interpretantur, non omnes illas ideas explicant, quas nomina in audientium mentibus excitant.

Significare namque, ſive nomen ſcriptum ſit, ſive ore prolatum, aliud non eſt, quam quandam in mente Ideam excitare, aures oculoſvè feriendo. Contingit autem ſæpe, ut prçter principalem Ideam,

quæ propria illius ſignificatio habetur, alias etiam plures Ideas excitet, quas primariæ illius Ideæ appendices, ſive Ideas ſecundarias licet dicere, ad quas non attenditur, quamvis & illæ menti imprimantur.

Exempli cauſa: ſi quis cuipiam diceret *mentitus es*, ſi primaria notio ſpectetur, nihil aliud ſibi volunt illæ voces, quam probè noſti verum non eſſe, quod dicis. Sed huic primariæ ſignificationi, uſus aliam, contemptûs ſci. & opprobrii, ideam adjunxit. Hinc credimus iis vocibus utentes parum curare, an nos lædant, necne: ac proinde illæ contumelioſæ ſunt & offenſivæ.

Aliquando hæ Secundariæ Ideæ non ab uſu communi conjunctæ ſunt, ſed ab eo, qui eis prò tunc utitur: quo caſu communiter excitantur vocis intentione, oris corporiſve diſtortione, aliiſque ſignis naturalibus, quæ innumeras verbis Ideas adjiciunt, illorum ſignificationes variantes, mutantes, minuentes, augentes, pro motuum, judiciorum, opinionúmque in loquentibus diverſitate.

Ac proinde ſi ille, qui dicebat, ex audientium auribus metiendam eſſe vocis intentionem, crediderit ſufficere, ut quis eâ voce loquatur, quæ poſſit exaudiri. ſermonis ſane uſum maximâ ex parte ignoravit; cum ipſa vocis inflexio aliquando non minus ſignificet, quam ipſa verba. Varii vocis accentus ſunt; ſæpe volumus non tantum, ut vox leniter ad aures pertingat, ſed ut feriat acriter & penetret. Quis enim ferret ſervum vehementius objurgatum dicentem, *Here, ſubmiſſiùs loquere, probè te audio*, cum ipſa vocis vehementia pars objurgationis ſit, eaque neceſſaria, ad illam menti Ideam imprimendam, quam herus ſuo ſervo impreſſam cupit.

Sed

Sed nonnunquam ſecundariæ hæ Ideæ verbis ipſis adunitæ ſunt, quia ordinariò, illis prolatis, in mente excitantur: Hinc fit ut verborum, quæ idem videntur ſignificare, quædam contumelioſa ſint, alia blanda; quædam verecunda, alia effera, quædam caſta, alia turpia, quia præter primariam Ideam, alias adjectitias habent, è quibus oritur hæc varietas.

Hæc notatio quorundam injuſtitiam propalare poteſt, qui de illatis opprobriis conquerentes, frequenter nomina ſubſtantiva, in adjectiva commutant, ſi *ignorantiæ* & *falſitatis* accuſentur, ſe *ignaros falſarioſque* agnominatos clamant. Quod tamen eſt à ratione alienum, cum illa nomina ejuſdem ſignificationis non ſint. Nomina enim adjectiva, *ignarus*, *falſarius*, præter notata vitia, contemptûs Ideam includunt, cum tamen *ignorantia* & *falſitas* rem prout eſt, ſine ullâ acceſſione ſignificent. Quinimo alia nomina inveniri forte poſſunt, quę idem ſignificent, ſed adjectâ Idea blanda & demulcente, quæque deſiderium teſtentur, illius famæ parcendi, in quem dicuntur. Talibus autem vocibus utuntur viri prudentes ac moderati, niſi peculiaris aliqua ratio exigat, ut res majori vehementia & acrimonia agatur.

Hinc etiam cognoſci poteſt diſcrimen inter orationis genus ſimplex & figuratum, & ratio peti, cur eædem ſententiæ acriores, multoque vehementiores ſint, ſi figurata, quam ſi nuda ſimplicique oratione efferantur. Elocutiones etenim figuratę, præter primarium ſignificatum, etiam motus, affectuſque animi in loquente exprimunt, tranſmittuntque ad audientem, cum ſimplices, nudam ſolummodo veritatem denotent.

Sic exempli cauſa, hemiſtichium illud Virgilianum *uſque adeòne mori miſerum eſt?* ſi ſimpliciter, & ſine figura ſic efferretur, *Non eſt uſque adeo miſerum mori*, languidum foret, multumque vehementiæ, deperderet. Nec mirum, cum primus verborum Ordo, multo plus ſignificet, quam ſecundus. Primus etenim non tantum denotat mortem non eſſe rem adeo malam, ſed inſuper virum depingit, mortem ipſam ultrò provocantem, atque intrepide exſpectantem; quod certe magna vividaque ad primariam verborum ſignificationem acceſſio eſt. Hinc mirum non eſt, ſi auditor vehementius commoveatur; mens etenim veritatum quidem ideis inſtruitur, movetur autem non niſi affectuum repræſentatione.

Si vis me flere, dolendum eſt
Primum ipſi tibi

Ex eo autem, quod ſtilus figuratus, ut plurimum, non tantum res, ſed ipſos animi affectus, quos inter loquendum meditandumque concipimus, ſignificet, colligi poteſt, quis demum illius uſus eſſe debeat, quibuſve ſermonibus ſit accommodandus. Manifeſtum autem eſt, figuris uti in rebus purè ſpeculativis ridiculum fore, quas oculo tranquillo contemplamur, & quæ nullos in animo motus excitant. Cum enim figuratæ locutiones animæ paſſionibus exprimendis inſerviant, illæ, quæ tùm adhibentur, quùm anima ſine omni paſſione placida tranquillaque manet, motus quidam contra naturam ſpaſmici dicendi ſunt. Quid quæſo inficetius quibuſdam Concionatoribus, qui de qualibet re indiſcriminatim in oratione inſurgunt, qui non minus de rebus Philoſophicis

phicis, quam de veritatibus graviſſimis, & ad ſalutem maximè neceſſariis perorando incaleſcunt.

E contrà, iis de rebus quibus ut commoveamur ratio poſtulat, crimen eſt jejunè, frigidè, & ſine omni commotione, dicere.

Sic cum ſacroſanctæ Religionis veritates, non tantum propoſitæ ſint, ut nudè ſimpliciterque cognoſcantur, ſed præterea ut ab hominibus colantur amentur, adorentur, dubio procul nobile, illud, excelſum & figuratum dicendi genus, quo SS. PP. uſi ſunt, illis tradendis multo magis convenit, quam ſtilus ſimplex ſine ullo figurarum ornatu, qualis ſcholaſticorum eſt: Uſurpatum etenim a Patribus dicendi genus, non tantum nos docet ipſas veritates, ſed etiam nobis exhibet eoſdem amoris reverentiæque affectus, quos ipſi inter ſcribendum habuere. Oblata itaque menti noſtræ hujus ſanctæ diſpoſitionis imago, multum confert nobis ſimiliter componendis. Cum è contrà ſimplex ſcholaſticorum ſtilus, nudæ veritatis ideam repræſentans, excitandis in anima amoris & reverentiæ affectibus, quos decet ergà veritates Chriſtianas habere, minùs aptus videatur. Hinc etiam non tantum minus utilis, ſed etiam minus gratus hic ſimplex ſtilus eſt, cum anima ipſa magis oblectetur in percipiendis recognoſcendiſque ſuis affectibus, quam in ſcientiis acquirendis.

Denique ex dictis ſolvi poteſt celebris illa, multumque ab antiquis Philoſophis agitata quæſtio, an ſci. quædam voces impudicæ ſunt; Stoicorumque poſſumus argumenta evertere, quibus contendebant poſſe quaſdam locutiones ſine ullo diſcrimine uſurpari, quæ tamen pro turpibus paſſim & obſcænis habebantur.

Puta-

Putabant Stoici, inquit Cicero, ſcriptâ hac de re Epiſtolâ, nulla verba vel turpia eſſe vel impudica. Nam turpitudo, inquiunt, vel in rebus eſt, vel in verbis; non in rebus, quas licitum eſt aliis nominibus appellare, quæ tamen in turpibus non ſunt, nec etiam in verbis, ſi tantum ut ſoni conſiderentur; quia ſæpe accidit, ut Cicero oſtendit, ut idem ſonus res diverſas ſignificans, prout hanc ſignificationem habet turpis ſit, ſecus vero prout aliam.

Sed nihil hic videre eſt, præter vanam ſubtilitatem, inde enatam, quod Stoici nullam ſecundariarum Idearum, quas mens primariis adjungit, rationem habuerint. Hinc enim accidit, ut eadem res hâc voce pudicè, illâ vero obſæne poſſit ſignificari, ſi vocum altera Ideam habeat turpitudinem illam obvelantem, altera vero Ideam, eandem turpitudinem propalantem, ac impudenter oſtentantem. Sic *adulterium*, *inceſtus*, *peccatum abominandum*, nomina obſcæna non ſunt, licet res maxime obſcænas ſignificent, quia illas tantum exhibent quodam horroris velo obtectas, ita ut pro maximis flagitiis vel inde habeantur; hæ itaque voces non tam actiones ipſas, quam actionum flagitia denotant; cum è contrà, aliæ ſint, quę eaſdem actiones nullo immiſſo horrore ſignificant, imo illas potius ut gratas placenteſque, quam ut flagitioſas notant, ideâ effrontis impudentiæ ſuperadditâ. Et hæ illæ voces ſunt quæ turpes & impudicæ vocantur.

Idem dicendum de quibuſdam circumlocutionibus, quibus actiones quædam publicè exprimuntur, quæ quamvis legitimæ, non nihil tamen corruptæ naturæ admixtum habent Tales quippe verborum circuitus non tantum res ipſas ſimpliciter exprimunt, ſed unà probam dicentis diſpoſitionem; adeo

adeo ut palam fiat, è prudenti cautelâ quam adhibet, eum non niſi gravatè & coactè de illis loqui, illaſque velle & ſibi & aliis obvelatas. Cum è contrà, qui de iiſdem aliter, & liberius loquuntur, oſtendunt ſe in illis contemplandis cum delectatione verſari; quæ delectatio cum turpis ſit, mirum non eſt, voces illius turpitudinis Ideam habentes, turpes cenſeri & inverecundas.

Hanc ob cauſam evenit aliquando, ut vox aliqua, quæ aliàs caſta fuit, turpis poſtea evadat. Hinc Doctores Hebræi coacti fuere, alicubi alia nomina Bibliorum margini apponere, a legentibus pronunciandа, loco illorum, quæ textui interſeruntur. Quod ideò factum eſt, quia illa nomina cum primum fuère à Prophetis uſurpata, nondum evaſerant inverecunda, cum tunc adnexam haberent Ideam aliquam res illas cautè & pudicè repræſentantem. Sed poſtmodum, abjectâ hac Ideâ, aliaque impudenti & effronti aſcitâ, illa eadem nomina turpia facta ſunt. Ne autem obſcænâ hâc Ideâ mens percelleretur, jure merito Rabbini voluère ut alia nomina inter legendum ſubſtituerentur, ipſo tamen ſacro textu immutato & integro.

Hanc ob cauſam, Quidam Scriptor, quem emiſſa religioſæ profeſſionis vota ad ſtrictiorem verecundiam obligabant, cum accuſaretur nomine inhoneſto locum infamem deſignaviſſe, malè crimen eſt à ſe amolitus, citando Patres, lupanaris vocabulo libere utentes, atque aſſerendo in eorum libris ſæpe *meretricis* & *lenonis* nomenclaturas occurrere, aliaſque quæ non honeſte in linguis vernaculis uſurpantur. Nam ex frequenti horum nominum apud SS. PP. uſu palam eſt, illa tunc temporis pro turpibus non fuiſſe habita: ac proinde obſcæ-

obſcænitatis Ideam, quâ jam infamia ſunt, iis ex poſterorum uſu acceſſiſſe. Malè itàque concludebat ille, licere in linguis vernaculis uti verbis turpibus & impudicis, cum hæc revera eaſdem res non ſignificent, quas uſurpata a Patribus vocabula ſignificabant, quandoquidem, præter ideas utriſque communes, animi malè compoſiti ideam exhibeant, admixtumque aliquid habeant licentioſæ impudentiæ.

Cum hæ ſecundariæ Ideæ tanti momenti ſint, primariaſque notiones in tam varias ſignificationes refingant, è re facerent qui vocabularia condunt, ſi eaſdem deſignarent ac lectores commonefacerent vocum contumelioſarum, urbanarum, acrium; caſtarum, impudicarum, vel potius has ultimas prorſus antiquarent & abolerent, quam multò melius ſit illas ignorare quam ſcire.

Finis Partis Primæ.

PARS

PARS SECUNDA,

Continens Conſiderationes ab Hominibus factas circa propria Judicia.

Caput Prrmum.

Quid ſit Propoſitio; de quatuor generibus Propoſitionum.

POſtquam res ipſas, Idearum beneficio, percepimus, tum Ideas ad invicem comparamus, illâſque, prout inter ſe convenire vel differre animadvertimus, conjungimus aut ſeparamus, quod eſt *affirmare* vel *negare*, generalique nomine, *judicare*, vocatur..

Judicium hoc aliter Propoſitio appellatur, manifeſtumque eſt, oportere illam duos terminos habere, alterum, de quo quid affirmatur aut negatur; quod *ſubjectum* dicitur; alterum qui affirmatur aut negatur, quod *attributum* aut *prædicatum* dicitur.

Nec ſufficit hos duos terminos percepiſſe, ſed debent mente vel conjungi vel ſeparari. Et hæc mentis Operatio in Propoſitione notatur verbo, *Eſt*: illo quidem ſolitario, cum affirmamus; cum verò negamus, adjecta negationis particula, *non*; ſic cum aio, *Deus eſt juſtus*: *Deus* ſubjectum eſt hujus Propoſitionis, *juſtus* prædicatum; verbum vero *eſt* mentis affirmantis actionem notat, hoc eſt, Ideam Dei & Ideam juſti, tanquam ſibi congruentes, conjungentis. Quod ſi dicam, *Deus non eſt injuſtus*;

Ver-

Verbum, *eſt*, cum adjuncto adverbio, *non*, actionem affirmationi contrariam deſignat, per quam affirmo iis Ideis inter ſe non convenire; quia aliquid ineſt Ideæ *injuſti*, quod illi non convenit quod in Dei Ideâ continetur.

Quamvis autem neceſſe ſit, ut omnis Propoſitio hæc tria habeat, poteſt tamen duobus, vel unico tantum verbo conſtare.

Homines etenim, ad ſermonis compendium, plurima vocabula excogitarunt, quæ ſimul affirmationem, hoc eſt, id quod verbum ſubſtantivum notat, & aliquod attributum quod affirmatur, ſignificant. Horum ex numero ſunt omnia verba, quæ ſubſtantiva dicuntur, ut *Deus exiſtit*, i. e. *eſt exiſtens*: *Deus amat homines*, i. e. *eſt amans homines.* Verbum verò ſubſtantivum, cum ſolitarium eſt, ut quando dico, *Cogito*, *ergò ſum*, deſinit eſſe pure ſubſtantivum; quia tum illi attributorum generaliſſimum adjungitur, quod eſt *ens*: *Nam ego*, ſum, idem eſt ac, *Ego ſum ens*, vel *aliquid.*

Eodem modo alibi & ſubjectum & affirmatio eidem verbo includuntur, ut in primis ſecundiſque perſonis apud Latinos; ut quando dico, *ſum Chriſtianus*, nam *Ego* ſubjectum eſt hujus propoſitionis, quod verbo, *ſum*, continetur.

Hinc patet apud Latinos unum verbum Propoſitionem conſtituere, in primis ſecundiſque perſonis, eorum verborum, quæ prius affirmationem cum prædicato continebant: Sic *veni*, *vidi*, *vici*, tres integræ Propoſitiones ſunt.

Hinc etiam concludi poteſt, omnem Propoſitionem vel affirmativam, vel negativam eſſe: & hoc illud eſt, quod affirmatione vel negatione continetur.

Sed

Sed alia Propoſitionum differentia eſt, à ſubjectorum univerſalitate, aut particularitate, ſive ſingularitate petita.

Termini enim, ut prima parte, dictum eſt, vel ſingulares ſunt aut particulares, aut univerſales ſunt.

Termini univerſales accipi poſſunt, vel ſecundum integram extenſionem, ſignis univerſalitatis vel expreſſis vel ſubintellectis; qualia ſunt pro affirmatione, *Omnis*; pro negatione, *nullus*: ut, *Omnis homo*, *nullus homo*. Vel ſecundum indeterminatam extenſionis partem addito nomine, *aliquis*, ut, *aliquis homo*, *aliqui homines*; vel ullo alio, pro linguarum uſu.

Hinc naſcitur in Propoſitionibus quædam varietas magnopere notanda. Cum enim ſubjectum Propoſitionis terminus univerſalis eſt, in tota ſua extenſione ſumptus, Propoſitio univerſalis dicitur, ſive affirmativa illa ſit, ut, *omnis impius eſt ſtultus*; ſive negativa, ut, *nullus improbus eſt beatus*.

Cum terminus communis, ſecundùm partem indeterminatam ſuæ extenſionis ſumitur, quippe qui adjecto illo nomine, *aliquis*, reſtringitur, Propoſitio particularis dicitur, ſive affirmativa ſit, ut, *aliquis crudelis eſt ignavus*; ſive negativa, ut, *aliquis pauper non eſt miſer*.

Si ſubjectum Propoſitionis ſingulare eſt, ut cum dico, *Ludovicus* 13. *Rupellam Expugnavit*, Propoſitio ſingularis appellatur.

Quamvis autem Propoſitio ſingularis ab univerſali in eo differat, quod illius ſubjectum commune non ſit, majorem tamen cum illa habet affinitatem, quam cum particulari; quia ſubjectum, eo ipſo quod ſingulare eſt, neceſſario ſecundùm totam

extenſionem ſumitur; hoc autem de eſſentia Propoſitionis univerſalis eſt, illamque à particulari diſtinguit. Ut enim Propoſitio ſit univerſalis, parum refert, an extenſio plura paucioráve, modò omnia comprehendat. Hinc Propoſitiones ſingulares pro univerſalibus habentur in argumentationibus. Poterunt itáque omnes Propoſitiones ad quatuor genera reduci, quatuor vocalibus A, E, I, O, ad memoriæ ſublevamen notata.

A, Univerſalis affirmativa; ut, *omnis vitioſus eſt ſervus.*

E, Univerſalis negativa, ut, *nullus vitioſus eſt beatus.*

I, Particularis affirmativa, ut, *aliquis vitioſus eſt dives.*

O, Particularis negativa, ut, *aliquis vitioſus non eſt dives,*

Quo vero firmius memoriæ hæc inhæreant, hoc diſticho ab aliquo comprehenſa ſunt.

Aſſerit A, *negat*, E, *verum generaliter ambo*;
Aſſerit I, *negat* O, *ſed particulariter ambo.*

Præterea univerſalitas aut particularitas ſolet Propoſitionis *quantitas* nuncupari: Uti affirmatio ſive negatio *qualitas*; Hæc verò à verbo dependet quod Propoſitionis quaſi forma æſtimatur.

Sic A, & E, quantitate conveniunt, differunt verò qualitate, uti etiam I, &, O.

Dividuntur etiam Propoſitiones ſecundùm materiam in veras & falſas; Evidens autem eſt non poſſe dari Propoſitionem, quæ nec vera ſit, nec falſa:
cum

cum omnis propoſitio, judicium noſtrum de rebus enuntians, vera ſit, ſi judicium illud rebus conveniat; ſecus, ſi diſcrepet.

Sed quia ſæpe nobis non ſatis lucis affulget, ad verum à falſo dijudicandum, præter Propoſitiones, quæ nobis vel veræ, vel certò falſæ creduntur, aliæ ſunt quæ nobis tantum veræ videntur, ſed quarum veritas non adeò clare ſe oſtendit, quin ſuſpicio ſubſit, ne falſæ ſint; vel etiam aliæ, quæ videntur falſę, ſed quarum falſitatem non habemus plane perſpectam. Hæ ſunt Propoſitiones probabiles, quarum primæ probabiliores, alteræ minus probabiles. Quarta parte dicemus quidnam illud ſit, quod requiritur, ut Propoſitio omnino & certiſſime vera cenſeatur.

Caput Secundum.

De Propoſitionum idem ſubjectum idémque prædicatum habentium oppoſitione.

QUatuor eſſe Propoſitionum genera A, E, I, O, modo diximus. Quæritur jam in quo conveniant diſcrepéntque, quando ex unis iiſdem ſubjecto & prædicato diverſa Propoſitionum genera fiunt, quod *Oppoſitio* nuncupatur.

Et intellectu facile eſt tria tantum eſſe Oppoſitionum genera; quamvis è tribus unum in duo alia ſubdividatur.

Si enim tum quantitate tum qualitate opponantur ut A O, & E I, *contradictoria* dicuntur, ut *Omnis homo eſt animal; aliquis homo non eſt animal; nullus homo eſt impeccabilis; aliquis homo eſt impeccabilis.*

Si enim tum quantitate tum qualitate opponantur, ut A O, & E I, *contradictoriæ* dicuntur, ut, *Omnis homo eſt animal; aliquis homo non eſt animal; nullus homo eſt impeccabilis; aliquis homo eſt impeccabilis.*

Si autem qualitate differant, conveniant quantitate, tum *contrariæ* ſive *ſubcontrariæ* appellantur: contrariæ quando ſunt univerſales, ut, *omnis homo eſt animal; nullus homo eſt animal:* ſubcontrariæ, quando particulares, ut, *aliquis homo eſt animal, aliquis homo non eſt animal.*

Si oppoſitæ hæ Propoſitiones ſpectentur, prout vel veræ ſunt, vel falſæ, evidens eſt:

Primò, Contradictorias nunquam ſimul eſſe, vel veras, vel falſas: ſed ſi altera vera eſt, altera erit falſa, & è contra. Si enim verum ſit *omnem hominem eſſe animal;* verum item eſſe non poteſt, *aliquem hominem non eſſe animal.* E contrà, ſi verum ſit, *aliquem hominem non eſſe animal* verum etiam eſſe non poteſt *omnem hominem eſſe animal:* tanta hic dictorum claritas, ut ulterior explicatio tenebras iiſdem ſit circumfuſura.

Secundò, contrarias nunquam poſſe eſſe ſimul veras; poſſe tamen utráſque eſſe falſas: veræ non poſſunt eſſe, quia ſic contradictoriæ ſimul eſſent veræ, ſi enim verum ſit, *omnem hominem eſſe animal,* falſum eſt, *aliquem hominem non eſſe animal:* quæ Propoſitio prioris contradictoria eſt; & per conſequens falſum multo magis eſt, *nullum hominem eſſe animal;* quæ eſt ejuſdem contraria. Sed alterius falſitas, non infert alterius veritatem: falſum enim eſſe poteſt, *omnes homines eſſe juſtos,* abſque eo quod verum ſit, *nullum hominem eſſe juſtum;* quia aliqui homines juſti eſſe poſſunt, quamvis omnes non ſint juſti.

Tertiò, evidens eſt, per regulam, regulæ de con-

contrariis prorſus oppoſitam, ſubcontrarias ſimul veras eſſe poſſe; ut hæ duæ Propoſitiones, *aliquis homo eſt juſtus*, *aliquis homo non eſt juſtus*: quia pars hominum poteſt eſſe juſta, pars autem injuſta; ac proinde affirmatio & negatio in idem ſubjectum non cadunt, cum, *aliquis*, in alterâ Propoſitione hunc hominem, in alterâ alium deſignet. Sed ambæ falſæ eſſe non poſſunt: ſic enim contradictoriæ eſſent ſimul falſæ. Si enim falſum eſſet *aliquem hominem eſſe juſtum*, verum quoque eſſet *nullum hominem eſſe juſtum*; quæ Propoſitio prioris contradictoria eſt, & à fortiori verum eſſet, *aliquem hominem non eſſe juſtum*, quæ eſt Propoſitio ſubcontraria.

Quartò, Propoſitionum ſubalternarum oppoſitionem, veram non eſſe, cum univerſali particulare includatur: ſi enim *omnis homo eſt animal*, *aliquis homo erit animal*, *ſi nullus homo eſt ſimia*, *aliquis homo non erit ſimia*. Ac proinde veritas univerſalium infert veritatem particularium, ſed non è contrà. Non enim ſequitur, quia *aliquis homo eſt juſtus*, *omnes* ideò *homines eſſe juſtos*. E contrario, falſitas particularium, univerſalium falſitatem infert. Si enim falſum eſt *aliquem hominem eſſe impeccabilem*; multô magis falſum erit, *omnes homines eſſe impeccabiles*. Præterea falſitas univerſalium non infert falſitatem particularium: quamvis enim falſum ſit, *omnes homines eſſe juſtos*, non tamen ſequitur falſum eſſe, *aliquem hominem eſſe juſtum*. Ex dictis infertur, ſæpe evenire, ut Propoſitiones ſubalternæ nonnunquam ambæ ſint veræ, nonnunquam ambæ falſæ.

Hinc nihil addo de Propoſitionum oppoſitarum ad eundem ſenſum reductione; tum quia hoc factu foret inutile, tum quia reductionis regulæ, ut plurimùm, tantum veræ ſunt in Latinis.

Caput Tertium.

De propoſitionibus ſimplicibus & Compoſitis, Eſſe Propoſitiones quæ Compoſitæ videntur, cum non ſint, quas complexas licet appellare. De Complexis, tum ſubjecto tum attributo.

DIximus omnem Propoſitionem ad minimum, unum ſubjectum, unúmque prædicatum habere debere: Hinc tamen non ſequitur, non poſſe habere plura, vel ſubjecta, vel prædicata. Quæ unico tantum ſubjecto & prædicato conſtant, ſimplices dicuntur; quæ pluribus compoſitæ: ut, *Bona & mala; vita & mors; egeſtas & divitiæ proveniunt à Deo*. Prædicatum illud, *provenire à Deo*, non tantúm affirmatur de unico ſubjecto, ſed de pluribus, de *bonis*, *malis*, & cæteris.

Priuſquam autem ad explicationem progrediamur Propoſitionum compoſitarum, obſervandum venit, quaſdam videri compoſitas, cum tamen ſimplices ſint. Simplicitas etenim Propoſitionis ſumitur ab unitate ſubjecti & prædicati. Sunt autem quædam Propoſitiones, quæ unicum tantum ſubjectum, unicúmque prædicatum habent; ſed quarum ſubjectum, ſive prædicatum terminus complexus eſt, alias Propoſitiones includens, quas *incidentes* licet vocare, quæque pars tantum ſubjecti ſive prædicati ſunt, illis ſci. conjunctæ per pronomen *qui*, cujus natura eſt, plures Propoſitiones connectere, ita ut in unam omnes coaleſcant.

Sic cum Chriſtus dominus dicit, *Qui facit voluntatem Patris qui mei in Cœlis eſt, is regnum Cœlorum* poſſi-

poſſidebit: Subjectum hujus Propoſitionis duas alias Propoſitiones continet, cum duo *verba* habeat; ſed cùm pronomine relativo, *qui*, conjungantur, unius ſubjecti partes ſunt. Cùm autem dico *bona & mala à Deo provenire*, verè duo ſubjecta ſunt, quandoquidem de utriſque aio quod à Deo proveniant.

Et ratio hujus eſt: Propoſitiones aliis Propoſitionibus per pronomen, *qui*, conjunctæ, vel imperfectæ tantum Propoſitiones ſunt, prout è dicendis inferiùs patebit; vel conſiderantur, non quatenus jam fiant, ſed prout aliàs factæ, quas proinde nunc tantum concipimus ſimplicium Idearum inſtar. Hinc perinde eſt, an has Propoſitiones enunciemus per *nomina adjectiva*; an per *participia*, ſine omni verbo vel pronomine, an per *verba* & pronomina. Idem eſt dicere, *Deus inviſibilis creavit mundum viſibilem*; ac dicere, *Deus qui eſt inviſibilis creavit mundum, qui eſt viſibilis. Alexander regum fortiſſimus Darium ſuperavit*, ac, *Alexander, qui fuit regum fortiſſimus, Darium ſuperavit.* Utrobique enim primario non affirmatur *Deum eſſe inviſibilem*, vel *Alexandrum fuiſſe Regum fortiſſimum*; ſed hæc duo, pro priùs aſſertis habentes, affirmamus Deum *ut inviſibilem* conceptum mundum viſibilem creaviſſe; Alexandrum conceptum ut *Regum fortiſſimum* Darium ſuperaviſſe.

Si vero dicerem *Alexandrum fuiſſe Regum fortiſſimum, & Darium ſuperaſſe*, evidens eſt me non minus affirmare illum fuiſſe Regum fortiſſimum, quam quod Darium ſuperavit: & ſic hæc ultima Propoſitio compoſita appellari poteſt, cum illæ aliæ complexæ dici debeant.

Notandum inſuper eſt, Propoſitiones complexas duum generum eſſe; Complexio enim, ut ita loquar, vel in materiam Propoſitionis, hoc eſt, in

ſubjectum, vel prædicatum, vel utrúmque cadere poteſt, vel denique in ſolum verbum.

Primò, Complexio cadit in ſubjectum, cum illud terminus complexus eſt; ut hic *Rex eſt qui metuit nihil.*

Beatus ille qui procul negotiis;
Ut priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fœnore.

In hac ultimâ Propoſitione verbum *eſt* ſubintelligitur. *Beatus* prædicatur, reliqua verò ſubjiciuntur.

Secundò, Complexio cadit in prædicatum, cum illud etiam terminus complexus eſt, ut hic, *Pietas bonum eſt beatum faciens, etiam in rebus maxime adverſis.*

Sum pius Æneas fama ſuper æthera notus.

Hic vero præcipuè obſervandum venit omnes Propoſitiones verbis activis, eorumve caſibus, conſtantes complexas dici poſſe, eáſque aliqualiter duas in ſe Propoſitiones habere. Sic quando aio, exempli causâ; *Brutus tyrannum occidit*; tantundem valet ac ſi dicerem; *Brutus aliquem occidit, illéque aliquis fuit tyrannus.* Hinc duplex contradictoria huic Propoſitioni opponi poteſt, vel *Brutus neminem occidit*, vel *ille, quem Brutus occidit, non fuit tyrannus.* Hoc autem obſervaſſe vel maximè refert, quia aliquando cum tales Propoſitiones inter argumentandum urgentur, parte alterâ pro verâ præſuppoſitâ, altera tantum probatur. Ut autem tales argumentationes ad formam quam maxime natu-

ralem reducantur, neceſſe erit verbum activum in paſſivum commutare, ut pars probanda directe exprimatur, quemadmodum fusè obſervabimus, cum de argumentis ex Propoſitionibus complexis compoſitis agemus.

Tertiò, Complexio cadit tum in ſubjectum, tum in prædicatum, cum utrumque terminus complexus eſt: ut in hac Propoſitione, *Potentes qui pauperes opprimunt, à Deo punientur, qui oppreſſorum Protector eſt.*

Ille ego qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen, & egreſſus ſylvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono
Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis
Arma virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Laviniáque venit
Littora.

Hic, tres primi verſus cum dimidio quarti, ſubjectum Propoſitionis eſt, reliqui vero prædicatum; ipſa autem affirmatio verbo, *cano* includitur.

En tres illos modos quibus Propoſitiones ſecundum materiam, id eſt, ſubjectum & prædicatum, complexæ eſſe poſſunt.

Caput Quartum.

De natura Propoſitionum incidentium, quæ partem Propoſitionum complexarum conſtituunt.

SEd priuſquam verba faciamus de propoſitionibus, quarum complexio cadit in formam, id eſt, in affirmationem vel negationem, obſervationes quam plurimæ magni ponderis præmittendæ

dæ ſunt de natura *propoſitionum incidentium*, quæ partes ſunt ſubjecti & prædicati in propoſitionibus ſecundum materiam complexis.

Primò, dictum eſt propoſitiones incidentes illas eſſe quarum ſubjectum eſt pronomen *qui*, ut, *homines qui ſunt creati ad cognoſcendum & amandum Deum*; vel, *homines, qui ſunt pii*: ſublato termino *homines*, quod reſtat eſt propoſitio incidens.

Sed hic ad memoriam revocanda, quæ c. 7. p. 1. dicta ſunt nimirum terminorum complexorum additamenta eſſe duplicis generis; alterum, quod ſimpliciter explicativum vocari poteſt, cum ſci. additio nihil in Idea termini immutet, cum nihil addatur, quod non generaliter termino in omni extenſione conveniat, ut in primo exemplo. *Homines qui ſunt creati ad cognoſcendum & amandum Deum.*

Alterum, quod determinativum appellavimus; quia cum adjectitius terminus non integræ nominis extenſioni conveniat, illius ſignificationem reſtringit ac determinat, ut videre eſt in ſecundo Exemplo, *Homines qui ſunt pii.* Ex his ſequitur pronomen tum eſſe *explicativum*, tum *determinativum*.

Jam vero, quando, pronomen eſt explicativum, prædicatum propoſitionis incidentis affirmatur de ſubjecto, ad quod pronomen refertur, (quamvis id fiat ſolum incidenter reſpectu propoſitionis totalis) ita ut ipſum ſubjectum pronomini poſſit ſubſtitui, ſicut videre eſt in primo Exemplo, loco enim *Homines qui ſunt creati ad cognoſcendum & amandum Deum*, ſuffici poteſt, *Homines ſunt creati ad cognoſcendum, &c.*

Sed ſi pronomen eſt determinativum, prædicatum propoſitionis incidentis proprie non affirmatur de ſubjecto ad quod pronomen refertur: ſi enim in hac

hac propoſitione, *Homines qui ſunt pii, ſunt miſericordes*; loco illius pronominis, *qui* poneretur nomen, *homines*, ut, *homines ſunt pii*; propoſitio falſa evaderet, quia ſic homines, quatenus homines dicerentur eſſe pii. Sed in hac altera propoſitione, *homines qui ſunt pii, ſunt miſericordes*, nec generatim omnes homines, nec particulariter aliqui dicuntur pii, ſed mens ex Idea *hominis* & Idea *pietatis* ſimul junctis, Ideam totalem fabricatur, cui judicat convenire Ideam miſericordiæ; & ſic mens in propoſitione incidente ſolum expreſſè judicat Ideam *Pietatis* poſſe conſiſtere cum Idea *hominis*: quas proinde Ideas ut unitas conſiderare poteſt, unáque examinare quidnam illis ex hac unione conveniat.

Secundò, ſæpe inveniuntur propoſitiones dupliciter tripliciterve complexæ, cum conſtent pluribus membris, quorum unumquodque per ſe complexum eſt. In talibus, propoſitiones incidentes & multæ eſſe poſſunt, & diverſi generis, cum in his pronomen determinativum, in illis explicativum eſſe poſſit: Quod fiet hoc exemplo clariùs. *Doctrina quæ collocat ſummum Bonum in voluptate corporis, quæ fuit tradita ab Epicuro, eſt indigna Philoſopho*, *Indigna Philoſopho*, eſt hujus propoſitionis prædicatum, cætera verò ſubjectum; quod proinde terminus complexus eſt, duas propoſitiones incidentes includens; Harum prima hæc eſt, *quæ collocat ſummum bonum in voluptate corporis*. Hic pronomen eſt determinativum, quippe quod genericum Doctrinæ nomen determinat ad illam, quæ affirmat ſummum bonum in voluptate eſſe; ac proinde *Doctrina* nomen, ſine abſurdo, pronomini nequit ſubſtitui, dicendo *Doctrina collocat ſummum bonum in voluptate corporis*. Propoſitio altera incidens eſt, *quæ fuit tradita*

dita ab Epicuro. Subjectum ad quod pronomen hîc refertur, eſt terminus complexus, (ſci. *Doctrina, quæ collocat ſummum Bonum in voluptate corporis*) qui doctrinam denotat ſingularem individuamque variorum accidentium capacem, uti, quod poſſit à plurimis tradi & propugnari: licet ex ſeipsâ determinatè, uno eodemque modo debeat intelligi, ſaltem in hoc præciſe caſu, quo jam ſic intelligitur. Ac proinde pronomen ſecundæ incidentis, ſci. *quæ fuit tradita ab Epicuro*, determinativum non eſt, ſed ſolum explicativum, ideoque illius loco ſuffici poteſt ſubjectum ad quod refertur, dicendo, *Doctrina quæ collocat ſummum Bonum in voluptate tradita fuit ab Epicuro.*

Tertiò & ultimò, ad propoſitionum naturam dignoſcendum, inveſtigandumque determinativum ſit, an explicativum in incidentibus pronomen, magis eſt plerumque ad ſenſum, loquentisque intentionem attendendum, quam ad verborum formulas.

Namque occurrunt termini complexi qui videntur incomplexi, vel ſaltem non tantum complexi, quantum reverà ſunt, quia pars ſignificationis in mente ſolum loquentis eſt, atque adeò ſubintelligitur, non verò exprimitur: prout patet ex iis, quæ c. 7. p. 1. dicta ſunt, ubi inſinuatum eſt, nihil eſſe uſitatius in communi ſermone, quam quædam ſingularia verbis genericis ſignificare; cum ex ſermonis circumſtantiis innoteſcat nominis genericæ Ideæ, aliam Ideam adjungi ſingularem & diſtinctam, quæ nomen illud determinat ad hanc rem ſolam & ſingularem ſignificandam.

Dixi hoc ex circumſtantiis ordinariè innoteſcere, ut apud Gallos, *Rex* ſignificat *Ludovicum* 14. Sed

ad

ad manum regula eſt, quæ uſui eſſe poteſt ad dijudicandum, an nomen genericum genericam Ideam retineat; an verò per Ideam diſtinctam & particularem, ſed ſubauditam, determinetur & reſtringatur.

Quando manifeſto abſurdo teneremur, ſi ſubjecto genericam Ideam retinenti, attributum applicaremus, credendum ſanè eſt loquentem ſubjectum illud genericâ illâ Idea exuiſſe. Si audio, *Rex hoc mihi imperavit*, perſpectum habeo *Regis* nomen genericâ ſignificatione ſpoliatum: Rex enim in genere nihil imperat in particulari.

Si mihi nuncietur Diarium Bruxellenſe, (quam *Gazettam* dicunt) 14. Januarii Anni 1662. de iis quæ Pariſiis aguntur falſa narrare; certo certior ſum aliquid in mente loquentis latere, quod verbis non exprimitur; neque enim illa ſufficiant ut judicem veráne an mendax ſit ea ſchedula. Oportet itaque ut nuntians aliquid novi diſtinctè conceperit, quod à rerum geſtarum veritate alienum judicet; quale illud eſſet, ſi *Gazetta* nunciaret *Regem centenos Equites in ordinem Sancti Spiritus adoptaſſe*.

Eodem modo, in ſententia de Philoſophorum placitis ferenda, (quando v. g. talis Philoſophi opinio falſa eſſe dicitur, nulla particulari doctrina diſtinctè nominata; ut quando dicitur expreſsè, *Lucretii doctrina de natura animæ eſt falſa*) Oportet omnino ut, qui ita cenſet, aliquam particularem & diſtinctam doctrinam, ſub generali nomine *Doctrina talis Philoſophi*, concipiat: quia falſitas non cadit in doctrinam prout eſt hujus aut illius Philoſophi, ſed prout hoc vel illud, quod eſt veritati oppoſitum, aſſerit. Ac proinde hujuſmodi propoſitiones in has alias reſolvuntur. *Tale dogma quod*

fuit

fuit a tali authore traditum, eſt falſum, *Sententia docens animas noſtras ex atomis componi, quæ fuit tradita a Lucretio, eſt falſa*: ita ut hæc judicia, cum non diſtincte exprimuntur, duas ſemper affirmationes includant; alteram primariam, quæ ipſam veritatem ſpectat, nimirum eſſe quam maximè à veritate alienum aſſerere *animas ex atomis conſtare*; alteram, quæ hiſtoriam ſpectat, ſci. hunc errorem *fuiſſe a Lucretio propugnatum*.

Caput Quintum.

De falſitate quæ, tum in terminis complexis, tum in propoſitionibus incidentibus invenitur.

QUæ modo ediſſeruimus celebri quæſtioni enodandæ poſſunt inſervire; an ſci. falſitas ipſis tantum propoſitionibus inſit, an vero in Ideis terminiſque ſimplicibus inveniatur.

Falſitatem dico, potius quam veritatem; quia unica in rebus veritas eſt, illarum, nimirum, ad Mentem Divinam conformitas, ſive de iis Homines cogitent, ſive non: cum nulla poſſit eſſe falſitas niſi ad mentem humanam relata, aliamvè erroribus obnoxiam, quæ id falsò judicat eſſe, quod non eſt.

Quæritur ergo, an hæc falſitas in ſolis propoſitionibus judiciiſvè inveniatur?

Ordinariè reſpondetur negativè, & verè quidem in certo ſenſu. Hoc tamen non impedit quominus falſitas aliquando non in ſimplicibus Ideis, ſed in terminis complexis inveniatur; quia ad hoc ſufficit, quod in illis aliquid judicetur aut affirmetur expreſsè, vel virtualiter. Quod

Quod clarius eluceſcet conſiderato duplici terminorum complexorum genere, tum cujus pronomen explicativum, tum cujus determinativum pronomen eſt.

Primo horum complexorum generi falſitatem inèſſe mirum videri non debet, quia prædicatum propoſitionis incidentis, de ſubjecto affirmatur ad quod pronomen refertur. Sic in hac propoſitione, *Alexander qui eſt Philippi filius*, affirmo quamvis incidenter, Alexandrum eſſe Philippi filium, falſitas autem hic invenitur, ſi hoc verum non ſit.

Sed duo hic triave neceſſariò notanda. Primò propoſitionis incidentis falſitatem ordinarie, propoſitionis Primariæ veritatem non tollere; Ex. gr. *Alexander qui fuit filius Philippi*, *Perſas ſuperavit*; Hæc propoſitio pro vera æſtimari debet, licet Alexander non fuerit Philippi filius; quia affirmatio propoſitionis principalis in ſolum Alexandrum cadit, neque illud, quod incidenter additur, quamvis falſum, impedit, quominus verum ſit Alexandrum Perſas ſuperaſſe.

Si tamen prædicatum propoſitionis principalis aliquam cum propoſitione incidenti connexionem habet, ut hic, *Alexander filius Philippi fuit Amintæ nepos*, tunc falſitas propoſitionis incidentis, falſam reddit propoſitionem principalem.

Secundo, Honorariis appellationibus, quas moris eſt quibuſdam dignitatibus concedere, ii poſſunt cohoneſtari, qui in talibus ſunt dignitatibus conſtituti, quamvis aliàs ſignificent aliquid quod iis minime conveniat. Sic quia olim Epiſcopi *Sancti* & *Sanctiſſimi* ſalutabantur, in Colloquio Carthaginenſi, Epiſcopi Catholici minime dubitarunt Donatiſtas Epiſcopos ſic compellare, *Sanctiſſimus*

Peti-

Petilianus dixit, quamvis probe ſcirent in Epiſcopum Schiſmaticum non cadere veram ſanctitatem: ſic etiam in Actibus Apoſtolorum Divus Paulus Feſtum Judææ procuratorem *optimum* & *excellentiſſimum* dixit, quia ita Procuratores ex uſu compellabantur.

Tertiò; ſed aliter ſeſe res habet, ſi quis proprio marte honorarium titulum procudat, eóque utatur ad alium decorandum, ex propria opinione, erroréve populari. Quando itáque quis dicit, *Ariſtoteles qui eſt Princeps Philoſophorum*, vel ſimpliciter *Princeps Philoſophorum aſſeruit nervos à corde originem ducere*, regeri jure non debet, hoc falſum eſſe, quia Ariſtoteles Philoſophorum Princeps non eſt; vulgaris etenim, licet falſæ opinionis aſtipulatio ſufficit. Si tamen quis diceret, *Gaſſendus, qui eſt Philoſophorum perſpicaciſſimus, docuit vacuum eſſe in rerum naturâ*; talis in jus vocari poteſt decollatæ in Gaſſendum dignitatis amplitudine, illiuſque poſtulari falſitatis, quam quis in illâ propoſitione incidenti ſibi perſuaſerit reperiri. Poteſt itaque quis falſitatis reus eſſe, eâ appellatione, quæ alicui non convenit, utendo, cum tamen ſit culpâ cariturus, ſi aliâ utatur, quæ illi convenit multo minùs. Exemplo ſit Joannes 12. Pontifex, qui nec *ſanctus* erat, nec *caſtus* nec *pius*, prout Baronius teſtatur: qui eum ſanctiſſimum appellarunt, mendacii non poterant accuſari; qui tamen eundem vel *caſtiſſimum* dixiſſent, vel *pientiſſimum*, mendaciſſimi fuiſſent, licet id tantum per propoſitionem incidentem feciſſent, qualis hæc eſt, *Joannes 12. caſtiſſimus Pontifex hoc ſtatuit.*

Hæc ſunt quæ dicenda habui de propoſitionibus incidentibus, quarum pronomina explicativa ſunt:

ad

ad illas vero quod attinet quarum pronomina ſunt déterminativa, quales hæ, *Homines qui ſunt pii; Reges qui ſubditos amànt*, certum eſt ut plurimum non eſſe falſitatis capaces, cum prædicatum propoſitionis incidentis, de ſubjecto, ad quod pronomen refertur, neutiquam affirmetur. Si enim, Exempli cauſa, dicerem, *Iudices qui nihil prece vel pretio ſtatuunt dignos eſſe laudibus*; non tamen ideo affirmarem aliquos tales judices eſſe. Credendum tamen eſt in hiſce propoſitionibus eſſe debere affirmationem tacitam & virtualem, non quæ actu attributum de ſubjecto ad quod pronomen infertur, prædicet, ſed quæ poſſibilem illam prædicationem notet. Si vero in hoc peccetur, jure merito tales propoſitiones falſæ dici poterunt, ut hæc, *Animæ quadratæ ſolidiores ſunt animabus rotundis.* Cum enim *quadraturæ & rotunditatis* Ideæ nihil prorſus commune habeant cum Idea animæ ſumptæ pro principio cogitationis, ego reor tales propoſitiones pro falſis habendas.

Imo dici poteſt maximam errorum, in quibus verſamur, partem, ex hac radice pullulaſſe: Nam præconceptæ rei cujuſpiam Ideæ aliam Ideam prorſus diſparatam & incompatibilem adnectimus, cum falſo illas cognatas & compatibiles arbitremur; ac tum demùm primæ Ideæ aliquid ex hac unione attribuimus, quod illi non poteſt convenire.

Sic cum duas à naturâ inſitas Ideas habeamus, alteram ſubſtantiæ cogitantis, extenſæ alteram; ſæpe accidit ut animam, quæ eſt ſubſtantia cogitans, contemplantes, ſenſim aliquid admiſceamus Ideæ ſubſtantiæ extenſæ; ut cum imaginamur animam debere, non minus quam corpus, locum replere;

illam non eſſe ſi nullibi ſit; quæ tamen proprietates ad corpora tantum pertinent. Et hinc originem duxit impius illorum error qui Animam immortalitate ſpoliarunt. Videſis D. Auguſtinum hâc de re pulcherrime diſputantem capite decimo de Trinitate, ubi oſtendit nihil eſſe intellectu facilius ipsâ animæ natura; ſed homines in illâ cognoſcendâ cæcutire, quia illis non ſufficit id animæ adſcribere, quod clarè norunt ad animam pertinere; nimirum eſſe illam ſubſtantiam cogitantem, volentem, dubitantem, cognoſcentem; ſed inſuper illi alia admiſcent, quæ ad eam non ſpectant, dum animam ſub aliquibus illorum Phantaſmatûm imaginantur, ſub quibus aſſuevére corpora concipere.

Ex aliâ parte, cum corpora percipimus, non niſi difficulter manum abſtinemus ab iis intermiſcendis, quæ ſunt ſubſtantiæ cogitantis propria. Hinc dicimus gravia centrum petere; plantas alimenta ſibi congrua quærere; naturam, in morborum criſibus, velle ſeſe exonerare iis quæ nocent, & ſexcenta alia: præcipue vero dicimus naturam in corporibus noſtris velle hoc aut illud facere; cum tamen certo certiores ſimus nos nihil tale voluiſſe, quandoquidem de illo volendo ne quidem cogitaverimus. Ridiculum autem eſt aliquid in nobis præter noſmetipſos fingere quod ſciat quid nobis vel noceat vel conveniat, quod hoc proſequatur illud fugiat.

Ego etiam huic diſparatarum Idearum miſcelæ adſcriberem omnia adverſus Deum impiorum murmura: fieri enim non poteſt, ut quis quidquam adverſus Deum vel muſſitet, ſi eum, prout reverâ eſt, conciperet Omnipotentem, Sapientiſſimum, Optimum. Sed impii, cum illum quidem concipiant

ut

ut potentiſſimum ſupremumque mundi Dominum, omnia mala quæ iis accidunt, ab illo putant immitti, (neque in hoc falluntur) ſed cum eodem tempore eum ſibi fingant crudelem & injuſtum (quod tamen ejus Bonitati repugnat,) in eum impiè invehuntur, quaſi injuria mala quibus premuntur, immitteret.

Caput Sextum.

De propoſitionibus complexis ſecundùm affirmationem & negationem; deque quadam harum propoſitionum ſpecie quas Philoſophi Modales vocant.

PRæter propoſitiones quarum ſubjectum & prædicatum terminus complexus eſt, aliæ etiam complexæ ſunt, quia illis interſeruntur termini vel propoſitiones incidentes, quæ formam, hoc eſt, affirmationem vel negationem per verbum *eſt*, notatas tantum afficiunt, ut cum dico, *Ego aſſero terram eſſe rotundam*. *Ego aſſero*, propoſitio incidens, parſque propoſitionis principalis eſt. Evidens tamen eſt illam nec ſubjectum, nec prædicatum afficere, quia nihil in illis immutant; immò eodem modo conciperentur ſi ſimpliciter dicerem, *terra eſt rotunda*: ac proinde propoſitio incidens hic in ſolam affirmationem cadit, quæ duobus poteſt modis exprimi, per verbum *eſt*, ut ordinario fit; vel expreſſius per verbum *aſſero*.

Eodem modo ſe res habet in his loquendi formulis *nego*; *verum eſt*; *non eſt verum*; vel cum pro-

poſitioni interſeritur ratio propoſitam veritatem fulciens, ut hic, *Rationes aſtronomicæ convincunt ſolem eſſe terrâ multò majorem.* Prima etenim propoſitionis pars affirmationis tantum firmamentum eſt.

Verum enim vero intererit notaſſe harum propotionum aliquas eſſe ambigui ſenſus, deberique variè, pro variâ dicentis intentione, intelligi. Si enim dicerem, *Omnes Philoſophi docent res graves ſponte deorſum ferri*; ſi mihi propoſitum ſolùm eſt, oſtendere gravia ſponte deorſum ferri, prima propoſitionis pars incidens tantum erit, ultimæque partis affirmationem fulcire cenſenda. Si tamen è contrà hic ſolum Philoſophorum ſententiam referam, non autem approbem; prima erit propoſitio principalis, reliqua vero, pars tantum prædicati. Sic enim non affirmarem gravia ſponte deorſum ferri, ſed tantum omnes Philoſophos id docere. Nec eſt intellectu difficile duos hoſce hujus propoſitionis intelligendæ modos, ita illam immutare, ut duæ diverſæ propoſitiones, duas diverſas ſignificationes habentes, fiant. Sed liquidò ex ſequentibus poteſt conſtare, quo demùm ſenſu debeat intelligi talis propoſitio. Si enim huic, Exempli causâ, ſubjungerem, ſed *lapides ſunt res graves*, *ergo ſponte deorſum feruntur*, illicò conſtaret me illi primam ſignificationem tribuiſſe, primámque partem incidentem tantum eſſe. E contrà ſi ſic ſubſumerem; *ſed hoc eſt falſum*; *ergo evenire poteſt*, *ut omnes Philoſophi id doceant quod eſt falſum*; manifeſtum eſt me ſecundam ſignificationem illi dediſſe, id eſt, prima pars erit propoſitio principalis, ſecunda vero pars tantum prædicati.

Inter propoſitiones complexas quarum copula, non vero ſubjectum aut prædicatum termino com

plexo

plexo afficitur, Philoſophi ſpeciatim illas notarunt quas *Modales* dixere, quia affirmatio vel negatio in iis modificatur aliquo quatuor modorum: Hi ſunt, *poſſibilis*, *contingens*, *impoſſibilis*, *neceſſarius*. Et quia unuſquiſque Modus vel affirmari vel negari poteſt, ut eſt *poſſibile*, *non eſt poſſibile*, & utrobique propoſitione affirmativæ vel negativæ conjungi, ut *terra eſt rotunda*; *terra non eſt rotunda*, unuſquiſque modus quatuor poteſt habere propoſitiones, & omnes ſimul modi ſexdecim, quas his quatuor dictionibus notarunt. *Purpurea*, *Illiacè*, *Amabimus*, *Edentuli*; quarum hæc eſt interpretatio. Unaquæque ſyllaba aliquem quatuor modorum notat.

1. Poſſibilem,	3. Impoſſibilem,
2. Contingentem,	4. Neceſſarium.

Vocalis in unaquáque ſyllaba indicat an modus debeat affirmari aut negari; & an propoſitio, quam *Dictum* vocitant, debeat item affirmari aut negari. Hoc modo.

A, notat affirmationem modi & affirmationem propoſitionis.

E, affirmationem modi & propoſitionis negationem.

I, negationem modi & affirmationem propoſitionis.

U, negationem modi, & negationem propoſitionis.

Operam perderem ſi exempla, quæ obvia ſunt, adducerem. Obſervandum ſolum eſt *Purpurea* reſpondere vocali A, Propoſitionum incomplexarum.

Iliace E; *Amabimus* I; *Edentuli* O, atque adeò ut exempla vera ſint, oportere de ſubjecto dato in *Purpurea* aliquid prædicari quod univerſaliter affirmetur; in *Iliace* quod univerſaliter negetur; in *Amabimus*, quod particulariter affirmetur; in *Edentuli*, quod particulariter negetur.

Sed quodcumque demum attributum ſumatur, verum ſemper eſt, omnes quatuor propoſitiones ejuſdem nominis eundem ſemper ſenſum habere, atque adeo ſi illarum aliqua vera ſit, cæteras veras eſſe.

Caput Septimum.

De diverſis propoſitionum compoſitarum generibus.

JAm dictum eſt, eas eſſe propoſitiones compoſitas, quarum ſubjectum vel prædicatum duplex eſt: harum autem duo ſunt genera, alterum illarum, in quibus compoſitio exprimitur, alterum illarum in quibus compoſitio latet, quas ob hanc cauſam Logici *exponibiles* appellarunt, cum expoſitione ſive explicatione indigeant.

Primi generis propoſitiones compoſitas in ſex ſpecies poſſumus dividere, nimirum in *Copulativas* & *Disjunctivas*, *in Conditionales* & *Cauſales*; in *Relativas* & *Diſcretas*.

De Copulativis.

Copulativæ dicuntur, quæ plura ſubjecta vel prædicata habent colligata per conjunctionem affirmativam

tivam vel negativam, id eſt, per *Et*, aut *Nec*. Nam *Non*, vel, *Nec*, in hiſce propoſitionibus idem præſtant, ac conjunctio *Et*, ſi negatio transferatur à nominibus quæ copulat ad verbum: ſic quandò aio *ſcientia & divitiæ non faciunt beatum*, hic ſcientiam & divitias non minus copulo quum de utriſque affirmo quod hominem beatum non faciunt; quam ſi dicerem, *ſcientia & divitiæ faciunt hominem vanum.*

Has propoſitiones in tria genera partiri poſſumus, quando primò in iis occurrunt plura ſubjecta, ut

Mors & vita in manibus linguæ.

Secundò, cum plura prædicata, ut

Auream quiſquis mediocritatem
Diligit tutus caret obſoleti
Sordibus tecti, caret invidendâ
Regibus, aulâ.

vel

Sperat infauſtis, metuit ſecundis
Alteram ſortem, bene præparatum
Pectus.

Tertiò, quando tum ſubjecta tum prædicata multiplicia ſunt, ut

Non domus aut fundus, non æris acervus & auri
Ægroto Domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Ab ambarum partium veritate dependet harum propoſitionum veritas. Si enim dicerem, *fides & bona*

bona opera ſunt ad ſalutem neceſſaria: Propoſitio vera non eſſet, niſi quatenus ut áque neceſſaria ſunt. Sic ſi dicerem, *fides & divitiæ ſunt neceſſaria ad ſalutem*; propoſitio foret falſa, quamvis fides neceſſaria ſit, quia divitiæ neceſſariæ non ſunt.

Propoſitiones, quæ copulativarum, aliarumque compoſitarum negativæ & contradictoriæ habentur, tales non ſunt, in quibus negatio reperitur, ſed in quibus negatio cadit in conjunctionem; quod fieri poteſt diverſis modis, ut ſi à negatione propoſitio incipiat, *non amas & deſeris* inquit Divus Auguſtinus, id eſt, credendum non eſt te aliquem amare & deſerere.

Alio etiam modo propoſitio propoſitionis copulativæ contradictoria fit, ſi expreſsè conjunctio negetur, & quando dicitur fieri non poſſe *ut idem eodem tempore hoc ſit & illud.*

Amare & ſapere vix Deo conceditur.
Non bene conveniunt, nec in unâ ſede morantur
Majeſtas & amor.

De Disjunctivis.

Disjunctivæ magni uſûs ſunt: disjunctivæ autem cenſentur in quibus conjunctio disjunctiva invenitur, ut.

Amicitia pares aut accipit aut facit.
Aut amat aut odit mulier, nihil tertium.

Qui ab omnibus ſecretus vivit, vel beſtia eſt, vel angelus, inquit Ariſtoteles.
Utilite tantum, aut metu homines ducuntur.
Vel terra circa ſolem fertur, vel ſol circa terram.
Omnis actio à judicio profecta bona eſt aut mala.

Harum

Harum propoſitionum veritas debetur neceſſariæ partium oppoſitioni, quæ nihil tertium admittit. At, quemadmodum ut neceſſario veræ ſint, nihil prorſus debent admittere quod ſit tertium, ita ut moraliter tantum veræ cenſeantur, ſufficit ſi nihil ordinario interveniat. Hinc omnino certum eſt omnem actionem à judicio profectam aut bonam eſſe aut malam, cum Theologi demonſtrent nullam in particulari eſſe, quæ ſit indifferens. Sed quando dicimus, utilitate tantum aut metu homines duci; hoc abſolutè verum non eſt, cum quidam ſint qui neutri horum affectuum obnoxii, officio ſolum ducuntur: ac proinde non alia veritas in hac propoſitione eſt, quam quod hominum pars maxima hos duos affectus ut plurimum ſequatur.

Disjunctivæ propoſitiones eas contradictorias patiuntur, in quibus negatur disjunctionis veritas, quod apud Latinos (ut etiam in cæteris propoſitionibus omnibus compoſitis) fit præpoſitâ negatione; ut hic, *Non omnis actio eſt bona vel mala.*

De Conditionalibus.

Conditionales ſunt quarum partes per conditionalem particulam, *Si*, uniuntur. Pars prior in quâ conditio reperitur, antecedens dicitur; poſterior conſequens. *Si anima eſt ſpiritualis*; hæc eſt antecedens; *erit & immortalis*; quæ eſt conſequens.

Hæc conſequentia aliquando mediata eſt, aliquando immediata: mediata tantum eſt quando nihil eſt in terminis, quod utramque partem conjungit, ut hic.

Si terra ſtataria eſt, ſol movetur.
Si Deus eſt juſtus, mali punientur,

Hæ conſequentiæ legitimæ ſunt, ſed non tamen immediatæ; quia cum partes nullum terminum communem habeant, colligantur ſolum per id quod in mente eſt, ſed non effertur, *Si terra & ſol reſpectu ſui ipſorum poſitiones nunquam non varient, neceſſe eſt ut, altero immobili, alter moveatur.*

Cum conſequentia immediata eſt oportet ut plurimum, ut primo utráque pars idem ſubjectum habeat.

Si mors eſt tranſitus ad vitam meliorem, mors eſt expetibilis.

Si (pauperes) non paviſti, pauperes occidiſti.

Secundò, vel utráque pars habeat idem attributum, ut

Si quicquid Deus immittit ad noſtri probationem, nobis debet eſſe charum,
Morbi nobis debent eſſe chari.

Tertiò, vel ut prædicatum primæ partis ſit ſubjectum ſecundæ.

Si patientia eſt virtus
Sunt quædam virtutes moleſta.

Quartò, vel denique oportet ut ſubjectum primæ partis ſit prædicatum ſecundæ; quod fieri non poteſt niſi ſecunda pars ſit negativa, ut,

Si omnes veri Chriſtiani vivunt ſecundum Evangelium:
Non ſunt multi veri Chriſtiani.

Hic propoſitionum veritas non ſpectatur, ſed tantum veritas conſequentiæ. Nam quamvis utraque pars falſa ſit, ſi tamen conſequentia ſit legitima, propoſitio in quantum conditionalis, vera cenſenda eſt.

Si voluntas creata poteſt impedire ne voluntas
Dei abſoluta effectum ſortiatur,
Deus non eſt omnipotens.

Con-

Conditionalibus negativæ contradictoriæ opponuntur, cum conditio negatur, quod apud Latinos præpoſitâ negatione fit, ut,

Non ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.

Sed apud Gallos hæ contradictoriæ per *quoyque*, unà cum adjecta negatione exprimuntur.

Si vous mangez du fruit defendu vous mourrez.
Quoyque vous mangez du fruit defendu, vous ne mourrez pas.

vel per, *il n'eſt pas vray.*

Il n'eſt pas vray que ſi vous mangez du fruit defendu, vous mourrez.

De Cauſalibus.

Cauſales ſunt quæ duas propoſitiones continent per cauſales conjunctiones *quia* vel *ut* colligatas.

Væ divitibus, quia in hoc mundo receperunt conſolationem ſuam.
Tolluntur in altum
Vt lapſu graviore ruant.
Poſſunt quia poſſe videntur.
Rex fuit infelix quia tali ſydere natus.

Ad has propoſitiones reducuntur; quæ *reduplicativa* appellantur.

Homines quatenus homines ſunt rationales;
Reges in quantum reges ſoli Deo ſubſunt.

Ad veritatem harum propoſitionum requiritur ut pars altera, alterius partis cauſa ſit; hinc etiam oportet utrámque eſſe veram; quod enim falſum eſt, nec fieri poteſt, nec eſſe cauſa. Sed utraque pars poteſt eſſe vera, cum tamen cauſalis ſit falſa: ſit

ſic Rex poteſt eſſe infelix, & etiam natus ſub tali ſidere, licet falſum ſit ideo fuiſſe infelicem quia ſub tali ſidere uatus eſt.

His itáque propriè contradicitur, cum negatur hoc eſſe illius cauſa: *Non ideo infelix, quia natus ſub hoc ſidere.*

De Relativis.

Relativæ ſunt, quæ aliquam comparationem ſive relationem continent.

Ubi eſt theſaurus, ibi eſt cor.
Qualis vita, talis Mors.
Tanti es, quantum habes.

In his veritas à comparationis, ſive relationis accuratione & bonitate dependet, iiſque contradicitur cum illa negatur; ut falſum eſt, *talem mortem eſſe qualis vita eſt*; vel *tanti te eſſe quantum habes.*

De Diſcretevis.

Diſcretivæ ſunt, in quibus varia judicia fiunt, hæcque varietas particulis *ſed*, *tamen*, aliiſque ſimilibus notatur, vel expreſſis vel ſubintellectis.

Fortuna opes auferre, non animum poteſt.
Et mihi res, non me rebus ſubmittere conor.
Cælum non animum mutant, qui trans mare currunt.

Veritas harum Propoſitionum à veritate ambarum partium, diſcretioniſque adhibitæ pendet. Quamvis utráque pars vera ſit, abſurda tamen foret Propoſitio, ſi inter illas nulla intercederet oppoſitio, uti ſi dicerem *Iudas erat fur & latro & tamen ægrè tulit, quod Maria Magdalena unguenta pretioſa in Chriſtum Dominum effuderit.*

Multis

Multis modis his Propoſitionibus contradicitur, huic enim Propoſitioni; *Non à divitiis ſed à Scientia habetur beatitudo*; omnibus his modis contradicitur.

Beatitudo habetur à Divitiis & non à Scientiâ.

Beatitudo nec habetur à Divitiis nec à Scientiâ.

Beatitudo habetur & à Divitiis & à Scientiâ.

Sic videmus copulativas eſſe diſcretivarum contradictorias, hæ enim duæ Propoſitiones ultimæ ſunt copulativæ.

Caput Octavum.

De Propoſitionibus ſenſu Compoſitis.

SUnt autem aliæ Propoſitiones compoſitæ, quarum compoſitio occultior eſt: poterunt autem ad has quatuor ſpecies reduci: 1. ad *Excluſivas*: 2. ad *Exceptivas*: 3. ad *Comparativas*: 4. ad *Inceptivas*, & *Deſitivas*.

De Excluſivis.

Excluſivæ dicuntur quæ ita prædicatum ſubjecto convenire deſignant, ut illi ſoli conveniat, id eſt, nulli alteri. Hinc tales Propoſitiones duo in ſe judicia includunt, ac proinde ſunt ſenſu compoſitæ: ad has faciendas utimur adjectivo, *Solus*, vel alio ſimili; ut hic, *Deus ſolus fruendus*, *reliqua utenda*: id eſt, Deus eſt amandus propter ſeipſum, reliqua amanda propter Deum.

Quas dederis ſolas, ſemper habebis opes: id eſt, Semper habebis opes quas liberali manu dederis, & non habebis illas quas non dederis.

Nobilitas

Nobilitas ſola eſt atque unica virtus: id eſt,

Virtus ſola reddit hominem nobilem, nec quicquid aliud.

Hoc unum ſcio quod nihil ſcio, ajebant Academici: id eſt, Hoc unum certum eſt nihil eſſe certi; cætera omnia obſcura & incerta.

Lucanus de Druidibus loquens hanc Propoſitionem disjunctivam è duabus excluſivis componit.

Solis noſſe Deos, & Cœli numina vobis,
Aut ſolis neſcire datum eſt: id eſt,

Vel vos ſoli Deos cognoſcitis; & alii eos ignorant;

Vel vos ſoli Deos ignoratis, & alii eos cognoſcunt.

Tribus modis his Propoſitionibus contradicitur: 1. Negando prædicatum quod dicitur ſubjecto ſoli convenire, illi ullo modo convenire. 2. Aſſerendo illud aliis rebus convenire. 3. Utrumque Aſſerendo.

Sic huic ſententiæ, *Nobilitas ſola eſt, atque unica virtus* contradicitur: 1, Dicendo, virtutem non reddere aliquem nobilem: 2. Naſcendi ſortem non minus nobilem reddere quam virtutem: 3. Dicendo, naſcendi ſortem nobilitare, non verò virtutem.

Sic etiam huic Academicorum aſſertioni, *hoc unum certum eſſe, nihil eſſe certi*, Diverſimode contradicebant Dogmatici & Pyrrhonici. Dogmatici quippe aiebant illam eſſe dupliciter falſam: plurima enim à nobis evidentiſſimè cognoſci affirmabant, atque adeò non eſſe verum, nos nihil certi cognoſcere. Pyrrhonici autem falſitatis condemnabant illud effatum ob rationem contrariam, nimirum, quia ita omnia apud eos incerta

erant,

erant, ut etiam illud incertum eſſet, quod eſſet certi alquid.

Hanc etiam ob cauſam Lucanus de Druidibus loquendo lapſus eſt; Neque enim ulla ratio, ut credamus, urget vel ſolos Druidas recte, vel ſolos erroneè de Diis ſenſiſſe. Cum enim varii eſſe poſſint de naturâ Dei errores, fieri potuit Druidas ab aliis gentibus diverſa de Deo docuiſſe, & tamen non in minori errore, quam cæteras gentes verſatos fuiſſe.

Præthereà obſervandum eſt, eſſe Propoſitiones ſenſu excluſivas quamvis ipſa excluſio reticeatur: ſic verſus hic Virgilianus in quo Excluſio notatur.

Una ſalus victis nullam ſperare ſalutem.

Feliciter in hunc Gallicum tranſlatus eſt in quo excluſio reticetur.

Le ſalut des vaincus, eſt de n'en point attendre.

Nihilominus uſitatius eſt apud Latinos quam apud Gallos excluſionem reticere; adeò ut apud illos quædam loquendi formulæ ſint, quæ non niſi pet Propoſitiones excluſivas Gallice poſſunt efferri, quamvis in Latinis excluſio non exprimatur. Sic ſecundo Corin. 10: 17. *Qui gloriatur in Domino glorietur*, ita debet Gallicè exprimi, *Que celuy que ſe glorifie, ne ſe glorifie qu'au Seigneur.*

Gal. 6: 7. *Quæ ſeminavit homo, hæc & metet*: Gallicè, *L'homme ne recueillira, que ce qu'il aura ſemé.*

Epheſ. 4: 5. *Unus Dominus, una fides, unum baptiſma*: Gallicè, *Il n'y à qu'un Seigneur, qu'une foy, qu'un baptesme.*

Si diligitis eos qui vos diligunt quam mercedem habebitis, Mat. 5: 46. Gallicè, *Si vous n'aymez que ceux qui vous ayment, qu'elle recompenſe en meriterez vous.*

Apud Senecam in Troiade; *Nullas ſpes habet Troia,*

Troia, ſi tales habet: Gallicè, *Si Troye n'a que cette eſperance, elle n'en à point*; quaſi diceret *ſi tantum tales habet.*

De Exceptivis.

Exceptivæ ſunt, in quibus aliquid de integro ſubjecto affirmatur, excepto aliquo inferiorum ejuſdem ſubjecti, additâ exceptionis particula, qua ſignificatur, illud quod prædicatur, iſti inferiori non convenire. Manifeſtum eſt hic duo judicia formari, ac proinde tales Propoſitiones erunt ſenſu compoſitæ: ut, *Nulla ſecta antiquorum Philoſophorum præter Platonicos, agnoverunt Deum eſſe incorporeum*: hic duo habentur; primum, omnes antiquos Philoſophos Deum crediſſe corporeum: ſecundum, Platonicos contrarium aſſeruiſſe. En exempla alia!

Avarus niſi cùm moritur, nihil rectè facit.
Nemo miſer niſi comparatus.
Nemo læditur niſi à ſeipſo.
Omnes excepto Sapiente inſaniunt., dicebant Stoici.

His totidem modis contradicitur, quot contradicitur excluſivis. 1. Aſſerendo Stoicorum Sapientem non minùs inſanire, quam cæteros mortales. 2. Alios eſſe, præter hunc Sapientem, qui non inſaniunt. 3. Dicendo hunc Stoicorum Sapientem inſanire, cæteros vero mortales eſſe Sapientes.

Notandum eſt Propoſitiones Excluſivas ab Exceptivis ſolo Phraſeos diſcrimine differre, poſſéque has in illas nullo negotio mutari. Sic videmus hanc Terentianam Exceptivam,

Imperitus, niſi quod ipſe facit, nil rectum putat.

In

In hanc aliam Excluſivam à Cornelio Gallo mutatam,

Hoc tantum rectum quod facit ipſe putat.

De Comparativis.

Propoſitiones, in quibus comparatio inſtituitur, duo etiam judicia continent. Nam aliud eſt dicere hanc rem talem eſſe; aliud aſſerere, illam vel magis vel minus talem eſſe reſpectu alterius; ac proinde hujuſmodi Propoſitiones ſenſu compoſitæ ſunt. Exempla!

Amicum perdere damnorum maximum.

Ridiculum acri
Fortius & melius magnas plerúmque ſecat res.

Meliora ſunt vulnera amici, quam fraudulenta oſcula inimici.

Variis modis his Propoſitionibus contradicitur. Sic hoc Epicuri placitum, *Dolor eſt malorum maximum*, diverſimodè à Stoicis & Peripateticis impugnabatur. Hi námque fatebantur dolorem eſſe malum, ſed unà aſſerebant vitia cæteróſque animi inordinatos affectus eſſe mala majora. Cum è contra tantum abeſſet ut Stoici dolorem malorum maximum cenſerent, ut illum in malis nequaquam numerarent.

Sed hic diſputari poteſt, an neceſſe ſit in his Propoſitionibus, ut poſitivum comparativi utriſque comparationis membris conveniat. An ſci. Ex. ca. ſupponendum ſit duas res bonas eſſe, ut poſſimus dicere alteram alterâ eſſe meliorem?

Primo intuitu ita videtur; ſed obſtat uſus; ſacra etenim Scriptura non tantum utitur termino comparativo, *melior*, in iis rebus, quæ ambæ ſunt bonæ, comparandis, ut, *Melior eſt Sapientia quam*

vires; *& vir prudens quam fortis*: ſed etiam in illis conferendis, quorum alterum bonum eſt, alterum malum; ut *melior* eſt patiens arrogante; quin imò in comparatione duorum malorum; ut, *melius eſt habitare* cum Dracone, quam cùm muliere litigioſa: & in Euangelio dicitur, melius eſt appenſo ad collum molari projici in mare, quam fidelium minimum ſcandalizare.

Hujus ratio petitur ex eo, quod majus bonum melius ſit minore, quia illi plus bonitatis ineſt, quam minori. Ob eandem rationem dicere poſſumus, licet minus propriè, quod bonum malo melius eſt, quia quod bonitate prædituin eſt, plus bonitatis habet, quam id quod ea deſtituitur; & eodem modo poſſumus dicere malum melius eſſe majori malo, quia cum diminutio mali vices boni in malis ſuſtinet, ſequitur minus malum plus habere hujuſmodi bonitatis quam majus malum.

Cavendum tamen eſt ne nimius diſputationis ardor inconſultos nos trahat in vanas de hiſce loquendi formulis rixas, prout quondam traxit Creſconium è Donatiſtarum grege Grammaticum, cum adverſus D. Auguſtinum ſcriberet Dixerat Auguſtinus, *Traditionem nos* (Catholici) *vobis Donatiſtis probabilius objicimus*. Hinc Creſconius ſe jure poſſe arbitratus eſt, ex Sancti Patris verbis concludere, Donatiſtas eandem traditionem probabiliter ſaltem Catholicis objicere, *Si enim vos probabilius*, aiebat, *nos ergo probabiliter*; *nam gradus iſte quod antepoſitum eſt auget, non quod antedictum eſt improbat*. Sed primo Auguſtinus conquiſitis ex ſacris litteris exemplis hanc inanem ſubtilitatem retundit; citato inter reliqua ex Epiſtola ad Hebræos loco, in quo D. Paulus cum dixiſſet terram quæ Spinas tribu-

tribulóſque profert maledictam eſſe, uſtionemque mereri, ſubjicit, *Confidimus autem de vobis, Fratres chariſſimi, meliora. Non quia*, inquit Auguſtinus, *bona illa erant quæ ſupra dixerat, proferre ſpinas & tribulos & uſtionem mereri; ſed magis quia mala erant, ut illis vitatis eligerent & optarent, hoc eſt, bona tantis malis contraria.* Deindè probat è claris Grammatices Scriptoribus, quàm falſam conſequentiam deduxerat Creſconius, cum eodem jure, Virgilio objici potuiſſet, eum bonam ſenſiſſe illam morbi violentiam, quæ homines ad artus dentibus laniandos adigebat, cum viris probis his ſci. meliora adprecetur.

Dii meliora piis errorémque hoſtibus illum:
Diſciſſos nudis Laniabant dentibus artus.

Quomodo ergo meliora piis, inquit Sanctus Pater; *quaſi bona eſſet iſtis, & non potius magna mala qui diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.*

De Inceptivis & deſitivis.

Quùm quicquid dicimus incipere vel deſinere eſſe, bina procuduntur judicia, alterum de eo, quod illud erat ante tempus de quo loquimur; alterum de eo quod fit illo tempore. Ac proinde hæ Propoſitiones quarum aliæ inceptivæ aliæ deſitivæ dicuntur, ſenſu compoſitæ ſunt: tanta autem has inter ſimilitudo eſt ut poſſint in unam ſpeciem coaleſcere, unáque tractari. En Exempla!

Judei poſt captivitatem Babylonicam deſierunt uti antiquis litteris, quæ hodie Samaritana appellantur. Lingua Latina deſiit eſſe vulgaris ab annis 500.

Judæi quinto tantum ſeculo à Chriſto nato uti punctis ad vocales deſignandas cepère.

His Propoſitionibus contradictoriæ petuntur ex utróque ad diverſa tempora reſpectu. Sic quidam huic ultimæ Propoſitioni contradicunt aſſerentes, licet falsò, punctorum uſum ſemper ſaltem ad legendum viguiſſe, eáque fuiſſe in Templo conſervata: alii è contra aſſerentes, illorum uſum quinto ſeculo recentiorem eſſe.

Obſervatio Generalis.

Quamvis oſtenſum ſit poſſe varias contradictorias opponi his Propoſitionibus excluſivis, exceptivis & cæteris, nihil-ominus verum eſt, cum ſimpliciter negantur ſine ulteriori additione, negationem debere afficere excluſionem vel exceptionem, vel comparationem, vel mutationem factam ab incipiendi & deſinendi vocabulis; quaproter ſi quis credenti Epicurum ſummum bonum non collocaſſe in voluptate corporis, diceret *Solus Epicurus ſummum bonum collocavit in voluptate*, ſi is alter negaret ſine ullâ aliâ additione, non latis ſenſum ſuum declararet, quia ex ſimplici negatione ſuſpicari quis poſſet eum adhuc arbitrari Epicurum quidem collocaſſe ſummum bonum in voluptate, ſed non credere illum in hâc ſententiâ eſſe ſolitarium.

Eodem modò, perſpectâ Judicis alicujus æquitate, ſi quis à me quæreret, *Venaliſne apud illum etiamnùm Juſtitia ſit?* Simpliciter non debeo negare, quia ſimplex negatio intimaret tantum Juſtitiam ab ipſo jam non vendi, cum eodem tempore anſam credendi daret me agnoſcere illum Juſtitiam olim vendidiſſe.

Hinc

Hinc apparet eſſe quaſdam Propoſitiones, quibus ut reſponſio reddatur per ſimplex *eſt* vel *non*, iniquus, ſi exigam: quia cum binos ſenſus includant juſta reſponſio dari non poteſt, niſi utriſque explicitè reſpondeatur.

Caput Nonum.

Obſervationes quædam ad prædicata & ſubjecta investiganda in quibuſdam Propoſitionibus quæ modis minus uſitatis efferuntur.

PEccat procul dubio vulgaris Logica, quod Tyrones non aſſuefaciat Propoſitionum argumentationúmque naturæ aliàs cognoſcendę, quam cum certo ordini certiſque verborum formulis intra Scholarum parietes uſitatis annectuntur, quæ toto cœlo differunt ab iis, quas paſſim videre eſt in aliorum ſcriptis, ſive Oratoria illa ſint, ſive Ethica, ſive quaſcúmque demum alias Scientias ſpectantia.

Hinc plerúmque fit; ut nulla alia prædicati & ſubjecti Idea formetur, niſi quod illud ultimus, hoc primus Propoſitionis terminus habeatur: item de Propoſitione univerſali ſeu particulari nihil aliud ſcitur, quam quod in illâ, *Omnis* aut *nullus*, in hac, *aliquis* inveniatur.

Cum interim hæc omnia ſint erroribus obnoxia, Judiciique opus ſit, illa in multis Propoſitionibus detegere. A ſubjecti & prædicati inveſtigatione ordiamur.

Unicam certamque regulā habemus à Propoſitio-

nis ſenſu, per quem ſcimus id, de quo quod quid affirmatur, & id, quod affirmatur. Prius ſubjectum ſemper erit, poſterius prædicatum quocunque demum ordine diſponantur.

Sic apud Latinos nihil frequentius hoc genus Propoſitionibus; *turpe eſt obſequi libidini.* Hoc per ſenſum apparet, *turpe*, eſſe illud quod affirmatur, ac proinde eſſe prædicatum; &, *obſequi libidini*, eſſe illud, de quo affirmatur quod ſit turpe, atque adeo ſubjectum. Habemus etiam apud D. Paulum, *Eſt quæſtus magnus Pietas cum ſufficientiâ*; cum genuinus verborum ordo hic ſit, *Pietas cum ſufficientia eſt quæſtus magnus*: item in his verſibus.

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitúmque Acherontis avari.

Felix prædicatum eſt, cætera ſubjectum.

Difficilior ſæpe in Propoſitionibus complexis eſt ſubjecti & prædicati inveſtigatio. Et jam oſtenſum eſt, Propoſitionem principalem aliquando ſciri non poſſe niſi ex dicendorum ſerie, loquentiſque mente, non magis quam Propoſitionem incidentem.

Sed præter ea, quæ jam diximus, animadvertendum inſuper eſt, in his Propoſitionibus complexis, in quibus pars prima eſt Propoſitio incidens, pars verò ultima Propoſitio principalis, ut in hujus ſyllogiſmi majori & concluſione videtur.

Deus jubet nos honorare Reges;
Ludovicus 14. *eſt Rex*; *ergò*
Deus jubet nos honorare Ludovicum 14.

Commutandum eſſe verbum activum in paſſivum ut genuinum ſubjectum Propoſitionis principalis inveniamus: ut in hoc ipſo exemplo. Nam evidens eſt, mihi taliter ratiocinanti primariò propoſitum eſſe

eſſe aliquid de Regibus affirmare, è quo poſtea concludam honorandum eſſe Ludovicum 14. ac proinde id, quod de *Deo jubente* infertur, incidens tantum eſt, háncque ſtabiliens aſſertionem, Reges ſunt honorandi. Ex his ſequitur, *Reges*, eſſe ſubjectum majoris, *Ludovicus* 14 concluſionis, quamvis ſi ſuperficie tenus rem delibemus utrúmque videatur eſſe pars Prædicati.

Frequentes etiam apud noſtrates Gallos ſunt hujuſmodi Propoſitiones. *C'eſt une folie de s'arreſter à des flateurs*; *C'eſt la greſle qui tombe. C'eſt un Dieu qui nous à rachetez.* Senſus autem ſatis indicat debito ordine, ſubjecto ſci. præeunte, prædicato ſubſequente, hoc modo eſſe efferendas; *S'arreſter à des flateurs, eſt une folie. Ce qui tomble eſt la greſſe. Celuy qui nous à rachetez eſt Dieu.* Nunquam fere apud Gallos non eſt verum Propoſitiones exorſas, á *c'eſt* vel in quibus poſtea occurrit, *qui*, habere prædicatum in initio, ſubjectum verò in fine. Sufficiat hoc ſemel monuiſſe, quod adducta Exempla oſtendunt, ex ſenſu non ex ordine verborum de hac re eſſe pronunciandum. Eſt hoc monitum apprimè neceſſarium ne fallamur, & ne pro vitioſis eos ſyllogiſmos habeamus, qui legitimi ſunt & optimi. Cum enim in dignoſcendis Propoſitionum ſubjectis & prædicatis oculati ſatis non ſumus, illas arbitramur regulis contrarias, cum iiſdem tamen ad amuſſim quadrent.

Caput Decimum.

Aliæ obſervationes ad inveſtigandum an propoſitio ſit univerſalis vel particularis,

NOn abſimilia nec minus neceſſaria obſervanda veniunt de propoſitionis *univerſalitate* & *Particularitate.*

Prima Obſervatio : In duas ſpecies univerſalitas diſtinguenda eſt, quarum altera Metaphyſica, altera Moralis vocari poteſt.

Univerſalitatem Metaphyſicam illam dico, quæ eſt perfecta & ſine omni exceptione, ut *Omnis homo eſt vivus :* nullam enim exceptionem recipit hæc propoſitio.

Univerſalitatem Moralem dico illam, quæ non eſt ſine omni exceptione, quia in Moralibus ſufficit ſi res *ut plurimum* ita ſeſe habeant : hinc D. Paulus citat & probat hoc dictum:

Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. Idem Apoſtolus alibi, *Omnes quæ ſua ſunt quærunt.* Et Horatius,

Omnibus hoc vitium eſt cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Injuſſi nunquam deſiſtant.

Et vulgo dicitur quod

Mulieres ſunt garrulæ ;
Adoleſcentes inconſtantes & varii.
Senes laudatores temporis acti,

Sufficit in talibus propoſitionibus, quod ita ſeſe res ut plurimum habeant, neque aliquid ex iis eſt ſtrictè concludendum.

Cum enim hæ Propoſitiones non adeò generales ſint, quin exceptiones patiantur, deductæ ex iis concluſiones poterunt eſſe falſæ. Neque enim inferri poterat quemvis in particulari Cretenſem, mendacem malámve beſtiam fuiſſe, quamvis D. Paulus in generali approbet verſum illum, *Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.*

Moderatio itaque, quam in his Propoſitionibus moraliter tantum univerſalibus adhibere debemus, vetat nè hinc particulares ex iis concluſiones eliciamus, niſi multo examine præmiſſo; illinc nè eaſdem impugnemus habeamúſve pro falſis, licet quaſdam poſſimus inſtantias opponere, in quibus à verò abludant. Nobis vero ſatis erit, ſi ab aliis ultra debitos limites extendantur, oſtendiſſe eas non deberi tam ſtrictè ad litteram intelligi.

Secunda Obſervatio. Sunt quædam Propoſitiones quæ inter Metaphyſicas univerſales numerari debent, licet quaſdam habere exceptiones poſſint. Nimirùm cùm hæ exceptiones exoticæ ſunt, qualéſque ex uſu communi ſub his terminis univerſalibus non comprehenduntur. Si dicerem, *Omnes homines habent duo brachia.* Hæc Propoſitio in uſu communi vera cenſeri debet, anſámque cavillandi captaret, qui eſſe quædam monſtra objiceret, qui homines ſunt, licet quaterna brachia habeant: quia palam eſt in his propoſitionibus ſermonem de prodigioſis partibus non inſtitui, ſed ſolum aſſeri ex naturæ ordine bina brachia ſingulis hominibus contingere. Eodem modo dici poteſt omnes Homines vocibus uti ad animi ſenſa ſignificanda, non verò litteris ſcriptis: Extra rationis oleas abiret, qui ad eludendam hujus Propoſitionis veritatem, Mutos objiceret, quia evidens eſt, licet ſignatis verbis non ex-

mantur, eos ſolum intelligi hic, in quibus nullus naturæ in corpore formando error ſonorum uſum impedit, non autem Surdos qui voces diſcere, vel mutos qui eaſdem formare, nequeunt.

Tertia Obſervatio. Aliæ Propoſitiones ſunt quæ univerſales habentur, quia, ut Philoſophi loquuntur, *de generibus ſingulorum*, non autem de *ſingulis generum*, prædicantur: id eſt, de *ſingulis generum ſpeciebus*, non verò de *omnibus ſpecierum individuis*. Sic omnia animalia dicuntur in Noemi arcâ fuiſſe conſervata, quia aliquod ſingularum ſpecierum fuit conſervatum. Chriſtus Dominus Phariſæis dicebat, *decimatis omne olus*; non quòd omnia, quæ uſpiam erant, olera decimarent, ſed quia nullum erat oleris genus, cujus decimas non exigebant. Sic de ſe D. Paulus. *Sicut & ego omnibus per omnia placeo*, id eſt, omni Hominum conditioni, Judæis, Gentibus, Chriſtianis; quamvis perſecutoribus non placeret, quorum erat non contemnendus numerus. Sic dicimus; *Hic omnibus muneribus functus eſt*; id eſt, in omni munerum gradu verſatus.

Quarta Obſervatio. Aliæ Propoſitiones univerſales tantum ſunt, quia ſubjectum per prædicati partem reſtringitur: per partem dico, quia ridiculum foret per integrum prædicatum reſtringi: ut ſi quis hanc Propoſitionem, *Omnes homines ſunt juſti*, veram affirmaret, quia non aliam illi explicationem daret quam quod omnes juſti eſſent juſti; hoc enim foret admodum frivolum. Sed quandò prædicatum complexum eſt, duaſque partes habet, ut in hac Propoſitione, *Omnes homines ſunt juſti per gratiam JESU CHRISTI*, non abs re erit terminum *juſti* de ſubjecto ſubintelligere, licet non exprimatur; quia ſatis perſpicuum eſt illud tantum æquivalere

huic

huic Propoſitioni. *Omnes homines juſtos, per gratiam Jeſu Chriſti fuiſſe juſtificatos*: quapropter hæc Propoſitio rigide vera eſt, licet falſa videatur, ſi id tantum perpendatur quod expreſſis terminis in ſubjecto ponitur, cum tot impii & peccatores ſint, qui non fuerunt per gratiam JESU CHRISTI juſtificati. In ſacris litteris maximus eſt Propoſitionum numerus hoc ſenſu explicandarum, & inter reliquas illa Paulina; *ſicut omnes per Adamum moriuntur, ita omnes per Jeſum Chriſtum vivificabuntur.* Indubitatiſſimum enim eſt grandem Ethnicorum numerum, qui in infidelitate mortui ſunt nunquam fuiſſe per Jeſum Chriſtum vivificatum, nec aliquam partem habuiſſe in vita gloriæ, de qua hoc loco loquitur Paulus. Eſt itáque Apoſtoli ſententia, eos qui moriuntur per Adamum mori, & qui vivificantur, per Chriſtum viuificari.

Sunt etiam quædam propoſitiones hoc tantum pacto moraliter univerſales: uti quando dicimus *Gallos eſſe in militia ſtrenuos*; *Batavos expertos nautas*; *Flandros bonos pictores*, *Italos optimos Comœdos*: intelligendum ſolum eſt illos Gallos, qui ſunt milites, eſſe ut plurimum in militia ſtrenuos, & ita de reliquis.

Quinta Obſervatio. Credendum non eſt nullas eſſe notas particularitatis indices præter hos terminos, *quidam*, *aliquis*, & ſimiles; cum è contrà raro accidat, ut illi adhibeantur præſertim apud Gallos.

Quando apud illos particulæ, *des*, aut, *de*, pluralem numerum denotant hujus articuli, *un*, ex nupera obſervatione Grammatices generalis, terminos quibus adhærent particulares faciunt, qui tamen utplurimum generales ſunt adjuncto articulo, *les*;

hanc

hanc ob rationem magnum diſcrimen eſt inter has Propoſitiones ; *Les medecins croyent maintenant qu'il eſt bon de boire pendant le chaud de la fievre.* &, *des medecins croyent maintenant que le ſang ne ſe fait point dans le foye.* In prima etenim Propoſitione, *les medecins*, omnes medicos concludit ; in ſecunda *des medecins* quoſdam tantum particulares medicos notat.

Sed particulis *des*, vel *de*, vel *un* in ſingulari hæc formula præponitur, *il y à*, ut hic *il y à des medecins:* idque duobus modis.

Primò, Si poſt particulam *des* vel *un* ponatur nomen ſubſtantivum pro ſubjecto, & adjectivum pro prædicato, neque refert utrum horum præcedat ſequatúrve: ut, *Il y à des douleurs ſalutaires; il y à des plaiſirs funeſtes; il y à des faux amis; il y à une humilité genereuſe; il y à des vices couverts de l'apparence de la vertu.* Hæc apud Gallos hoc modo exprimuntur; in Scholis vero per dictionem, *quidam*, *ut quidam dolores ſunt ſalutares*, *quædam humilitas eſt generoſa.*

Secundò, Cum Subſtantivo Adjectivum per pronomen, *qui*, connectitur, ut, *Il y à de craintes qui ſont raiſonnables.* Sed Pronomen, *qui*, hic non impedit, quo minus Propoſitio ſenſu ſimplex ſit, quamvis ſit verbis complexum. Nam idem eſt ac ſi quis diceret, *quelques Craintes ſont raiſonnables:* Hæque formulæ loquendi apud Gallos illis aliis uſitatiores ſunt, ut *Il y à des hommes qui n'ayment qu'eux meſmes; il y à des Chreſtiens qui ſont indignes de ce nom.*

Latini etiam nonnunquam tali verborum circuitu utuntur, ſic Horatius.

Sunt quibus in Satyrâ videar nimiò acer, & ultrà Legem tendere opus.

Quod

Quod idem eſt ac ſi quis diceret *Quidam exiſtimant me eſſe nimis acrem in Satyrâ:* iu ſcris item litteris habetur, *Eſt qui nequiter ſe humiliat.*

Hæc dictio, *omnis*, cum annexâ negatione Propoſitionem ad particularitatem redigit, cum hoc diſcrimine, quod apud Latinos negatio dictionem, *omnis*, debet præcedere, apud Gallos vero ſequi. *Non omnis qui mihi dicit Domine, Domine, intrabit in regnum Cœlorum. Tous ceux qui me diſent, Seigneur Seigneur n'entreront point dans le Royaume des Cieux. Non omne peccatum eſt crimen; tout peché n'eſt pas crime.*

Apud Hebræos, *non omnis*, ſumitur pro *nullo*, *Non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens:* hujus ratio eſt, quia apud illos negatio *verbum* afficit, non vero particulam, *omnis*.

Sexta Obſervatio. Quas præmiſimus obſervationes ſuam habent utilitatem, quando termini univerſalitatis vel particularitatis *omnis*, *nullus*, *aliquis*, inveniuntur, ſed quando illi abſunt, ut hic; *Homo eſt juſtus*, celebris apud Philoſophos quęſtio inſtituitur, an tales Propoſitiones, quas indefinitas vocant, ſint univerſales; an particulares cenſeri debeant. Debent autem ſolitariæ eſſe extra omnem orationis ſeriem; vel ſaltem eſſe à dictis dicendiſque ad nullum ſenſum determinatæ: quia indubium eſt, ſenſum Propoſitionis aliàs ambiguæ, poſſe à loquentis oratione erui.

Philoſophorum pars maxima indefinitam Propoſitionem ſpectatam in ſe pronunciarunt pro univerſali eſſe habendam in materiâ neceſſariâ, pro particulari in materia contingenti.

Non me latet hanc eſſe Doctiſſimorum virorum ſententiam: eſt tamen falſiſſima; è contra dicendum eſt, Propoſitionem indefinitam eſſe univerſalem

in quacunque demum materia fiat, cum aliquid de termino communi affirmatur, ac proinde in materia contingenti, non debet dici Propoſitio particularis, ſed Propoſitio univerſalis falſa. Nec aliud de iis judicium homines ferunt natura duce, illas enim ut falſas rejiciunt, quando univerſaliter veræ non ſunt, ſaltem univerſalitate morali, quæ in communi ſermone de rebus quæ paſſim aguntur, ſufficit.

Quis enim dicentem ferret, *Urſos eſſe albos; Homines nigros; Pariſienſes nobiles; Polonos Socinianos; Anglos Tremulos Enthuſiaſtas.* Et tamen ex horum Philoſophorum diſtinctione, oportet has Propoſitiones eſſe veriſſimas; cum enim indefinitæ ſint, in materia contingenti particulares erunt. Jam verò certiſſimum eſt quoſdam Urſos eſſe albos quales in novâ Zembla inveniuntur; quoſdam homines eſſe nigros, nimirum Æthiopes; quoſdam Pariſienſes eſſe nobiles, quoſdam Polonos Socinianos, & denique quoſdam Anglos Tremulos. Claro itaque clarius eſt hujuſmodi Propoſitiones, in quacunque materia fiant, eſſe univerſales, ſed in materia contingenti, ſufficere univerſalitatem moralem. Veræ itáque ſunt hæ Propoſitiones; *Galli ſunt fortes, Itali ſuſpicaces, Germani proceri, Orientales voluptuoſi.* Quamvis de omnibus in particulari veræ non ſunt: ſufficit enim in talibus quod maximam partem veræ ſint.

Poterit itáque hic alia diſtinctio adhiberi, quæ ad rem magis ſit, ſci. has Propoſitiones indefinitas in materia doctrinali univerſales eſſe, ut hic, *Angeli ſunt incorporei*; in rebus vero facti & narrationibus Hiſtoricis eſſe particulares: ut quando in Euangelio dicitur, *Milites plectentes coronam de ſpinis impoſuerunt capiti ejus.* Perſpicuum enim eſt hic aliquos,

non

non omnes milites intelligi. Ratio eſt; res geſtæ ſingulares, præſertim ſi cuidam certo tempori determinatè aſſignentur, per terminum communem, ut plurimùm, non exprimuntur, niſi additâ aliquâ particularitate, cujus diſtincta idea eſt in mente ejus, qui Propoſitiones facit; adeo ut, ſi rem rite perpendamus, tales Propoſitiones potius ſingulares debent vocari, quam particulares, ut patet ex iis quæ Parte 1. Cap. 6. & Parte 2. Cap. 4. dicta ſunt de terminis ſenſu complexis.

Septima Obſervatio. Hæc denique nomina, *Corpus*, *communitas*, *populus*, ſi collectivè, ut ſolet, ſumantur, pro integro corpore, communitate, & populo, Propoſitiones, quibus inſeruntur, non propriè univerſales reddunt, nec etiam particulares, ſed potius ſingulares. Sic quando dico, *Romani Carthaginenſes devicerunt*; *Veneti bellum gerunt adverſus Turcas*, *Judices illius Curiæ reum condemnaverunt*; Propoſitiones condo quæ univerſales non ſunt, quia ſic unuſquiſque Romanus dici poterit Carthaginenſes deviciſſe; quod falſum eſt: neque particulares, quia plus in illis habetur quam ſi dicerem aliquos Romanos Carthaginenſes ſuperaſſe; ſed ſunt ſingulares, quia in illis populus conſideratur tanquam homo moraliter unus, plura ſecula vivens, tandiu ſubſiſtens, quandiu reſpublica durat, & qui non deſinit agere per eos ex quibus componitur, ut homo agit per ſua membra. Hinc dicere poſſumus, Romanos ſuperatos à Gallis (qui Romam occupaverunt) ipſos Gallos tempore Cæſaris deviciſſe; per hunc unum eundémque terminum, *Romanos*, intelligentes & illos qui olim victi fuere, & eos qui aliàs vicêre; licet ex iis qui olim victi fuere, nemo fuerit inter illos, qui poſteà vicerunt.

Hic

Hic etiam obiter notari poteſt, quam arenoſo ſolo innitatur vana illa gloriatio, quâ Privati ſeſe efferunt ob res præclare à popularibus geſtas, quarum pars illi nulla fuerunt. Quam enim inficetè auris ſurda ſeſe jactaret ob oculorum perſpicaciam, manuumvè dexteritatem.

Caput Undecimum.

De binis Propoſitionum generibus ad ſcientias comparandas maximè neceſſariis; Diviſione ſci. & Definitione: & primum de Diviſione.

SPeciatim aliquid neceſſe erit diſſerere, de binis Propoſitionum generibus, quæ magni usûs ſunt, in Scientiis addiſcendis, *Diviſione* ſci. & *Definitione.*

Diviſio eſt *totius in omnia quæ continet diſtributio.* Sed ſicut dupliciter, *totum*, poteſt dici: ſic etiam duo ſunt diviſionum genera. Alterum *totum* conſtat partibus realiter diſtinctis, quæ *integrantes* dicuntur, ex his conſtans proprie *totum* apud Latinos vocatur. Hujus *totius* diviſio peculiari nomine *Partitio* appellatur. Sic domus in tectum, parietes, fundamentum; urbs in regiones; regnum in provincias; Homo in corpus & animam; corpus in membra dividuntur. Hujus diviſionis ritè faciundæ methodus ſita eſt, in accuratâ, ita ut nihil omittatur, partium numeratione.

Aliud *totum* apud Latinos *omne* dicitur, illiuſque partes vocantur, partes ſubjectivæ, aut inferiora; quia hujuſmodi totum eſt terminus univer-

ſalis,

ſalis partéſque ipſius ſunt ſubjecta, illi ſecundum extenſionem competentia. Sic, *Animal*, hoc pacto *totum* eſt; cujus inferiora, *homo* & *brutum*, in illius extenſione comprehenſa, ſunt partes ſubjectivæ: atque hæc propriè diviſio eſt, quatuórque illius genera ſub obſervationem cadunt.

Primum, quando genus dividitur per ſpecies. Sic *Omnis ſubſtantia eſt corpus aut mens*; *Omne animal eſt homo aut brutum.*

Secundum, quando genus dividitur per differentias. Sic *Omne animal eſt rationale aut irrationale*; *omnis numerus aut par aut impar*: *omnis Propoſitio eſt vera aut falſa*; *omnis linea aut recta aut curva.*

Tertium, quando terminus communis dividitur per accidentia oppoſita, quorum capax eſt; vel ſecundum ſubjectorum aut temporis diverſitatem: ut, *Omnis ſtella vel à ſe lucem emittit, vel mutuatam ab alio remittit. Omne corpus vel movetur vel quieſcit. Omnes Galli vel nobiles ſunt vel plebeii. Omnes homines vel bene vel male ſe habent. Omnis gens vel vocibus utitur ad mentem exprimendam, vel etiam præter voces, ſcripturâ.*

Quartum, quando accidens dividitur in varia ſubjecta. Sic *bona dividuntur in bona mentis, & illa quæ ſunt corporis.*

Tres ſunt regulæ diviſionis. 1. Diviſio debet eſſe integra, id eſt, membra diviſionis debent integram termini diviſi extenſionem exhaurire. Sic, *par* & *impar*, integram *numeri* extenſionem exhauriunt, cum nullus numerus ſit, qui non ſit aut par aut impar. Nunquam ferè ſæpius in ratiocinando peccatur, quam cum non ſatis ad hanc regulam attenditur: Erroríſque cauſa oritur ex eo, quod quidam termini ita creduntur oppoſiti, ut nihil medium

videantur admittere, cum tamen reverâ admittant. Sic inter indoctum & doctum, quædam intercedit Mediocritas doctrinæ, quæ licet hominem ex indoctorum fæce eximat, eundem tamen eruditorum cœtibus non inſerit. Sic inter ſceleratum & probum, quidam Medius ſtatus eſt, de quo dici poteſt, quod de Galbâ Tacitus, *Magis extra vitia, quam cum virtutibus.* Quidam enim cum nullis enormibus vitiis teneantur, ſcelerati aut flagitioſi non dicuntur, qui tamen, cum nullam virtutibus operam dent, pii aut probi dici non debent: quamvis apud Deum quam maximè vitio vertatur, virtutibus carere. Inter ſanum & ægrotum eſt hominis conditio ægrotaturientis & convaleſcentis. Noctem Dies excipit, ſed interlucente crepuſculo. Oppoſitorum vitiorum virtus media eſt: ſic pietatem hinc inde concludunt Impietas & ſuperſtitio: Eſtque non nunquam hæc media virtus duplex; ſic inter avaritiam & prodigalitatem mediant liberalitas, & laudabilis parcimonia Inter metum quo ad omnia conſternamur, & temeritatem quâ nihil exhorreſcimus, eſt quædam generoſitas quæ pericula non pertimeſcit, atque etiam approbanda præcautio, ea pericula devitans, quæ non niſi inconſultò adiri poſſunt.

Secunda Regula, quæ prioris conſectaria eſt, docet membra debere eſſe oppoſita: ſic opponuntur *par* & *impar*, *rationale* & *irrationale*. Sed hic notandum venit, quod prima Parte dictum eſt, neceſſe ſci. non eſſe, ut omnes differentiæ, per quas hæc membra opponuntur, ſint poſitivæ; ſed ſufficere ſi illarum aliqua talis ſit; reliquæ verò ipſum tantùm genus cùm hujus differentiæ negatione. Immò hinc oritur certiſſima membrorum

oppoſitio:

oppoſitio: ſic brutum ab homine diſtinguitur per ſolam rationis carentiam, quæ nihil poſitivum eſt. Sic imparitas in numeris eſt ſolum negatio diviſibilitatis in duas partes equales. Sic in *numero primo* nihil eſt, quod non ſit in numero compoſito, cum utriuſque menſura ſit unitas: qui autem primus dicitur in hoc unice à compoſito differt, quod nullam aliam menſuram habeat præter unitatem.

Fatendum tamen eſt præſtare differentias oppoſitas terminis poſitivis deſignare, cum id fieri poteſt, cum hinc clariùs innoteſcat natura membrorum diviſionis. Hanc ob cauſam ſubſtantiæ diviſio in cogitantem & extenſam præferenda eſt vulgatæ diviſioni in materialem & immaterialem, vel in corpoream & incorpoream, hæ enim voces, *immateriale* & *incorporeum*, in nobis ideam valde imperfectam & confuſam excitant ejus, quod per nomen *ſubſtantiæ cogitantis* multò melius ſignificatur.

Tertia Regula à ſecundâ deducitur, docétque alterum membrum ita non deberi in altero includi, ut illud de hoc poſſit affirmari; quamvis fortaſſe poſſit alio modo includi. Nam linea in ſuperficie eſt tanquam ipſius ſuperficiei terminus; ſuperficies in ſolido, ut illius etiam terminus. Sed hoc non impidit, quominùs extenſum recte dividatur in lineam, ſuperficiem & ſolidum; quia affirmari non poteſt quod linea ſit ſuperficies, aut ſuperficies ſolidum. Sed è contra dividi numerus non poteſt in parem, imparem & quadratum, quia cum omnis numerus quadratus ſit aut par aut impar; in duobus prioribus membris includitur.

Eandem ob cauſam dividi non debet opinio in

veram, falſam & probabilem: quia omnis opinio probabilis eſt vel vera vel falſa. Sed dividi poteſt in veram & falſam; quæ denuo poterunt ſubdividi in certas & probabiles.

Ramus cum Ramiſtis plurimùm adlaboraverunt ad probandum omnem diviſionem debere eſſe bimembrem. Quandò commodè fieri poteſt, bipartienda ſanę diviſio erit. Sed cum in ſcientiarum inveſtigatione claritas facilitáſque maximè quærantur, etiam diviſiones in tria plurávе membra rejici non debent, quando illæ connaturaliores ſunt; vel etiam ſi ad diviſiones bimembres faciendas, opus ſit aliis ſubdiviſionibus violentis &, ut ita dicam, præternaturalibus. Sic etenim Mens obruitur grandi ſubdiviſionum numero, quæ difficiliùs memoriæ inſident, quam ipſa diviſio in plura membra facta, diviſionis autem præcipuus uſus eſt mentem memoriámque ſublevare. Nunquid non Exempli causâ, brevius, ſimpliciùs magíſque ad rei naturam dividitur *extenſum* in lineam, ſuperficiem & ſolidum? quam ſi cum Ramo diceremus, *Magnitudo eſt linea vel lineatum: lineatum eſt ſuperficies vel ſolidum.*

Denique obſervandum eſt pari errore implicari, qui in dividendo vel nimii ſunt, vel nimis parci: alteri quippe mentem non illuſtrant, quàm alteri diſſipant & confundunt. Craſſotus inter Ariſtotelis interpretes alicujus nominis Philoſophus operi ſuo labem nimiâ diviſionum farragine aſperſit: ſic etenim in illam, quam devitare nitimur, confuſionem labimur. *Confuſum eſt, quicquid in pulverum ſectum eſt*,

Capuț

Caput Duodecimum.

De ea Propoſitione quæ Definitio rei dicitur.

PArte primâ fuſiſſimè à nobis actum eſt de definitione nominis, oſtenſúmque illam non eſſe cum definitione rei confundendam. Eſt enim definitio nominis arbitraria, cùm definitio rei extra arbitrium noſtrum ſita ſit. Nobis námque illa exhibet id quod verâ rei Ideâ continetur, ac proinde principii vicem nequit ſuſtinere: ſed eſt Propoſitio quæ & rationibus ſæpe confirmari debet, & oppugnari poteſt: nobis itáque de hoc poſtremo definitionis genere inſtituendus eſt ſermo.

Definitionum rei duæ ſunt ſpecies, altera accuratior cui *definitionis* nomen competit; minus accurata altera, quæ *deſcriptio* dicitur.

Quæ accuratior eſt naturam rei per attributa eſſentialia explicat, quorum illud quod commune eſt *genus* appellatur; quæ verò proprio, *differentia*.

Sic *homo* definitur *animal rationale*; *Mens*, *ſubſtantia cogitans*; *Corpus*; *ſubſtantia extenſa*; *Deus*, *ens perfectiſſimum*. Videndum quantum fieri poteſt; ut genus in definitione ſit genus proximum, non autem remotum.

Inſtituitur aliquando definitio per partes integrantes: ſic Homo definitur *ens compoſitum ex mente & corpore*. Sed etiam tunc aliquid ponitur quod generis locum ſupplet, ut hic, *Ens compoſitum*; reliqua pro differentia ſint.

Minus accurata definitio, deſcriptio dicta, ea eſt, quæ rem notam facit per accidentia, propria, atque ità determinat, ut nobis poſſimus illius Ideam formare, quæ illam ab omni aliâ re diſtinguat.

Hoc pacto plantæ, fructus, animalia deſcribuntur per figuras, magnitudines, colores, atque alia ſimilia accidentia. In hoc deſcriptionum genere Poetæ & Oratores plurimi ſunt.

Aliæ etiam definitiones ſive deſcriptiones fiunt per cauſas, materiam, formam, finem, &c. ſic definitur horologium, *Machina ex ferro, variis rotis conſtans, quarum motus regularis idoneus eſt ad horas indicandas.*

Tria requiruntur ad perfectam definitionem: 1. debet eſſe univerſalis: 2. propria: 3. clara.

1. Debet eſſe univerſalis, id eſt, debet totum definitum comprehendere: hinc vulgata temporis definitio ſci. *Menſura motûs*, peccat: quia veriſimillimum eſt tempus menſuram eſſe non minus quietis, quam motus: non minus etenim dicimus res tanto tempore fuiſſe in quiete, quam in motu: adeo ut probabile ſit tempus nihil aliud eſſe quam rei cujuſcunque in quocunque ſtatu durationem.

2. Debet eſſe propria, id eſt, debet uni definito convenire, hinc peccat vulgata elementorum definitio, quâ definiuntur *Corpora ſimplicia corruptibilia*: quia cum corpora cœleſtia, (etiam ex placitis horum Philoſophorum) non minus ſimplicia ſint, quam ipſa Elementa; ratio nulla ſuadet non debere in Cœlis mutationes accidere iis analogas quas hic ſuper terram cernimus. Quinimo (ut miſſos faciamus Cometas, quos jam conſtat è terrenis exhalationibus non concreſcere, ut Ariſtoteli

quondam

quondam viſum) etiam in Sole deteɛtæ ſunt maculæ, quæ licet mole multò majores, noſtratium nubium inſtar, coguntur ac diſſipantur.

3. Debet eſſe clara, id eſt, debet Ideam rei definitæ reddere clariorem & diſtinɛtiorem, nobiſque illius naturam, quantum fieri poteſt, propalare, ita ut nobis uſui eſſe poſſit, ad præcipuas proprietates inde demonſtrandas: & hoc illud eſt, quod in definitionibus condendis palmarium eſt; & in quo definitionum Ariſtotelicarum pars magna peccat.

Quis enim clariùs naturam motus intellexit ope hujus definitionis, *Aɛtus entis in potentiâ prout in potentiâ:* Nunquid non Idea motus nobis à Natura indita centies clarior eſt? quibus demum proprietatibus explicandis profuit illa definitio?

Nec ſane huic præferendæ ſunt, quatuor illæ definitiones decantatæ totidem primarum qualitatum; *ſicci*, *humidi*, *calidi*, & *frigidi.*

Ariſtoteli ſiccum eſt; *quod ſuo termino facile continetur, difficulter alieno*; humidum *quod difficulter* ſuo termino continetur, facile alieno.

Aſt 1. Hæ definitiones melius quadrant corporibus duris & liquidis quam humidis & ſiccis. De aere dicimus quod hic humidus ſit, illic ſiccus, quamvis nunquam non facile alienis terminis contineatur, cum corpus liquidum ſit. Inſuper concipi non poteſt quo modo Ariſtoteles dixerit ignem, id eſt, flammam eſſe, ſecundum hanc definitionem, ſiccam, cum facile alterius terminis ſeſe accommodet: unde etiam à Virgilio liquidus diɛtus eſt, *& liquidi ſimul ignis.* Nugæ ſunt quod Campanella dicit, incluſum ſci. ignem aut *rumpere*, aut *rumpi.* Hoc enim non accidit ob prætenſam

ſiccitatem, ſed quia ſuo ipſius fumo, excluſo aere ſuffocatur. Hinc optimè alienis terminis ſe accommodabit, modo ſpiraculum fiat per quod exſpiret quos continuò emittit, fumos.

Jam vero calidum definitur ab Ariſtotele quod *congregat homogenea, & diſgregat heterogenea*: Frigidum quod *congregat heterogenea, & diſgregat homogenea.*

Hæc quidem aliquando frigido & calido conveniunt, ſed non ſemper; nec quidquam proſunt ad illarum cauſarum inveſtigationem, ob quas corpora dicimus vel calida vel frigida. Adeo ut jure merito dixerit Illuſtriſſimus Verulamius, hujuſmodi definitiones ſimiles eſſe illis, quibus quis definiret hominem eſſe *animal calceamenta conſuens, aut vites putans.* Idem Philoſophus naturam definit *principium motûs & quietis ejus in quo eſt.* Innititur hæc definitio opinioni, quam præceperat, corpora nimirum naturalia in hoc differre ab artificialibus, quod illa in ſeipſis ſui motûs principium haberent, hæc moverentur ab extrinſeco. Cum è contra evidens ſit atque extra omnem dubitationem nullum omnino corpus ſuum ſibi motum poſſe imprimere: Cum enim materia indifferens ſit ad motum & ad quietem, ad horum alterutrum determinari nequit, niſi à causâ extrinſecâ; & cum in infinitum procedi non poſſit, neceſſariò concluditur Deum materiæ motum primò indidiſſe, eúmque etiamnum conſervare.

Celebris illa animæ definitio, *Actus primus corporis organici naturalis potentiâ vitam habentis*: vitiis pluribus laborat. 1. Nondum conſtat quid definire voluerit: ſi enim animam, quatenus homini, cetteriſque animalibus communis eſt, Chimeram ſane definiunt.

definiunt, cum nihil ſit utriſque commune. 2. Terminum obſcurum per quatuor aut quinque obſcuriores explicuit: ut cætera omittam, fidem faciat unicum illud verbum, *Vita*, cujus notio non minus confuſa eſt, quàm notio animæ; imò utráque perinde ambigua eſt & æquivoca.

En regulas definitionis & diviſionis! quamvis autem nihil in Scientiis utilius ſit quam bene dividere & bene definire; hic tamen de illis protrahenda oratio non eſt, cum multo magis dependeant à rei tractatæ cognitione, quam à regulis Logicalibus.

Caput Decimum tertium.

De Converſione Propoſitionum: ubi penitiùs inquiritur in Naturam Negationis & Affirmationis à quâ hac converſio dependet: & primò de Naturâ Affirmationis.

QUæ hic ſequuntur capita intellectu difficiliora ſunt, ac proinde poterunt omitti ab iis qui nolunt mentem rerum parùm utilium ſpeculatione exercere; quippe ad Theoricam tantum hæc ſpectant.

Quæ mihi de converſione Propoſitionum dicenda erant, ad hunc locum reſervavi, cum ex iis ea omnia pendeant, quæ parte ſequenti de argumentatione dicenda erunt. Non enim oportuit hanc materiam nimium ſeparari ab eâ, quæ de ratiocinatione eſt: ut autem illam accuratè tractemus, eorum nonnulla erunt reſumenda, quæ anteà de affirmatione

tione & negatione dicta ſunt: quin etiam tam hæc, quam illa penitiùs inſpicienda, & explicanda.

Certum itáque eſt nos non poſſe Propoſitionem aliis manifeſtare, niſi duas Ideas adhibeamus, quarum altera ſubjectum ſit, altera attributum, uti & particulam denotantem unionem, quam mens noſtra inter illa duo concipit.

Hæc autem unio melius exprimi non poteſt, quàm per verba quibus utimur, cum quicquid affirmamus, dicentes, *hoc eſt illud.*

Hinc palam eſt, naturam affirmationis eſſe unire, & ut ità dicam, identificare ſubjectum cum prædicato; hoc enim ſignificatur per particulam illam, *eſt*,

Deducitur etiam de naturâ affirmationis eſſe prædicatum unire ei omni quod in ſubjecto eſt, ſecundum illam, quam in Propoſitione habet, extenſionem. Sic quando dico, *omnem hominem eſſe animal*, affirmo illud omne quod eſt *homo*, eſſe etiam animal; ac proinde concipio *animal* ineſſe omnibus hominibus.

Quod ſi dicam *aliquis homo eſt juſtus*; non unio juſti attributum omni, ſed ſolum alicui homini.

Sed repetendum hic quod prius dictum eſt, eſſe, ſci. diſtinguendum inter Ideas comprehenſionis & extenſionis: Comprehenſio etenim denotat omnia attributa contenta in Ideâ; extenſio verò, ſubjecta quæ hanc Ideam continent.

Nam hinc ſequitur Ideam ſemper affirmari ſecundum comprehenſionem: ſublato etenim eſſentialium attributorum aliquo, Idea ipſa deſtruitur prorſus & annihilatur, cum eadem idea non maneat: ac proinde affirmatum ſemper affirmatur ſecundum id omne, quod in ſe comprehendit. Sic quando

dico

dico, *Rectangulum eſt parallelogrammum*, de rectangulo id omne affirmo quod comprehenditur in Idea parallelogrammi. Nam ſi pars aliqua hujus Ideæ illi non conveniret, ſequeretur integram Ideam illi non convenire, ſed tantum partem; ac proinde parallelogrammum integram ſui ideam ſignificans non affirmari, ſed negari de rectangulo deberet: huic baſi innititur omnium argumentorum affirmativorum validitas.

Ex dictis è contrà ſequitur Ideam attributi non ſumi ſecundum totam ſuam Extenſionem, modò ejus extenſio major ſit extenſione ſubjecti.

Nam ſi dico, *omnes impudicos eſſe damnatos*; non tamen dico illos eſſe omnes damnatos ſeu integrum numerum damnatorum exhaurire; ſed aio illos tantùm eſſe è damnatis aliquos.

Ac proinde cum per affirmationem Idea prædicati ponitur in ſubjecto (ſeu identificatur cum illo) ſubjectum propriè illud eſt, quod prædicati extenſionem in Propoſitione affirmativâ determinat; atque identitas per illam deſignata, prædicatum reſpicit tantâ extenſione circum ſcriptum quanta eſt ſubjecti extenſio, non prout generaliorem habet; *ſi tamen talem habeat.* Nam verum eſt omnes Leones animalia eſſe, id eſt, unumquemque Leonem Ideam animalis habere, non tamen verum eſt Leones eſſe omnia animalia, ſive nullum eſſe animal præter Leones.

Dixi attributum circumſcribi vel reſtringi, nec ſumi prout univerſaliorem extenſionem habet, ſi tamen talem habeat. Si enim circumſcribatur per ſubjectum, ſi ſubjectum non minus univerſale ſit quam attributum, palam eſt illud omnem ſuam univerſa-

verſalitatem habiturum, cum tantam habiturum ſit, quanta eſt univerſalitas ſubjecti, & ſupponitur majorem ex ſuâ natura habere non poſſe.

Ex dictis colligi poſſunt hæc quatuor axiomata certiſſima.

Axioma 1.

Attributum in Propoſitione affirmativâ ponitur in ſubjecto ſecundum omnem extenſionem quam ſubjectum habet in eadem Propoſitione: id eſt, ſi ſubjectum univerſale ſit, attributum concipitur in omni extenſione ſubjecti; ſi particulare, attributum concipitur ſecundum partem ejuſdem extenſionis. Exempla ſuperius allata adiri poſſunt.

Axioma 2.

Attributum Propoſitionis affirmativæ affirmatur ſecundum integram Comprehenſionem: id eſt, ſecundum omnia attributa: hujus probatio ex ſuperioribus petenda.

Axioma 3.

Attributum Propoſitionis affirmativæ non affirmatur ſecundum integram extenſionem, ſi hæc per ſe major ſit extenſione ſubjecti: & hujus probatio habetur ex dictis.

Axioma 4.

Attributi extenſio reſtringitur per extenſionem ſubjecti, ità ut partem tantùm illam ſuæ extenſionis ſignificet,

ſicet, quæ ſubjecto convenit. Sic cum dicimus homines eſſe animalia; *animalis* nomen non jam omnia omninò animalia ſignificat, ſed tantum illa, quæ ſunt *Homines.*

Caput Decimum quartum.

De Converſione Propoſitionum affirmativarum.

PRopoſitio converti dicitur, cum ſubjectum in attributum, vel attributum mutatur in ſubjectum, ita tamen ut Propoſitio non deſinat eſſe vera, ſi prius vera fuerit: vel potius ita ut neceſſariò ſequatur ex ipsâ converſione veram eſſe, ſuppoſito quod prius talis fuerit.

Jam verò ex dictis eluceſcit quomodo facienda ſit hæc converſio. Nam impoſſibile eſt, ut quidpiam jungatur uniaturque alteri, niſi viciſſim hoc illi etiam uniatur & jungatur. Nam optimè ſequitur ſi A, uniatur cum B, quod etiam ipſum B, unitum erit cum A. Impoſſibile quippe erit concipere duas res identificatas, hoc eſt, perfectiſſimè unitas niſi hæc unio ſit reciproca, id eſt, niſi affirmari poſſit de utriſque terminis, quod ſint uniti eo modo, quo uniti dicuntur. Et hoc illud eſt quod converſionem dicimus.

Sic quemadmodum in Propoſitionibus particularibus affirmativis, qualis, v. g. hæc, *aliquis homo eſt juſtus*, tam ſubjectum quam prædicatum particularia ſunt; ſubjectum ſci. per notam particularitatis indicem, prædicatum vero, quia reſtrictâ per ſubjectum extenſione, illam tantum juſtitiam ſignificat

quæ

quæ in aliquo homine eſt: ita evidens fit: *ſi, aliquis homo identificatur cum aliquo juſto, aliquem* item *juſtum identificari cum aliquo homine*; ac proinde ad converſionem hujus generis Propoſitionum, prædicatum ſimpliciter mutandum eſſe in ſubjectum, ſervatâ particularitatis notâ.

Idem etiam dici poteſt de Propoſitionibus univerſalibus affirmativis, quia in illis ſubjectum tantum univerſale eſt; id eſt, ſumitur ſecundum integram extenſionem, cum è contra attributum limitatum ſit & reſtrictum; ac proinde cum mutandum erit in ſubjectum per converſionem, ſervanda tantummodo erit eadem reſtrictio, additâ aliquâ nota, qua ne latius pateat, determinetur. Sic cum dico, *homo eſt animal*; unio Ideam *hominis* cum Idea *animalis*, ad Solos homines reſtricta: atque adeo cum hæc unio invertenda erit, ab *animali* ici. incipiendo, de quo poſtea *homo* prædicetur, eadem tantum primi termini ſervanda eſt reſtrictio, & ad tollendam erroris occaſionem, addenda reſtrictionis nota.

Ex eo tamen quod Propoſitiones affirmativæ converti non poſſint niſi in particulares affirmativas, non debemus concludere illas minus propriè converti quam alias. Nam cum conſtent ſubjecto univerſali & prædicato limitato & reſtricto, palam eſt eas cum convertuntur, hoc eſt, cum prædicatum mutatur in ſubjectum, habere ſubjectum limitatum, id eſt, particulare.

Hinc deduci poſſunt hæ duæ Regulæ.

Regula I.

Propoſitiones univerſales affirmativa poſſunt converti, notâ particularitatis adjectâ prædicato, cum ſit ſubjectum.

Regula

Regula 2.

Propoſitiones particulares affirmativæ convertuntur ſine ullâ additione vel mutatione: id eſt, nota particularitatis, quæ prius ſubjecto apponebatur, apponſita prædicato, quod in converſione fit ſubjectum.

Palam eſt haſce duas Regulas ad unicam poſſe reduci, qua ambæ comprehendentur.

In omni Propoſitione affirmativâ, ſi prædicatum, quod reſtringitur, mutandum ſit in ſubjectum, retinenda erit reſtrictio, ac proinde addenda erit nota particularitatis; ſive primum ſubjectum univerſale ſit, ſive particulare.

Nihilominus ſæpe accidit ut Propoſitiones univerſales affirmativæ converti poſſint in alias univerſales affirmativas. Sed hoc ſolum fit, cum prædicatum per ſe latius non patet ipſo ſubjecto; ut cum *differentia* vel *proprium* affirmatur, de ſpecie, vel definitio de definito. Tunc enim prædicatum, cum non limitetur, ſumi poteſt in converſione non minus univerſaliter quam ipſum ſubjectum. Sic *omnis homo eſt rationalis, & omne rationale eſt homo.*

Sed cum hæ converſiones veræ tantum ſint in aliquibus caſibus, non annumerantur veris converſionibus, (quæ certæ & infallibiles eſſe debent ex ipſa terminorum diſpoſitione.)

Caput Decimum quintum.

De Naturâ Propoſitionum Negativarum.

NAtura Propoſitionis negativæ clarius exprimi non poteſt, quam ſi dicatur in hoc conſiſtere, quod *unum* concipiatur *non eſſe aliud.*

Sed

Sed ut hoc non ſit aliud, neceſſe non eſt, ut nihil commune habeat, ſed ſufficit ſi omnia non habeat, quæ ſunt in altero. Sic ut brutum non ſit homo, ſufficit ut careat illorum aliquibus, quæ ſunt in homine; non vero neceſſe eſt ut nihil habeat, quod eſt in homine. Hinc deducitur.

Axioma 5.

Propoſitio negativa non negat de ſubjecto omnes partes contentas in comprehenſione prædicati, ſed tantum ideam totalem & integram ex omnibus ſci. attributis ſimul unitis compoſitam.

Si affirmavero materiam non eſſe ſubſtantiam quæ cogitet; non tamen dixero illam non eſſe ſubſtantiam, ſed tantum non eſſe *ſubſtantiam cogitantem*; quæ eſt idea totalis & integra, quæ de materiâ negatur.

Aliter prorſus ſeſe res habet de extenſione ideæ: nam Propoſitio negativa negat de ſubjecto Ideam attributi ſecundum ſuam extenſionem, & ratio evidens eſt; nam ut quid ſit ſubjectum alicujus Ideæ & comprehenſum in ejus extenſione, aliud non requiritur, quam ut illam Ideam includat: ac proinde cum dicitur quod Idea non includit aliam Ideam, hoc eſt, quod negatur de illâ, ſimul dicimus illam non eſſe ex illius Ideæ ſubjectis.

Sic cum dico, *homo non eſt ens inſenſibile*, ſimul dico hominem eſſe nullum ex entibus inſenſibilibus; ac per conſequens de eo nego omnia inſenſibilia & hinc deducitur hoc alterum.

Axioma 6.

Prædicatum Propoſitionis negativæ ſemper eſt univerſale. Quod clariùs efferri poteſt ſic; *Omnia inferiora alicujus Ideæ, quæ negantur de alterâ, etiam negantur*

de

de hac ipſâ Ideâ: id eſt, Idea ſemper negatur ſecundum omnem ſuam extenſionem. Si triangulum negatur de quadrato; quicquid triangulum eſt, de quadrato negabitur. Hæc Regula in Scholis effertur his verbis eundem ſenſum habentibus; *negato Genere, negatur Species.* Quia Species eſt ſubjectum generis, ut homo animalis, ac proinde in ejus extenſione continetur.

Non tantum Propoſitiones negativæ negant prædicatum de ſubjecto ſecundum integram extenſionem prædicati; ſed etiam ſecundum integram extenſionem, quam ſubjectum habet in Propoſitione: id eſt, negat univerſaliter, ſi univerſalis ſit; particulariter, ſi particularis. Si enim dico, *nullus improbus eſt Beatus*; omnes beatos nego de omnibus improbis: & ſi dico, aliquis Doctor non eſt doctus, doctum nego de aliquo Doctore. Hinc habemus

Axioma 7.

Omne prædicatum quod de ſubjecto negatur, negatur de eo omni quod continetur in extenſione, quam ſubjectum habet in Propoſitione.

Caput Decimum ſextum.

De Converſione Propoſitionum Negativarum.

IMpoſſibile eſt totalem ſeparationem facere, quæ mutua & reciproca non ſit. Evidens námque eſt ſi dixero, *nullum hominem eſſe lapidem*, dicendum viciſſim, *nullum lapidem eſſe hominem.* Nam ſi aliquis lapis eſſet homo; hic, homo eſſet lapis; atque adeo verum non eſſet nullum hominem eſſe lapidem. Hinc ſancitur hæc

Regula 3.

Propoſitiones univerſales negativa converti poſſunt, ſimplici mutatione prædicati in ſubjectum, eandem univerſalitatem habens, quam habuerat ſubjectum Propoſitionis convertendæ.

Nam prædicatum in Propoſitionibus negativis ſemper ſumitur univerſaliter; quia negatur ſecundum omnem ſuam extenſionem: ut ſuperius oſtenſum eſt.

Sed ob eandem rationem fieri non poteſt converſio Propoſitionum particularium negativarum. Dici enim Ex. ca. non poteſt quod *aliquis Medicus non ſit homo*; quia affirmari poteſt quod *aliquis homo non ſit Medicus.* Hoc oritur ex naturâ negationis modò explicatæ, ut inſinuavi, quod in eo conſiſtit, quod prædicatum Propoſitionis negativæ ſumatur ſemper univerſaliter ſecundum totam ſuam extenſionem, adeò ut cum ſubjectum particulare ſit prædicatum per converſionem Propoſitionis negativæ particularis, fiat etiam univerſale, naturámque mutet contra Regulas veræ converſionis per quas non licet mutare reſtrictionem extenſionémve terminorum: ſic in hac Propoſitione, *Aliquis homo non eſt Medicus:* Vox homo ſumitur particulariter: ſed in hâc illegitimâ converſione, *aliquis Medicus non eſt homo*; ſumitur univerſaliter.

Nullatenus autem ſequitur ex eo quod *Medicus* negetur de aliquo homine, ut in hac Propoſitione, *Aliquis homo non eſt Medicus*; vel, quod in hac alia, trianguli Idea negetur de aliqua figura; *Aliqua figura non eſt triangula:* nullatenus, inquam, ſequitur aliquos Medicos non eſſe homines, vel aliqua triangula eſſe, quæ non ſint figuræ.

Finis Partis Secundæ.

LOGI-

LOGICÆ

PARS TERTIA.

De Diſcurſu ſive de Ratiocinatione.

QUam de ratiocinationis regulis aggredimur, inter Logicæ Partes, Pars præcipua cenſetur, atque unica fere eſt, quæ aliqua accuratione tractatur. Aſt ſubtimendum an ſit æquè, ac creditur, utilis. Maxima Errorum, quibus homines implicamur, pars ex eo oritur, quod falſis principiis ratiocinationes inædificemus, potiùs quam, quod illegitimas à principiis conſequutiones deducamus. Raró accidit, ut ea nobis imponat ratiocinatio, quæ ideò tantùm mala eſt, quod malè deductas conſequentias habeat. Qui hujuſmodi vitiis ſolo naturæ lumine detegendis pares non ſunt, impares ut plurimum erunt iis, quæ de diſcurſu traduntur, regulis vel diſcendis vel applicandis. Hoc tamen non obſtante, ſi ſpeculativarum inſtar veritatum habeantur hæ regulæ, ad ingeniorum exercitationem utcunque utiles erunt: atque inſuper negari non poteſt, quin aliquali alicubi uſui ſint, idque in iis, qui igneis vividiſque ingeniis præditi, non aliter in errores per illegitimas conſequentias ſeducuntur, quam quod ad illas non attendant. Huic malo tollendo inſtituenda erit de hiſce regulis tractatio. Quicquid demum ſit, En quæ paſſim de

hac re traduntur, imo aliquid amplius quam hucuſque de eâ dictum eſt.

Caput Primum.

De naturâ Ratiocinationis, deque diverſis ejuſdem Generibus.

DIſcurſûs ſive Ratiocinationis neceſſitatem invexit intellectus humani limitatio, qui de veritate, aut falſitate Propoſitionis (quæ pro tunc *Quæſtio* appellatur) pronunciare non poteſt per ſolam conſiderationem duarum Idearum illam componentium, quarum illa, quæ ſubjectum eſt, *minor terminus* appellatur, quia ſubjectum minoris extenſionis eſt quam prædicatum appellamus; quæ vero prædicatum conſtituit, ob rationem contrariam, *major terminus* dicitur. Cum itaque ſola contemplatio harum duarum Idearum non ſufficiat, ut judicemus alteráne ſit de alterâ aut neganda aut affirmanda, in ſubſidium tertiam Ideam advocamus, ſive illa complexa ſit ſive incomplexa; (ſecundum ea, quæ de terminis complexis dicta ſunt) hæcque tertia Idea *terminus medius* appellatur.

Jam verò inutilis foret hæc duarum Idearum per tertiam comparatio, ſi illa ſolum cum altero duorum terminorum inſtitueretur. Exempli causâ: ſcire velim an mens ſpiritualis ſit? cumque illud continuò non innoteſcat, *Cogitationis* Ideam ad quæſtionis elucidationem ſeligo. Clarum eſt inutilem futuram cogitationis cum ſolâ mente comparationem, ſi eadem cogitatio non concipiatur cum quadam ad prædicatum, ſeu rem ſpiritualem relatione, per

per quam dijudicare poſſum; mentine illud conveniat, nécne. Poſſum equidem affirmare mentem cogitare, non tamen illicò concludere eam eſſe idcircò ſpiritualem, ſi nullam concipiam relationem inter rem cogitantem & rem ſpiritualem.

Oportet itaquę medium terminum tum ad ſubjectum ſeu terminum minorem, tum ad prædicatum ſeu terminum majorem comparari: ſive id fiat cum ambobus ſeparatim, ut in ſyllogiſmis, qui ideò ſimplices dicuntur, ſive conjunctim, ut in argumentis, quæ ideo *conjunctiva* dicuntur.

Sed utrobique hæc comparatio duas exigit Propoſitiones.

De Argumentis conjunctivis alias ſpeciatim dicemus. Sed in ſimplicibus res clara eſt; quia medius terminus cum prædicato concluſionis comparatus (quod non niſi per negationem vel affirmationem fit) illam Propoſitionem facit, quæ ideò *major* dicitur, quia prædicatum concluſionis *major terminus* appellatur.

Si veró comparetur cum ſubjecto concluſionis, illam Propoſitionem efficit, quæ *minor* dicitur; quia ſubjectum concluſionis minor terminus appellatur.

Ac tùm demûm concluſio infertur, quæ erat Propoſitio probanda; atque ante probationem *Quæſtio* dicebatur.

Non abs re erit animadvertere duas priores Propoſitiones, *præmiſſas*, vocitari; quia ſaltem in intellectu ipſi concluſioni præmittuntur. Quæ ex illis neceſſariò debet ſequi in bono ſyllogiſmo: id eſt, ſuppoſitâ veritate præmiſſarum veritas concluſionis debet neceſſariò inferri.

Verum quidem eſt non ſemper exprimi ambas præmiſſas, quia ſæpe altera ſufficit ad utramque

intellectui exhibendam: Cúmque hoc modo duæ tantum Propoſitiones expreſſe fiant, hoc argumenti genus Enthymema vocatur; quod apud intellectum veri ſyllogiſmi vim habet, quia Propoſitionis tacitæ vices ſupplet: ſed id verbis mancum eſt, nihilque evincit niſi ope Propoſitionis ſubintellectæ.

Dixi tres ad minimum Propoſitiones requiri ad argumentationem: plures tamen, quam tres poſſunt adhiberi, neque idcircò vitioſa evadet, modò regulæ obſerventur. Si enim, vocata in concilium tertia Idea, ad inveſtigandum an prædicatum conveniat ſubjecto, atque illa cum altero terminorum comparata, nondum notum fiat eam terminorum alteri convenire, poſſum etiam quartam quintámve eligere ad rem elucidandam; imo ſi hæ non ſufficiant, alias etiam ſuperinducere, donec tandem ad aliquam perveniatur quæ prædicatum concluſionis cum ſubjecto copulabit.

Si probandum, exempli cauſa, ſit, *omnes avaros eſſe miſeros.* Illicò animadvertere poſſum illos cupiditatibus & affectibus totos eſſe obnoxios. Si verò ex hac conſideratione nequeo adhuc concludere *avaros eſſe miſeros*; ulterius examinabo quidnam ſit, *eſſe cupiditatibus obnoxium*: protinúſque deprehendam in illa Idea contineri multarum rerum, quæ expetuntur, privationem & indigentiam: quo demum invento ſic argumentabor: *omnes avari ſunt cupiditatibus obnoxii; qui ſunt cupiditatibus obnoxii, multis rebus indigent; quia impoſſibile eſt ut cupiditatibus omnibus faciant ſatis: Jam vero qui iis indigent, quæ cupiunt, ſunt miſeri, ergo avari ſunt miſeri.*

Hoc genus argumentationis ex pluribus conſtans Propoſitionibus, quarum ſecunda à prima, tertia à ſecunda,

ſecunda, & ſic deinceps dependet, *Sorites* appellatur; eſtque apud Geometras frequentiſſimum. Sed quia illud modo multorum graduum ſit, intellectui negotium faceſſit, triumque Propoſitionum numerus illius limitationi magis quadrat; magis etiam adlaboratum eſt in ſyllogiſmorum, id eſt, argumentationum, tribus Propoſitionibus conſtantium regulis examinandis: nec abs re erit aliorum hac in re veſtigiis inſiſtere: quia illæ regulæ facili negotio poterunt applicari omnibus argumentationibus ex multiplici Propoſitionum numero compoſitis, quippe quæ poſſunt omnes, ſi legitimæ ſunt, ad ſimplices ſyllogiſmos reduci.

Caput Secundum.

Diviſio Syllogiſmorum in Simplices & Conjunctivos: & Simplicium, in Imcomplexos & Complexos.

SYllogiſmi ſunt aut *ſimplices* aut *Conjunctivi*; Simplices illi ſunt, in quibus medius terminus ſimul uni tantum terminorum concluſionis; Conjunctivi, in quibus utriſque copulatur. Sic hic ſyllogiſmus ſimplex eſt.

Omnis bonus Princeps à Subditis diligitur;
Omnis Rex pius eſt bonus Princeps; ergò
Omnis Rex pius à Subditis diligitur.

quia medius terminus ſeparatim connectitur cum concluſionis ſubjecto, *Rex pius*, & cum ejuſdem prædicato, *diligitur à Subditis*: at Syllogiſmus ſequens ob rationem contrariam conjunctivus eſt.

Si Regnum electivum factionibus obnoxium eſt, non eſt diuturnum.

Sed Regnum electivum factionibus obnoxium eſt; ergò

Regnum electivum non eſt diuturnum.

Cum hæc duo ſyllogiſmorum genera regulas ſibi proprias habeant; illas nos diverſis in locis deducemus.

Syllogiſmi ſimplices, ii ſci. in quibus medius terminus per vices tantùm, utrique concluſionis termino conjungitur, duum generum ſunt.

Alterum eorum eſt, in quibus utérque concluſionis terminus integrè cum medio termino connectitur, ſci. cum integro prædicato in majori; & cum integro ſubjecto in minori.

Alterum eorum in quibus concluſionis complexæ, id eſt, ex terminis complexis compoſitæ ſubjectum vel prædicatum, ſecundum partem tantum, in præmiſſarum alterâ medio termino connectitur, in alterâ vero, quod reliquum eſt, quodque unius ſolum termini vices tenet medio termino connectitur: ut in hoc ſyllogiſmo.

Lex divina jubet ut reges honoremus,

Ludovicus 14. *eſt rex:* ergò

Lex divina jubet ut honoremus Ludovicum 14.

Primi generis ſyllogiſmos *claros* aut *incomplexos*, vocitabimus; ſecundi, *implicitos* ſeu *complexos*: non quod omnes in quibus Propoſitiones complexæ reperiuntur hujus ultimi generis ſint; ſed quia nullæ ad hoc genus ſpectant in quibus Propoſitiones complexæ non inveniantur.

Quamvis regulæ de ſyllogiſmis ſimplicibus tradi ſolitæ locum in ſyllogiſmis complexis habere poſſint, modo invertantur; ſed cum vis concluſionis

ab

ab hac inverſione non pendeat, nos hic ſyllogiſmorum ſimplicium regulas incomplexis tantùm applicabimus: de ſyllogiſmis complexis alias ex propoſito dicturi.

Caput Tertium.

Regulæ generales Syllogiſmorum ſimplicium incomplexorum.

" Caput hoc cum ſequentibus uſque ad duodeci-
" mum ex illis eſt, quæ in diſſertatione præli-
" minari notata ſunt continere res ſubtiles &
" ad ſpeculationem neceſſarias, ad praxim ve-
" ro parum utiles.

JAm in ſuperioribus vidimus ſyllogiſmum ſimplicem tres tantum terminos habere debere, duos qui concluſionis ſunt, & alium qui medius dicitur. Cum hi ſinguli bis repetantur fiunt Propoſitiones tres: viz. *major*, in quâ habemus medium terminum & prædicatum concluſionis, quod terminus major dicitur; & *Minor*, in quâ habemus medium terminum & ſubjectum concluſionis, qui minor terminus dicitur, & tandem *concluſio* in quâ minor terminus ſubjectum eſt, & major prædicatum.

Sed quia omnia concluſionum genera deduci non poſſunt ab omni genere præmiſſarum, hinc generales quædam regulæ propoſitæ ſunt, quæ docent concluſionem in ſyllogiſmo malè eſſe deductam ubi illæ non obſervantur. Hæ autem regulæ fundantur

in iis axiomatis, quæ ſancita ſunt parte ſecunda de natura Propoſitionum affirmativarum & negativarum; univerſalium & particularium. Axiomata autem hæc, cum alibi probentur, hic ſufficiet exſcripſiſſe.

Primum, Propoſitiones particulares continentur in generalibus ejuſdem naturæ; ſed generales non continentur in particularibus. I, in A, & O, in E; ſed non A, in I, nec E, in O.

Secundum, Propoſitio evadit particularis vel univerſalis, ex eo quod ſubjectum vel particulariter, vel univerſalitur ſumatur.

Tertium, Quandoquidem prædicatum majorem extenſionem non habet quam ſubjectum, ſemper ſumitur particulariter: quia per accidens eſt, ſi ſumatur univerſaliter.

Quartem, Prædicatum propoſitionis negativæ ſemper ſumitur univerſaliter.

In his præcipuè axiomatis fundantur generales ſyllogiſmorum regulæ, quas temerare non poſſumus quin in Paralogiſmos labamur.

Regula Prima.

Medius terminus bis particulariter ſumi non poteſt; ſed debet ſaltem ſemel ſumi univerſalter.

Nam cum termini concluſionis vel conjungendi ſunt vel ſeparandi; palam eſt, id fieri non poſſe, ſi medius terminus ſumatur pro duabus diverſis ejuſdem totius partibus; quia forte una eadémque pars non erit illa, quæ unietur vel ſeparabitur. Sed ſi bis particulariter ſumatur, poteſt pro diverſis ejuſdem totius partibus ſumi; ac proinde nihil hoc modo poteſt concludi; ſaltem neceſſariò; & hoc vitiando

tiando ſyllogiſmo ſufficiet; cum is tantum legitimus cenſeatur, ut modò dictum eſt, cujus concluſio falſa eſſe non poteſt, poſitâ veritate præmiſſarum. Sic in hoc ſyllogiſmo, *aliquis homo eſt pius; aliquis homo eſt latro; ergò aliquis latro eſt pius.* Vox, *homo*, cum pro diverſis hominum partibus ſumatur, unire non poteſt *latronem* & *pium*, quia unus idemque homo pius non eſt & latro.

Idem dici non poteſt de ſubjecto & prædicato concluſionis: Nam licet bis ſumantur particulariter, conjungi tamen poſſunt, ex eo quod horum alterum conjungatur medio in omni ſua extenſione. Hinc etenim optimè ſequitur, (ſi hic medius terminus uniatur ſecundum aliquam ſui partem cum aliqua parte alterius termini) primum hunc terminum, quem unitum diximus cum integro termino medio, uniendum etiam eſſe cum termino, cui pars medii termini unita eſt. Sic ſi Pariſiis in omnibus ædibus ſunt aliqui Galli, & in illarum aliquibus ſunt quidam Germani, ſequitur Pariſiis eſſe aliquas ædes in quibus unà degunt; Germanus ſaltem unus & unus Gallus. Sic etiam ſequitur.

Si aliqui Divites ſunt Stulti;
Et omnes Divites ſunt honorandi;
Eſſe aliquos Stultos qui honorandi.

Nam divites, qui ſunt ſtulti, honorantur, cum omnes divites honorentur, ac proinde in divitibus & ſtultis unà inveniuntur unitæ ſtultitia & veneratio.

Regula Secunda.

Termini concluſionis univerſalius ſumi non debent in ipſâ concluſione quam in præmiſſis.

Hinc ſi alteruter univerſaliter ſumitur in concluſione,

one, ſyllogiſmus vitioſus erit, ſi particulariter ſumatur in præmiſſis.

Patet ratio, quia à particulari ad univerſale non valet argumentum (per primum axioma) nam ex eo quod *aliquis homo Æthiops eſt*, non poteſt inferri *omnes homines eſſe Æthiopes*.

Corollarium Primum.

Semper in præmiſſis debet aliquis terminus eſſe univerſalis, qui talis non eſt in concluſione. Nam omnis terminus qui univerſalis eſt in concluſione univerſalis etiam debet eſſe in præmiſſis; atque inſuper medius terminus debet ſaltem ſemel ſumi univerſaliter.

Corollarium Secundum.

Cum concluſio eſt negativa, terminus major debet neceſſario ſumi univerſaliter in majori. Nam univerſaliter ſumitur in concluſione (per ax 4.) & per conſequens debet ſumi univerſaliter in majori (per reg. 2.)

Corollarium Tertium.

Major ſyllogiſmi, cujus concluſio negativa eſt, nunquam poteſt eſſe particularis affirmativa. Nam tam ſubjectum quam prædicatum Propoſitionis affirmativæ ſumuntur particulariter (per ax. 2. & 3.) ac proinde major terminus ſumeretur particulariter, contra Corol. 2.

Corollarium Quartum.

Talis in concluſione eſt minor terminus, qualis in

in præmiſſis, id eſt, quemadmodum non poteſt non eſſe particularis in concluſione, quando eſt particularis in præmiſſis, ita ſemper univerſalis eſſe poteſt in concluſione, quando talis eſt in præmiſſis; nam minor terminus eſſe non poteſt univerſalis in minori, cum ejus ſubjectum eſt, niſi generaliter vel uniatur vel ſeparetur à termino medio; prædicatum enim eſſe non poteſt ſumique univerſaliter niſi Propoſitio ſit negativa, quia prædicatum Propoſitionis affirmativæ ſemper ſumitur particulariter. Jam verò in Propoſitionibus negativis, ſi prædicatum ſumatur ſecundum omnem extenſionem, ſignum eſt negari de ſubjecto, ac proinde Propoſitio in qua minor terminus eſt univerſalis, denotat unionem medii termini cum integro termino minori, vel ejuſdem medii termini negationem de integro termino minori.

Jam verò ſi ex hac unione medii termini cum minori, concludatur aliam notionem ſeu Ideam cum hoc minori termino conjungi, concludendum erit illam conjungi cum illo integro & non cum illius parte. Nam cum medius terminus conjungatur cum minori termino nihil probari poteſt ex hac unione de partium aliquâ, quod non probabitur de omnibus, cum omnibus & ſingulis uniatur.

Eodem modo ſi ſeparatio (vel negatio) aliquid probet de aliquâ parte minoris termini, idem probabit de omnibus, cum de omnibus eodem jure negetur.

Corallarium 5.

Quando minor Propoſitio eſt univerſalis negativa, ſi concluſio legitima inde deduci poteſt, poterit illa

illa ſemper eſſe univerſalis. Sequitur hoc ex Corollario præcedenti: Nam minor terminus non poteſt non ſumi univerſaliter in Propoſitione minori, cum illa univerſalis negativa eſt, ſive minor terminus ſubjectum Propoſitionis ſit (per ax. 2.) ſive prædicatum (per 4.)

Regula Tertia.

Nihil concludi poteſt ex duabus Propoſitionibus negativis.

Nam duæ Propoſitiones negativæ tum prædicatum, tum ſubjectum â medio termino ſeparant. Ex eo vero quod duæ res ſeparantur ab aliqua tertia, non ſequitur illas vel eſſe, vel non eſſe illam tertiam. Ex eo, v. g. quod Hiſpani non ſunt Turcæ; & quod Turcæ non ſunt Chriſtiani; non ſequitur Hiſpanos non eſſe Chriſtianos: Neque etiam ſequitur Sinenſes eſſe Chriſtianos, quamvis illi nec Turcæ ſint nec Hiſpani.

Regula Quarta.

Concluſio negativa probari non poteſt per duas Propoſitiones affirmativas.

Nam ex eo quod duo termini concluſionis tertio termino uniuntur, non ſequitur eos inter ſe non uniri.

Regula Quinta.

Concluſio ſemper ſequitur debiliorem partem: id eſt; *ſi Propoſitionum altera negativa ſit, oportet illam eſſe negativam: ſi particularis particularem.*

Probatur:

Probatur: ſi altera Propoſitio eſt negativa, medius terminus negatur de altera parte concluſionis; ac proinde utráſque unire non poteſt, quod tamen ad concluſionem affirmativam requiritur.

Pariter, ſi Propoſitionum altera particularis ſit, concluſio non poteſt eſſe univerſalis. Nam ſi concluſio ſit univerſalis affirmativa, ſubjectum univerſale cum ſit, etiam univerſale eſſe debet in minori, cujus ſubjectum erit, cum prædicatum in Propoſitionibus affirmativis, nunquam ſumatur univerſaliter. Ergò medius terminus huic ſubjecto unitus in minori, erit particularis, ergò & univerſalis in majori; quia aliter bis particulariter ſumeretur: Ergo & ejus ſubjectum erit; ac proinde hæc major Propoſitio erit univerſalis. Evincitur itaque non poſſe præcedere propoſitionem particularem, cujus concluſio erit univerſalis.

Manifeſtiùs verò hoc eſt in concluſionibus univerſalibus negativis. Exinde enim ſequeretur in præmiſſis debere eſſe tres terminos univerſales (per Corol. 1.) Jam vero cum (per reg. 3.) præmiſſarum altera debeat eſſe affirmativa, cujus prædicatum particulariter ſumitur, ſequitur omnes tres terminos ſumi univerſaliter, ac proinde ambo ſubjecta præmiſſarum univerſaliter ſumentur, per hoc enim illæ univerſales fiunt. Quod erat demonſtrandum.

Corollarium Sextum.

Quod concludit de univerſali, concludit etiam de particulari.

Quod concludit de A, concludit etiam de I. quod concludit de E, concludit etiam de O, Sed è contrâ

contrá quod concludit de particulari non concludit de univerſali. Sequitur hoc ex regulâ præcedenti, & axiomate primo. Sed obſervandum Philoſophos ſyllogiſmorum ſpecies ſolùm ſecundum concluſionem nobiliorem, hoc eſt, univerſalem conſideraſſe; adeo ut peculiarem ſyllogiſmi ſpeciem illam non conſtituerint, in qua ideò tantum de particulari concluditur, quia concludi etiam poteſt de univerſali.

Hinc nullus ſyllogiſmus eſt, in quo cum major ſit A, & minor E, concluſio eſt O. Nam (per Corol. 5.) concluſio minoris negativæ univerſalis, ſemper poteſt eſſe univerſalis: adeò ut ſi univerſalis concluſio deduci non poſſit, id inde eſt, quod nulla omnino poſſit deduci. Hinc A, E, O. Nunquam ſyllogiſmum conſtituunt, niſi quatenus includuntur A, E, E.

Regula Sexta.

Ex duabus Propoſitionibus particularibus nihil ſequitur.

Nam ſi ambæ affirmativæ ſint, medius terminus bis ſumeretur particulariter, ſive ſubjectum ſit (per ax. 2.) ſive prædicatum (per ax. 3.) Jam vero (per reg. 1.) nihil concluditur cum in ſyllogiſmo medius terminus bis ſumitur particulariter.

Si verò alterutra præmiſſarum ſit negativa, erit & concluſio negativa (per regulam præcedentem) ergò ad minimum erunt duo termini univerſales in præmiſſis (per Corol. 2) illarum itaque altera erit univerſalis, cum impoſſibile ſit tres terminos in duabus Propoſitionibus, in quibus duo termini debent

debent ſumi univerſaliter, ità diſponere quin vel duo prædicata ſint negativa (quod eſt contra reg. 3.) vel aliquod ſubjectorum univerſale, quod Propoſitionem faciet itidem univerſalem.

Caput Quartum.

De ſyllogiſmorum Modis & Figuris generatim: non poſſe eſſe plures figuras quam quatuor.

SAncitis regulis generalibus, quæ neceſſario obſervari debent in ſyllogiſmus ſimplicibus, ſupereſt, ut videamus quot genera ſyllogiſmorum eſſe poſſint.

Generaliter dici poteſt tot eſſe ſyllogiſmorum genera, quot diverſis modis tres Propoſitiones unius ſyllogiſmi, & tres termini ex quibus componuntur, poſſunt, ſervatis regulis, diſponi.

Diſpoſitio trium Propoſitionum ſecundum has quatuor differentias, A, E, I, O, *modus* dicitur.

Diſpoſitio verò trium terminorum, id eſt, medii cum duobus terminis concluſionis, *figura* appellatur.

Jam verò ſciri poteſt, quot eſſe poſſint modi concludentes, non conſideratis diverſis figuris, ſecundùm quas unuſquiſque modus poteſt diverſos ſyllogiſmos conſtituere. Nam ex Combinationum doctrinà, quatuor termini, (quales ſunt A,E,I,O. ſi eorum ſimul tres tantum ſumantur, non pluribus quam 64. modis poſſunt diſponi. Sed cui collibitum erit, hos ſigillatim conſiderare, deprehendet ex his 64. modis, 28. excludi per regulas 3. & 6.

L quibus

quibus docemur nihil concludi duabus Propoſitionibus negativis, vel particularibus. 18. per regulam quintam, quæ docet concluſionem ſequi debiliorem partem. 6. per regulam quartam, nihil ſci. concludi negative, ex duabus affirmativis. Unum etiam ſci. I, E, O, per 3. Corol. regularum generalium. Atque alterum ſci. A, E, O, per earundem regularum Corol 6.

Hinc excluſorum numerus fit 54; atque adeo modi concludentes qui ſuperſunt erunt tantum 10.

4 Affirmativi	A, A, A.
	A, I, I,
	A, A, I.
	I, A, I,
6 Negativi	E, A, E,
	A, E, E,
	E, A, O,
	A, O, O,
	O, A, O,
	E, I, O,

Sed hinc non ſequitur dena tantum eſſe ſyllogiſmorum genera: quia ex unico modo plura queunt fieri genera, ſecundùm diſpoſitionem (ex quâ ſci. oritur ſyllogiſmorum diverſitas) trium terminorum, quam *figuram* appellari jam diximus.

Hæc vero diſpoſitio trium terminorum præmiſſas ſolum reſpicit: quia ipſa concluſio ſupponitur determinata, priuſquam ſyllogiſmus fiat, quo probetur. Et hoc pacto cum medius terminus quatuor tantum modis diſponi poſſit, cum duobus terminis concluſionis, quatuor tantum Figuræ erunt poſſibiles.

biles. Vel enim medius terminus ſubjicitur in majori, & prædicatur in minori, & fiet prima figura: vel prædicatur tum in majori, tum in minori & erit figura ſecunda: vel in utrâque ſubjicietur & erit figura tertia: vel denique prædicabitur in majori & ſubjicietur in minori; quod quarta quædam figura erit; cum indubium ſit aliquando concludi neceſſario poſſe hoc modo, quod ad verum ſyllogiſmum ſufficit. Horum exempla inferius dabuntur.

Sed quia per hanc quartam figuram nihil concludi poteſt, niſi modo parum naturali, Ariſtoteles & qui illum ſequuti ſunt, hunc ſyllogizandi modum figuræ nomine non cohoneſtarunt. Gallenus contrarium aſſeruit. Sed evidens eſt litem moveri de nomine; quæ illicò dirimetur, cum utrinque declaratum ſit, quid figuræ nomenclaturâ ſignificatum velint.

Sed illi procul dubio in errore hærent, qui quartam figuram, (quam criminantur Ariſtotelem non agnoviſſe) conſtituunt illos ſyllogiſmos, in quibus major minorque inverſo ordine ponuntur: ut hic, *Omne corpus eſt diviſibile, quicquid eſt diviſibile, eſt imperfectum, ergo corpus eſt imperfectum.* Miror Cl. Gaſſendum in hunc errorem labi potuiſſe. Nam ridiculum eſt illam, quæ primò occurrit in ſyllogiſmo, Propoſitionem habere pro majori; pro minori, quæ hanc ſequitur. Sic enim concludi poſſet ipſam aliquando concluſionem, nunc majorem, nunc minorem eſſe, quia non infrequenter prima ſecundáve Propoſitionum eſt, ex quibus ſyllogiſmus conſtat, ut in his verſibus Horatianis in quibus concluſio eſt prima Propoſitio, ſecunda Minor, ac demum tertia, Major.

Qui melior ſervo, qui liberior ſit avarus
In triviis fixum cum ſe dimittit ad aſſem
Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porro
Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.

Nam quicquid hic eſt ad hunc ſyllogiſmum reducitur.

Qui ſemper metuit liber non eſt;
Avarus ſemper metuit; ergò
Nullus avarus eſt liber.

Non itaque ſpectandus eſt ſimplex Propoſitionum ordo qui nihil in mente immutat. Sed illi omnes ſyllogiſmi primæ figuræ dicendi ſunt, in quibus medius terminus ſubjectum eſt ejus Propoſitionis, in quâ major terminus (hoc eſt prædicatum concluſionis) invenitur, & prædicatum in illâ, in quâ minor terminus, (id eſt, ſubjectum concluſionis) habetur: Et ſic ad quartam figuram ſolum ſpectabunt illi ſyllogiſmi, in quibus medius terminus prædicatur in majori, ſubjicitur vero in minori: atque adeò in poſterum ſic eos appellabimus: nec quiſquam idcircò queri poterit, cum in anteceſſum monuerimus, nihil nos figuræ nomine intelligere; præter variam medii termini diſpoſitionem.

Caput

Caput Quintum.

Regulæ, Modi, & Fundamenta primæ figuræ

PRima figura eſt, quæ medium terminum in majori ſubjicit, in minori prædicat.
Hujus figuræ duæ ſunt Regulæ.

Regula Prima.

Minor Propoſitio debet eſſe affirmativa.
Si enim eſſet negativa, major affirmativa foret, (per reg. 3. generalem) & concluſio negativa, (per quintam) Ergo major terminus ſumetur univerſaliter in concluſione, quia illa negativa erit, & particulariter in majori, quia ejus prædicatum eſt in hac figura, eritque major affirmativa; quod eſt contra ſecundam regulam, quâ vetamur à particulari argumentari ad univerſale. Hæc demonſtratio locum habet in tertiâ figura, in qua major terminus prædicatur in majori.

Regula Secunda.

Major debet eſſe univerſalis.
Cum enim (per regulam ſuperiorem) minor ſit affirmativa, medius terminus, qui ejus prædicatum eſt, ſumetur particulariter, ergo debet eſſe univerſalis in majori, in quâ ſubjicitur: atque hinc illa erit univerſalis, aliter bis ſumeretur particulariter, (contra rege. 1.)

Non poſſe dari plures quam quatuor modos in primâ figurâ.

Demonſtratio.

Capite ſuperiori vidimus denos tantùm eſſe modos concludentes. Sed ex his denis A,E,E, & A, O, O, excluduntur per primam regulam hujus figuræ, quæ docet minorem debere eſſe affirmativam.

I, A, I, & O, A, O, excluduntur per ſecundam regulam per quam major debet eſſe univerſalis.

A, A, I, & E, A, O, excluduntur per Corollarium quartum regularum generalium. Cum enim minor terminus ſubjicitur in minori, univerſalis illa eſſe non poteſt, quin & univerſalis concluſio eſſe poſſit.

Ac proinde quatuor tantum modi reſtant.

Duo affirm.	A, A, A. / A, I, I.	Duo negat.	E, A, E. / E, I, O.	

quod erat demonſtrandum.

Quatuor hi modi, quo facilius memoria teneri poſſint, quibuſdam vocibus technicis notari ſolent, quarum tres ſyllabæ, tres propoſitiones deſignant: ſyllabarum verò litteræ vocales propoſitionum modos. Percommodùm vero accidit quòd per has voces integra ſyllogiſmi ſpecies poſſit in Scholis deſignari, quod alias fieri non poſſet, ſine longa verborum ambage.

Bar- *Quiſquis fame ſinit perire, quos tenetur paſcere, homicida eſt;*

ba-

ba- *Sed divites, qui eleemoſynas non erogant, publicâ fame graſſante, eos ſinunt perire, quos paſcere tenentur*; ergò
ra. *Divites illi ſunt homicidæ.*

Ce- *Nullus fur impœnitens ſalvari poteſt*;
la- *Sed omnes qui moriuntur, auctare, ex bonis Eccleſiæ quæ noluerunt reſtituere, ſunt fures impœnitentes*; ergò
rent. *Nullus eorum poteſt ſalvari.*

Da- *Quicquid prodeſt ad ſalutem, bonum eſt*;
ri- *Sunt quædam afflictiones, quæ proſunt ad ſalutem*: ergò
i. *Quædam afflictiones ſunt bonæ.*

Fe- *Id cujus poſteà oportet nos penitere, omnino non eſt deſiderabile.*
ri- *Sunt quædam voluptates, quarum poſteà oportet nos pœnitere*, ergò
o. *Sunt quædam voluptates quæ omnino deſiderabiles non ſunt.*

Cum verò in hac figura, major terminus, vel affirmetur, vel negetur de medio, ſumpto univerſaliter; atque etiam hic idem medius terminus poſteà in minori affirmetur de minori termino ſive ſubjecto concluſionis, palam eſt illam ſuper duo tantum principia fundari, quorum alterum modos affirmativos, alterum negativos reſpicit.

Principium malorum affirmativorum.

Quicquid convenit Ideæ ſumptæ univerſaliter, convenit etiam illi omni, de quo hæc Idea affirmatur, vel

eſt ſubjectum hujus Ideæ; vel comprehenditur in extenſione ejuſdem. Hæ enim formulæ ſynonymæ ſunt.

Sic Idea *animalis* cum omnibus hominibus conveniat, convenit etiam Æthiopibus: hoc principium tam clare explicatum eſt, eo loci ubi de natura propoſitionum affirmativarum actum eſt, ut neceſſe non ſit illud ulteriùs deducere: ſufficiet monuiſſe illud in Scholis ſic efferri, *quicquid convenit conſequenti, convenit antecedenti:* illicque *conſequentis* nomine intelligi Ideam univerſalem de aliâ Ideâ affirmatam, & nomine *antecedentis*, ſubjectum de quo illa Idea affirmatur, quia prædicatum conſequitur ſubjectum; *ſi enim homo eſt, eſt & animal.*

Principium modorum negativorum.

Quicquid negatur de Ideâ ſumptâ univerſaliter, negatur de omni eo, de quo hæc Idea affirmatur.

Arbor negatur de omnibus animalibus; ergò negatur de hominibus, quia illi animalia ſunt: hoc principium in Scholis ſic effertur; *quod negatur de conſequenti, negatur de antecedenti.* Quò poſſim ulteriori hujus explicationi ſuperſedere, faciunt, quæ ſuperiùs de propoſitionibus negativis diſſerui.

Obſervandum ſolam figuram primam in A, E, I, O, concludere.

Atque etiam illam ſolam eſſe quæ concludit in A, cujus ratio eſt: ut concluſio ſit univerſalis affirmativa, debet minor terminus ſumi univerſaliter in minori, cujus proinde ſubjectum erit, mediuſque terminus prædicatum. Ex quo fit medium terminum ſumi particulariter: ergo ſumi debet univerſaliter in majori (per primam regulam generalem)

lem) cujus idcirco ſubjectum erit. In hoc verò natura primæ figuræ ſita eſt quod medius terminus ſubjiciatur in majori, prædicetur vero in minori.

Caput Sextum

Regulæ, modi, & fundamenta ſecundæ figuræ.

SEcunda figura eſt, in quâ medius terminus bis prædicatur; hincque ut neceſſariò concludat, obſervandæ ſunt hæ duæ regulæ.

Regula Prima.

Oportet alterutram præmiſſarum eſſe negativam; atque adeo etiam concluſionem (per reg. 6. gener.) Si enim ambæ præmiſſæ eſſent affirmativæ, medius terminus, qui in utrâque prædicatur, ſumeretur bis particulariter, (contra reg. 1. gener.)

Regula Secunda.

Major debet eſſe univerſalis.

Nam cum concluſio ſit negativa, major terminus ſive prædicatum, ſumetur univerſaliter: Jam vero hic idem terminus in majori ſubjicitur: debet itaque eſſe univerſalis majoremque reddere univerſalem.

Non poſſe eſſe plures quam quatuor modos in ſecundâ figurâ.

Demonſtratio.

Ex denis modis concludentibus quatuor affirmativi excluduntur (per reg. 1, hujus figuræ) quæ ſancit præmiſſarum alteram debere eſſe affirmativam

O, A, O, excluditur per reg. 2. hæc enim majorem univerſalem requirit.

E, A, O, excluditur ob eandem rationem, qui, à figura prima rejicitur, nim. quia minor terminus ſubjicitur in minori.

Ex decem itaque modis quatuor tantum ſuperſunt.

Duo general. { E, A, E. / A, E, E. } Duo partic. { E, I, O. / A, O, O.

Quod erat demonſtrandum.

Ce- *Nullus mendax eſt fide dignus.*
ſa- *Omnis homo pius eſt fide dignus*; ergò
re. *Nullus homo pius eſt mendax.*

Ca- *Omnes qui ſunt Jeſu Chriſti, crucifigunt carnem ſuam.*
meſ- *Omnes qui agunt vitam mollem & voluptuariam, non crucifigunt carnem ſuam*; ergò
tres. *Nullus eorum eſt Jeſu Chriſti.*

Fel- *Nulla virtus eſt contraria amori veritatis.*
ti- *Eſt quidam amor pacis qui eſt contrarius amori veritatis*; ergò

no.

no. *Eſt quidam amor pacis, qui non eſt virtus.*

Ba- *Omnis virtus prudentiam comitem habet:*
ro- *Sunt quidam zeli non habentes prudentiam comitem*; ergò
co. *Quidam zeli non ſunt virtutes.*

Fundamentum hujus ſecundæ figuræ.

Facile hos modos diverſos foret, ſi pluribus verbis uti liberet, ad unum idemque principium reducere: ſed è re magis erit duos uni principio aſſignare, aliique duos alios; cum hoc pacto eorumdem ab his principiis dependentia atque connexio clarior evadet atque immediatior.

Principium ſyllogiſmorum in Ceſare & Feſtino.

Horum principiorum primum coincidit cum illo, in quo ſyllogiſmi negativi primæ figuræ fundantur, viz. *quicquid negatur de Idea univerſali negatur etiam de omni eo, de quo illa Idea affirmatur, id eſt, de omnibus ſubjectis iſtius Ideæ* Clarum namque eſt ſyllogiſmos in *Ceſare* & *Feſtino* fundari in hoc principio. Ex. ca. ut oſtenderem nullum virum pium eſſe mendacem, affirmavi, *fide dignum*, de *omni homine pio*; & negavi *mendacem*, de *omni homine fide digno*: dicens nullum mendacem eſſe fide dignum. Fatendum quidem eſt hunc negandi modum eſſe indirectum; cum enim *mendax*, de fide digno negari deberet, *fide dignus*, negatur de mendace: ſed cum Propoſitiones univerſales negativæ ſimpliciter convertantur, qui negat prædicatum de ſubjecto univerſali, eâdem

eâdem opera negat hoc ſubjectum univerſale de prædicato.

Hinc tamen liquet ſyllogiſmos in *Ceſare* eſſe aliquo modo indirectos, cum id quod negatur, negetur tantum indirectè: cum tamen, hoc non obſtante, mens noſtra illorum vim clarè & facile percipiat, pro directis haberi poſſunt, ſi hæc vox ſyllogiſmum clarum & naturalem ſignificet.

Liquet etiam hinc ulteriùs, modos, *Ceſare* & *Feſtino*, à duobus modis primæ figuræ *Celarent* & *Ferio* in hoc tantum differe quod majorem habeant inverſam. Quamvis autem dicere poſſimus modos negativos primæ figuræ eſſe magis directos, accidit tamen ut hi modi ſecundæ figuræ illis reſpondentes & naturaliores ſint, & faciliùs à mente percipiantur. Ex. ca. in illo, quod modo propoſuimus, quamvis directus negationis ordo exigat ut dicamus, *Nullus fide dignus eſt mendax*, unde argumentum fuiſſet in *Celarent*, mens tamen noſtra naturaliùs fertur ad dicendum, *Nullus mendax eſt fide dignus.*

Principium ſyllogiſmorum in Cameſtres & Baroco.

In hiſce duobus modis medius terminus affirmatur de prædicato concluſionis & negatur de ſubjecto: atque hinc liquet illos directè huic principio inædificari. *Quicquid continetur in extenſione Ideæ univerſalis, nulli convenit, de quo illa negatur: cum prædicatum propoſitionis negativæ ſumatur ſecundum integram ſuam extenſionem*, prout parte ſecunda probatum eſt. Verus Chriſtianus continetur in extenſione *Charitativi*, cum omnis verus Chriſtianus ſit Charitativus: Charitativus negatur de immiſe-

immiſericordi ergà pauperes: ergo verus Chriſtianus negatur de immiſericordi ergà pauperes: hincque fit hic ſyllogiſmus.

Omnis verus Chriſtianus eſt charitativus:
Nullus immiſericors ergà pauperes eſt charitativus: ergò
Nullus immiſericors erga pauperes eſt verus Chriſtianus.

Caput Septimum.

Regulæ, modi, & fundamenta tertiæ figuræ.

IN tertiâ figura medius terminus bis ſubjicitur; ex quo reſultant duæ regulæ.

Regula Prima.

Minor debet eſſe affirmativa.

Stabilita eſt hæc regula per ea, quæ de primâ regulâ primæ figuræ dicta ſunt; cum tam hic, quam illic prædicatum concluſionis ſit prædicatum majoris.

Regula Secunda.

Concluſio poteſt tantum eſſe particularis.

Cum enim minor Propoſitio ſit ſemper affirmativa, minor item terminus, qui in illa prædicatur, erit particularis, ac proinde univerſalis eſſe non poteſt in concluſione, ubi ſubjicitur, quia hoc pacto

pacto argumentum fieret à particulari ad univerſale contra ſecundam regulam generalem.

Non poſſunt eſſe plures quam ſex modi in tertiâ figurâ.

Demonſtratio.

E decem modis concludentibus A, E, E, & A, O, O, excluduntur per reg. 1. hujus figuræ, qua docemur minorem debere eſſe affirmativam. A, A, A, & E, A, E, per reg. 2. quæ conclusionem tantum particularem admittit.

Superſunt itaque ſex tantum modi,

Tres affir.	A, A, I. A, I, I. I, A, I.	Tres neg.	E, A, O, E, I, O, O, A, O,

quod erat demonſtrandum.

Omnes hi ſex modi totidem verbis artificialibus, quamvis non eo, quo ſuperius ordine, exhibentur.

Da- *Infinita materiæ diviſibilitas comprehendi non poteſt.*
rap- *Infinita materiæ diviſibilitas eſt certiſſima:* ergò
ti. *Sunt quædam certiſſima quæ nequeunt comprehendi.*

Fe- *Nullus poteſt ſeipſum deſerere:*
lap- *Omnis homo ſui ipſius hoſtis eſt:* ergò
ton. *Sunt quidam hoſtes qui deſeri non poſſunt.*

Di- *Quidam impii divitiis affluunt:*
ſa- *Omnes impii ſunt miſeri:* ergo
mi. *Sunt aliqui miſeri qui divitiis affluunt.*

Da-

Da- *Omnes Dei amici ſunt Reges:*
ti- *Quidam amici Dei ſunt egeni:* ergò
ſi. *Quidam Egeni ſunt Reges.*

Bo- *Eſt quoddam iræ genus quod reprehendi non debet:*
car- *Omnis ira eſt paſſio:* ergo
do. *Sunt quædam paſſiones quæ reprehendi non debent.*

Fe- *Nullæ ineptiæ ſunt elegantes:*
ri- *Sunt quædam ineptiæ figuratæ:* ergò
ſon. *Sunt quædam figurata, quæ ſunt elegantia.*

Fundamentum hujus tertiæ Figuræ.

Cum duo termini concluſionis uni eidemque termino, qui in præmiſſis medii vicem habent, aſſigantur, poterunt modi affirmativi hujus figuræ ad ad hoc principinm reduci.

Principium modorum affirmativorum.

Cum duo termini poſſunt affirmari de unâ eademque re, poterit etiam alter terminus affirmari de altero particulariter.

Cum enim in hâc unâ re uniantur, quippe cui ambo conveniunt, ſequitur etiam illos aliquando eſſe unitos, ac proinde alterum poſſe de altero affirmari particulariter. Sed ut omnino conſtet duos terminos affirmari de unâ eademque re, quæ medius terminus eſt, oportet hunc medium ſemel

ſumi

ſumi univerſaliter; nam ſi bis ſumeretur particulariter, forſan ejuſdem termini univerſalis duæ diverſæ partes intelligerentur, quæ una eademque res non ſunt.

Principium modorum negativorum.

Cum duorum terminorum alter negari, alter affirmari poteſt de eadem re, alter etiam negari de altero particulariter poteſt.

Nam certum eſt illos non ſemper uniri, cum in hâc re non conjungantur: Ergo alter de altero aliquando negari poteſt: id eſt, alter negari poteſt de altero ſumpto particulariter. Sed ob eandem rationem oportet, ut una eademque res ſit, medium terminum ſaltem ſemel ſumi univerſaliter.

Caput Octavum.

De modis quartæ Figuræ

QUarta figura illa eſt; in qua medius terminus prædicatur in majori, ſubjicitur verò in minori. Adeo abnormis eſt hæc figura, ut operæ pretium vix ſit, illius regulas præſcribere. Eccas tamen! ut nihil deſit, quo omnes ſimplices ratiocinandi modi demonſtrentur

Regula Prima.

Quando major eſt affirmativa, minor nunquam non erit, univerſalis.

Medius

Medius autem terminus ſumitur particulariter in majori affirmativa, cum in illa prædicetur. Oportet ergo (per reg. 1. gen.) illum ſumi univerſaliter in minori, quam univerſalem reddet, cum in illa ſubjiciatur.

Regula Secunda.

Quando minor eſt affirmativa, concluſio ſemper erit particularis.

Minor enim terminus hic prædicatur in minori, ac proinde ſumitur particulariter quando illa eſt affirmativa. Ex quo ſequitur (per reg. 2. gen.) illum etiam ſumi debere particulariter in concluſione, quæ ideo particularis erit, utpote in quâ minor ille termimus ſubjicitur.

Regula Tertia.

In modis negativis oportet majorem eſſe univerſalem.

Cum enim concluſio ſit negativa, major terminus in illa ſumetur univerſaliter: quem proinde oportet (per reg. 2. gen.) ſumi etiam univerſaliter in præmiſſis. Jam vero tam hic quam in ſecundâ figurâ ille terminus ſubjicitur in majori, ac proinde non minus hic, quam in ſecunda figura oportet illum reddere majorem univerſalem, cum utrobique ſumatur univerſaliter.

Eſſe tantum quinque modos hujus figuræ.

Demonſtratio.

E denis modis concludentibus A, I, I, & A, O, O, excluduntur per primam regulam, A, A, A, & E, A, E, per ſecundam; O, A, O. per tertiam.

Itaque ſupererunt hi quinque.

Duo affir.	A, A, I.	Tres neg.	A, E, E.
	I, A, I.		E, A, O.
			E, I, O.

quod erat demonſtrandum.

Poſſunt hi quinque modi quinis hiſce vocibus artificioſis deſignari.

Bar- *Omnia miracula naturæ ſunt ordinaria;*
ba- *Quicquid ordinarium eſt, nos non movet:* ergo
ri. *Sunt aliqua quæ nos non movent, quæ ſunt miracula naturæ.*

Ca- *Omnia mala hujus vitæ ſunt tranſitoria;*
len- *Omnia mala tranſitoria non ſunt timenda:* ergo
tes. *Nullum malorum timendorum eſt malum hujus vitæ.*

Di- *Aliquis ſtultus dicit verum:*
ba- *Quicunque dicit verum, dignus eſt quem ſequamur:* ergo
tis. *Sunt quidam qui digni ſunt quos ſequamur, qui tamen ea propter non deſinunt eſſe ſtulti.*

Feſ- *Nulla virtus eſt qualitas naturalis:*
pa. *Omnis qualitas naturalis Deum authorem habet:* ergo
mo. *Sunt quædam qualitates quæ Deum authorem habent quæ non ſunt virtutes.*

Fri- *Nullus miſer eſt æquanimus:*

ſo

ſe *Sunt quidam æquanimi, qui ſunt pauperes*: ergo
ſom. *Sunt pauperes qui ſunt æquanimi.*

Obſervandum eſt hos quinque modos ordinario deſignari ſequentibus vocibus: *Baralipton*, *Celantes*, *Dabitis*, *Fapeſmo*, *Friſeſomorum*. Id ex eo factum quod Ariſtoteles diſtinctam ex his modis figuram non fecerit: ac proinde illi ab illo pro indirectis modis primæ figuræ habiti ſunt, in quibus concluſio inverteretur, cujus ſci. legitimum ſubjectum eſſet is terminus qui prædicatur. Ac proinde qui hanc ſententiam ſequuti ſunt, pro prima Propoſitione habuere illam, quam ſubjectum concluſionis; pro minori illam, quam prædicatum ingreditur.

Atque adeo huic primæ figuræ aſſignarunt novem modos, 4. directos, & 5. indirectos, quos binis his verſibus concluſere.

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Friſeſomorum.

Duas vero figuras reliquas, his.

Ceſare, Cameſtres, Feſtino, Baroco, Darapti,
Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.

Sed cum concluſio ſemper ſupponatur, illud enim eſt, quod probandum venit, propriè loquendo dicere non poſſumus illam unquam inverti. Nos itàque rati ſumus è re magis fore, illam Propoſitionem pro majori ſemper habere in qua prædicatum concluſionis invenitur. Hincque coacti ſumus

ut majorem Propoſitionem primam conſtitueremus, artificioſas illas voces invertere, &, quo feliciùs memoriæ inhærerent, inverſas hoc verſu concludere.

Barbari, Calentes, Dibatis, Feſpamo, Friſeſom.

Recapitulatio Diverſarum Speeierum Syllogiſmorum.

Ex hactenus dictis concludere poſſumus 19. eſſe Species Syllogiſmorum, qui diverſimode dividi poſſunt.

1. In quinque univerſales & quatuordecim particulares. 2. In ſeptem affirmativos & duodecim negativos. 3. In concludentes in A, unum; in E, quatuor; in I, ſex; in O, octo. 4. Secundum diverſas figuras, quæ ſubdividendæ erunt per modos; quod jam in explicatione cujúſque figuræ factum eſt. 5. Per modos, qui erunt ſecundum figuras ſubdividendi: & hoc pacto 19. Syllogiſmorum ſpecies habebimus. Quia tres modi ſunt, quorum ſinguli in unica tantum figura concludunt; ſex quorum ſinguli concludunt in duabus figuris; ac denique unicus modus qui concludit in omnibus quatuor.

Caput

Caput Nonum.

De Syllogiſmis complexis : quomodo poſſunt ad Syllogiſmos communes reduci, examinarique per eaſdem Regulas.

FAtendum quidem eſt, ſi qui ſint quibus Logica prodeſt, longe tamen plures eſſe ; quibus illa nocet : atque unà declarandum iis nocere omnium maximè ; qui de illa omnium pulcherrime ſentiunt, inanique gloriatione, ambiunt bonorum atque ſubtilium Logicorum nomen & famam. Cum enim hæc ipſa affectatio per ſe indicium ſit animi abjecti & parum ſolidi & perſpicacis, ita ſæpe accidit, ut, qui illa laborant, in ipſo potius regularum cortice, quam in *bono ſenſu* (qui tamen Logices anima dici poteſt) hærentes, proni ferantur ad optimas ratiocinationes pro illigitimis traducendas ; quia illas non norunt ipſis ſci. regulis accommodare ; quæ cum ab illis imperfecte tantum cognoſcantur, ad errores tantum viam ſternunt.

Ut devitemus hoc vitium, quod tantopere olet vanam illam peritiæ in Sciolis jactationem, (quæ Gallis *Pedenterie* dicitur) & quæ adeò indigna eſt homine cordato ; Examinanda potius nobis erit ratiocinationis ſoliditas per lumen naturale, quam per regularum formulas ; & ut nobis hoc examen ſuccedat ex voto, cum difficultatibus in hujuſcemodi ratiocinationibus urgemur, præcipuè proderit pariles in aliis Materiis Syllogiſmos contexere &

bonum in iis ſenſum unice conſiderare. Quod ſi tunc videantur aliquid in ſe continere, quod regulis non poſſumus accommodare, ſtatuendum potius erit, nobis cæcutientibus & parùm perſpicacibus id ità videri, quam quod reverâ regulis adverſentur.

Jam vero Syllogiſmi, de quibus difficilius judicatur, quique omnium ſæpiſſime fallunt, illi ſunt, quos anteà diximus poſſe *complexos* appellari; non ſimpliciter, quia ex Propoſitionibus complexis conſtant, ſed quia termini concluſionis, complexi cum ſint, toti & integri in præmiſſis non ſumebantur, nec toti illic integrique medio terminino uniebantur, ſed partim tantum terminorum alteri, ut in hoc exemplo.

Sol eſt res inſenſata:
Perſæ adorabant ſolem; ergo
Perſæ adorabant rem inſenſatam.

Hic prædicatum concluſionis *adorabant rem inſenſatam*: cujus pars tantum, nimirum, *rem inſenſatam*, in majori reperitur: &, *adorabant* in minori.

De hujuſmodi itáque Syllogiſmis duo præſtabimus. Primo oſtendemus quomodo poſſint reduci ad Syllogiſmos incomplexos, de quibus hucúſque actum eſt, ut poſſint per eaſdem regulas examinari.

Deinde docebimus dari poſſe regulas generales, quarum ope bonitas vitiúmve horum Syllogiſmorum complexorum, ſine ulla reductione, poſſit dignoſci.

Mirandum ſane affatim eſt, Logicam, licet multo pluris paſſim æſtimetur, quam debeat: (adeo ut dicatur abſolutè neceſſaria ad alias Scientias acquiren-

quirendas) tam perfunctorie tractari, ut altum ſilentium ſit de iis, quæ in Logica eſſe alicujus uſus poſſunt. Ut plurimum enim Logici ſatis ducunt Syllogiſmorum ſimplicium regulas docere; exemplàque proponere, quæ ferè omnia conſtant Propoſitionibus incomplexis, illiſque adeo claris, atque indubiis, ut nemo ea ſerio inter ratiocinandum adhibenda putaverit: Nam cui ſerio diſcurrenti excidit hujuſmodi Syllogiſmus. *Omnis homo eſt animal: Petrus eſt homo; Ergò Petrus eſt animal.*

Exiguum itaque eſt id Studii, quod in Syllogiſmorum regulis iis argumentationibus accommodandis poſuêre quæ ex Propoſitionibus complexis componuntur. Quamvis & hoc arduum ſit, & plurima hujuſmodi argumenta occurrant, quæ mala videntur, cum ſint optima; horúmque argumentorum, quàm ſimplicium, uſus crebrior ſit. Hoc ab Exemplis melius quam à regulis pateſcet.

Exemplum I.

Diximus, Ex. cauſa: omnes Propoſitiones conſtantes verbis activis aliqualiter eſſe complexas: Ex hujuſmodi Propoſitionibus Syllogiſmi ſæpe compinguntur, quorum formæ concludendique vis ægre diſpicitur, ut in hoc exemplo ſuperius allato.

Divina Lex jubet ut Reges honoremus:
Ludovicus 14. *eſt Rex*; Ergo
Lex divina jubet ut honoremus Ludovicum 14.

Nonnulli parum perſpicaces hujuſmodi Syllogiſmos inſimularunt vitii defectûſque; quia, inquiunt, ex puris affirmativis in ſecunda figura

componuntur, quod vitium capitale eſt. Sed hi nudam ſe litteram regularúmque corticem potius conſuluiſſe oſtenderunt, quam lumen rationis per quam regulæ adinventæ fuerunt. Nam vis hujus argumenti tam certa, tam concluſiva eſt, ut etiamſi peccaret contra regulam, dicendum eſſet ipſam potius regulam malam eſſe, quam argumentum vitioſum.

Dico itaque primo, hoc argumentum validum eſſe: Nam in hac Propoſitione, *Lex divina jubet ut honoremus Reges*, Vox illa, *Reges*, ſumitur generaliter pro omnibus regibus in particulari; ac proinde Ludovicus 14. eorum regum ex numero eſt, quas jubemur honorare.

Dico ſecundo, quod *Rex* qui medius terminus eſt non prædicatur in hac Propoſitione, *Lex divina jubet nos reges honorere*; quia jungitur prædicato, *jubet*; hoc enim idem non eſt: Nam 1. quod revera prædicatum eſt, affirmatur & convenit: jam vero Rex nec affirmatur nec convenit Legi Divinæ. 2. Prædicatum reſtringitur per ſubjectum: Vox verò, Rex, non reſtringitur in hac Propoſitione, *Lex divina jubet nos honorare Reges*, cum univerſaliter accipiatur.

Quid itaque hic myſterii eſt? facilis reſponſio, illam vocem ſubjectum eſſe alterius Propoſitionis in hac primaria deliteſcentis. Non cum dico, *Legem Divinam jubere ut Reges honoremus*, quemadmodum Legi *juſſionem*, ita Regibus honorem attribuo; quaſi dicerem, *Lex divina jubet, quod Reges ſint honorandi.*

Eodem modo in hac concluſione, *Lex Divina jubet ut honoremus Ludovicum* 14. Ludovicus 14. prædicatum non eſt, licet prædicato conjungatur; quinimo

quinimo ſubjectum alterius Propoſitionis latentis eſt. Quaſi diceretur *Lex divina jubet, quod Ludovicus* 14. *ſit honorandus.*

Explicatis itaque in hunc modum hiſce Propoſitionibus.

Lex divina jubet quod Reges ſint honorandi:
Ludovicus 14. *eſt Rex:* Ergò
Lex divina jubet quod Ludovicus 14. *ſit honorandus;*

Clarum eſt vim argumenti in his aliis Propoſitiotionibus eſſe.

Reges ſunt honorandi:
Ludovicus 14. *eſt Rex:* Ergò
Ludovicus 14. *eſt honorandus;*

atque hanc Propoſitionem, *Lex divina jubet*, quæ principalis videtur in Syllogiſmo, incidentem tantum eſſe, affirmationi quidem conjunctam, cui corroborandæ Lex divina inſervit.

Clarum etiam inſuper eſt, Syllogiſmum hunc primæ figuræ eſſe in *Barbara*, cum terminus Ludovicus 14. ſingularis ſit; ſingulares autem pro univerſalibus habentur, cum ſecundum omnem extenſionem, ut prius obſervatum eſt, ſumantur.

Exemplum 2.

Ob eandem rationem Syllogiſmus hic qui ſecundæ figuræ, illiúſque figuræ regulis conformis videtur, invalidus eſt.

Debemus credere Scripturæ:
Traditio non eſt Scriptura: Ergò
Non debemus credere traditioni:

nam reducendus eſt ad primam figuram hoc pacto.

Credendum Scripturæ eſt
Traditio non eſt Scriptura: ergò
Credendum traditioni non eſt.

Jam vero ex minori negativa nihil concluditur in primâ figurâ.

Exemplum 3.

Alii Syllogiſmi ſunt qui videntur purè affirmativi in ſecunda figura qui tamen concludentiſſimi ſunt, ut,

Omnis bonus Paſtor paratus eſt animam ponere pro ovibus:
Sunt autem hoc ſeculo pauci Paſtores qui parati ſunt animas ponere pro ovibus; ergò
Sunt hoc ſeculo pauci boni Paſtores.

Validitas hujus Syllogiſmi ex eo eſt, quod affirmativé tantum apparenter concludatur.

Cum enim minor ſenſu excluſivâ ſit, continens hanc negativam, *Multi Paſtores hoc ſeculo non ſunt parati animas ponere pro ovibus*, concluſio etiam reducitur ad hanc negativam, *Multi hoc ſeculo Paſtores non ſunt Paſtores boni.*

Exemplum 4.

En etiam Syllogiſmum alium qui, primæ figuræ cum ſit, videtur habere minorem negativam, qui nihilominus optimus eſt

Omnes illi, quibus eripi non poſſunt ea, quæ amant, extra inimicorum inſidias poſiti ſunt;
Sed illis, qui ſolum Deum amant, eripi non poteſt quod amant. ergò
Omnes illi, qui ſolum Deum amant, poſiti ſunt extra inimicorum inſidias.

Validitas

Validitas hujus Syllogiſmi inde eſt, quod minor appareat tantum eſſe *negativa*, cum reverâ *affirmativa* ſit.

Nam ſubjectum majoris quod prædicari debet in minori, non eſt, *illi quibus eripi poſſunt quæ amant*; ſed è contra, illi *quibus* eripi non poſſunt. Jam vero hoc illud eſt quod affirmatur de illis, qui ſolum Deum amant, adeo ut minoris ſenſus evadat.

Sed omnes illi qui ſolum Deum amant, ex eorum numero ſunt, quibus ea, quæ amant, eripi non poſſunt quæ Propoſitio liquidò affirmativa eſt.

Exemplum 5.

Hoc etiam inſuper accidit, quando major Propoſitio excluſiva eſt; ut hic.

Soli Dei amici ſunt Beati:
Sed ſunt aliqui Divites, qui non ſunt Dei amici: ergo
Sunt aliqui qui Divites, qui non ſunt Beati.

Nam particula illa, *Soli*, efficit, ut prima hujus Syllogiſmi Propoſitio his duabus æquivaleat, *Amici Dei ſunt Beati*; & *cæteri mortales qui non ſunt Amici Dei non ſunt Beati.*

Cum jam ex hac ſecunda Propoſitione vis argumenti dependeat, minor quæ apparebat negativa, fit affirmativa; quia ſubjectum majoris, quod prædicari debet in minori, non eſt. *Amici Dei*, ſed *illi qui non ſunt amici Dei*, adeo ut in hanc formam redigi Syllogiſmus debeat.

Quiſquis Dei amicus non eſt, Beatus etiam non eſt:
Sed ſunt aliqui Divites ex eorum numero qui non ſunt amici Dei: ergo
Sunt aliqui Divites qui non ſunt Beati.

Quod

Quod autem neceſſe non ſit minorem hoc modo exprimere ſed Propoſitionis negativæ forma illi queat relinqui, exinde eſt, quia tantundem habetur, negativè dicere, quod *homo non eſt amicus Dei*, ac dicere affirmativè, *quod homo eſt non amicus Dei*, id eſt, *ex numero eorum qui non ſunt amici Dei.*

Exemplum 6.

Plurima ſunt hujuſmodi argumenta, quorum omnes Propoſitiones negativæ videntur; cum tàmen illa optima ſint, quia Propoſitionum aliqua apparenter tantum negativa eſt, cum ſit revera affirmativa; uti modo vidimus, ulteriúſque videbimus in hoc Exemplo.

> *Quicquid non habet partes interire non poteſt per diſſolutionem partium:*
> *Sed anima noſtra non habet partes:* Ergò
> *Anima noſtra interire non poteſt per partium diſſolutionem.*

Sunt qui ſimilibus Syllogiſmis utuntur ad oſtendendum non deberi generaliter & ſine diſtinctione acceptari Logicum illud axioma, *Ex puris negativis nihil concluditur.* Sed non animadvertunt minorem hujus ſimiliúmque Syllogiſmorum ſenſu affirmativam eſſe, quia in illâ medius terminus (qui ſubjicitur in majori) prædicatur. Jam vero ſubjectum non eſt id *quod habet partes*, ſed id *quod non habet partes*: adeò ut ſenſus minoris ſit, *Anima noſtra eſt res quæ non habet partes*: quæ Propoſitio affirmativa eſt, habens tamen prædicatum negativum.

Iidem Logicaſtri conantur probare argumenta negativa

negativa alquando concludere; iſtiuſmodi Exemplis: *Joannes non eſt rationalis*, ergo *non eſt homo. Nullum animal videt*, ergo *homo non videt*. Sed advertere debent allata Exempla Enthymemata tantum eſſe, quæ ſolum concludunt virtute Propoſitionis ſubintellectæ, quæ proinde in argumentantis mente eſſe debet, licet non exprimatur. Jam vero in utroque Exemplo Propoſitio ſubintellecta neceſſario affirmativa eſt. In primo hæc: *Omnis homo eſt rationalis*; *Joannes non eſt rationalis*; ergo *Ioannes non eſt homo*. In ſecundo hæc: *Omnis homo eſt animal*; *nullum animal videt*; ergo *nullus homo videt*. Cæcus ſit qui non videat hos Syllogiſmos non eſſe purè negativos: ac proinde Enthymemata, quæ non concludunt niſi quod integri perfectique Sylogiſmi in mente argumentantis ſint; exempla eſſe non poſſunt, quibus probetur dari aliqua argumenta concludentia, quæ ſint purè negativa.

Caput Decimum.

Principium generale, cujus ope, ſine ullâ ad figuras aut modos reductione, ſtatui poteſt de omni Syllogiſmo, Legitimúſne, an Vitioſus ſit.

JAm oſtenſum eſt, quomodo de Syllogiſmis complexis ſtatuendum ſit, concludántve an peccent: eos ſci. ad formas Syllogiſmorum communium reducendo, ut deinde per communes regulas cenſeantur. Sed ut omninò veriſimile non eſt, mentem noſtram, quo poſſit de argumentorum vi ſententiam ferre,

ferre, hac indigere reductione; ità ſubiit animum, eſſe oportere regulas aliquas generaliores, quibus hæ communes innitantur, quarúmque ope, bonitas vitiúmque omne genus Syllogiſmorum faciliùs poſſit dignoſci: Porro En illæ, quæ cogitanti ſeſe obtulêre.

Cum Propoſitio, cujus veritas nondum manifeſta eſt, probanda offertur, id ſolum negotii videtur dari, ut quis aliam Propoſitionem notiorem inveniat, quæ primam illam ſtabiliat confirmetque; & quæ proinde poterit appellari, *Propoſitio continens.* Sed quia ſecunda primam continere non poteſt, expreſsè totidèmque verbis, (ſic enim alia non eſſet, redderetúrque ad prioris clarigationem inutilis) omnino neceſſe eſt, ut tertia Propoſitio adſciſcatur, quæ oſtendat Propoſitionem dictam, *continentem*, reverâ continere illam quæ probanda eſt: atque hæc ultima dici poteſt *Propoſitio applicativa.*

In Syllogiſmis affirmativis ſæpe perinde eſt, quam demùm præmiſſarum dicamus, *continentem*, cum utráque aliqualiter concluſionem contineat, atque utraque mutuo oſtendat illam in altera contineri.

Exempli cauſa: ſi dubito, an homo impius ſit miſer, ſic argumentabor

Quicumque ſervit cupiditatibus eſt miſer:
Sed impius ſervit cupiditatibus: ergo
Impius eſt miſer.

Quamcunque præmiſſarum deſignaveris, poterit dici concluſionem continere; idque ab altera oſtendi. Nam concluſio continetur in majori, quia, *Serviens cupiditatibus*, *impium* ſub ſe continet, id eſt impius in illius extenſione concluditur; éſtque ex inferioribus unum, prout à minori oſtenditur.

Concluſio

Concluſio etiam continetur in minori, quia; *Serviens cupiditatibus*, in ſua Idea comprehendit Ideam miſeri, ut patet ex majori.

Nihilominus cum major ferè ſemper ſit univerſalior, ut plurimum, haberi poterit pro *continente*, uti & minor pro *applicativâ.*

Ad Syllogiſmos negativos quod ſpectat, cum in illis unica tantum Propoſitio negativa inveniatur, negatioque ſolùm in negatione includatur, videtur quod Propoſitio negativa ſemper debeat haberi pro *continente*, atque affirmativa pro *applicativâ*, ſive negativa ſit major, ut in *Celarent*, *Ceſare*, *Feſtino*; ſive ſit minor, ut in *Cameſtres* & *Baroco.*

Nam ſi hoc Syllogiſmo ſuſcipiam probandum *nullum avarum eſſe Beatum.*

Omnis Batus cupiditatibus vacat:
Nullus avarus cupiditatibus vacat: ergo
Nullus avarus eſt Beatus.

Connaturalius eſt dicere minorem, quæ negativa eſt, concluſionem continere, idque majorem oſtendere: Nam hæc minor, *Nullus avarus cupiditatibus vacat*, omnino negans; *vacuum cupiditatibus*, *de avaro*, viciſſim negat *Beatum*; cum major ſit, quæ oſtendit *beatum* totaliter includi in extenſione *carentis cupiditatibus.*

Res ardua non erit demonſtrare, omnium, quas ſuperius latè deduximus; regularum utilitatem in eo poſitam eſſe, quod oſtendant concluſionem in præmiſſarum alterutrâ contineri, idque ab altera probari; atque ratiocinationes tunc tantùm vitioſas eſſe, cum id non præſtent, uti & legitimas perfectáſque eſſe, cum hoc prœſtiterint. Nam omnes regulæ reducuntur ad duas principales, quæ cæterarum fundamenta ſunt. Harum altera eſt: *Nullus*

terminus

terminus debet patere latiùs in concluſione, quam in præmiſſis. Hæc autem liquido dependet ab hoc generali principio; *Præmiſſæ debent continere concluſionem.* Quod tamen fieri non poteſt, ſi idem terminus in præmiſſis minorem extenſionem habeat, quam in concluſione; nam minus univerſale non continet univerſalius: *Aliquis homo non continet omnem hominem.*

Regularum altera eſt: *Medius terminus debet ſemel ſaltem ſumi univerſaliter.* Hócque etiam dependet à prædicto generali principio. *Præmiſſæ debent continere concluſionem.* Nam ſi probandum ſit, Ex. gr. *aliquem Dei amicum eſſe pauperem*, utamúrque ad hujus probationem hac Propoſitione, *aliquis ſanctus eſt pauper.* Aio nunquam evidenter probatum iri hanc Propoſitionem continere concluſionem, niſi medius terminus, viz. *Sanctus*, ſumatur univerſaliter. Nam evidens eſt ut hæc Propoſitio, *aliquis ſanctus eſt pauper*, contineat concluſionem, *aliquis amicus Dei eſt pauper*, oportere, atque ſufficere hunc terminum, *Aliquis ſanctus*, continere illum alium, *aliquis amicus Dei.* Nam quantum ad reliquum terminum, utraque Propoſitio eum habet. Jam vero terminus particularis nullam habet extenſionem determinatam, nihilque certò continet præter comprehenſionem & Ideam. Et conſequenter ut terminus hic, *aliquis ſanctus*, contineat terminum, *Aliquis amicus Dei*, contineri in comprehenſione Ideæ hujus termini, *Sanctus.*

Jam vero quicquid continetur in comprehenſione Ideæ, poteſt univerſaliter affirmari de illâ: quicquid continetur in comprehenſione Ideæ trianguli, poteſt affirmari de omni triangulo; quicquid continetur in Idea hominis, poteſt affirmari de omni

omni homine; ac proinde ut *Amicus Dei* includatur in Idea *Sancti*, oportet omnem *Sanctum*, *eſſe amicum Dei.* Unde ſequitur hanc concluſionem, *Aliquis amicus Dei eſt pauper*, contineri non poſſe in hac Propoſitione, *aliquis ſanctus eſt pauper*, in qua medius terminus, *Sanctus*, ſumitur particulariter, niſi ope alterius Propoſitionis, in qua ſumitur univerſaliter; quæ proinde oſtendere debet *amicum Dei* contineri in comprehenſione Ideæ *Sancti*: quod oſtendere non poſſumus, niſi affirmemus *amicum Dei* de *Sancto* ſumpto univerſaliter, & hoc modo *omnis Sanctus eſt amicus Dei*: fit itáque neutram præmiſſarum continere concluſionem, niſi medius terminus in illarum alterâ ſumptus particulariter, in alterâ ſumatur univerſaliter. Quod erat Demonſtrandum.

Caput Undecimum.

Applicatio hujus generalis Principii ad varios Syllogiſmos, qui videntur intricatiores.

CUm ex iis quæ parte prima dicta ſunt, ſciamus quid ſit terminorum comprehenſio atque extenſio, poſſimúſque hinc dignoſcere, an Propoſitio aliam contineat nécne; de bonitate & vitio omnis Syllogiſmi, ope hujus generalis principii ſolius, poſſumus ſtatuere, nequaquam conſiderantes ſimplexne ille ſit, an compoſitus; complexus, an incomplexus; nulla etiam facta in modos figuráſve operoſa diſquiſitione. Principium autem hoc eſt; *debet præmiſſarum altera continere concluſionem*,

idque ab alterâ oſtendi. Hoc fiet exemplis manifeſtius.

Exemplum 1.

Dubito an hic Syllogiſmus concludat,

Officium Chriſtiani eſt, eos non laudare qui peccant:
Qui duello decernunt, peccant; Ergò
Officium Chriſtiani eſt, eos non laudare, qui duello decernunt.

Inutiliter ego operam perderem, ſi, ad quam figuram modúmve reduci poſſit hic Syllogiſmus operosè diſquirerem. Satis eſt animadvertere concluſionem in alterâ præmiſſarum contineri, idque demonſtrari ab alterâ. Hoc autem protinùs patefit: Nihil enim major differt à concluſione, niſi quod major habeat, *eos qui peccant*; concluſio verò, *eos qui duello decernunt.* Jam verò illa Propoſitio, in quâ habetur, *ii qui peccant*, illam aliam continebit, in quâ eſt, *qui duello decernunt*, modò *peccare*, *in ſe contineat*, *duello decernere.*

Ex ſenſu vero manifeſtum eſt illum terminum, *qui peccant*, ſumi univerſaliter, hoc eſt, intelligi de iis omnibus qui quocúnque modo peccant. Atque adeo minor hæc, *qui duello decernunt*, *peccant*; cum oſtendat, *duello decernere*, contineri ſub alio termino, *peccare*, eâdem operâ etiam oſtendit primam Propoſitionem continere concluſionem.

Exemplum 2.

Dubito an hic Syllogiſmus concludat.

Euangelium ſpondet Salutem Chriſtianis;
Quidam impii ſunt Chriſtiani: Ergo
Euangelium ſpondet Salutem quibuſdam impiis.

Ut

Ut hunc Syllogiſmum dijudicem, animadvertendum ſolum eſt, majorem non poſſe continere concluſionem, niſi hæc vox, *Chriſtiani*, ſumatur univerſaliter pro *omnibus Chriſtianis*, & non tantum pro *aliquibus*. Nam ſi Evangelium Salutem Solum Spondeat aliquibus Chriſtianis: exinde non ſequitur illud Salutem Spondere impiis, qui ſunt Chriſtiani: quia impii poſſunt non eſſe ex eorum numero, quibus Euangelium Salutem Spondet: quapropter hic Syllogiſmus optime concludit. Sed major falſa eſt, ſi illic vox, *Chriſtiani*, ſumatur pro *omnibus Chriſtianis*: Malè autem concludit; ſi ſumatur tantum pro *aliquibus Chriſtianis*; nam ſic prima Propoſitio non continet concluſionem.

Sed an Propoſitio intelligenda ſit univerſaliter, ſciendum eſt ex alterâ regulâ quam parte ſecunda tradidimus: nimirum, *Extra res facti, id quod affirmatur, ſumitur univerſaliter quando indefinite effertur.* Jam vero, quamvis hic terminus, *ii qui peccant*, in primo exemplo, & *Chriſtiani* in ſecundo prædicatorum partes ſint, vices tamen habent ſubjectorum, de quibus alteræ partes horum prædicatorum affirmantur. Nam illi ipſi iidem ſunt, de quibus affirmatur, quod non ſunt laudandi, & quod promiſſam ſalutem habent. Porrò cum hi termini ponantur ſine ulla reſtrictione, intelligendi erunt univerſaliter. Itaque Syllogiſmus uterque bonus eſt in forma; ſed major Propoſitio in ſecunda eſt falſa, niſi per vocem, *Chriſtiani*, ii ſolum intelligantur, qui ex Euangelii præſcripto vivunt, & in hoc caſu minor erit falſa, quia nulli impii vivunt ex præſcripto Euangelii.

Exemplum 3.

Perſpicuum eſt ex hoc principio ſequentem Syllogiſmum non concludere.

Lex divina jubet ut ſeculari Magiſtratui obediamus:

Epiſcopi non ſunt Magiſtratus ſeculares; Ergò

Lex divina non jubet ut Epiſcopis obediamus.

Nam præmiſſarum neutra concluſionem continet, quia non ſequitur legem divinam, cum hoc jubet, illud aliud non jubere: Et ſic minor quidem oſtendit *Epiſcopos* non comprehendi ſub *Magiſtratu ſeculari*, atque etiam præceptum honorandi *Magiſtratum ſecularem* non comprehendere *Epiſcopos.* Sed major non affirmat Deum alia præcepta non dediſſe præter hoc, quod tamen affirmare deberet, ut major, ope minoris, oſtenderetur continere concluſionem. Atque hinc ſequens Syllogiſmus omninò bonus eſt.

Exemplum 4.

Chriſtianiſmus famulos non obligat ad obediendum Dominis, in iis quæ ſunt contra legem divinam:

Sed ſollicitatio mulierum eſt contra legem divinam: Ergo

Chriſtianiſmus non obligat famulos ad obediendum Dominis in ſollicitatione mulierum.

Nam major continet concluſionem, cum minor oſtendat *ſollicitationem mulierum* iis eſſe annumerandam, quæ ſunt contra legem divinam: cum præterea, excluſiva cum ſit major, æquipolleat huic

Pro-

Propoſitioni. *Lex divina non obligat famulos ad obediendum Dominis, in illis rebus quæ ſunt contra legem divinam.*

Exemplum. 5.

Ope etiam hujus principii facili negotio poteſt detegi fallacia hujus vulgaris Sophimatis.

Qui dicit te eſſe animal, dicit verum:
Sed qui dicit te eſſe anſerem, dicit te eſſe animal: Ergo
Qui te dicit eſſe anſerem, dicit verum.

Reſpondere namque ſufficit, neutram præmiſſarum continere concluſionem. Nam ſi major eam contineret, (cum major in hoc ſolum differat à concluſione, quod in illâ *animal*, in hac, *anſer*, contineatur) oporteret *animal* continere *anſerum.* Sed animal in majori ſumitur particulariter, quia eſt prædicatum hujus Propoſitionis affirmativæ incidentis, *tu es animal*; ac proinde, *anſerem*, continere non poteſt, niſi in comprehenſione; hinc ut quid probaret, *animal* in minori deberet ſumi univerſaliter, ita ut, *anſer* affirmaretur de *omni animali*; quod tamen nec fit nec fieri poteſt, cum animal etiam ſumatur particulariter in minori: quandoquidem tam hic, quam in majori ſit prædicatum hujus Propoſitionis affirmativæ incidentis, *tu es animal.*

Exemplum 6.

Hinc etiam peti poteſt ſolutio Sophiſmatis quod D. Auguſtinus refert.

Non es, quod ego ſum:
Ego ſum homo: Ergo:
Tu non es homo.

Hujus vitium patet ex figurarum regulis, nam eſt in prima figura; & Propoſitio prima, (quæ hic eſt minor) eſt negativa. Sed reſpondere ſatis erit concluſionem non contineri in prima Propoſitione; neque altera, hæc ſci. *Ego ſum homo*, probat illam contineri. Nam cum concluſio ſit negativa; vox, *homo*, ſumetur univerſaliter, ac proinde contineri non poteſt in hoc termino, *id quod Ego ſum*; nam qui ſic argutatur non eſt *Omnis homo*, ſed ſolum *aliquis homo*: uti patet ex eo, quod in Propoſitione applicativa tantum dicit, *Ego ſum homo*: ubi vox *homo* particulari ſignificationi alligatur, quia eſt prædicatum Propoſitionis affirmativæ. Jam vero univerſale non continetur in particulari.

Caput Duodecimum.

De Syllogiſmis Conjunctivis.

SYllogiſmis conjunctivis non illi omnes accenſendi, qui Propoſitionibus conſtant conjunctivis compoſitis: Sed ii Soli, quorum Propoſitio major ita componitur, ut integram concluſionem contineat: poſſunt hi ad tria genera reduci, *Conditionalium*, *Disjunctivorum* & *Copulativorum*.

De Syllogiſmis Conditionalibus.

Conditionales illi ſunt, quorum major Propoſitio

ſitio conditionalis eſt, integram concluſionem complectens:

Si Deus eſt, amandus eſt:
Sed Deus eſt: Ergo
Deus amandus eſt.

Major Propoſitio duas partes habet. quarum prima Antecedens dicitur, *ſi Deus eſt:* ſecunda conſequens, *Amandus eſt.*

Duo ſunt horum Syllogiſmorum genera, quia ex eadem majori duæ concluſiones deduci poſſunt.

Primum, quando affirmato conſequenti, affirmatur antecedens in minori, ſecundum hanc regulam, *poſito antecedenti, ponitur & conſequens.*

Si materia à ſe ipsâ non movetur, primus illi motus debuit à Deo imprimi:
Sed materia non movetur à ſeipsâ: Ergo
Primus illi motus debuit à Deo imprimi.

Secundum, quando tollitur conſequens ut antecedens auferatur, ſecundum hanc regulam, *Sublato conſequenti tollitur antecedens.*

Si quiſpiam Electorum perit, Deus fallitur:
Sed Deus non fallitur: Ergo
Quiſpiam Electorum non perit.

Sic D. Auguſtinus diſcurrit his verbis: *Horum ſi quiſquam perit, fallitur Deus; ſed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus.*

Dupliciter peccant Syllogiſmi conditionales, primo, quando major Propoſitio includit conditionem, quæ ad rem non eſt, & à qua nihil ſecundum regulas ſequitur: ut ſi è particulari generale inferretur, hoc modo *ſi in aliquibus fallimur, in omnibus fallimur.*

Sed hæc horum Syllogiſmorum in majori falſitas, ad materiam potius ſpectat, quam ad formam:

ac proinde tunc tantùm mali ſecundum formam reputantur, quando concluſio illegitima deducitur à majori, ſive illa vera ſit, ſive falſa, rationi conſona vel diſſona: quod duobus modis fit.

Primo, quando conſequentis antecedens infertur hoc pacto.

Si Sinenſes ſunt Mahumetani, ſunt infideles:
Sed ſunt infideles: Ergo
Sunt Mahumetani.

Secundo, quando à negato antecedenti, concludimus negandum eſſe conſequens: Ut in hoc exemplo:

Si Sinenſes ſunt Mahumetani, ſunt infideles:
Sed non ſunt Mahumetani: Ergo
Non ſunt infideles.

Sunt tamen Syllogiſmi conditionales qui ultimo hoc vitio laborare videntur, cum tamen legitimi ſint: quando ſci. in majori Excluſio licet non exprimatur, ſubintelligitur tamen. *Exemplum.* Legem tulerat Cicero adverſus eos qui ſuffragia emerent: hujus legis poſtulabatur Muræna. Cicero, qui Murænæ cauſam agebat, Catoni violatam objicienti in hac Murænæ defenſione latam à ſe legem, hoc argumento reſpondet. *Etenim ſi largitionem factam eſſe confiterer, idque rectè factum defenderem, facerem improbe, etiamſi alius legem tuliſſet; cum vero nihil commiſſum contra legem defendam, quid eſt quod latio Legis meam defenſionem impediat.* Videtur hoc argumentum ab illo non abludere, quo Blaſphemus in ſui defenſionem uteretur, hoc modo: *ſi Deum eſſe negarem, improbus eſſem, ſed quamvis blaſphemem, non tamen nego Deum eſſe; ergo non ſum improbus.* Nihil ſane valeret tale argumentum, quia alia crimina ſunt, præter Atheiſmum, quæ hominem impro-

improbum faciunt. Nihilominus Ciceronis argumentum legitimum eſt, ex eo, (quamvis à Ramo proponatur tanquam exemplum malæ ratiocinationis) quod particulam ſenſu excluſivam contineat: poterit diſtinctius his terminis proferri.

Tunc tantum jure objici poſſet, quod contra latam à me legem agerem; ſi confiterer largitionem à Murenâ ad ſuffragia emenda factam eſſe, & factam inſuper approbarem;

Sed nullam largitionem factam aſſero: Ergo

Nihil contra legem à me latam ago.

Idem dicendum de Virgilianæ Veneris ad Jovem oratione.

Si ſine pace tuâ, atque invito numine, Troes
Italiam petière, luant peccata, neque illos
Juveris auxilio: Sin tot reſponſa ſequenti
Quæ ſuperi Maneſque dabant, cur nunc tua quiſquam
Flectere juſſa poteſt, aut cur nova condere fata.

Poterit hæc oratio ad hunc Syllogiſmum reduci.

Si Trojani invito Divûm numine Italiam petiere, puniendi ſunt:

Sed non petiere invito Divûm numine; Ergo

Puniendi non ſunt.

Niſi enim hic aliquid ſubintelligeretur, ſimilis eſſet huic alteri Syllogiſmo, qui procul dubio nihil concludit.

Si Judas ſine vocatione Apoſtolus factus eſt, debuit à Deo rejici:

Sed non eſt factus Apoſtelus ſine vocatione: Ergo.

Non debuit à Deo rejici.

Eſt itaque Veneris in Virgilio ratiocinium legitimum, quia illius Propoſitio major ſenſu ſaltem particulam excluſivam habet, non minus quam ſi ſic efferretur.

Tunc tantum Trojani puniendi eſſent, indignique habendi quibus Dii auxiliarentur; ſi illorum invitis numinibus Italiam cogitarint:

Sed illorum numinibus invitis Italiam non cogitarunt: Ergo, &c.

Vel dicendum, quod tantundem eſt, verba illa affirmativa, *Si ſine pace tuâ*, &c. ſenſu negativa eſſe hoc modo.

Si Troes Italiam tantum cogitarunt, Diis jubentibus; iniquum eſt ut à Diis deſerantur:

Sed Troes Italiam tantum cogitarunt Diis jubentibus: Ergo, *&c.*

De Syllogiſmis Disjunctivis.

Syllogiſmi disjunctivi dicuntur ii, quorum prima Propoſitio disjunctiva eſt, id eſt, cujus partes cohærent per particulam, *Vel*, ut in hoc Ciceronis ſyllogiſmo.

Qui Cæſarem occiderunt parricidæ ſunt, vel libertatis aſſertores.

Parricidæ non ſunt; Ergo

Sunt libertatis aſſertores.

Duo ſunt horum genera: primum quando altera pars rejicitur, ut altera ſtabiliatur: ut in ſyllogiſmo jamjam propoſito, atque etiam in hoc ſequenti.

Omnes improbi puniendi ſunt, vel in hac vita vel poſt hanc vitam.

Sunt aliqui improbi qui non puniuntur in hac vita; Ergo

Puniendi ſunt poſt hanc vitam.

Nonnunquam tria ſunt in hoc genus ſyllogiſmis membra: & tunc duo rejicienda ſunt ut tertium

ſtabiliatur,

ſtabiliatur, ut in hac D. Auguſtini ratiocinatione, Lib. de Mendacio. *Aut non eſt credendum bonis, aut credendum eſt iis, quos credimus debere aliquando mentiri; aut non eſt credendum bonos aliquando mentiri: horum primum pernicioſum eſt, ſecundum ſtultum, reſtat ergò ut nunquam mentiantur boni.*

Secundum, ſed minus naturale quando altera pars ſubſumitur, ut altera rejiciatur: ut hic.

Divus Bernardus teſtificans Deum miraculis confirmaſſe Cruciatæ prædicationem, vel ſanctus erat, vel impoſtor.

Sed ſanctus erat: ergo

Non erat impoſtor

Raró vitioſi ſunt hi ſyllogiſmi disjunctivi niſi ob falſitatem majoris Propoſitionis, in qua diviſio non ritè inſtituitur, cum aliquid tertium inter oppoſita membra reperiatur, ut hic.

Vel Regibus parendum eſt ea imperantibus, quæ ſunt contra legem Dei, vel ab illis erit deſciſcendum:

Sed Regibus non eſt parendum ea imperantibus, quæ ſunt contra Legem Dei: ergo

Ab illis erit deſciſcendum:

vel, *Sed non eſt à Regibus deſciſcendum:* ergo

Illis parendum ea imperantibus quæ ſunt contra Legem Dei.

Utraque hæc ratiocinatio mala eſt, quia in hac disjunctione quid tertium intervenit, à primis Chriſtianis factitatum, qui quidvis potius perpeſſi ſunt, quam aliquid patrarent adverſus leges Dei, cum tamen neutiquam à Regibus deſciſcerunt.

Hæ autem disjunctiones mutilæ & mancæ, errorum in quos homines labimur, communiſſima origo & fons ſunt.

De

De Syllogiſmis Copulativis

Unius generis ſunt hi Syllogiſmi, quando ſci. in Propoſitione copulativa & negativa altera pars ſtabilitur ut altera rejiciatur.

Nemo poteſt duobus Dominis ſervire, Deo & Mammone:
Avarus Mammone ſervit: Ergò
Non ſervit Deo.

Hoc genus Syllogiſmi neceſſario concluſionem non infert, quando pars altera tollitur, ut altera ponatur: ut videre eſt in hoc Syllogiſmo ab eadem Propoſitione deducto.

Nemo poteſt duobus Dominis ſerviri Deo & Mammone.
Sed prodigi Mammone non ſerviunt: Ergo
Serviunt Deo.

Caput Decimum tertium.

De Syllogiſmis quorum Concluſiones ſunt Hypothetica.

JAm oſtenſum eſt Syllogiſmum perfectum tres debere habere Propoſitiones (ſed hoc verum ſolùm eſt, quando abſolutè non vero Hypotheticè concluditur; ſic nempe Propoſitio Hypothetica præter concluſionem aliquando præmiſſarum alteràm, aliquando ambas poteſt continere.

Exemplum. Si probandum ſit Lunam eſſe corpus ſcabrum & aſperum, non vero, ſpeculi inſtar, læve,

læve, ut quondam Ariſtoteli viſum, abſolute illud inferre non poſſum niſi ope trium Propoſitionum.

Omne corpus quaquaverſum lumen reflectens ſcabrum eſt:

Sed luna quaquaverſum lumen reflectit: Ergo

Luna eſt corpus ſcabrum.

Sed ut eandem concluſionem Hypothetice ſolum inferam, binæ Propoſitiones ſufficient: ut hic,

Omne corpus lumen quaquaverſum reflectens ſcabrum eſt: Ergo

Si luna quaquaverſum lumen reflectit, corpus ſcabrum eſt:

Vel poſſum Propoſitionum alteram alteri connectere per particulam cauſalem, *quia*, ut

Si Omnis verus amicus paratus eſſe debeat ad vitam pro amico ponendam:

Pauci veri amici ſunt; quià

Pauci eouſque amicitiam colunt.

Hæc methodus ratiocinandi & communiſſima eſt, & pulcherrima: atque hinc palam fit non eſſe opinandum nihil ponderis ineſſe argumentis, cum tribus Propoſitionibus, non conſtant, eo, quo in ſcholis ſolet, ordine diſpoſitis. Nam certum eſt illa Propoſitione hunc ſyllogiſmum concludi.

Omnis verus amicus debet eſſe paratus ad vitam ponendam pro amico:

Sed pauci parati ſunt ad vitam ponendam pro amicis: Ergo

Pauci ſunt veri amici.

Quicquid eſt diſcriminis inter Syllogiſmos perfectos & illos quorum concluſio, unà cùm præmiſſarum alterâ in Propoſitione Hypotheticâ continetur, in hoc ſitum eſt, quod Syllogiſmi primi non poſſint integre concedi, quin illico ſequatur, quod erat proban-

probandum: cum Syllogiſmi ſecundi generis poſſint toti concedi, nec tamen proinde diſputans quicquid profecerit, cum illi adhuc probandum reſtet conditionem, à qua conceſſum conſequens dependet, genuinam eſſe & veram

Dicendum itáque tales Syllogiſmos, propriè loquendo, apparatus tantum eſſe ad concluſiones abſolute inferendas: & huic rei maxime accommodi ſunt: Imo fatendum eſt illos eſſe & uſitatiſſimos, & maximè naturales, eaque prærogativa gaudere, quod quo à Scholarum genio alieniores, eo ſunt cæteris mortalibus acceptiores.

Hi Syllogiſmi concludunt in omni figura, & omni modo: ac proinde non aliæ regulæ neceſſariæ ſunt, præter regulas figurarum.

Obſervandum tamen eſt, concluſionem Hypotheticam, cùm præter ipſam concluſionem, alterutram præmiſſarum contineat, illam aliquando majorem Propoſitionem eſſe, aliquando minorem.

Quod videri poteſt per Exempla plurimarum concluſionum Hypotheticarum à duobus axiomatis generalibus deductarum, quorum alterum affirmativum erit, alterum negativum: Affirmativum, vel probatum, vel conceſſum ſit:

Omnis doloris ſenſus eſt cogitatio.

Ex quo concluditur affirmativè.

1. *Ergo ſi omnia Bruta dolorem ſentiunt, omnia Bruta cogitant.* Barbara.

2. *Ergo ſi aliqua planta dolorem ſentit, aliqua planta cogitat.* Darii.

3. *Ergo ſi omnis cogitatio eſt actio mentis, omnis ſenſus doloris eſt actio mentis.* Barbara.

4. *Ergo*

4. *Ergo ſi omnis ſenſus doloris eſt malus, quædam cogitatio eſt mala.* Darapti.

5. *Ergo ſi ſenſus doloris eſt in manu uſtâ, aliqua cogitatio eſt in manu uſtâ.* Diſamis.

Negativè autem.

6. *Ergo ſi nulla cogitatio eſt in corpore, nullus ſenſus doloris eſt in corpore.* Celarent.

7. *Ergo ſi nullum Brutum cogitat, nullum Brutum dolorem ſentit.* Cameſtres.

8. *Ergo ſi aliqua pars hominis non cogitat, aliqua pars hominis non ſentit dolorem.* Baroco.

9. *Ergo ſi nullus motus materiæ eſt cogitatio, nullus dolor eſt motus materiæ.* Ceſare.

10. *Ergo ſi nullus ſenſus doloris eſt gratus, aliqua cogitatio non eſt grata.* Felapton.

11. *Ergo ſi aliquis ſenſus doloris non eſt voluntarius, aliqua cogitatio non eſt voluntaria.* Bocardo.

Aliæ etiam concluſiones Hypotheticæ poſſunt inferri ex hoc generali axiomate, *Omnis doloris ſenſus eſt cogitatio*, ſed indignæ illæ, quæ hic inferantur cum parum naturales ſint.

Ex his quas deduximus Propoſitiones, 1, 2, 7, 8, præter concluſionem minorem continent; 3, 4, 5, 6, 9, 10. & 11. majorem.

Poſſunt etiam obſervari variæ concluſiones conditionales, quæ deduci poſſunt à generali Propoſitione negativa: ſit autem illa. Ex. g. hæc *Nulla materia cogitat.*

1. *Ergo ſi omnis anima bruti eſt materia, nulla anima bruti cogitat.* Celarent.

2. *Ergo ſi aliqua pars hominis eſt materia, aliqua pars hominis non cogitat.* Ferio.

3. *Ergo ſi anima noſtra cogitat, anima noſtra non eſt materia.* Ceſare.

4. Ergo

4. *Ergo ſi aliqua pars hominis cogitat, aliqua pars hominis non eſt materia.* Feſtino.

5. *Ergo ſi quicquid ſentit dolorem, cogitat, nulla materia ſentit dolorem.* Cameſtres.

6. *Ergo ſi omnis materia eſt ſubſtantia, aliqua ſubſtantia non cogitat.* Felapton.

7. *Ergo ſi aliqua materia eſt cauſa effectuum mirabilium, quicquid eſt cauſa effectuum mirabilium non cogitat.* Feriſon.

Harum Hypotheticarum ſola quinta præter conclusionem majorem continet, reliquæ minorem.

Præcipuus horum argumentorum uſus eſt, ut eum, cui aliquid perſuadere conamur, cogamus ad conſequentiæ bonitatem agnoſcendam; quam quidem agnoſcere poteſt, abſque eo quod cuivis alteri aſſentiatur, cum illa conditionaliter tantùm proponatur, & ſegregata à veritate materiali, ut ita loquar, quam continet.

Et ſic adverſarius diſponitur ad concluſionem abſolutam inde deducendam, majori facilitate approbandam, ut, vel poſito antecedenti ponatur conſequens, vel ſublato conſequenti, tollatur antecedens.

Si quis conceſſit *nullam materiam cogitare*; inferam ego, *ſi anima Bruti cogitat, oportet illam non eſſe materiam.*

Et ſicut negari non poteſt hæc concluſio hypothetica, ita potero ego alterutram harum conſequentiarum abſolutarum inferre.

Sed anima Bruti cogitat, ergo
Non eſt materia.

Vel è contrà

Sed anima Bruti eſt materia, ergo
Anima Bruti non cogitat.

Ex

Ex dictis patet 4. Propoſitiones fieri debere, ut hoc genus argumentorum perfectum evadat, ac aliquid abſolute probet: Non ſunt tamen ſyllogiſmis, quos compoſitos vocant, annumeranda, cum hæ quatuor Propoſitiones nihil amplius in ſenſu habeant, quam tribus hiſce vulgaris ſyllogiſmi Propoſitionibus continetur.

Nulla materia cogitat:
Omnis anima Bruti eſt materia: ergo
Nulla anima Bruti cogitat.

Caput Decimum quartum.

De Enthymemate & Propoſitionibus Enthymematicis.

JAm dictum eſt Enthymema in intellectu ſyllogiſmum perfectum eſſe, licet enunciatione non ſit, quia Propoſitionum aliqua ſubticetur tanquam nimis clara & nota, & quam, is quocum loquimur, poteſt nullo negotio mente ſubſtituere. Hoc argumenti genus adeò uſitatum eſt tum in ſermonibus, tum ſcriptionibus, ut rarum ſit omnes propoſitiones exprimi, quia ut plurimum illarum aliqua tam clara eſt, ut ſupponi poſſit: quin etiam ea eſt humanæ mentis indoles, ut malit aliquid ſibi, quod ſuppleat, relictum, quam ut colloquentes opinentur opus eſſe, ut de omni prorſus re inſtruatur.

Hæc itaque ſubticentia eorum adblanditur vanitati quibuſcùm loquimur, cum aliquid ipſorum ingeniis deferamus: Imò oratio dum brevior, fit etiam acutior & efficacior. Si enim quis verſum Medææ

Ovidianæ (in quo habetur Enthymema admodum elegans) *Servare potui, perdere an poſſim rogas?* In hunc ſyllogiſmum deformaſſet, *qui poteſt ſervare, poteſt perdere; potui ſervare ergo poſſum perdere:* Illum ſane omni venuſtate ſpoliaſſet; nec immeritò, præcipuum namque orationis decus eſt, ſenſu abundare, mentique anſam præbere cogitationes enitendi ipſis verbis latius patentes: è contra inter orationis vitia maximum eſt ſenſus inopem eſſe, & multiplicibus verbis rerum cogitationumque paucitatem & mendicitatem continere. Quod tamen vix evitari poteſt in ſyllogiſmis Logicis. Cum enim mens ipſa lingua volubilior perniciorque ſit, cum una propoſitio ambabus declarandis ſufficiat; verba quæ alteri efferendæ inſerviunt, omni utilitate carent, quandoquidem nihil novi poſſint animo exhibere. Hinc in vita communi adeo rari ſunt hi ſyllogiſmi; quinimò nec cogitantes amputamus ſuperflua, orationemque ad ea reducimus quæ ſunt menti aperiendæ præciſe neceſſaria.

Enthymematis itaque homines paſſim ratiocinationes efferunt, tacitâ Propoſitione, quam rentur ab audiente facile poſſe ſubſtitui. Eſt autem hæc Propoſitio nonnunquam major, nonnunquam minor, & aliquando etiam concluſio; quamvis tunc propriè Enthymema non vocetur, cum tota argumenti vis duabus primis Propoſitionibus includatur.

Aliquando accidit ut ambas Enthymematis Propoſitiones unica tantum efferamus, quæ ob eam cauſam Ariſtoteli dicitur Propoſitio vel *Sententia Enthymematica*, cujus hoc ab eo affertur exemplum.

'Αθά-

Ἀθάνατον ὄργον μὴ φύλαττε, θνητὸς ὤν;
Mortalis, ne geras odium immortale.

Integer ſyllogiſmus talis eſt: *qui mortalis eſt non debet gerere immortale odium*; *Mortalis* es; ergò, Enthymema perfectum tale; *Mortalis es, noli itaque gerere immortale odium.*

Caput Decimum quintum.

De Syllogiſmis compoſitis ex pluribus quam tribus Propoſitionibus.

SYllogiſmus conſtans pluribus quam tribus Propoſitionibus, *Sorites*, ut ante dictum eſt, vocatur.

Hujus tria poſſunt genera diſtingui. Primum in quo ii ratiocinandi gradus reperiuntur, de quibus actum c. 1. p. 3. Secundum Dilemna, de quo capite ſequenti. Tertium Epichirema Græcis dicitur; hoc vel alterius vel ambarum Propoſitionum probationem continet, de quo hoc capite.

Quemadmodum ſæpe tenemur inter argumentandum quaſdam Propoſitiones nimis claras evidenteſque ſubticere, ita ſæpe neceſſe eſt alias in medium proferre incertas & dubias, iiſque continuò probationes adjungere ad auditorum præcocem impatientiam avertendam, qui ſecum perperam agi autumant, cum videmur, rationibus prima ſpecie aut falſis aut dubiis, illis velle imponere. Quamvis enim in orationis ſerie aliquando eſ-

ſent elucidandæ atque ſtabiliendæ hæ Propoſitiones, periculo tamen non caret, vel tantiſper auditorum animos abalienare. Præſtat itáque illicò Propoſitionibus dubiis probationes ſubjungere, quam aliò eas rejicere. Inſuper hæc probationum procraſtinatio maximo ſubjacet incommodo, cum probandæ Propoſitiones etiam repetendæ ſint. Quapropter cum mos ſit in Scholis integrum ſyllogiſmum ſimul proponere, ac tum demum Propoſitionem dubiam probare; ſolent homines in communi ſermone dubiis effatis continuò probationes ſubnectere: & hinc reſultat genus argumenti è pluribus Propoſitionibus compoſitum: Nam majori majoris adjungitur probatio; & minori probatio minoris; ac tum demùm infertur concluſio.

Hoc pacto integra Ciceronis pro Milone oratio ad argumentum hujuſmodi compoſitum reduci poteſt, cujus major Propoſitio eſt, licere occidere illum qui nobis inſidias facit: hæc autem rationibus tractis è lege naturali, jure gentium & exemplis probatur. Minor Propoſitio eſt, Clodium Miloni inſidias feciſſe: hæc probatur à Clodii apparatu, ſatellitio &c. hinc concluſio infertur licuiſſe Miloni Clodium occidere.

Peccatum Originale deducitur ex miſeriis infantium ſecundum Methodum Dialecticam hoc pacto.

Miſeri non naſcerentur Infantes, niſi aliquod illis peccatum luendum eſſet, tractum à nativitate: ſed ſunt miſeri; ergo ob peccatum originale. Jam vero per vices probandæ ſunt, tum major, tum minor. Major ſci. per hoc argumentum disjunctivum. Miſeriæ Infantum non poſſunt provenire niſi ab aliquâ harum quatuor cauſarum; vel primo à peccatis, quæ hanc vitam præceſſerunt; ſecundo vel à

Dei

Dei impotentiâ, quæ illos a miſeriis tutos præſtare non potuit: Tertio vel à Dei injuſtitiâ, quæ eos his miſeriis immerentes addixit: Quarto, vel denique à peccato Originali. Sed impium eſt miſerias infantum dicere, ab aliquâ trium primarum cauſarum provenire; Ergo provenire debent à quartâ, peccato ſci. Originali.

Minor autem nim. infantes eſſe miſeros, à miſeriarum, quibus ſubjacent, enumeratione probatur.

Sed quanto ornatius validiùſque Auguſtinus hanc peccati originalis probationem hujuſmodi incluſam ratiocinationi propoſuit.

Hic D. Auguſtini locus ex illis eſt, quos meis verbis dare coactus ſum: cum illius opera ad manum non ſint, nec libri citentur è quibus petendi ſunt.

« Cogita numerum magnitudinemque malorum quibus infantes opprimuntur: quam pleni ſunt primi illorum anni vanitatibus, paſſionibus, illuſionibus, timoribus. Poſtmodum cum grandeſcunt, incipiuntque etiam Deo ſervire, error eos aggreditur ut ſeducat, labor & dolor ut debilitent, concupiſcentia ut inflammet; triſtitia ut dejiciat, ſuperbia ut extollat; & quis poteſt paucis numerare pœnas, quæ aggravant jugum filiorum Adæ? Horum malorum evidentia Ethnicos Philoſophos, (qui nihil ſciebant vel credebant de peccato primi parentis) coegit, ut dicerent nos tantum naſci ad pœnas luendas, quas promeriti ſumus peccatis ante hanc vitam commiſſis, atque adeò, animas noſtras alligatas eſſe corporibus, corruptibilibus, eodem tormenti genere, quod Heruſci tyranni iis infligebant, quibus mortua jungebant corpora vivis. Sed animas corporibus jungi ad alliûs vitæ luenda commiſſa, ſententia eſt ab Apo-

"ſtolo rejecta. Quid igitur ſupereſt niſi ut cauſa
" adeò horrendorum malorum ſit; aut injuſtitia aut
" impotentia Dei, aut pœna peccati primi homi-
" nis. Sed quia Deus nec injuſtus eſt nec impotens,
" ſolum id reſtat quod recuſaris agnoſcere, quod
" tamen vel invitos oportet admittere, grave hoc
" jugum quod filii Adæ coguntur ferre, ex quo è
" ſinu matris egreſſi, ſinum communis matris terræ
" ſci. ingrediuntur, nunquam illis debuiſſe impo-
" ni, niſi illud promeriti fuiſſent peccato, quod
" ab origine traxere.

Caput Decimum ſextum.

De Dilemmate.

POteſt Dilemma ſic definiri: *Ratiocinatio compoſita, quæ poſt totius diviſionem in omnia membra, id infert ex omnibus, quod illatum eſt ex ſingulis.*

Dixi *quod illatum eſt ex ſingulis*, & non tantum *affirmatum*: illud enim proprie dilemma eſt, in quo id, quod de unaquaque parte particulari aliqua ratione probatur.

Exempli cauſa: Ad probandum *neminem in hac vitâ beatum eſſe poſſe*, formari poteſt tale dilemma.

Unuſquiſque in hac vitâ vel concupiſcentiis inſervire, vel bellum indicere oportet.

Sed concupiſcentiis ſervire miſerum eſt, idemque probroſum, neque illis poteſt fieri ſatis.

Sed & miſerum, illis bellum indicere; quia nihil

hoc

hoc inteſtino bello moleſtius & gravius, quod quis adverſus ſemetipſum gerit.

Nemo itaque in hac vitâ vere beatus eſſe poteſt.

Si probandum ſit *Epiſcopos qui animarum ſibi commiſſarum ſaluti ſedulam operam non dant, inexcuſabiles eſſe coram Deo:* fieri poterit hoc Dilemma.

Vel pares muneri tanto ſunt vel impares.

Si pares, inexcuſabiles ſunt, quod illo munere non bene fungantur.

Si impares, inexcuſabiles etiam, quod munus ſuſceperint, cui exequendo non erant.

Ac proinde quomodocunque inexcuſabiles erunt coram Deo, ſi ſedulam operam non dant animabus ſalvandis.

Sed quædam veniunt obſervanda de hujuſmodi ratiocinationibus.

Primò non ſemper omnes Propoſitiones enunciantur. Dilemma etenim modo propoſitum paucis complexus eſt Divus Carolus in oratione quam habuit in aditu cujuſdam è Conciliis Provincialibus. *Si tanto muneri impares, cur tam ambitioſi? ſi pares, cur tam negligentes?*

Eodem modo plurima ſubintelliguntur in celebri illo dilemmate, quo ex antiquis Philoſophis aliquis contendebat neminem debere rerum publicarum ſatagere.

Si bene, Homines; ſi male quis agat, Deos offendet, nemo itaque debet rempublicam curare.

Plura etiam ſubintelliguntur in illo altero, quo quis alius probat non expedire uxorem ducere. *Si uxor ducenda formoſa ſit, Zelotypiam inducet; ſi deformis, faſtidium; ergo nulla ducenda.*

In utroque etenim dilemmate Propoſitio quæ erat dividenda, ſubauditur: quod etiam uſitatiſſi-

mum eſt, quia facile ſuppleri poteſt, utpote quæ ſatis deſignata eſt, per eas Propoſitiones in quibus de utrâque diviſionis parte agitur.

Inſuper ut concluſio præmiſſis includatur, aliquid ubique ſubintelligendum eſt, quod omnibus conveniat: ut in primo.

Si quis bene agit homines offendit, quod eſt moleſtum:
Si quis male, Deos, quod item moleſtum eſt:
Ergo omnimode moleſtum eſt rempublicam curare

Quòd apprimè obſervandum eſt, ut de Dilemmatis vi & efficaciâ pronunciemus. Hoc enim modo propoſitum neutiquam concludit: quia homines offendere non eſt moleſtum ſi id evitare non poſſimus, niſi Deum offendamus.

Secundò, obſervandum eſt Dilemma duobus præcipuè modis vitioſum fieri; altero quando Propoſitio disjunctiva peccat, omnia illius, quod dividitur, membra non complectens.

Sic infeſtum illud conjugio dilemma nihil infert: quia uxor ſeligi poteſt nec tam formoſa quæ zelotypiam, nec tam deformis quæ faſtidium marito inducat.

Hanc ob cauſam vitioſiſſimum erat illud Dilemma, quo antiqui Philoſophi uſi ſunt ad mortis timorem amoliendum. *Anima noſtra, (aiebant illi) vel deſinit eſſe cum corpore; & ſic cum nullus erit ſenſus, nullis poterit malis fieri obnoxia; vel corpori ſuperſtes vivet, & ſic beatior evadet, quam cum corpori immerſa; atque adeo mors non erit timenda.* Nam, ut optimè notavit Montanus, immanis cæcitas erat, non advertere inter has duas tertiam conditionem intercedere; illam nimirum, quæ animam corpori ſuperſtitem ſuppliciis & miſeriis involvit: & hinc

hinc meritò timenda mors, ne ea nos ad illas miſerias tranſmittat.

Altero modo Dilemma vitioſum fit, quando ſci. partium concluſiones neceſſario non deducuntur: ut hic neceſſe non eſt, ut uxor formoſa maritum Zelotypum reddat, cum & prudens & caſta eſſe poſſit, adeo ut nullam anſam viro præbeat male de pudicitiâ ſentiendi. Pariter neceſſe non eſt ut fœda deformiſque conjux conjugi diſpliceat, poterit enim aliis animi dotibus virtutibuſque ornari, quibus ſe illi reddat amabilem.

Tertiò, Obſervandum eſt, eum qui dilemmate utitur, præcavere debere, ne illud poſſit in ſe retorqueri. Sic teſte Ariſtotele, dilemma illud quo abſtinendum à Republicâ probabatur, nonnulli in ipſum Authorem retorſerunt.

Si ex malis hominum placitis reſpublica geratur, hominibus placebimus:

Si ex juſtitia præſcripto, diis: Ergo: &c.

Sed nec hoc Dilemma ſic retortum rationi congruebat, quia hominibus placere non debemus, ſi Deum irritemus.

Caput Decimum ſeptimum.

De Locis, ſive de Methodo inveniendi Argumenta, & quam inutilis ſit hæc Methodus.

LOci argumentorum uti à Rhetoribus Logiciſque appellantur, quædam generalia capita ſunt, ad quæ reduci poſſunt illæ communes probationes,

quibus res varias tractantes utimur. Pars verò Logicæ, *inventio* dicta, de his tantum locis agit.

Cum Ariſtotele & ſcholaſticis rixatur Ramus, quod de locis agant poſt traditas ratiocinationum regulas; cum ille adverſus eoſdam aſſerat, de regulis non niſi poſt explicatos locos, traditumque quod inventionem ſpectat, eſſe agendum.

Rami ratio eſt, debere materiam prius congeri, quam de illâ diſponendâ cogitemus. Jam vero locorum deductio materiam invenit & congerit, cum ratiocinationum regulæ inventam congeſtamque diſponant.

Sed eſt hæc ratio leviſſima. Quamvis enim neceſſe ſit, ut materia prius inveniatur, quam poſſit diſponi; non tamen neceſſe eſt, ut diſcamus materiam priùs invenire, quàm didicimus illius diſponendæ methodum: ad hoc enim ſufficit habere in promptu quaſdam generales materias, è quibus exempla formentur: Harum autem mens ipſa ſenſuſque communis abunde ſuppeditat, adeò ut opus non ſit illas ab arte inventioniſve methodo emendicare. Verum itáque eſt, ad manum eſſe debere materiam, cui ſyllogiſmorum regulas applicemus, ſed falſum viciſſim eſt, hanc materiam debere per argumentorum locos invenire.

Imò è contra dici poſſit, prius ſcire nos oportere quid argumentatio, quid ſyllogiſmus ſit, cum in ipſis locis artem doceamur ex iis argumenta & ſyllogiſmos condendi. Sed hic regeri poteſt unicuique à natura indultam generalem ſaltem ratiocinandi ſcientiam quæ iis intelligendis ſufficiat, quæ in locorum inventione traduntur.

Operam itaque ludunt, qui anxiè diſquirunt, quo demum loco de locis agendum ſit, cum illud perinde

de propemodum ſit. Operam tamen non prorſus inutilem collocaturi ſunt, qui quærent, ſitnè omnino à locis tractandis abſtinendum.

Notum eſt antiquos ſacram habuiſſe hanc methodum: imò illam ipſe Cicero prætulit integræ illi dialecticæ, quæ à Stoicis tradebatur, quia apud illos altum erat de locis ſilentium. *Iſtam artem*, aiebat ille, *totam relinquamus, quæ in excogitandis argumentis, muta nimium eſt, in judicandis nimium loquax.* Cum Rhetoribus Quintilianus, cum Philoſophis Ariſtoteles eandem cantilenam occinunt; adeo ut vix poſſimus in illorum non ire ſententiam; ſed obſtat univerſalis omnium experientia.

Tot enim firmè in oppoſitum citari teſtes poſſunt, quot ordinaria ſtudiorum curricula emenſi illud omne didicerunt, quod in Gymnaſiis de Inventionis Methodo docetur. Horúmne vel unus religiosè auſit affirmare, cum diſcutienda quæſtio proponeretur, vel cogitaſſe ſe de his locis, probatiunculaſque congruas in illis quæſiviſſe? Adeantur Concionatores quotquot ſunt; conſulantur reliqui mortales, qui perorant, qui ſcriptitant, quibuſque nunquam non aliquid ſupereſt, quod dicatur. Et vereor ut vel unus inveniatur, qui vel ſomniarit de locis à *causâ*, ab *effectis*, ab *adjunctis*, adeundis ad ea invenienda quæ de quæſtione poſſent dici.

Quinimò ipſe Quintilianus, licet fateatur ſe hanc artem magni feciſſe, coactus eſt tamen agnoſcere non eſſe omnes locos oſtiatim pulſandos, cum quid dicendum eſt. *Illud quoque*, inquit, *ſtudioſi eloquentiæ cogitent, non eſſe, cum propoſita fuerit materia dicenda, ſcrutanda ſingula & velut oſtiatim pulſanda, ut ſciant, an ad id probandum quod intendimus, forte reſpondeant.*

Verum

Verum quidem eſt omnes probationes, quas cuilibet ſtabiliendo adhibemus, ad hæc generalia capita, qui loci dicuntur, poſſe referri; ſed tamen illorum inventio huic methodo non debetur. Natura ipſa, rei tractandæ diligens perpenſio, variarumque veritatum præcognitio nos ad eas probationes deducunt, quas Ars denique refert ad aliqua genera. Adeò ut vere de locis poſſimus dicere, quod D. Auguſtinus generatim de Rhetorices præceptis affirmavit, illa nimirum ab eloquentibus in dicendo obſervari, licet de iis ne cogitent quidem, ſive illa ſciant, ſive neſciant. *Implent quippe illa quia ſunt Eloquentes, non adhibent ut ſint Eloquentes.*

Naturaliter ambulamus, (ut idem Pater alio loco obſervat) atque ambulando corpus regulariter movemus. Sed ut doceamus ambulare abſurdum foret, admonere, ex. gr. ſpiritus animales, in hos nervos amandandos, illos muſculos motandos, tales in articulis motus ciendos, pedem alterum alteri præponendum, ac demum illi alteri inſiſtendum, donec alter promoveatur. Ex eorum obſervatione, quæ naturâ duce agimus, quaſdam nobis regulas condere poſſumus, ſed nunquam ea agimus ex harum præſcripto regularum. Sic in communi ſermone omnes paſſim loci adhibentur; nec quicquam dici poteſt, quod ad eos non referatur. Sed hoc non accidit ex eò, quod expreſſe ad locos attendamus, cum hæc deliberata attentio mentis impetum ſiſtat, ardorem remittat, atque avocet ab earum rationum inveſtigatione, quæ acutæ & genuinæ cùm ſint, omnis orationis præcipua ornamenta habentur.

Virgilius L 9. Æneidos, cum nobis deſcripſiſſet

Eurya-

Euryalum ab hoſtibus captum, hoſteſque jamjam ſtragem, quam Niſus Euryali amicus intulerat, ejus nece ulturos, Niſum producit hæc affectuum & amoris pleniſſima verba exclamantem.

Me me: adſum qui feci, in me convertite ferrum
O Rutuli! mea fraus omnis; nil iſte nec auſus
Nec potuit. (Cœlum hoc & conſcia ſydera teſtor)
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.

Hic locus, inquit Ramus, eſt à *cauſa efficiente:* Sed etiam interpoſito jurejurando affirmare auſim Virgilium dum hos verſus profunderet, de causâ efficiente ne quidem ſomniaſſe. Nec ſane tales profudiſſet, ſi moras in *cauſa efficiente* percurrendâ feciſſet, ad hunc ſenſum inde eruendum. Imò neceſſe eſt Virgilium, ut verſus tam elatos, tam vehementes pangeret, non tantum regularum, ſi tamen illas norat, ſed etiam ſui ipſius oblitum, ut perſonam affectuſque indueret ejus quem exhibebat.

Verum enim vero hanc de argumentorum inventione doctrinam inutilem eſſe argumento certiſſimo eſt exiguus illius per tot ſecula, quibus & inventa illa fuit & in ſcholis tradita, uſus. Quinetiam ſi animus eſſet omnem quem poſſumus ab illâ fructum capiendi, dici non poteſt nos aliquid collecturos, quod revera eſſet alicujus utilitatis vel pretii. Nam per illam methodum non alia argumenta vel etiam quæruntur, quam quæ generalia, communia, & aliena ſunt, eorum inſtar quæ à Lulliſtis ope tabularum inveniuntur: tantum abeſt ut hæc copia proſit, ut nihil illa judicandi vim corrumpat magis.

Herbas bonas malarum copia ſuffocat nec quicquam mentem reddit ſolidorum efficaciumq; argumentorum infæcundiorem, quam hæc mala cogitationum

tionum vulgarium luxuries. Mens quippe huic facilitati aſſueſcit, nec ſibi vim infert ad rationes eruendum, appoſitas, peculiares & naturales, quæ iis tantum faciunt ſui ipſarum copiam, qui ſedulâ attentáque indagatione propoſitam materiam ſcrutantur atque eviſcerant.

Cogitandum etiam eſt hanc locorum ubertatem eſſe quam minimé utilem: pauci namque hâc in parte peccant. Sæpe vitio vertitur dictorum abundantia, raró dicendorum penuria; orationeſque nunquam non verbis probatiunculiſque immodicæ ſunt. Adeò ut ad formandam eloquentiam prudentem & ſolidam è re magis fuerit homines docere ut taceant, quam ut loquantur; id eſt, ut ſupprimant amputentque humiles, vulgares falſaſque cogitationes potius, quam profuſam farraginem proferant rationum partim bonarum, partim futilium & malarum, quibus nunc dierum, tum libri tum ſermones ſcatent.

Et cùm locorum uſus talibus tantum argumentorum quiſquiliis inveniendis inſerviat, dicere poſſumus, ſi aliqualiter utile ſit ſcire quæ de iis traduntur, (tot enim viri celebres de illis diſſeruere, ut neceſſitatem quandam fecerint rem adeò vulgatam non ignorandi) ita longe utilius eſſe ſibi perſuadere nihil magis deridiculum cenſendum, quam illos paſſim adhibere ad rem quamvis vel eminus conſpectam, diſcutiendam atque illuſtrandam, (quod à Lulliſtis factitatum eſt ope attributorum generalium, quæ quædam locorum Species ſunt) hancque peſſimam propenſionem ad dicendum de re omni, ad rem omnem ratiunculis ſtabiliendam (quæ vana & ſtultâ nonnullorum gloriatio eſt) animum deſignare infra brutorum irrationabilitatem depreſſam.

Qua-

Quapropter omnem è Locorum doctrinâ fructum nanciſcemur, ſi eâ leviter ità imbuti fuerimus, ut poſſimus nec cogitantes, dicendorum diverſas facies parteſque conſiderare.

Caput Decimum Octavum.

Diviſio Locorum in Grammaticos, Logicos & Metaphyſicos.

QUi de locis egêre, eos varie partiti ſunt. Diviſio quam Cicero libris de *inventione*, & libro ſecundo de *Oratore*; & item Quintilianus libro quinto *Inſtitutionum* ſequuti ſunt, parum Methodica eſt, ſed eadem nihilominùs orationibus forenſibus accommodatior, quas præcipue ſpectat. Rami diviſio ſubdiviſionibus inutiliter laborat.

En aliam cujuſdam inter Germanos limati judicii rationiſque accuratæ Philoſophi: is Claubergius eſt. Hujus Logica in manus meas pervenit, non niſi, cum in hac noſtrâ edenda prælum aliquandiu laboraſſet.

Argumenta itaque petuntur vel à Grammaticâ, vel à Logicâ, vel à Metaphyſicâ.

Loci Grammatici.

Habentur vel ab Etymologiâ, vel à vocabulis ab eâdem radice derivatis, quæ latinis *conjugata*, Græcis *παρόνυμα* dicuntur.

Argumenta ab Etymologiâ ducimus, cum ex. gr. probamus paucos animum unquam proprie lo-

quendo relaxare; quia animum relaxare, eſt eundem â ſeriis avocare, cum tamen pauci animum ſeriis unquam applicent.

Conjugata itidem argumenta ſuppeditant, ut hic,

Homo ſum, humani nihil à me alienum puto.
Mortali urgemur ab hoſte Mortales.
Quid tam dignum miſericordia, quam miſer? quid tam indignum miſericordiâ, quam ſuperbus miſer.

Logi Logici.

Eliciuntur ab Univerſalibus *Genere*, *Specie*, *Differentiâ*, *Proprio*, & *Accidente*; *Definitione item & Diviſione.* Cum autem hæc ſuperiùs deducta ſint, opus non eſt, ut hic fuſiùs tradantur.

Obſervandum tantum eſt hiſce Locis quædam axiomata communia, ut plurimum, adjungi, quæ è re erit non ignoraſſe; non quod illa utilia ſint, ſed quod communia & vulgata. Horum aliqua aliàs aliis terminis allata ſunt, ſed intereſt illa noſcere prout propriis terminis traduntur.

1. Quod affirmatur aut negatur de genere, affirmatur aut negatur de Specie. *Quæ in omnes homines cadunt, etiam in potentes cadunt; non poſſunt tamen illi ea ſibi vindicare. quæ ſupra humanum genus ſunt.*

2. Deſtructo Genere, deſtruitur Species. *Qui nunquam judicat, inique non judicat. Qui tacet, is inſulſe loquax non eſt.*

3. Deſtructis omnibus Speciebus, deſtruitur Genus. *Formæ, dicta ſubſtantiales* (excepta Anima rationali;) *nec corpus ſunt, nec ſpiritus*: ergo *non ſunt ſubſtantiæ.*

4. Si

4. Si de re qualibet affirmari vel negari poſſit differentia totalis, negari vel affirmari poterit Species. *Extenſio non convenit cogitationi, ergo illa non eſt corpus.*

5. Si de re qualibet affirmari vel negari poſſit Proprium, affirmari vel negari poterit ſpecies. *Cum impoſſibile ſit cogitationis medietatem imaginari, vel cogitationem ſphæricam vel quadratam, impoſſibile eſt, ut illa ſit corpus.*

6. Affirmatur vel negatur Definitum, de quo affirmatur vel negatur Definitio. *Pauci inveniuntur juſti, quia Pauci ſunt qui firmam ſtabilemque voluntatem habent ſuum unicuique reddendi.*

Loci Metaphyſici.

Sunt quædam attributa generalia omnibus entibus convenientia, ad quæ revocari poſſunt multa argumenta, qualia ſunt quæ ducuntur à *Cauſâ, Effectu, Toto, Partibus, Oppoſitis.* Nihil hic utilius quam generales quaſdam Diviſiones cognoſcere; illaſque præcipuè quæ ſunt cauſarum.

Cauſarum in Genere Definitiones, quæ in ſcholis traduntur, ut hæ, *Cauſa eſt, qua effectum producit*; vel, *per quam aliud eſt*; adeò inconcinnæ ſunt, adeóque difficile eſt diſpicere, quomodo omni cauſarum generi conveniat, ut melius fuerit hanc vocem ab iis non ſegregaſſe, quæ definiri non poſſunt, quum illius Idea non minus clara ſit, quam traditæ definitiones.

Attamen cauſarum diviſiò in quatuor ſpecies *finalem* ſci. *efficientem*, *materialem* & *formalem*, uſque adeò decantata eſt, ut neceſſe ſit illam non ignorare.

Cauſa finalis eſt, *propter quam*, vel *cujus gratiâ aliquid fit.*

Sunt quædam cauſæ finales quæ *primaria* cenſentur, quæ ſci. primariò ſpectantur; aliæ *ſecundaria*, quæ nimirum ſecundariò conſiderantur.

Id cujus faciundi vel habendi causâ agimus dicitur *finis cujus gratiâ.* Sic ſanitas eſt, finis medicinæ, illa enim per eam procuratur. Is, pro quo operamur, eſt *finis cui.* Homo hoc modo eſt finis medicinæ: is enim eſt, quem ſanum reddere conamur.

Nihil uſitatius eſt iis, quæ à fine petuntur argumentis, vel ad rei cujuſpiam vitia oſtendenda; ſic malam imperfectamque demonſtramus eam orationem, quæ flexanima non eſt, nec ad fidem faciendam apta: vel ad probandum veriſimile non eſſe, hunc vel illum hoc vel illud feciſſe, aut facturum eſſe; cum illud fini contrarium ſit, quam ſibi ſolebat proponere: hinc celebre Judicis cujuſdam Romani dictum, omnium primò examinandum eſſe, *cui bono*, id eſt, quam demùm utilitatem ſibi tali facinore comparaſſet: utili namque homines plerumque ducuntur: vel denique ad oſtendendum, in facti ſuſpicionem non debere venire aliquem, cum illud ejus conſiliis finique propoſito adverſetur.

Aliis modis quamplurimis à fine perſuademus quos intellectus ſolus meliùs adinveniet. Quod etiam de aliis Locis dictum eſto.

Cauſa efficiens eſt quæ aliud producit. Ex hâc argumentamur, dum effectum non eſſe oſtendimus, quia nulla idonea illius cauſa poſſit aſſignari: vel effectum eſſe, vel futurum ut ſit, quia, omnes illius cauſæ exiſtunt. Si hæ cauſæ ſint neceſſariæ, neceſſa-

neceſſaria itidem erit & argumentatio: ſi verò liberæ & contingentes probabiles tantum.

Cauſarum efficientium diverſæ ſpecies ſunt, quarum nomina utile erit cognoſcere.

Deus Adamum creans, Adami cauſa *totalis* erat, quia nihil aliud cum Deo concurrebat. Liberorum tantum *partiales* cauſæ ſunt Pater & Mater, quia alter alterius indiget operâ.

Sol lucis cauſa *propria* eſt; eſt tamen cauſa tantum accidentalis mortis illius, quem nimius æſtus ideo enecat, quod corpore prius eſſet non ſatis valido.

Pater eſt cauſa *proxima* filii,
Avus cauſa *remota*,
Mater *productiva*,
Nutrix *conſervativa*:

Pater eſt cauſa *univoca* filiorum, quia ſunt ejuſdem cum illo naturæ.

Deus eſt cauſa *æquivoca* creaturarum, quia illæ de natura Divinâ nihil participant.

Artifex eſt cauſa *principalis* artefacti: inſtrumenta verò, quibus utitur, ſunt cauſæ *inſtrumentales*.

Aër eſt cauſa *univerſalis* Harmoniæ organorum; peculiaris fiſtularum diſpoſitio & organiſta ſunt cauſæ *particulares*, univerſalem determinantes.

Sol eſt cauſa *naturalis*: Sol cubiculum illuminans eſt cauſa lucis *propria*; feneſtrarum apertio eſt tantùm cauſa ſive conditio *ſine quâ non*.

Ignis ædes depopulans eſt cauſa *Phyſica* incendii; Incendiarius verò cauſa *moralis*.

Ad cauſam etiam efficientem refertur cauſa *Exemplaris*, quam quis in opere faciundo ſequitur.

Qualis eſt minutulus ædium ex chartâ typus, quem architectus imitatur: vel generaliter illud omne, quod eſt cauſa objectiva noſtrarum Idearum, aut cujuſque imaginis. Sic Ludovicus 14. eſt cauſa exemplaris imaginis ſui ipſius.

Cauſa *materialis* eſt, ex qua res fiunt: ſic aurum eſt materia: ex qua vas aureum fit: quod materiæ convenit, vel non convenit, convenit, vel non convenit iis quæ ex hac materia componuntur.

Forma eſt, quæ facit rem eſſe id quod eſt, illamque ab omni alia diſtinguit, ſive illud ens realiter à materia diſtinctum ſit, ex ſcholaſticorum ſententia: ſive tantùm partium diſpoſitio. Ex hujus formæ cognitione deducenda erit Proprietatum explanatio.

Eadem eſt effectuum, quæ Cauſarum varietas, cum hæc nomina reciproca ſint. Ex hoc loco argumenta eruuntur, cum demonſtramus effectum eſſe, quia cauſa eſt; vel probamus cauſam eſſe bonam aut malam, quia effectus ſunt boni aut mali: quod tamen non ſemper verum eſt in cauſis accidentalibus.

Capite de Diviſione, ea de Toto & partibus dicta ſunt, quæ ſufficiunt, nec proinde plura neceſſe erit hic adjicere.

Quatuor conſtituuntur terminorum oppoſitorum genera: termini namque oppoſiti ſunt vel.

Relativi, ut *Pater* & *Filius*, *Dominus* & *Servus*, vel

Contrarii, ut *frigidum* & *calidum*, *ſanus* & *ægrotus*, vel

Privativi, ut *vita* & *mors*; *viſus* & *cœcitas*, *auditus* & *ſurditas*; *ſcientia* & *ignorantia*, vel

Con-

Contradictorii, qui ſiti ſunt in unico termino, illiuſque termini ſimplici negatione, ut, *videre*, & *non videre*. Diſcrimen inter haſce ultimas oppoſitiones habetur ex eo, quod termini privativi formam negant de ſubjecto, quod illius formæ capax eſt: cum tamen negativi hanc capacitatem non denotent: hinc lapidem non dicimus cœcum aut mortuum cum nec videndi capax ſit, nec vivendi.

Cum hi termini opponuntur, alteris utimur ad alteros negandos. Contradictoriorum proprietas eſt, quod altero ſublato, alter ponatur.

Comparationes multiplices ſunt. Inſtituitur namque comparatio vel inter æqualia & inæqualia; vel ſimilia & diſſimilia. Sic probamus id, quod convenit aut non convenit æquali aut ſimili, convenire aut non convenire alteri, quod illi vel æquale fuerit vel ſimile.

De inæqualibus probatur negativè: ſi id, quod eſt magis probabile, non eſt, id quod eſt minus probabile non erit; vel affirmative: ſi minus probabile eſt, magis probabile erit. Paſſim adhibentur differentiæ & diſſimilitudines ad ea evertenda, quæ per ſimilitudines ſunt ſtabilita. Sic argumentum ductum à ſententia Judicis evertimus, oſtendendo illam latam in diſpari cauſa.

En craſſa Minerva eorum aliqua, quæ de locis traduntur! alia ſunt, quæ utilius diſcuntur quam quæ hic explicata habentur. Qui tamen plura cupiunt diſcere, poſſunt authores conſulere accuratius hanc materiam deducentes. Nemini tamen author fuero, ut Ariſtotelis Topica adeat. Sunt enim illi maximopere confuſi & indigeſti. In libro tamen primo Rhetorices ſatis pulchra

 ſunt,

ſunt, quæ hâc de re diſputat: docet nimirum diverſos modos diſpiciendi, quomodo res quæpiam utilis, grata, major minórve ſit. Certum tamen eſt, nos nunquam per hanc ſemitam, perventuros ad rerum ſcientiam veram ſolidamque.

Caput Decimum Nonum.

De diverſis vitioſarum ratiocinationum generibus, quæ Sophiſmata nuncupantur.

QUamvis ex notis Legitimarum ratiocinationum regulis, vitioſas detegere non ſit difficile; veruntamen cum fugiendorum exempla altius animis inhæreant, quam eorum quæ facienda ſunt, non inutile erit, malarum ratiocinationum, quæ Sophiſmata, ſeu paralogiſmos vocant, fontes cauſasque aperire, quò faciliùs illæ devitari poſſint.

Hæc autem ad ſeptem octovè capita reducam, cum cæteræ uſque adeo craſſæ palpabileſque ſint, ut nullâ indicatione indigeant.

Primum Sophiſma.

Aliud probare quam quod eſt in quæſtione.

Hoc Sophiſma Ariſtoteli dicitur *Ignoratio Elenchi*, id eſt, ignoratio ejus quod contra adverſarium probandum eſt. Inter diſputandum incaleſcimus, cum tamen ſæpenumero alter alterum non intelligamus. Ex animi perturbatione, ex malâ fraude adverſariis ea adfingimus, quæ ſunt ab eorum

rum ſenſu alieniſſima, quo poſſimus illos faciliùs plauſibiliúſque conterere: vel iiſdem conſequutiones adſcribimus, quas ab eorum placitis ineptè remur deducibiles, quamvis has illi rejiciant & pernegent. Quicquid hic prævaricationis eſt, in hâc prima Sophiſmatum ſede collocari poteſt quam vir probus cordatúſque impenſiſſimâ curâ devitabit.

Utinam Ariſtoteles, qui ſollicitè hujus nos vitii commonefecit, in eodem fugiendo fuiſſet non minùs ſollicitus. Nam inficias ire non poſſumus, quin ille veterum Philoſophorum ſententias, quas impugnavit, malâ fide protulerit. Parmenidem & Meliſſum redarguit, quod unum rerum omnium principium ſtatuerent, quaſi illud apud eos eſſet compoſitionis principium, non verò aliud diverſiſſimum, Deus ſci. à quo omnia ortum ducunt.

Veteres accuſat ille quod nullam, inter principia rerum naturalium, ſedem *Privationi* aſſignarent, illóſque hâc de re exagitat tanquam craſſos ruſticóſque. Sed quis adeò cœcus, qui non videat illud, quod hic ab eo, arcani ad ſua uſque tempora latentis inſtar, proponitur, à nemine prorſus potuiſſe ignorari? cum prorſus impoſſibile ſit, ut quis non videat materiam, è qua menſa fit, menſam non fuiſſe priùs quam facta fuerit menſa.

Verum quidem eſt veteribus nunquam in mentem veniſſe hujus Privationis uſum, ad explicanda naturæ Principia, qui revera nullus eſt: cum manifeſtiſſimum ſit, non melius cognoſci, quomodo horologium fiat, quia cognovimus materiam è qua horologium faciendum erat, prius non fuiſſe horologium.

Inique itáque Ariſtoteles objecit antiquis ejus

ignorationem, quod ignorari non potuit; iniquè eoſdem accuſat, quod ad explicandam naturam, eo principio uſi non ſint, quod nihil omnino explicat. Quinimò illuſi orbis, admiſſi ſophiſmatis reus ipſe eſt; dum pro ſincerâ merce, pro inaudito arcano nobis privationis principium obtrudit, quandoquidem hoc illud non erat, quod quærebatur ab iis, dum inveſtigandis naturæ principiis operam dabant. Pro certiſſimo namque habetur rem non eſſe, priuſquam ſit; ſed inquiri poteſt à quâ causâ, eadem res producatur, & à quibus principiis componatur.

Itáque nuſquam gentium fuit ille v. g. ſtatuarius, qui, ut excidendæ ſtatuæ artem doceret, hoc documento (à quo Ariſtoteles jubet, ut naturalium operum explicationem ordiamur) tyronem omnium primò informaret; heus tyro! oportet te, in ipſo artis veſtibulo, ſcire, ut Mercurius à te fiat, eligendum Marmor quod adhuc Mercurius non eſt.

Sophiſma Secundum.

Id ſupponere, quod eſt in quæſtione.

Hoc Ariſtoteli dicitur *petitio principii*, quod rectæ rationi adverſari quam maximè in propatulo eſt, cum in omni probatione medium ipſa concluſione & clarius & notius eſſe debeat.

Hoc non obſtante, Doctiſſimus Galilæus Ariſtotelem hujus ſophiſmatis meritò poſtulat, dum ille hoc argumento terram aſſerit centrum univerſi occupare.

Gravia

Gravia ad centrum univerſi naturaliter feruntur, à quo levia recedunt:
Sed experientia conſtat, gravia ad centrum terræ ferri, à quo levia recedunt: Ergo
Idem eſt centrum terræ cum centro univerſi.

Evidens eſt, illum in majori manifeſtam nobis principii petitionem obtrudere. Cernimus equidem gravia terræ centrum petere; ſed ubinam Ariſtoteles didicit eadem ad univerſi centrum ferri, niſi ſupponat unum idemque eſſe univerſi & terræ centrum, quod tamen ipſa concluſio eſt, quæ erat probanda.

Puræ putæ etiam Principii petitiones ſunt argumentorum pars maxima, quæ adhibentur ad genus quoddam exoticarum ſubſtantiarum in naturam introducendum, quas *ſubſtantiales formas* ſcholæ vocitant. Hæ corporeæ eſſe debent, quamvis corpora non ſint, quod tamen intellectu ſatis difficile eſt. *Niſi dentur*, inquiunt, *formæ ſubſtantiales, nulla erit generatio; ſed eſt generatio;* ergo *& formæ ſubſtantiales.*

Ut oſtendamus hoc argumentum eſſe meram principii petitionem, denudanda tantum eſt, quæ in Generationis vocabulo latet æquivocatio: ſi enim per generationem intelligamus naturalem novi totius in naturâ productionem, qualis eſt Pulli ex ovo productio, jure merito hoc ſenſu dicendum eſt, dari generationem. Sed inde inferri non poteſt formas etiam ſubſtantiales dari quia partium à naturâ profecta diſpoſitio potis eſt, hæc nova tota, & hæc nova entia naturalia producere. Sed ſi per Generationis vocabulum, ut paſſim ſolet, novæ ſubſtantiæ, quæ nuſquam aliàs fuerat, formæ ſci. ſubſtantialis productio intelligatur ipſiſſimum

ſimum ſupponendum erit, de quo quæſtio eſt; cum luce clarius ſit, negantem formas ſubſtantiales, non poſſe concedere naturam tales producere. Imò tantùm abeſt, ut quis hoc argumento adigatur, ad formas ſubſtantiales admittendas, ut etiam, ab eodem concluſionem debeat elicere omninò oppoſitam, hoc modo: ſi darentur formæ ſubſtantiales, poterit natura de novo ſubſtantias producere, quæ anteà non erant: ſed natura tales de novo non producit: talis enim productio creationis quædam ſpecies eſſet: ergo non dantur formæ ſubſtantiales.

En ejuſdem farinæ argumentùm aliud! ſi non darentur, (ulteriùs urgent) formæ ſubſtantiales, entia naturalia non eſſent *tota per ſe* ut loquuntur, ſed entia *per accidens:* ſed ſunt *tota per ſe;* ergo dantur formæ ſubſtantiales.

Rogandi, qui hoc ſyllogiſmo utuntur, uti explicare dignentur quid ſibi velint illa verba, *tota per ſe:* Si enim ſignificent apud eos (uti reverâ ſignificant) ens compoſitum ex materia & forma; eſt manifeſta principii petito; argumentumque cum hoc alio coincidit: *Si non eſſent formæ ſubſtantiales, entia naturalia non componerentur ex materia & formis ſubſtantialibus: ſed componuntur ex materia & formis ſubſtantialibus: Ergo ſunt formæ ſubſtantiales.* Si quid aliud per illa verba intelligant, efferant; videbiturque quam & illud aſtruendæ concluſioni impar.

Obiter hic aliquantiſper ſubſtitimus, ad eorum propalandam argumentorum imbecillitatem, quibus in ſcholis aſtruitur hoc genus ſubſtantiarum, quæ nec ſub ſenſum cadunt, nec mente percipiuntur, & de quibus denique nihil aliud ſcitur, niſi quod formæ ſubſtantiales vocitentur. Quamvis enim

enim non illaudato conſilio ab Aſſertoribus introductæ fuerint, fundamenta tamen quibus innituntur, & Ideæ, quas ſuiipſarum imprimunt, tenebris involvunt, labefactantque ſolidiſſimas illas, victriceſque rationes, quibus Animæ Immortalitas demonſtratur, quæque petuntur à diſtinctione mentis & corporis, & ab illa impoſſibilitate, qua ſcimus, nullam ſubſtantiam, quæ corpus non eſt, poſſe perire, per eas quæ in corpore accidunt mutationes. Harum enim ſubſtantialium formarum opera, nec cogitantes ſubminiſtramus impiis, perditiſque Epicureis Exempla ſubſtantiarum pereuntium; quæ nec materia propriè ſunt, & quibus in Brutis aſſignantur innumeræ cogitationes, id eſt, operationes purè ſpirituales. Quapropter è re Religionis eſt, ad impiorum Atheorum convictionem, hoc illis ſubterfugium occludi, occludetur autem, ſi evicerimus nihil eſſe hiſce perituris ſubſtantiis, quas formas ſubſtantiales dicunt, caſſius, & inanius.

Ad hoc etiam Sophiſma revocari poteſt probatio, quæ quidem elicitur à principio aliquo, quod tunc temporis ſub diſputationem non cadit, ſed tamen quod novimus ab adverſario non minùs negari. In parili certitudinis gradu apud Catholicos ſunt hæc duo dogmata: *Omnes fidei articulos non poſſe per ſolam Scripturam probari; & de fide eſſe infantes debere baptizari.* Male itaque adverſus Catholicos aſſereret Anabaptiſta, infantes Baptiſmatis capaces perperam ab illis credi; quia altum hac de re in ſacris litteris ſilentium eſt; cum hæc probatio ſupponat nihil eſſe de fide, quod non ſit in Scriptura, cum tamen norit hoc à Catholicis negari.

b

Ad

Ad hoc etiam Sophiſma revocantur rationes illæ, quibus probamus ignotum per æquè ignotum, aut ignotius; incertum per æquè incertum aut incertius.

Sophiſma Tertium.

Cauſam aſſignare, quæ cauſa non eſt.

Hoc Sophiſma dicitur, *non cauſa pro cauſâ.* Eſtque uſitatiſſimum, atque varie impingimus: primo, verarum cauſarum ignoratione. Hinc Phyſici in Metum vacui mille eventa retulere, quæ nunc dierum demonſtrative, ingenioſiſſimiſque experimentis, comprobantur non niſi ab aeris gravitate pendere: uti videre eſt in Clariſſimi Paſchalii egregio tractatu, qui nuper prodiit in lucem. Iidem Phyſici vulgo docent, vas aqua plenum, ſi gelaſcat rumpi, quia aqua condenſata vacuum relinqueret, quod natura non patitur: & tamen notum eſt, vaſa frangi, quia aqua gelata plus ſpacii occupat, quam fluida; hinc etiam glacies ſupernatat aquæ.

Huc etiam ſpectat, cum cauſæ remotæ nihilque probantes evocantur ad ea probanda, quæ ſunt ex ſeipſis vel ſatis manifeſta, vel falſa, vel ſaltem dubia. Hoc peccatum peccat Ariſtoteles, dum conatur hoc ratiocinio probare Mundum eſſe perfectum. *Mundus perfectus eſt, quia continet corpora; corpus perfectum eſt, quia habet tres dimenſiones, tres dimenſiones perfectæ ſunt, quia tria ſunt omnia; tria autem ſunt omnia, quia verbo omnis, non utimur, quando res unica eſt aut bina, ſed ſolum quando ſunt tres:* hoc pacto probari poteſt minimam atomum æque perfectam eſſe, ac eſt univerſus Mundus; quum

quum non minùs hæc quam ille tribus dimenſionibus conſtet; tantum vero abeſt, ut Mundus hinc probetur perfectus, ut è contrà verum ſit, corpus quatenùs corpus, eſſe eſſentialiter imperfectum, Mundíque perfectionem in hoc ſitam quod creaturas contineat, quæ corpora non ſunt.

Idem Philoſophus probat tres eſſe motus ſimplices; quia ſunt tres dimenſiones: aſt difficilis eſt à præmiſſis ad concluſionem proſpectus.

Probat etiam Cœlum eſſe inalterabile & incorruptibile, quia movetur motu circulari: nihil autem contrarium eſt motui circulari Sed primo palam non eſt, quidnam negotii motus contrarietas habeat cum corporum corruptione aut alteratione. Secundo dici multò minùs poteſt, cur motus circularis ab oriente in occidentem, contrarius non ſit motui circulari ab occidente in orientem.

Secundò, Impingimus in hoc genus Sophiſmatis ex ſtolidiſſima vanitate, qua nos noſtræ pudet inſcitiæ & ignorantiæ: hinc etenim malumus rerum, de quibus conſulimur, imaginarias cauſas effingere, quam fateri verarum nos eſſe ignaros: commentúmque plane lepidum eſt, quo ignorantiæ noſtræ confeſſionem devitamus. Propoſito effectu, cujus ignota cauſa eſt, hanc nobis videmur detexiſſe, cùm huic effectui genericum *virtutis* aut *facultatis* nomen à nobis fuerit annexum. Quod tamen non aliam menti Ideam imprimit, quam quod hic effectus ab aliquâ causâ ſit. Hoc autem nos non latebat, etiam nondum invento illó nomine. Nemo non novit arterias micare, ferrum ad vicinum magnetem tendere, ſenam purgare, papavera ſoporem inducere. Qui docti haberi non cupiunt, quibus ignorantia propudio non eſt, liberi

fatentur

fatentur tales effectus in rerum natura eſſe, ſed unà cauſarum, à quibus fiunt, ſe ignaros. Cum è contrà Docti quos ſuppuderet tantundem fateri, aliter ſe extricant: Pronunciant námque veras ſe cauſas adinveniſſe; in arteriis nempè eſſe virtutem *micativam* ſive *pulſificam*, in magnete, *magneticam*, in ſena, *purgativam*, in papavere *ſoporificam*. Idoneum, mehercle, reſponſum! & quo quivis è Sinenſibus eadem facilitate potuiſſet ſibi eam admirationem eximere, quam allata illuc recens ex Europa horologia incutiebant. Dicere námque poterat ſibi perſpectiſſima eſſe ea omnia, quæ cæteri tantoperè demirabantur, illáque eſſe tantum machinas virtute *Indicatrice* præditas quæ horas demonſtraret, & virtute *ſonorifica*, quæ eaſdem dinumeraret. Nec ſane ille minus hoc pacto in horologiorum ſcientia profeciſſet, quam noſtrates Philoſophi in ſcientia pulſuum arterialium, proprietatúmque magnetis, Senæ, & papaverum.

Alia etiam nomina ſunt, quæ homines vili admodum pretio reddunt impendiò doctos, ut ſunt illa *ſimpathia*, *antipathia*, *occultarúmque qualitatum*. Qui tamen illis utuntur, nihil falſi dicerent, modo *virtutis facultatiſque* vocabulis genericam tantum cauſæ notionem ſubjicerent, ſive illa interna ſit, aut externa; ſive diſpoſitiva aut activa. Certum námque eſt, in Magnete diſpoſitionem quandam eſſe, cujus cauſa ferrum ad illum citius feratur quam ad alium quemvis Lapidem: & præterea unicuique licet hanc diſpoſitionem, in quocunque demum illa conſiſtat, *virtutem magneticam* appellare: ac proinde ſi fallantur, eapropter tantum falluntur, quod ſibi videantur doctiores, ob nomen

men hoc excogitatum, vel etiam, quia neſcio quam imaginariam qualitatem hac voce ſignificatam velint, quâ magnes ferrum trahit, quam nec ipſi, nec quivis alius unquam mente percepit.

Jam vero alii ſunt, qui nobis pro veris rerum cauſis, puras obtrudunt chimæras, uti Aſtrologi, omnia ad aſtrorum influxum referentes. Hi, (ſi ſuperis placet) inde deduxerunt neceſſario eſſe Cœlum aliquod immobile, cæteris, quos mobiles faciunt, altius; quia ſci. in variis regionibus, varia naſcuntur.

Non omnis fert omnia tellus
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi.

Quaſi verò horum cauſæ aliunde peti non poſſent; quam ab influxu cœli, quod immobile cum ſit, eaſdem terræ partes, iiſdem ſemper aſpectibus ferit.

Horum non nullus cum argumentis Phyſicis terræ immobilitatem aſtrueret, inter imperatorias demonſtrationes, hanc plenam myſteriorum rationem habet. Si Terra Solem circumeat, ſyderum influentiæ obliquè ferentur, hincque rerum natura magnopere perturbabitur.

Hæ ſunt illæ ſyderum influentiæ, quæ vulgus territant, ubi quis Cometes arſerit, cœlumve triſtiori eclipſi inhorruerit, qualis illa anni 1654. *Roma fatalis*, ut eſt in Helvici Chronico, quâ orbi, ſed præcipuè Urbi Romæ tumultus & turbæ intentabantur. Quamvis ratio nulla ſuadeat, cometas eclipſeſque, ſuas in terram vires notabiliter exerere, cauſaſve generales, quales illæ ſunt, in hanc telluris partem potius agere, quam in illam, regibuſve

legibuſve & principibus diriora minari, quam proletariis. Imò centenos Cometas vidimus, nullis funeribus, nulla ſtrage infames. Quod ſi aliquando Cometas eclipſeſque excipiant bella, peſtilentiæ, viri cujuſpiam Principis mors: hæc eadem accidunt, cum nulli Cometæ, nullæ Eclipſes præceſſere. Præterea hæc eventa adeò generalia ſunt, adeòque communia, ut fieri non poſſit, quin ſingulis annis alicubi contingant: adeò ut, qui hariolando pronuntiaret Cometem principi alicui mortem minitari, de ſcientiâ non ſit multum periclitaturus.

Periculoſius adhuc agitur, cum hominum ad virtutes & vitia propenſiones chimæricis hiſce influentiis adſcribuntur; imo & peculiares actiones & vitæ caſus, idque non ob aliam rationem, quam quod inter millenas prædictiones, una alterave à vero non prorſum abluſerit. Sed ſi quis ad rectæ rationis ſanæque mentis amuſſim pronunciare velit, fatebitur quidem, accenſam in Puerperæ cubili facem plus operaturam infantis corpore, quam Saturni aſtrum ſub quocunque demum aſpectu illud ſit, aut in quâcunque conjunctione.

Alii denique ſunt qui effectuum chimæricorum chimæricas cauſas aſſignant; ut illi, qui ſupponentes naturam vacuum abhorrere, illúdque omni niſu effugere (quod tamen imaginarium eſt; Natura enim nihil abhorret, atque omnia, quæ huic horrori adſcribuntur, à Solâ aeris gravitate dependent:) horroris hujus fictitii cauſas comminiſcuntur magis fictitias. Natura à vacuo abhorret, inquit illorum aliquis, quia continuitate opus habet ad influentias tranſmittendas, qualitatéſque propagandas. Mirabilem ſane ſcien-

tiam!

tiam! quæ per id quod non eſt, id probat quod utique non eſt.

Quapropter, ſi de inveſtigandis inſolentium effectuum cauſis agatur, omnium primò examinandum diligenter eſt, an uſpiam ſint tales effectus. Sæpe enim operam inutiliter perdimus in eorum, quæ non ſunt, cauſis venandis. Quinimò infinitus Quæſtionum numerus eſt, quæ eodem modo ſolvendæ ſunt, quo Plutarchus hanc ſolvit, ſibi à ſemetipſo propoſitam: *Cur ſci. pulli, quos Lupus inſequutus eſt, aliis velociores ſint.* Poſtquam enim dixerat id fortaſſe ex eo eſſe, quod Lupus Segniores aſſequutus fuerit, ac proinde velociores tantum evaſerint; vel quod timor pedibus alas addiderat, inſignemque pernicitatem impertierat, quam poſtea retinuerunt: tandem aliam ſolutionem ſubjungit, quæ genuina videtur. *Res*, inquit, *ita fortaſſe ſe non habet.* En Methodum! quâ Philoſophandum eſt de pluribus effectibus, qui lunæ attribuuntur, quales ſunt, quod creſcente lunâ oſſa medullâ oppleantur, decreſcente depleantur. Idem dicendum de aſtacis: nam reſpondendum eſt, hæc omnia falſa eſſe, quemadmodum mihi aſſeverarunt viri ſagaciſſimi, factis experimentis, tum oſſa tum aſtacos eſſe nunc vacua, nunc plena ad omnem lunæ Phaſim. Veriſimile eſt plurimas eſſe hujuſmodi obſervationes de cedendis ſylvis, de ſerendis colligendiſque frugibus, de inſitione, de Medicamentorum ſumendorum momentis. Spes autem eſt homines ſenſim ex hac ſervitute emerſuros, quæ tantum invaluit quibuſdam ſuppoſitionibus ſeriò ad examen nunquam vocatis: quapropter iniqui ſunt, qui exigunt, ut ſimilia, nullo præmiſſo examine, recipiamus, modo unicum experimen-

tum proferant, hiſtoriolamve à neſcio quo conſcriptam.

Ad hoc etiam Sophiſma revocanda eſt vulgaris illa mentis humanæ fallacia: *Poſt hoc, ergo propter hoc*: illud contigit poſt hoc, ergo hoc eſt illius cauſa. Hoc pacto concluſum eſt ſtellam, Caniculam dictam, vehementiſſimos illos æſtus immittere, qui per dies, qui Caniculares dicuntur, regnant. Hinc Virgilius de hâc Stella, quæ Latinis Sirius dicitur.

Aut Sirius ardor.
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine Cœlum.

Cum tamen Cl. Gaſſendus optimè obſervarit nihil hoc commento eſſe falſi ſimilius: hæc enim Stella cum adverſæ æquatoris parti illucet imminétque ad perpendiculum, vires ſuas deberet fortiùs exercere: nihilominus tamen totos illos dies, quos hic Caniculares appellamus, hyems illic eſt: adeò ut illius regionis incolæ, potiori jure, arbitraturi ſint illam Stellam eſſe frigoris cauſam, quam nos eandem arbitramur æſtum ardoreſque immittere.

Sophiſma Quartum.

Imperfecta Enumeratio.

Ad nullum ratiocinationis vitium Docti procliviores ſunt, in nullum facilius labuntur quam in hanc imperfectam enumerationem, modorúmque, quibus res eſſe, aut effici poſſint, negligens atque oſcitabundum examen.

Hinc

Hinc temere concludunt, vel rem non eſſe, quia hoc modo non eſt, quamvis alio eſſe poſſit; vel illam hoc vel illo modo eſſe, cum inſuper alio, quem nondum conſiderarunt, eſſe queat.

Hujus vitii exempla ſubminiſtrant argumenta quibus Cl. Gaſſendus ſtabilivit Philoſophiæ ſuæ principium, *Vacuum*, nimirum, partibus materiæ interſperſum, quod *diſſeminatum* nuncupavit. Ego verò eò lubentius hæc exempla profero, quò ipſius Gaſſendi magnæ celebritatis viri, multiplicíſque rerum curioſarum cognitionis, errores & lapſus, (quos ſparſim videre eſt, in vægrandibus illis Operum tomis poſt Authoris fatum editis) digniores ſunt, qui noſcantur & diſcutiantur. Cum è contra inutile ſit memoriam onerare erroribus, qui in libris Scriptorum nullius nominis reperiuntur.

Primum argumentum, quo Gaſſendus utitur ad aſtruendum vacuum diſſeminatum, quódque nobis alicubi vendit pro Demonſtratione non minùs certâ, quam ſunt Demonſtrationes Geometricæ, hujuſmodi eſt.

Si vacuum non eſt, ſi omnia ſunt confertiſſima & conſtipatiſſima; motus erit impoſſibilis mundúſque proinde grandis moles materiæ rigidæ, inflexibilis, immobilis. Nam ſi omnia plena ſunt, nullum corpus moveri poterit, quin abeat in locum alterius; ſic, ſi corpus A, moveatur, debet loco pellere aliud corpus ſaltem ſibi æquale, ſitque illud, B; B verò ut moveri poſſit, debet etiam aliud loco depellere: hoc autem duobus tantum modis fieri poteſt, altero, ſi hæc locorum à motis corporibus occupatio in infinitum abeat, quod ridiculum eſt, & impoſſibile; altero, ſi circularis ſit, ità ut

ultimum corpus loco emotum occupet locum ipſius A, primò moti.

Hucuſque nullum enumerationis vitium apparet; quinimò abſurdum eſt imaginari, moto uno corpore, alia ſucceſſiva ſemetipſa pellentia in infinitum motum iri. Dicimus itáque corporum motum eſſe circularem, corpúſque ultimò motum occupare locum, A, corporis primò moti: ac proinde omnia eſſe corporibus plena: atque hoc illud eſt quod Cl. Gaſſendus refutare nititur ſequenti argumento. A, primum corpus moveri non poteſt, niſi ultimum X poſſit moveri: X verò moveri non poteſt, nam, ut moveatur, oportet ingredi locum corporis A, qui tamen nondum vacuus eſt: ac proinde cum X moveri non poſſit, neque A movebitur. Omnia itáque manebunt immota. Integra vis argumenti innititur huic ſuppoſitioni, quod corpus X, ipſi corpori A immediate contiguum, hoc ſolùm caſu moveri poſſit, quo locus ipſius A ſtatuitur vacuus, prius quam X motum ſuum ordiatur: ità ut ante illud inſtans, quo occupat illum locum, deſignari aliud poſſit, quo fuit vacuus. Sed hæc ſuppoſitio falſa eſt & imperfecta: quia eſt alius caſus, quo omninò eſt poſſibilis motus ipſius X: nimirum quando eodem inſtanti, quo X ingreditur locum corporis A, A locum illi cedit. Et ſic nihil incommodi accidet; ſi A pellat B, B. pellat C, atque ita uſque ad X, quod eodem momento ingredietur locum ab A. derelictum: atque hoc pacto motus erit & non erit vacuum.

Jam verò hunc caſum poſſibilem eſſe, id eſt, poſſe corpus occupare locum alterius corporis eodem inſtanti quo ab illo deſeritur, illud eſt, quod concedi debet in quacunque Hypotheſi modo: ali-

qua

qua admittatur materia continua. Ex. ca. duas in baculo ſtatuamus partes, ſibi immediate contiguas; evidens eſt, moto baculo, eodem momento quo locus à primâ parte deſeritur, à ſecundâ occupari: nullúmque eſſe inſtans, in quo licet dicere ſpacium primæ partis vacuum eſſe, nec à ſecundâ impleri. Hoc autem evidentius eſt in circulo ferreo circa centrum acto; in illo enim unaquæque pars occupat ſpacium præcedentis, eodem inſtanti, quo ab illâ deſeritur, ita ut nihil hic neceſſe ſit vacuum comminiſci. Jam verò ſi hoc in circulo ferreo factu poſſibile ſit, quidni etiam poſſibile erit in circulo partim ligneo, partim aereo? quidni corpore A, quod ligneum ſupponitur, corpus B. quod eſt aereum, pellente, poterit B. aliud loco pellere, idque uſque ad X. quod locum ipſius A. eodem inſtanti, quo deſeritur, ingredietur.

Palàm itáque eſt Gaſſendum in eo fuiſſe hallucinatum, quod crediderit neceſſe eſſe, ad hoc ut corpus locum alterius corporis occupet, illum locum debere eſſe in inſtanti priori vacuum, & quòd non conſiderarit ad hoc ſufficere, ſi eodem inſtanti locus deſeratur.

Reliqua quæ in eandem rem affert argumenta, è quibuſdam experimentis ducuntur, quibus optimè probat aerem nonnunquam comprimi novumque aerem poſſe in eum locum protrudi, qui priùs plenus videbatur, uti conſtat in Bombardis pneumaticis, piliſque luſoriis grandioribus, quas Galli, *Balons* vocant.

Ex his itáque experimentis argumentatur in hunc modum. Si ſpacium A. oppletum aere, poteſt novam aeris quantitatem per compreſſionem admittere; neceſſe eſt, ut hic aer recens ſubingreſſus, in loco

à priori aere oppleto collocetur, vel per penetrationem, quod eſt impoſſibile; vel aer occluſus in A, illum locum omnino non complebat, ſed interſperſa habebat ſpaciola vacua, in quæ hic novus aer reciperetur. Et hæc inquit ſecunda Hypotheſis probat intentum, nimirum eſſe, inter partes materiæ, ſpaciola vacua, quæ novam materiam ſubingredientem recipiant. Aſt impendio mirandum eſt, eximium Gaſſendum non animadvertiſſe malam ſe enumerationem feciſſe, eſſeque præter Hypotheſin penetrationis, quam jure merito naturaliter impoſſibilem autumat, & illam alteram vacuorum diſſeminatorum, tertiam, de qua nihil dicit, & cujus poſſibilitas nervos argumento Gaſſendiano præſcindit. Nam ſupponi poteſt, inter craſſiores aeris particulas, materia quædam rarior & ſubtilior, & quæ, cum egredi valeat & aufugere per poros meatuſque, quibus omnia corpora pervia ſunt, efficere poteſt, ut ſpacium, quod prius omnino videbatur oppletum, novum poſſit aerem recipere: quia materia hæc ſubtilis per intruſi aeris partes propulſa è poris, locum novo venienti cedit.

Quinimo Gaſſendus omninò tenebatur hanc Hypotheſin refutare, quia ſubtilem materiam, quæ corpora penetrat poroſque permeat, admittit ipſe. Cum frigus & calor ex ipſius ſententiâ ſint quædam corpuſcula ſeſe in poros inſinuantia. Idem etiam ſentit de lumine: prætereà agnoſcit in celebri experimento, quod Hydragyrum ſuſpenſum in tubulo exhibet ad altitudinem duorum pedum & unius digiti cum ſemiſſe, ubi tubulus hac altitudine longior eſt, ſpaciumque relinquitur, quod apparet vacuum, & quod pro certo nulla ſenſibili materia repletur: agnoſcit, inquam, illud ſpacium

non

non poſſe ullo modo dici prorſus vacuum, cum à luce, quæ illi corpus eſt, permeetur.

Ac proinde, ſi ſpaciola illa, quæ ipſe vacua ſtatuit, hæc ſubtilis materia oppleat, non minus ſpacium novis ſubingredientibus concedet quam ſi omninò inania eſſent.

Sophiſma Quintum.

De re pronunciare ex eo, quod illi tantum convenit per accidens.

Hoc Sophiſma in ſcholis dicitur *fallacia accidentis:* fit autem cùm ex eo, quod verum tantum eſt per accidens, deducitur concluſio abſoluta, ſimplex & ſine reſtrictione. Hinc tot adverſus Antimonium clamores, quia cum male adhibetur malos effectus habet: hinc eloquentiæ omnia mala adſcribuntur quæ à malo illius uſu proveniunt, uti & Medicinæ Medicaſtrorum errores.

Hinc ſeculi hujus Hæretici non ſatis perſpicacibus perſuaſere, pro Diaboli commentis habendas eſſe ſanctorum invocationem, Reliquiarum venerationem, orationéſque pro defunctis; quia aliqui abuſus ſuperſtitioniſque non nihil in has ſacroſanctas, & ab omni antiquitate confirmatas praxes irrepſere: quaſi rebus optimis malus uſus malitiam poſſet affricare.

In hoc etiam vitium labimur, cum ſimplices rerum occaſiones, nobis verarum cauſarum loco ſunt. Sic perperam Religioni Chriſtianæ imputaretur tot millium ſtrages, qui maluerunt ſanguinem profundere, quam Chriſtum Dominum negare. Non Religioni Chriſtianæ, non Martyrum con-

vident; quam diu cæci ſunt; Nec ſurdi quamdiu ſurdi audiunt. Sed illi, qui aliquando Cæci fuere, ſed jam non ſunt, vident. Idem dicendum de ſurdis.

In eodem ſenſu Deus in ſacris litteris dicitur impios juſtificare: non quod illos habeat pro juſtis, qui impii ſunt adhuc; ſed quod gratia ſua eos reddat juſtos, qui priùs impii fuere.

E contrà ſunt quædam Propoſitiones quæ veræ non ſunt niſi in ſenſu huic oppoſito; qui ſenſus diviſus dicitur. D. Paulus ait, maledicos, fornicatores, avaros non intrare in regnum cœlorum: non autem aſſerit neminem, qui in his peccatis fuit, ſalvandum, ſed tantum eos, qui in iiſdem permanſere, nec ſeſe ad Deum convertere, nullam in regno cœlorum portionem habituros.

Palam itaque eſt ab uno ſenſu ad alium tranſiri non poſſe ſine ſophiſmate, eóſque ex. ca. malè diſcurrere, qui ſibi in peccatis permanentibus cœlum ſpondent, quia Jeſus Chriſtus venit peccatores ſalvos facere, & quia in Evangelio dicit, mulieres peccatrices Phariſæos præceſſuras in regno cœlorum: quia non venit peccatores ſalvos facere, quamdiù peccatores manent, ſed docere modum, quo deſinant eſſe peccatores.

Sophiſma Septimum.

Argumentari ab eo quod eſt verum ſecundum quid, ad id quod eſt verum ſimpliciter.

Hoc in Scholis Sophiſma dicitur, *à dicto ſecundum quid, ad dictum ſimpliciter.* En exempla! Epicurei probabant Deos inſuper habere formam humanam, quia hâc nulla alia pulchrior; quicquid

autem pulchrum, Diis debet competere. Sed hæc ineptiſſima ratiocinatio eſt; quia ſimpliciter & abſolute forma humana pulchra non eſt, ſed tantùm reſpectu corporum; eſt itaque illa perfecta ſecundum quid, non ſimpliciter, nec proinde ſequitur debere illam Deo congruere, in quo omnes perfectiones inveniuntur: cum tantum perfectiones ſimpliciter tales, id eſt, quæ nullam imperfectionem admixtam habent, Deo competant.

In Cicerone etiam libro de natura Deorum ridendum exſtat Cottæ argumentum, adverſus Dei exiſtentiam, quod ad hoc Sophiſma revocari poteſt. *Quomodo* (inquit ille) *Deum poſſumus concipere, cum nullam illi poſſimus virtutem attribuere? Deumne dicemus prudentem? at prudentia ſita eſt in electione boni & mali; Deo autem nullius uſus erit hæc electio, cum in illum malum non cadat: intelligentemne dicemus atque utentem ratione? at intelligentia & ratio tantum proſunt ad id inveſtigandum, quod ignotum eſt, per quid notius. Sed nihil Deum poteſt latere: Juſtitia autem non poteſt* Deo *competere; quia hæc humanam tantum ſocietatem curat; nec etiam temperantia, quia in Deo nullæ voluptates quibus moderetur: nec etiam fortitudo, quia Deum nec dolor urit, nec labor fatigat, nec pericula circumſtant: quomodo ergo eſſe poterit Deus, qui & ratione & virtute deſtituetur.*

Nihil poteſt concipi hac ratiocinatione ineptius: parili enim diſcurſu quivis è pago ruſticus, cui nunquam aliæ conſpectæ ædes, quam quæ culmo tegerentur, ſi audiret in urbibus ædes culmo tectas nullas eſſe, inferret nullas in urbibus omnino ædes eſſe, miſeróſque illarum incolas, quippe omnibus aeris tempeſtatibus expoſitos. Non abſimilis

milis Cottæ, vel potius Ciceronis, oratio. Nullæ virtutes Deo congruunt illis ſimiles, quibus homines præditi ſunt; ergò nulla omninò virtus Deo convenit. Prætereà affatim mirandum eſt, eum exinde tantum inferre nullam Deo virtutem competere, quod illa, quæ humanas virtutes ſequitur imperfectio, Deo non competat: adeò ut illi probationis loco ſit, Deum intelligentiâ ſcientiâque deſtitui, quia illi omnia nota ſunt, id eſt, Deum nihil videre, quia omnia pervidet; nihil poſſe, quia omnia poteſt, nullo bono frui, quia omnia bona poſſidet.

Sophiſma Octavum.

Verborum ambiguitate abuti: quod pluribus modis fieri poteſt.

Ad hoc genus ſophiſmatis referri poſſunt omnes illi ſyllogiſmi qui quarto termino laborant, ſi medius ſumatur bis particulariter, ſive in prima Propoſitione idem illius ſenſus non ſit, qui in ſecunda: vel denique ſi termini concluſionis eundem ſenſum non retineant, quem in præmiſſis habuere. Non enim ambiguitatis vocabulum ad ea tantum nomina reſtringimus, quæ craſſe æquivoca ſunt: talia enim raro fallunt: ſed hic illud omne comprehendimus, quod quovis modo verborum ſenſum poteſt immutare, præſertim cum illa mutatio facile nequeat percipi, ob varias res eodem nomine ſignificatas: qua de re videſis ea, quæ dicta ſunt verſus finem partis primæ, ubi etiam actum de modo tollendæ confuſionis, quæ ex nominum æquivocatione oritur, per adeò claras defini-

definitiones, ut nullum poſſit fallaciæ periculum ſubeſſe.

Mihi ſufficiet quædam exempla proferre ejus ambiguitatis, quæ viris etiam ſagacibus poſſit imponere: talis autem invenitur in illis vocibus, quæ aliquod *totum* ſignificant, quod vel collective pro omnibus junctim partibus, vel diſtributive pro iiſdem ſeorſim ſumptis accipi poteſt. Hinc diluitur Sophiſma illud, quo Stoici probabant mundum animal eſſe ratione præditum. *Quia quod eſt ratione præditum, præſtantius eſt eo, quod ratione deſtituitur: ſed nihil*, aiebant, *eſt mundo præſtantius, ergo mundus ratione præditus eſt.* Hujus ſyllogiſmi minor falſa eſt, quia mundo illud tribuunt, quod Deo ſoli convenit, nimirum talem eſſe, quo nihil perfectius meliúſve poteſt cogitari. Sed ſi de Creaturis ſermo tantum ſit, nihil dici quit mundo perfectius, ſi collective ſumatur pro univerſitate rerum à Deo creatarum; ſed hinc inferri tantum poteſt, mundum ratione præditum eſſe, ſecundum ſui partes, Angelos nimirum & homines, non verò mundum conjunctim animal eſſe rationis uſu donatum.

Perperam enim diſcurreret, qui in hunc modum argumentaretur. *Homo conſtat mente & corpore, ergo mens & corpus cogitant.* Nam homo cogitans dici poterit, ex eo quod altera ejus pars cogitet; ex quo nullatenus ſequitur alteram cogitare.

Sophiſ-

Sophiſma Nonum.

Ex inductione vitioſâ concluſionem univerſalem inferre.

Inductio fit, cum ex rerum particularium notitiâ deducimur in cognitionem veritatis genericæ: ſic experti plura maria ſalſa eſſe; plura flumina dulcia; inferimus generaliter aquas marinas ſalſas eſſe, fluviatiles, dulces. Cum variis experimentis conſtet, aurum in igne non conſumi, concludimus tantumdem de omni auro verum eſſe. Et cum nuſquam gens aliqua compareat, quæ muta ſit, concludimus omnes homines loqui, id eſt, uti certis ſonis ad animi ſenſa propalanda.

Imò ab inductione ortum habent notitiæ noſtræ: quia particularia prius nobis ſeſe offerunt; quam univerſalia, quamvis poſtea univerſalibus utamur, ad ſingularia cognoſcenda.

Verum nihilominùs eſt, nunquam per inductionem comparari ſcientiam perfectam, uti aliàs commonſtrabitur; quandoquidem ſingularia occaſionem ſolum menti præbent, majori attentione, inſitas à naturâ Ideas conſiderandi, ex quarum deinceps præſcripto de univerſalibus pronunciamus. Ex. ca. nunquam fortaſſe animum applicuiſſem, ad trianguli naturam inveniendam, ſi viſum alicubi triangulum, de triangulo cogitandi anſam non obtuliſſet. Non tamen ex particulari omnium triangulorum examine, generaliter & demonſtrative infero de omnibus triangulis, ſpacium ab illis comprehenſum æquale eſſe rectangulo ex integra baſi & media altitudine, (hoc enim examen impoſſibile

impoſſibile foret) ſed ex ſola conſideratione ejus, quod ad ideam trianguli, quam menti à naturâ inſitam comperio, novi pertinere.

Quicquid demum ſit, cum hanc materiam aliàs reſumendam ſeponam, hic ſufficiat dixiſſe, inductiones vitioſas, id eſt, mutilas, non integras ſæpe errorum cauſas eſſe; unicum protuliſſe memorabile exemplum ſat erit.

Philoſophi quotquot fuere, hucuſque pro re certiſſimâ & indubiâ arbitrati ſunt, embolum è Diabete, ſeu ſyphone probe obturata, nulla vi extrahi poſſe, ſyphone incolumi & integra; aquamque in Machinis Cteſibianis, (quas *Pompas aſpirantes* vocant) ad quamvis altitudinem aſcenſuram. Hujus autem opinionis firmitas derivabatur ex inductione, qua, factis innumeris experimentis, rem ita ſe habere certiſſime ſibi videbantur comperiſſe. Cum tamen utrúmque falſum ſit: nuperis enim experimentis compertum eſt embolum è ſyphone optime obturata, extrahi poſſe, ſi vis adhibeatur æqualis gravitate cylindri aquæi, alti triginta & tres pedes, ejuſdemque cum ſyphone craſſitiei; aquamque non aſcendere in *pompis aſpirantibus* altiùs, quam triginta duos aut triginta tres pedes.

Caput

Caput Vigeſimum.

De vitioſis ratiociniis in vita civili, ſermoneque communi.

EN exempla quædam vitioſarum argumentationum, in addiſcendis ſcientiis, ut plurimum, contingentium. Attamen cum primarius rationis uſus in ſcientiis conquirendis, (quæ ad vitam bene inſtituendam parùm conducunt, & in quibus tanti non eſt errare aut decipi) ſitus non ſit, longe utilius erit, ea generatim omnia pernoſcere, quæ homines præjudiciis occæcant in rebus cæteris, iiſque præcipue, quæ ad mores ſpectant, quæ ad civilem ſocietatem faciunt, & quæ præterea communi ſermoni colloquiiſque materiam ſubminiſtrant. Sed cum huic ad amuſſim perficiendo ſeorſim inſtituenda eſſet tractatio, integram Ethicam complectens, hic ſufficiet ea generatim attingere, quæ homines præjudiciis maxime obviis involvunt.

Hic autem non immorabimur falſis judiciis à malis ratiocinationibus ſegregandis, junctimque inquiſitum ibimus in utrorumque cauſas, tum quia præjudicia malas ratiocinationes progignuut, quarum poſt ſe neceſſe eſt, ut longam catenam trahant, tum quia reverâ ſemper implicita & latens ratiocinatio deprehenditur in eo quod nobis ſimplex judicium videtur, cum ſemper aliquid ſit, cui tanquam principio hoc judicium innititur. Exemplo ſit: Baculum in aqua curvum, quia talis nobis apparet,

apparet, dicimus: hoc judicium innititur generali huic, ſed falſæ Propoſitioni, illud ſci. quod ſenſibus noſtris curvum videtur, reverâ curvum eſſe; atque adeò ratiocinationem includit, ſed involutam & latentem. Generales itáque errorum cauſæ, facto examine, videntur poſſe ad duas principales revocari; alteram internam, quæ eſt voluntatis inordinatio, ipſa judicia pervertens & diſtorquens; externam alteram, ipſis in rebus ſitam de quibus judicamus, ut quæ nobis falſis ſui imaginibus imponunt atque illudunt. Quamvis autem hæ cauſæ ſimul feré ſemper inveniantur, ſunt tamen quidam errores, in quibus altera eſt manifeſtior alterâ, ac proinde illas ſeorſim diſcutiemus.

De Sophiſmatis Philautiæ, utilitatis, & affectûs.

Sect. I.

Si accuratius diſpiciamus quidnam in cauſa ſit, cur homines huic opinioni potius quam alteri fidem & aſſenſum oppignorent, reperies eos non à rationum momentis penitiorique veritatis inſpectione, ſed à *Philautia*, *utilitate* & *affectibus* inclinari atque ſeduci. Hæc illa ſunt, quæ ſtateræ, vel, ſi mavultis, judicii æquilibrium doloſe immutant, & ex quorum præſcripto de pleriſque judicamus: Hæc illa ſunt, quæ in ſententia ferenda primó conſulimus, & quæ latam jubent eſſe quam ratiſſimam: de rebus, ipſis ex rebus neutiquam judicamus, ſed ex eo quod reſpectu noſtri ſunt: nobis namque unum idemque ſunt verum & utile.

Nec alia quærenda ad dictis fidem faciendam, quam quæ quotidiana ſunt; quippe quæ alicubi dubia

dubia vel etiam falſa creduntur, alibi pro certiſſimis habentur ab integrâ natione, ab omnibus hujus profeſſionis vel inſtituti. Cum enim fieri nequeat, ut quod in Hiſpania verum eſt, ſit falſum in Galliis, omniumque Hiſpanorum ingenia adeò ſint ab omnium Gallorum ingeniis diverſa; ut quod his omnibus; ex ſolius rationis præſcripto judicantibus; videtur verum; illis ex adverſo omnibus, eadem regula utentibus, falſum appareat; certo certius eſt, hanc judiciorum varietatem non aliunde proficiſci, quam ex eo, quod hi verum pronuncient quod ipſis commodum eſt & utile, illi ob eandem rationem idem proclament erroneum & falſum.

Quid tamen abs ratione alienius; quam ex utilitatis amuſſi de veritate judicare? nec ſane illa, vel cum maxime utilis eſt, aliud poteſt, quam nos commonefacere, ut curatiori ſtudio eas rationes penſitemus; quæ poſſunt ejus rei, quam veram optamus, veritatem nobis detegere unica namque eſt veritas in ipſis rebus; à noſtris cupiditatibus independens, quæ noſtrum debet aſſenſum exigere. Hujus ſum, ergo mihi firmiter credendum hunc Apoſtolum hîc Evangelium prædicaſſe; Huic ordini nomen dedi, ergo pro legitimo habendum hoc privilegium: Nihil hic ponderis, nihil hic rationis apparet, cujuſcunque regionis es, cujuſcunque ordinis, ea tantum tibi credenda ſunt quæ vera, & quæ crederes, etiamſi eſſes alterius nationis, ordinis, vel inſtituti.

Sect. II.

Sed hæc fallacia magis eluceſcit, cum ipſi tan-

tùm animi affectus variantur: nam quamvis cætera omnia in eodem ſtatu maneant, ii tamen, qui novis irritantur affectibus, autumant mutationem, quæ in ſolis cupiditatibus accidit, omnia ad illas ſpectantia immutaſſe. Quot enim videmus qui nullas dotes naturales acquiſitáſve agnoſcunt in iis quos oderint, quoſve diverſa à ſe ſentientes, ſuiſque cupiditatibus aut commodis repererint contrarios. Hoc ſatis eſt ut illicò pro temerariis, ſuperbis, perfidis ſine honore & ſine religione traducantur. Nec ſanè amores cupiditateſque odio & malevolentia æquiores ſunt aut moderatiores: ſi quem amaverint, is vitæ integer erit, & ſceleris purus. Quicquid deſiderant, id æquum eſt, & factu facile: quicquid averſantur, id iniquum & impoſſibile. Quamvis aliam horum judiciorum rationem reddere non valeant, quam ipſas cupiditates, quibus abripiuntur.

Adeò ut, quamvis hæc formalis ratiocinatio in intellectu non fiat. *Amo hunc, ergo eſt hominum optimus; illum odi, ergo eſt peſſimus*, fit tamen clàm aliqualiter interiùs in ipſa mente, adeò ut hæ aberrationes poterunt dici ſophiſmata & deceptiones *Cordis*; Horum hæc eſt indoles, ut affectus noſtros in ipſa affectuum objecta transferant, quæ idcircò talia judicamus, qualia illa eſſe aut volumus aut deſideramus. Quod tamen eſt à ratione quam alieniſſimum; cum deſideria & cupiditates noſtræ nihil eorum, quæ extrà nos ſunt, poſſint immutare, ſolùſque Deus opt. max. ſit cujus voluntas ita efficax eſt ut res ipſæ id ſint, quod eas eſſe voluerit.

Sect.

Sect. III.

Ad hanc Philautiæ captionem revocari poterit illorum Error, qui de omnibus decernunt ex hoc generaliſſimo & maximè commodo principio; *rationem ſci. à ſe ſtare, ſibi ipſam veritatem perſpectam eſſe.* Hinc arduum non eſt concludere contraria ſentientes decipi; nec immerito, ipſa etenim illatio neceſſariò ſequitur.

Horum error non aliunde proficiſcitur, quàm ex nimis honorifica de ſe & ingeniis ſuis præconcepta opinione; quæ ſuadet omnes ipſorum cogitationes, omnes ſententias eſſe tam claras, tamque evidentes, ut illas propoſuiſſe, ad aſſenſum & fidem à quovis extorquendam ſufficiat. Hinc parùm ſolliciti ſunt de ſententia propriis rationibus probanda: hinc aliorum in oppoſitum rationes negligunt. Omnia cupiunt authoritate ſtabilire, quia nunquam in ſe authoritatem à ratione diſtinxerunt: qui aliter ſentiunt pro temerariis habent, nequaquam conſiderantes, ſi alii aliter ſentiant, ſe etiam ab aliis diſſentire, immeritóque ſupponi rationem à nobis eſſe, cum de iis convincendis agitur, qui nobiſcum ideò non ſentiunt, quod perſuaſum habeant, nos rationem non eſſe aſſequutos.

Sect. IV.

Alii ſunt qui non aliâ, ad quaſdam opiniones evertendas, ratione utuntur, quam hac, quæ plane lepida eſt. *Si id eſſet verum, ego non eſſem vir doctus, ergo id non eſt verum.* Ob hanc præcipuè rationem tandiu neglectæ ſunt tot utiliſſimæ in medi-

cina curationes, tot certiſſima experimenta rejecta, quia ſci. qui illa neſcivere, tandiù fuiſſent in erroribus verſati. Quid? ſi ſanguis inquiunt, perenni circuitu corpus circumeat; ſi alimentum feratur ad jecur per venas Meſaraicas; ſi arteria venoſa ſanguinem convehat ad cor; ſi idem ſanguis per venam cavam deſcendentem aſcendat; ſi natura vacuum non horreat; ſi aer gravitet, deorſumque feratur; pulcherrimarum in Anatomiâ & Phyſicâ veritatum hucúſque ignarus ego fuerim; potius hæc omnia falſa ſunto. Ad hanc vero animi ægritudinem curandam docendi ſolummodo ſunt, rem tanti non eſſe errare & decipi, poſſeque homines aliarum rerum ſcientia eminere, licet illas ignorent, quæ nuper fuerunt adinventæ & detectæ.

Sect. V.

Familiarius nihil eſt quam audire homines, eadem ſibi mutuo opprobrantes, ſe mutuo, ubi opinionum diſſenſio eſt, Opinatores, cavillatores, cupiditatum mancipia vocantes. Vix binos repereris cauſidicos, qui ſibimet ipſis procraſtinatas lites veritatemque ſubdole occultatam non objiciant; adeò ut & qui recte & qui perperam ſentiunt, eadem loquantur, de iiſdem querantur, atque eoſdem ſibi mutuò errores & vitia affingant. Quo tamen vix eſt majus inter homines malum: hinc veritas & error, juſtitia & injuſtitia tantis involvuntur tenebris, ut vulgus iis diſpellendis impar ſit: hinc alii ſortito, ſine ullo examine, diſſidentium partium alteri ſe addicunt: hinc utráſque alii condemnant, tanquam ex æquo reas.

Omnis hæc opinionum veſana diſſenſio ex eadem

eadem animi ægritudine naſcitur, quâ unuſquiſque ſibi perſuadet ſe cum ratione ſentire. Ex hoc namque principio, facili negotio, deducitur cæteros mortales nobis contrarios, inconſultos Opinatores eſſe. Opinator etenim eſt qui veritati non cedit.

Quamvis autem verum ſit, odium, oſcitantiam, cavillandi libidinem inique objici, ab iis, qui in errore ſunt; jure tamen merito ab aliis objici poſſunt, quibus veritas ſui copiam fecit. Quia tamen veritas præſumitur apud eos non diverſari, qui talia exprobrant; viri prudentes ac moderati, materiam dubiam controverſámque tractantes, omninò ab illorum uſu abſtinebunt, quandiu veritas æquitaſque cauſæ, quam defendunt, abunde non fuerint aſſertæ. Nunquam igitur adverſarios pro opinatoribus, temerariis, ſenſuſque communis expertibus traducent, priuſquam hoc optimè fuerit comprobatum. Nunquam dicent, niſi hoc prius oſtenderint, eos abſurdas intolerabileſque ineptias effutire: cum tantundem dici ex altera parte poſſit ſine ullo utrinque fructu. Sed potius hanc æquiſſimam D. Auguſtini regulam amplectentur. *Omittamus iſta communia, quæ dici ex utraque parte poſſunt, licet vere dici ex utraque parte non poſſint.* Illis itaque ſufficiet veritatem iis armis propugnare, quæ veritatis propria ſunt, & quæ à mendacio tractari non poſſunt, id eſt, claras ſolidáſque tantum rationes in medium producent.

Sect. VI.

Hominibus à naturâ comparatum eſt, non tantum ut ſeipſos ament, ſed ſint etiam erga cæteros ſuſpicaces, invidi, maligni; ut non niſi gravate

ferant alios ſibi præponi, quia omnibus cupiunt præeſſe, & cum veritatem inveniſſe, & novam aliquam lucem mundo oſtendiſſe, honori detur, hunc occultè cupiunt ſurripere: atque hinc aliorum dogmata ſine ulla rationis umbra impugnant, inventáque extenuant.

Itáque quemadmodum, amore proprio dictante, hanc deridiculam ratiocinationem facimus; Hæc ſententia à me fuit excogitata, eſt propria mei ordinis, éſtque utilis rebus meis; ergo eſt vera; ita, malignitate naturali ſuggerente, hanc aliam non minus abſurdam ſtruimus; hoc ego non dixi: ergo eſt falſum; hunc ego librum non ſcripſi, ergo malus eſt & ineptus.

Hinc ortum ducit ille *contradictionis ſpiritus* inter homines adeò familiaris: hoc ſuadente, dum aliena aut leguntur aut audiuntur, iis leviter & perfunctorie, quæ ad illa ſtabilienda adducuntur, prælibatis, toti ſe conferunt ad ea rimanda, quæ in oppoſitum dici poſſunt. Semper in procinctu adverſus veritatem ſtant, de qua propulſanda atque obſcuranda ſolùm cogitant; quod ipſis ferme ſemper ſuccidit ex voto, cum humana mens inexhauſta abyſſus ſit falſarum rationum.

Cum dominatur hoc vitium, præcipuum Sciolorum, (quos Galli *Pedants* vocant) indicium eſt. Hi gloriæ ducunt de rebus minimis altercari, omnibuſque ſordide & malignè contradicere. Sed ſæpè occultius eſt hoc vitium, quàm ut percipiatur, affirmarique poteſt, quod nemo prorſus illo careat, cùm ab amore proprio enaſcatur, qui numquam in homine intermoritur.

Invidæ hujus & malignantis affectionis, ipſa cordis humani penetralia obſidentis, cognitio gra-

viſſimam hanc, (quam ſervare oportet, ne eos, quibuſcùm loquimur, præcipites agamus in errores, aut à veritate, quam inculcamus, abalienemus) regulam nos docet, nimirùm, quam fieri poteſt minimè, eorum eſſe irritandam invidiam, exacerbandas ſuſpiciones, injectis ſermonibus aut de ſe, aut de rebus aliis, quæ hos poſſunt affectus expergefacere.

Cum enim homines ſeipſos ferme ſolos ament, ægerrime ferunt alios ſibi præponi aut honore affici. Odioſum enim & ingratum eſt quicquid ſibi non vendicant, atque frequenter ab odio virorum ad opinionum rationúmque odium tranſvolant: quapropter prudentes quantum poſſunt, quibus cæteros antecellunt, dotes occultant, è conſpectu ſe ſurripiunt plauſúmque fugiunt: malunt latere inter turbas, quò ſolam nudamque veritatem in ſcriptis propinent.

Fælicis memoriæ Cl. Paſchalius, quo non alius unquam fuit veræ ſolidæque Rhetorices ſcientior, eò uſque hanc regulam extendebat, ut affirmaret, ſapientem debere etiam à ſe nominando abſtinere, nec uti illo pronomine, *Ego*. Hâc enim in parte Solitus erat dicere, Pietatem Chriſtianam illud humanum, *Ego*, annihilaſſe, quod prius hominum urbanitas tantùm occulerat. Non tamen ſtrictim ad litteram intelligenda eſt hæc regula. Aliquando enim non ſine inutili cruciatu vitari poteſt ſui ipſius mentio; ipſam tamen regulam ante oculos poſitam ſemper habere non abs re erit quò peſſimam quorundam conſuetudinem facilius devitemus, qui de ſeipſis tantùm loquuntur, ſeipſos tantum laudant, ac citant, cum tamen de illorum ſenſu & opinione quæſtio non ſit. Hinc ſuſpicantu rauditores

res tam crebram ſui ipſorum mentionem, à ſecreta delectatione proficiſci, qua erga hoc amoris ſui objectum tam ſæpe feruntur. Ac proindi naturali quadam neceſſitate impulſi, tum viros ipſos, tum quicquid dicunt, clàm habent exoſos. Ex his præcipue coloribus videre eſt hominis efformatam imaginem, qua turpius nihil eſt, aut viri, pectoris bene præparati diſſimilius; cujus tamen, non ſine affectatione, ſe ſuis in ſcriptis ſimilem exhibet *Montanus*, dum Lectores ſuo genio recognoſcendo, ſuis propenſionibus, imaginationibus, opinationibus, morbis, virtutibus, vitiis legendis diſtinet; quod palam eſt à judicii defectu, non minùs quàm à vehementi ſui ipſius amore oriri. Verum quidem eſt conari eum ſordidæ plebeiæque vanitatis ſuſpicionem à ſe amoliri, dum libere non minus de vitiis ſuis quam de virtutibus loquitur, quod ipſa candoris ſimulatione inamabile non eſt. Sed tamen liquidò conſtat hoc totum quicquid eſt, ludificationem eſſe, callidamque vafritiem, qua ſe etiam reddit odioſiorem. De vitiis loquitur ut ea cognoſcamus, non ut execremur; nullum ex illis æſtimationis imminutionem veretur; quinimò illa propemodum pro rebus adiaphoris habet, vel etiam pro honorificis & honeſtis potius, quàm pro turpibus. Nam illa retegit, quia ad eum de illis non pertinet, creditque ſe illorum ergo neutiquàm vel viliorem futurum, vel deſpicatiorem. Si vero aliquid ſubvereatur, à quo nominis æſtimatio poſſit labefactari, nemo Montano occultationis ſolertior artifex. Hanc ob cauſam celebris hujus ſeculi ſcriptor perjucunde obſervavit, cum ille, prorſus extra rem bis uno in libro, non ſine aliqua ſedulitate admonuiſſet ſe pediſſequum honorarium aluiſſe, (cujus tamen famu-

famulitium non admodum utile eſt in ædibus viri, generoſi licet, ſexies tantùm millenas libras Turonicas annuatim recipientis) non tamen eadem uſum ſedulitate, cum Lectori ſignificaret ſe etiam ſcribam habuiſſe, cum in Senatu Burdigalenſi conſiliarius fuerit: hoc etenim munus quamvis in ſe perhonorificum neutiquam faciebat ſatis vaniſſimo homini, qui ubivis videri vult animos gerere viri nobilis & ad arma nati, à cauſis verò dicendis, & foro abhorrere.

Credibile tamen eſt illum hanc etiam vitæ ſuæ partem non fuiſſe occultaturum, ſi quem Franciæ Mareſchallum invenire potuiſſet, qui itidem Burdigalæ Conſiliarius fuiſſet: ſi quidem ſe urbis hujus Prætorem fuiſſe ebuccinat; ſed poſtquam indicaverat ſe hoc munus à Mareſchallo Byronio accepiſſe, illudque Mareſchallo Matignio conſignaviſſe.

Sed vanitatem præcipuè non criminor: tot enim pudendis præterea famoſus flagitiis eſt, tot ſcatet impiis & Epicureis placitis, ut mirum ſit, illi tandiu per leges licuiſſe orbem obambulare, omniúmque paſſim manibus teri, multóſque viros cæteroquin perſpicaces latentis veneni malignitatem non deprehendiſſe.

Nec ſane alia conquirenda impietatis indicia, quam modus, quo ſuis de vitiis ipſe loquitur. Cum enim multis in locis multa ſe crimina fateatur perpetraſſe, in aliis tamen indicat ſe illorum non pœnitere, ſeque eodem, quo vixerat modo, victurum, ſi anteactæ vitæ ſpacium iterum eſſet decurrendum. *Ad me vero quod ſpectat*, inquit, *ſi optio daretur, non alius eſſem, quam qui ſum. Quæ mihi cum cæteris mortalibus communis forma eſt, à me improbari poteſt,*

mihique diſplicere ; potero Deum precibus ſollicitare ut me totum inſtauret, ut & ego habeam, quo nativam imbecillitatem excuſem ſed hujus non magis dicendus ſum pœnitere, quam quod Angelus non ſum aut Cato. Actiones meæ ordinatæ ſunt, & conformes mihi, meoque ſtatui; Melius me gerere non poſſum: Pœnitudo vero proprie ad ea non pertinet, quæ in noſtrâ poteſtate non ſunt. Nec mihi ſane capiti corporique hominis profligati viſum eſt Philoſophicam monſtroſæ caudam adjungere, efficereve, ut tantula & tam miſera vitæ quæ reſtat pars, partem quæ effluxit integram, annoſam, pulcherrimam coarguat atque improbet. Si denuo vivendum eſſet, eodem quo vixeram modo viverem; de prateritis non queror, futura non extimeſco. O voces horrendas, omniſque prorſum religionis extinctæ indices, ſed illo dignas, qui alibi has habet! *Ego caput obnubo demittoque, & in mortem, quam nec reputo nec recognoſco, ſtupide me mitto præcipitem, tanquam in ſilentem tenebroſamque abyſſum, unico me ictu oculi abſorbentem, unico me temporis momento ſuffocantem; me, inquam, altiſſimo ſomno corripiendum, futurum cum ſummo ſenſuum ſtupore, ſine omni prorſus dolore;* & alibi. *Non eſt cur de morte ſpecialia præcepta tradam, quæ ſemihorariâ doloris perpeſſione abſolvitur, quam nihil excipit, quod vel timeri ſit, vel nocumento.*

Quamvis à re propoſitâ videamur divertiſſe, dici tamen poſſumus in viam rediiſſe, ubi admonuerimus nullum librum magis inducere atque ſtabilire peſſimam illam conſuetudinem de ſe ſemper loquendi, ſe ſuáque pro ſermonis materiâ ubique uſurpandi, exigendique ut alii tantundem faciant: Quod mirè judicium depravat, tùm in nobis ipſa vanitate, quæ tales ſermones nunquam non comitatur;

tatur; tùm in aliis, malevolentia odioque quæ adverſum nos concipiunt foventque. Iis tantum de ſeipſis loqui fas eſt, qui eximiâ ſanctitate conſpicui, ipſo orationis tenore teſtantur; ſi virtutes evulgent, ſe eas evulgare ad aliorum ædificationem, & ad Dei Opt. Max laudem: ſi peccata retegant, ut ſeipſos coram hominibus humilient, alióſque ab iiſdem flagitiis avertant. In mediaſtinis verò minutulas virtutes propalare, deridenda vanitas eſt, ſcelera verò & flagitia denudare, ſine ullo conſcientiæ morſu, ſine ullo pœnitentiæ indicio, effrons eſt atque coercenda impudentia: Cum ultimum hominis profligatiſſimi vitium ſit, de peccatis non erubeſcere, non confundi, non dolere; ſed de iiſdem indiſcriminatim, ut de re quâvis aliâ, ſermones miſcere; in quo ipſiſſima Montani indoles ſita eſt.

Sect. VII.

Ab hac maligna atque invida contradicendi libidine aliquo modo diſtingui poterit alia animi diſpoſitio minus equidem mala, ſed iiſdem nos inter diſcurrendum erroribus irretiens. Hæc eſt illud diſputandi cacoethes rationem etiam tantopere depravans.

Non quod generatim diſputationes improbari debeant; è contra dici poterit, modò debite uſurpentur, nihil illis eſſe ad ingenia acuenda, ad argumenta excogitanda utilius, ſive invenienda veritas ſit, ſive aliis demonſtranda. Animi motus in rei cujuſpiam nudo examine ſolitarie verſantis, ut plurimum torpet languetque, adeò ut opus aliquo calore ſit, quo excitetur; quo latentes Ideæ expergeſiant, atque evocentur. Ex multiplici namque oppoſi-

oppoſitione paſſim in earum rerum notitiam pervenitur, quæ theſim faciebant & obſcuram & perſuaſu difficilem, ad quos proinde obices ſuperandos ingenii vires intendimus

Sed itidem verum eſt, quo hæc exercitatio cenſetur utilior, quando rite & ſine omni animi perturbatione aut averſione adhibetur, eò eſſe ejuſdem abuſum perniciofiorem, cum ſcilicet gloriæ ducimus quocunque pretio, quocunque periculo & propria defendere, & aliena impugnare. Nihil poteſt nos magis à veritate abalienare, quàm hæc diſputandi prurigo. Hinc ſenſim aſſueſcimus ubique rationes invenire, vel potiùs ubique rationibus nosmetipſos præferre, illis enim nunquam cedimus, nunquam manus damus. Hinc gradatim eò deducimur, ut nihil certi habeamus, ut unà veritatem & errorem confundamus, utrúmque in eodem probabilitatis gradu collocantes. Hinc tam rarum eſt, ut diſputando lites dirimantur; hinc nunquam ferme altercantes Philoſophi in eandem conſpirant ſententiam, ſemper aliquid ſupereſt quod regerant, quod in ſui defenſionem proferant: Non enim animus eſt errorem, ſed ſilentium devitare, quia minorem ducunt ignominiam ſemper decipi, quam fateri ſe aliquando deceptos.

Itáque niſi diuturnâ exercitatione aſſueverimus nobiſmetipſis penitùs regendis, inhibendíſque animi motibus, perarduum ſane erit, inter diſputationum ardores, aufugientem ex oculis veritatem non perdere, cum nihil apud nos fiat, quod ad concitandos animi inordinatos motus faciat magis. "Quodnam illud vitium eſt, inquit ſcri-"ptor celebris, ad quod diſputationum æſtu non "abripimur? cum illarum ferme ſemper directrix

"ſedeat

“ ſedeat iracundia. Primò bellum rationibus indici-
“ mus, deinde viris ipſis. Diſputare tantum diſci-
“ mus, ut poſſimus contradicere & dum contradi-
“ ctiones reciprocantur, fit, ut diſputationis fructus
“ ſit veritatis amiſſio! Hic in ortum fertur, ille in
“ occaſum; quod primarium erat & rei caput per-
“ ditur, dum inter rerum ſecundariarum & inci-
“ dentium turbas erratur; & tandem poſt exactam
“ rixis & clamoribus horam, quid quærebatur, ne-
“ ſcitur. Hic apud inferos eſt, ille apud ſuperos,
“ hic dextrorſum, ille ſiniſtrorſum abit. Hic ver-
“ bulum captat, aut ſimilitudinem: ille nec audit
“ nec intelligit ampliùs quod opponitur, ſed to-
“ tus ſuo curſui proſequendo ita intentus eſt, ut,
“ te neglecto, ſe ſolum & videat & audiat. Sunt
“ qui, cum ſe adverſariis impares norunt, omnia
“ formidant, omnia rejiciunt, ipſam in limine
“ diſputationem interturbant, vel in media lite
“ obfirmate obmuteſcunt, ſuperciliosum contem-
“ ptum affectantes, aut rixarum ſci. fugam inſulſe
“ modeſtam. Hic, modo hoſtem feriat, inſuper
“ habet, ſi totus illius ictibus pateat: ille ſingula
“ verba digitis dinumerat, ſingulis pondus dinu-
“ merando addit. Alius ſtrepitu & laterum fir-
“ mitate tantum valet: ſunt qui contra ſe-
“ metipſos digladiantur, auditoréſque pro-
“ loquiis, inutilibúſque digreſſionibus defa-
“ tigant & obtundunt. Denique alii ſunt,
“ qui contumeliis armati pugnant, & ut
“ poſſint à prementium rationibus evadere de
“ nihilo rixas excitant & turbas. En ordi-
naria diſputationum mala ſatis ingenioſe ab
Hoc Scriptore ſuis adumbrata coloribus,
qui cum veræ dignitatis humanæ naturæ

ignaras

ignarus eſſet, vitia tamen & corruptelas optime pervidit. Ex his liquet, quantum hoc genus diſputationum Eriſticarum valeat ad mentem perturbandam, modo ſumma cura non advigilemus, primùm ne ipſi in hos errores labamur, deinde ne alios lapſantes ſequamur; modò, inquam, ità noſmetipſos non inſtituamus, ut alios poſſimus errantes videre, nec tamen ipſi errare, latumve unguem diſcedere à fine, quem nobis debemus proponere; ipſa ſci. veritatis diſcutiendæ elucidatione.

Sect. VIII.

Inveniuntur nonnulli, præcipue in Aulis Principum, qui cum probe norint, quam moleſta, quam ingrata ſit hæc contradicentium temperies, viam inſiſtunt prorſus oppoſitam. Hi nemini contradicunt, omnia laudant, omnia approbant; & hoc illud eſt quod *Obſequioſitas* ſive *Complacentia* dici poteſt, quæ ſane fortunis amplificandis accommodatior eſt, ſed eadem rationi vitiandæ non minus exitialis. Nam ſicut *contradicentes* verum pronunciant quod aliorum effatis contrarium eſt; ità *complacentes & obſequioſi* omnia habent pro veris: atquæ hæc conſuetudo primò judicium corrumpit vitiatque, ac deinde mentem ipſam.

Hinc Laudationes evaſere adeò communes, & tam promiſcuè congeruntur in omnes ut jam dici nequeat quid ſit de Laudatis ſentiendum. Ubinam ille Concionator, qui hominum non audiat in *Gazetta* Eloquentiſſimus? qui auditores ipſa doctrinæ ſublimitate non rapiat in admirationem ſui? Cuicunque parentatur, is pietate inſignis moritur. Triobularii Scriptores vel volumina conflare poſſunt;

ſunt, ſi in unum compingant Amicorum Elogia. Adeò ut in hac profuſiſſima laudum ſine delectu diſtributione mirum ſit, aliquos inveniri qui tam cupide illas appetant, collataſque tanto ſtudio colligant atque conſervent.

Impoſſibile eſt, ut hæc tanta in ſermone confuſio ſimilem in mente confuſionem non pariat, & qui aſſuevere omnibus laudandis, omnibus etiam approbandis non aſſueſcant. Jam verò, ſi falſitas verbis tantum ineſſet non menti, ſufficeret tamen ad eos ab hac conſuetudine abalienandos, qui ſincere & cordate veritatem colunt. Neceſſe equidem non eſt, ut id omne vituperemus, quod cernimus vituperio dignum, neceſſe tamen omnino eſt, ut id ſolum laudemus, quod eſt revera laudabile. Aliter namque iis illudimus, quos immerentes hiſce ornamus laudibus; ad alios decipiendos concurrimus, qui ex harum laudum amuſſi judicant. Præterea injurii ſumus veras laudes promerentibus, dum illas immerentibus prodigimus; Denique omnem verbis fidem detrahimus, omnes nominum Ideas confundimus, poſt quam ſic noſtra culpa deſierint eſſe judiciorum cogitationumque noſtrarum ſigna, incæperintque quandam tantum externam urbanitatem denotare, qua, eos quos laudamus, tanquam quadam officioſa ſalutatione cohoneſtamus; nam hoc totum illud eſt quod ex hiſce laudationibus ordinariiſque urbanitatis officiis poterit inferri.

Sect. IX.

Cum Philautia variis nos modis in errores conjiciat, vel nos potius iiſdem adglutinet impediatque quo

quo minùs poſſimus noſmetipſos inde extricare; ille ſilentio non eſt prætermittendus, qui & proculdubio præcipuus eſt, & communiſſimus: Cum ſci. hic noſtri amor nos ad opinionem defendendam compellit & obligat, ob alias cauſas rationéſque, quàm quæ ab ipſa opinionis veritate petuntur. Quando ſemel ſententiam hac conditione propugnandam ſuſcepimus, non amplius curamus veræne an falſæ rationes proferantur, quibus illam ſuffulciamus, ſufficit ſi tales ſint, quæ poſſint utcunque perſuadere; in auxilium evocamus argumentorum omne genus, ſive legitima illa ſint, ſive ſpuria, ut aliquid ſaltem dicatur, quod cuivis poſſit imponere: immò aliquando eoúſque progredimur, ut illa proferamus, modo poſſint prodeſſe, quæ à nobis aperté falſa noſcuntur. En quædam exempla.

Nemo emunctæ naris unquam ſuſpicabitur Montanum Aſtrologiæ judiciariæ nugis & ſomniis fidem adſtrinxiſſe: Nihilominus quando his opus habet ad naturam humanam, ſtolide vilipendendam, ab illo producuntur tanquam rationes ſolidæ & bonæ Quis inquit, *hæc corpora* (cœleſtia ſci.) *animâ, vitâ, diſcurſuve privabit? qui illorum conſideraverit imperium poteſtatemque, non tantum in vitas fortunaſque noſtras, ſed etiam in ipſas animorum propenſiones, quas, pro meo libitu; ſuis influentiis regunt, impellunt, agitant.*

Illinc animus eſt homini, ſermonis privilegium, quo Brutis antecellit, eripere: ut nobis ridiculas narrat fabulas, quarum inſulſam falſitatem nemo illo meliùs cognovit ex quibus deinde magis ridiculas deducit concluſiones. *Quidam ſe Brutorum loquelas intelligere jactitarunt, ut Apollonius Thyaneus, Melampus, Tireſias, Thales & alii: quod cum ita ſit, ſi præterea,*

præterea, ut Coſmographi teſtantur, quædam gentes Canes eligant in Reges, omnino oportet eas & illorum latratus intelligere, & geſticulationes interpretari poſſe.

Pari ratione quis inferret equum à Caligula conſulari dignitate ornatum, cum pro muneris ſci. ratione mandata diſpergeret, intellectum fuiſſe. Sed injurii Montano ſumus ſi malas has illi deductiones adſcribamus. Illi enim propoſitum non erat rem rationum vi conficere, ſed in indigeſtum acervum congerere quicquid poterat adverſus humanam naturam effutire: quod tamen vitium eſt, cùm rationis æquabilitati, tùm cordati hominis candori quam maximè contrarium.

Quis demum ferre poterit hunc alium ejuſdem Authoris diſcurſum de Ethnicorum ex avium volatu divinationibus, quas inter Ethnicos ſapientiſſimi deridebant? *Omnium apud veteres divinationum antiquiſſima pariter & certiſſima erant, quæ ex avium volatu petebantur. Nunc dierum nihil ſimile, nihil tam admirabile: omnino autem neceſſe eſt, ut adeo regularis, adeo ordinatus alarum motus, ex quo futura prædicimus, ad tam nobilem operationem à cauſa excellenti dirigatur. Hunc autem mirificum effectum ſecluſo intellectu, conſenſu, diſcurſuque ejus à quo producitur, adſcribere naturæ legibus, deſipere eſt, atque adeo ſententia evidentiſſime falſa.*

Nunquid lepidum affatim eſt, hominem videre, apud quem nihil evidenter verum eſt, vel evidenter falſum in tractatu nominatim ſcripto ad Pyrrhoniſmum poſtliminio reducendum, ad omnem evidentiam & certitudinem eliminandam, has nugas vendentem, oppoſitámque ſententiam evidentis falſitatis condemnantem? Sed nos ludos facit, dum ſic garrit, eſtque inexcuſabilis quod Lectoribus

 imponit,

imponit, ea obtrudendo, quæ nec credidit ipſe, nec à quovis credi citra dementiam poſſunt.

Procul dubio rerum naturalium cognitione Virgilium æquabat, is tamen nequidem avium intellectui regulares illas mutationes, quas in illarum volatu varias pro aeris varietate cernimus, & ex quibus de futura Cæli temperie conjicimus, attribuebat, ut videre eſt in egregiis illis Georgicorum verſibus.

Non equidem credo quod ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major;
Verum ubi tempeſtas & cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Jupiter humidus auſtris
Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa relaxat;
Vertuntur ſpecies animorum, ut corpora motus,
Nunc hos nunc alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiant; hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture Corvi.

Ad has aberrationes declinandas, cum ſpontaneæ ſint, candoris tantillum ſufficit. Communiores & periculoſiores illæ, quas ipſi non animadvertimus, quia ſententiæ defendendæ præoccupata obligatio mentis oculos præſtringit, illudque nobis obtrudit pro vero, quod eſt utile. Huic malo unice medebimur ſi unicam veritatem unice quæramus, ſi tam accurata diligentiâ rationes omnes perpendamus, ut etiam illa ipſa nobis non poſſit obligatio imponere.

De falſis ratiocinationibus ipſis ex rebus enaſcentibus.

Prius obſervatum eſt internas errorum cauſas, ab iis quæ ab objectis derivantur, & quæ idcirco externæ dici poſſunt, ſejungendas non eſſe, quia ementita rerum exteriorum facies nequaquam nos poterit in errorem ſeducere, niſi voluntas intellectum præcipitem agat ad judicandum, prius quam bene de rei veritate conſtiterit.

Cum tamen penes voluntatem tantum in intellectum imperium non ſit, ubi res omnino evidentes ſunt, patet ad mentem præoccupandam rerum obſcuritatem multum conferre: imo ſæpe evenire, ut quæ nos ad male ratiocinandum impellit animi perturbatio, non facile percipi poſſit, ac proinde utile erit conſiderare fallacias, quæ ipſis præſertim ex rebus enaſcuntur.

Sect. I.

Erronea eſt atque impia ſententia, quæ mendacio veritatem, vitio virtutem ſtatuit adeo ſimiles, ut impoſſibile ſit illas dignoſcere. Verum tamen eſt in pleriſque rebus errorem & veritatem, vitium & virtutem, malitiam & bonitatem varie permiſceri, quæ mixtio admodum communis errorum ſcaturigo eſt.

Efficit namque fallax hæc mixtio, ut vitia & nævos in iis approbemus, quos ob alias virtutes ſuſpicimus; & ut quod laudabile eſt, vituperemus in aliis, quos ob defectus oderimus, quia neutiquam animadvertimus, peſſimos non eſſe ſine

aliqua boni mixtura, Deumque etiam optimis ſuas maculas reliquiſſe, quæ cum ſint humanæ imbecillitatis reliquiæ, nec imitationem noſtram nec cultum demerentur.

Homines namque raró res minutim diſſecant atque examinant: Impreſſio illa quæ eſt maximè vivida, judicio leges ſancit, nec alia ſentimus, quam quæ acriter feriunt. Sic cum multas veritates in ſcriptione deprehendimus, eidem interſperſos errores non obſervamus: è contrà ſi quæ veritates multis erroribus immiſceantur, illas negligimus, ad errores unicè attendentes. Quod fortius eſt debiliora poſt ſe rapit, & quæ acrius oculos irritant, non ſinunt ut ad ſubluſtria & obſcura attendamus.

Cum tamen manifeſtè iniquum ſit hoc modo judicare, rationis rejiciendæ nulla ratio poteſt aſſignari; veritáſque non minus veritas eſt, quia nonnunquam falſitati & mendacio componitur. Ad homines illa non pertinet, quamvis hominum ſit illam evulgare: atque adeò quamvis qui mendaciorum rei ſunt, condemnari debeant, non tamen veritates ab illis ſparſim propoſitæ erunt unà condemnandæ.

Qua propter ratio juſtitiáque exigunt ut in omnibus, in quibus bonum malo permixtum eſt, ſecretionem inſtituamus, in qua facienda ſpecialiter ſita eſt judicii accuratio, qua SS. PP. olim uſi ſunt, dum ex Ethnicorum libris optima extraxere ad mores formandos; quâ uſus eſt D. Auguſtinus, dum non dubitavit ab Hæretico Donatiſta ſeptem regulas ad ſacras Scripturas interpretandas accipere.

Ad hanc itaque ſecretionem faciendam ubi fieri poteſt,

poteſt, nos ratio obligat, ſed quia non ſemper ſatis otii habemus ad minutatim diſcutiendum quid boni malive inſit unicuique rei, tunc illam rebus denominationem dabimus, quæ iis ex majori melioriqne parte competit. Sic illum dicemus bonum Philoſophum, qui ut plurimum bene ratiocinatur; ſic librum bonum, in quo erit multo plus boni, quam mali.

Et en aliud in quo homines magnopere falluntur dum generalia de rebus judicia formant. Nam ſæpe id in illis tantum aut laudant, aut vituperant; quod extimum eſt, & acceſſorium, quandoquidem luminis illis non affulgeat ſatis, ad ea quæ in unaquâque re intima ſunt & præcipua, (ſi tamen illa minus obvia ſunt & ſenſibilia) diſcernenda.

Sic qui ſunt artis Pictoriæ gnari, infinitis gradibus linearum tabellæ deſignationem figurarumque proportionem præferunt colorum adumbrationi, ſubtilibuſque & mollibus penicilli ductibus: cum tamen rudes multo magis capiantur picturâ, quæ coloribus vividis & rutilantibus fulget, quam alia ſubobſcura, licet propter ipſam operis delineationem admiranda.

Fatendum tamen eſt falſa hæc judicia non adeò frequenter cudi de artis operibus, quia rudes & ignari plerumque proni abeunt in artificum ſententias; cuduntur tamen fequentiſſime iis de rebus, quarum dijudicandarum jus penes vulgus eſt, & de quibus unuſquiſque ſibi ferendæ ſententiæ licentiam arrogat, ut de Eloquentia.

Exempli cauſa, facundum Concionatorem dicimus, cujus numeroſæ periodi volvuntur ſine vocum peregrinarum luto. Hinc D. *de Vaugelas* alicubi ait Concionatoris aut Cauſidici famæ & æſtimationi

magis officere vocum barbariem quam rationum incohærentiam: Et credendum eſt illum rem facti narrare, non ſuam ſolum ſententiam dicere. Nam certum eſt reperiri, qui in hunc modum judicant; certum tamen viciſſim eſt, nihil eſſe hujuſmodi judiciis à ratione alienius. Nam ſermonis puritas, figurarum numerus in Oratore aliud non ſunt quam in Pictore colorum adumbratio, id eſt, artis Oratoriæ pars infima & maxime illiberalis: cum ejus munus præcipuum ſit dicenda fortiter luculente, vehementer animo concipere, concepta ita enarrare, ut vivida ſplendenſque illorum imago ipſis auditorum animis ingeratur, ſiſtaturque, non tantum res nudas exhibens, ſed una omnes motus, affectúſque quibuſcum percipiuntur. Quod inveniri etiam poterit in iis, qui ſunt in vocibus eligendis, figuriſque concinnandis negligentiores; quinimò raro in illos cadit, qui vocibus ſeligendis ornamentiſque conquirendis nimium ſtudent, quia hæc ipſa attentio animum avocat à rerum conſideratione, cogitationumque imminuit vehementiam. Sic Pictores obſervant eos, qui ſunt in imaginibus adumbrandis eximii, in delineandis non itidem ordinario excellere, quandoquidem pluribus mens ipſa vacare non poſſit; ſunt enim altera alteris impedimento.

Generaliter tamen dici poteſt, quod de rebus ex rerum cortice judicetur ut plurimum; quia vix ullus eſt qui ad interiora penetrat; Omnis judicii norma eſt ille, qui foris proſtat, titulus, & væ quibus hic non favet: ſis doctus, prudens, perſpicax quantum lubuerit, ſi inter loquendum lingua titubes, ſi officiolæ ſalutationis verbis appoſite non reſpondeas, actum eſt, tibi quod reſtat

ſtat vitæ ſpacium, inglorie agendum inter deſpectos plebis, conſpiciendáque ſciolorum, qui tibi præferentur, turba ingens. Magnum non eſt debitis carere laudibus; maximum tamen eſt hiſce inhærere præjudiciis, nec ultra rerum corticem cernere: & hoc illud eſt quod apprime debemus evitare.

Sect. II.

Inter cauſas, quæ nos à veritate ad errores ſuo ſplendore abducunt, merito cenſenda eſt eloquentia quædam faſtuoſa & magnifica, quam Cicero dicit *abundare ſonantibus verbis uberibuſque ſententiis.* Mirum ſane eſt quantùm ſe inſinuet error, quam placide aſſenſum ſuffuretur, dum nos adoritur è periodo aures ſuaviter demulcente, aut è figurâ novâ & inſolenti, quæ auditores ad ſui contemplationem totos convertit.

Non tantum hi ornatus ex oculis ſurripiunt errores, qui ſermonibus caſu immiſcentur, ſed ſenſim ad alios nos pelliciunt, cum ſunt ad figuram aut periodum rite concinnandam neceſſarii. Sed quando audimus Oratorem à longâ gradatione aut antitheſi multiplici exordientem, in procinctu ſtandum eſt, quia raró accidit ut ſeſe expediat, quin veritatem, (quo illa figuræ quadret melius) aut lædat aut diſtorqueat: eodem veritatem modo tractat verſatque, quo cæmentarius lapidem muro immittendum, aut ſtatuarius æs, ex quo ſtatua exculpenda eſt: Nempe diſſecat, extendit, mutilat, refingit prout neceſſe habet ut locum occupet in vano illo verborum, quod molitur, opere.

Quot falſas tulit ſententias argutandi ſtudium?

Quæ mendacia non effudit Rythmi lex? Ad quas ineptias quoſdam Italos ſcriptores non adegit, verborum, quod aiunt, Ciceronianorum, & puræ Latinitatis affectatio? Quis non rideret Bembum dicentem Papam creatum *Deorum immortalium beneficiis?* Sunt quidam Poëtæ, qui ad ipſius Poeſeos animam autumant pertinere Deorum Ethnicorum conciliabula & cœtus: quinimò cum neſcio quis Poëta Germanus,(qui quò erat verſificator peritior, eò erat Scriptor imprudentior) cum à Franciſco Pico de Mirandula meritò argueretur, quod Ethnica numina intruſiſſet, immiſcuiſſetque Papis; Electoribus, Imperatoribus, Apollinem, Dianam, Mercurium, idque in Poemate quo Chriſtianorum adverſus Chriſtianos bella canebantur, apertè aſſerit ſe aliter non potuiſſe vatis nomen demereri, idque ob hanc mirabilem rationem, quod carmina Heſiodi, Homeri, Virgilii iſtorum Deorum nominibus & fabulis plena ſint; ex quo infert ſibi tantundem licuiſſe.

Malæ iſtæ ratiocinationes ipſos ſæpiſſime authores latent, ipſis omnium primis imponunt: ipſi namque ſonantium verborum tinnitu obtunduntur, ad nimium figurarum ſplendorem cæcutiunt, atque vocum quarundam magnificentia eos nec cogitantes deducit ad argumenta futilia & inania quæ procul dubio rejicerent, ſi vel tantiſper attenderent.

Credibile eſt v. g. *Veſtalis*, nomen cuidam hujus ætatis Scriptori ad delicias uſque placuiſſe, atque ſuggeſſiſſe hoc argumentum, quo puellæ nobili, quam ſuppudebat latinas litteras noſcere, ſuadebat non eſſe virgini erubeſcendum, quód eâ linguâ uteretur, quâ Romæ olim locutæ ſunt Virgines

nes Veſtales: ſi enim argumentum expendiſſet, non potuit non deprehendiſſe eodem jure pudendum eſſe eâ linguâ uti, quâ olim uſæ fuerunt Meretrices Romanæ, Veſtalibus multo numeroſiores; vel pudendum eſſe, non uti linguâ gentis ſuæ vernacula, cum Veſtales illam tantùm antiquitus uſurparint. Omnes hæ ratiocinationes, ut malæ, hujuſce tamen authoris argumento æquivalent. Imò certum eſt Veſtales nihil facere vel ad excuſandas vel condemnandas puellas, quæ Latinè diſcunt.

Ex malis hoc genus ratiocinii tam frequenter obviis eorum in ſcriptis, qui Eloquentium nomen & famam ambiunt, liquet quam ſit ſcitu neceſſaria tùm ſcribentibus, tùm ſermocinantibus, præclara hæc atque graviſſima regula. *Nihil pulchrum, quod non verum*, Quæ ſane vim maximam futilium ornamentorum argumentorumque fallacium præcideret: verum quidem eſt accuratam hujus regulæ obſervationem ſtylum reddere & aridum magis & minùs ſplendidum, ſed eundem efficit vehementiorem, ſinceriorem, clariorem, & viro cordato digniorem: ac proinde, quam vim animis infert, & fortior eſt & diuturior; cum quod nudè imprimitur à periodorum concinnâ formatione, adeò leviter inhæreat, ut non citiùs audiatur, quàm evaneſcat.

Sect. III.

Temere de aliorum actionibus, conſiliiſque judicare, inter homines vitium frequentiſſimum eſt, in quod tamen raro incidunt, niſi male ratiocinentur. Cum enim diſtinctè perſpectas non

 habeant

habeant omnes cauſas à quibus effectus aliquis poteſt produci, illum uni alicui cauſæ aſſignant, cùm à multis queat produci; vel ſupponunt cauſam quæ per accidens talem effectum aliquando produxit, (cum ſci, alias haberet adjunctas circumſtantias) eundem ſemper & ubique producere.

Vir doctus eadem cum Hæretico ſentit in materia à rebus in religione controverſis prorſum alienâ, inferet malevolus eum ad Hæreticos propendere: ſed temere, & malitioſe, cum illi ratio veritáſque forſan eam ſententiam commendarint.

Qui acriter invehitur in opinionem quam perniciosam credit, hinc forſan odii offenſioníſque accuſabitur adverſum eos cujus hæc opinio eſt: ſed inique & temere; cum hæc acrimonia naſci poterit non minùs ex veritatis zelo, quam ex perſonarum odio.

Eſt quis hominis flagitioſi amicus! ergo inferunt, communes cum illo utilitates habet, éſtque flagitiorum particeps: quod tamen non ſequitur, poterat enim vel illa ignoraſſe vel non conſenſiſſe.

Alter humanitatis officia iis non exhibet quibus debentur ergo aiunt, ſuperciliofus & arrogans eſt; cum tamen hoc quicquid eſt criminis fortean ab oblivione purâ vel incuriâ proficiſcatur.

Quicquid hic ſignorum exteriorum æquivocum, id eſt, ad diverſa ſignificanda aptum eſt, & temeritatis reus erit, qui illa, ſine particulari cauſa ad quædam particularia ſignificanda determinabit. Silentium aliquando modeſtiæ & prudentiæ ſignum

ſignum eſt, aliàs mentis emotæ: Cunctatio nonnunquam prudentiam denotat, nonnunquam animi hebetudinem: Mutatio alias inconſtantiæ, alias candoris & ſinceritatis indicium eſt: ac proinde male ratiocinabitur, qui aliquem inconſtantem & varium pronunciet, ex hoc ſolo quod ſententiam mutaverit; poterit námque ſufficiens mutationis cauſa interceſſiſſe.

Sect. IV.

Malæ inductiones, cum ſci. effata generalia ex particularibus quibuſdam experimentis deducimus, malarum ratiocinationum communiſſimæ cauſæ ſunt. Exemplorum ternio quaterniove ad condendum axioma ſufficit, locumve communem fabricandum, quo deinceps utamur ad quidvis dijudicandum.

Plurimæ corporis ægritudines etiam expertiſſimos medicos latent, curationeſque ſæpe non ſuccedunt ex voto: hoc quibuſdam præcocibus ſufficit ad integram medicinam proſcribendum, omnéſque medicos pro meris Agyrtis habendos.

Nonnullæ mulieres leves ſunt & propudioſæ; ad male etiam de caſtiſſimis ſentiendum hoc ſatis Zelotypis eſt; ut & quibuſdam ſcriptoribus licentioſis ad omnes omninò condemnandas.

Sæpe accidit, ut quidam pietatis velo etiam maxima flagitia occultent: Hinc impii omnem religionem pro Hypocriſi traducunt.

Quædam nos latent ſuntque obſcura; nonnunquam etiam craſſe fallimur; omnia itáque omninó obſcura

obſcura ſunt & incerta inquiunt veteres ac recentes Pyrrhonici, nulláque eſt veritatis certa Scientia.

Inter hominum actiones inæquabilitas viſitur: hoc ſufficit ad locum communem ſtabiliendum, è quo nemo erit excipiendus. *Tam manca tam cæca*, inquiunt, *eſt ratio, ut ipſi obſcura ſint, quæ habentur pro clariſſimis: difficilia facilia illi perinde ſint: omnia ex æquo ſubdantur, naturaque generatim illius detrectant imperium. Cogitamus quæ volumus, eo tantum inſtanti quo volumus; nihil autem libere, nihil abſolute, nihil conſtanter volumus.*

Maxima pars hominum aliorum vitia atque virtutes non niſi generalibus hyperboliciſque verbis efferunt: ex quibuſdam actibus particularibus habitum, ex ternis quaterniſve delictis conſuetudinem inferunt: quod ſemel in menſe aut anno accidit, id ſingulis diebus, horis, momentis dicitur accidere. Uſque adeo oſcitabunde negligentes ſumus ad ſermones intra veritatis & juſtitiæ limites coercendos.

Sect. V.

Imbecillitas atque injuſtitia eſt, quam ſæpe damnamus, raro levitamus, ex ſucceſſu de conſiliis judicare, eoſque, qui prudenter pro circumſtantiis quas poterant pervidere, conſtituere, omnium infortuniorum reos comdemnare, quæ vel caſu, vel inimicorum iniquitate, vel aliarum rerum, quæ perſpici nequibant, interventu inſequuta ſunt. Non tantum hominibus inſitus eſt Beatitudinis, ſed etiam Sapientiæ amor; ſed tamen Sapientes à Beatis, miſeros à ſceleratis non bene diſtinguimus.

Hæc

Hæc namque diſtinctio ſubtilior tenuiorque eſt, quam quæ ſtatim appareat. Ingenioſi ſumus ad errores inveniendos protrahendoſque, quos arbitramur infortuniorum cauſas fuiſſe: & quemadmodum Aſtrologi, ubi quid accidiſſe norunt, nunquam non eum Aſtrorum aſpectum inveniunt, qui id produxerit: ſic, ubi qui in miſerias ærumnaſque prolapſus eſt, nunquam non errores & imprudentiam animadvertimus, quibus illas adſcribamus. Illi res ſuæ male ſucceſſere; ergo rationes male ſubduxit: ſic paſſim diſcurritur, imo ſemper diſcurſum fuit, quia ſemper homines in judicando iniqui fuere; cum enim genuinas cauſas ignorent, falſas pro ſucceſſus ratione ſubſtituunt, dum fortunatos laudant, miſeros & infelices condemnant.

Sect. VI.

Nunquam crebrius fallimur, quám cum temere de veritate judicamus ex eâ authoritate, quæ fidei faciendæ impar eſt, vel cum de rebus ipſis, ex modo quo proponuntur, pronunciamus. Alterum Sophiſma *authoritatis*, alterum *modi* dicemus.

Ut ſcire poſſimus quam crebrò in hæc Sophiſmata incurramus, conſiderandum eſt hominum partem maximam in hanc vel illam ſententiam non ire, ob rationes ſolidas atque eſſentiales, quæ veritatem poterunt manifeſtare; ſed ob quædam criteria externa & peregrina, quæ vel conveniunt magis, vel convenire putantur, veritati quam falſitati.

Hujus ratio eſt, quia interna veritas ſæpe ſatis incon-

inconſpicua manet, humanúſque intellectus ut plurimum debilis eſt, cæcutiens, tenebriſque obſitus, vel ſaltem utens infidâ luce; cum tamen hæc ſigna & clara ſint, & ſenſibus obvia: ac proinde homines, quemadmodum proclives ſunt ad ea amplectenda quæ facilia, ità ferme illuc abeunt, ubi exteriora hæc & conſpicua ſigna vident.

Poterunt autem hæc ſigna ad duo præcipua revocari, *authoritatem* ſci. *proponentis* & *modum proponendi*. Hæc autem duo tantum valent ed perſuadendum, ut omnes omnium aſſenſus poſt ſe trahant.

Ac proinde Deus, qui voluit certam myſteriorum fidei cognitionem eſſe à maximè rudibus ſimplicibúſque parabilem, dignatus eſt ad hanc humanæ mentis imbecillitatem ſeſe accommodare, cum illam noluit à peculiari credendorum examine dependere; ſed certam conſtituit veritatis regulam, Eccleſiæ ſci. univerſalis proponentis authoritatem, quæ cum clara ſit & evidens, omnium animos extrahere potis eſt è tenebris, in quas particularis myſteriorum diſcuſſio eoſdem præcipitaret.

Eſt itáque de rebus Fidei Eccleſiæ univerſalis authoritas prorſus deciſiva; tantúmque abeſt ut nos poſſit in errores inducere, ut in eoſdem ſolùm labamur, cum ab ejus authoritate devii erramus, ipſiúſque imperium detrectamus.

Ex modo item proponendi, de rebus ad Religionem pertinentibus, efficaces petuntur probationes. Cum nempe retroactis Ex. ca. Eccleſiæ ſeculis, & præſertim hoc ultimo, vidimus homines ferro & ſanguine ſua dogmata ſtabilire, eoſdem adverſus Eccleſiam ſchiſmate, adverſus ſeculares

Dominos

Dominos ſeditione armari, idque ſine ordinaria miſſione, ſine miraculis, ſine ullis exterioribus pietatis indiciis, imò cum viſibilibus ſignis vitæ turpiter actæ, in fide & diſciplina Eccleſiaſticâ mutationes moliri: tam noxius, tam ſonticus proponendi modus & ſufficiens eſt, quò res propoſitæ à perſpicacioribus rejiciantur, & à rudioribus ne audianter quidem.

Sed in rebus quarum cognitio abſolute neceſſaria non eſt, & quas Deus cuivis in particulari dijudicandas diſcutiendáſque reliquit, tanti non eſt vel proponentis authoritas, vel proponendi modus: imo hæc ſæpe erroris cauſa fuere, veriatique fucum fecere.

Hic autem animus non eſt, docere qnibus regulis limitibuſve circumſcribenda authoritas ſit in rebus humanis, ſed tantum craſſos aliquos errores obſervare, qui hâc in parte committuntur.

Sæpe ex teſtium approbantiumque numero ſententias æſtimamus, cum nondum perpenſum ſit, quid ex hoc numero probabilitatis accedat ſententiis: Quod rationi conſentaneum non eſt. Nam ut quidam hujus ætatis ſcriptor ſagaciter obſervavit, in rebus difficilibus, & quas unuſquiſque propria minerva invenit, veriſimilius eſt veritatem uni ſui ipſius copiam facere, quam pluribus; ac proinde non valet, hoc dogma multorum Philoſophorum eſt, ergo & verum.

Sæpe nobis quædam in hominibus dotes imponunt, & fidem ſurripiunt noſtram, quæ nullum cum rerum, de quibus agitur, veritate commercium habent. Sic innumeri, nullo præmiſſo examine, viris provectioris ætatis aſſentiuntur, quorum tamen

tamen peritia, iis forte in rebus verſatur, quæ nec ab annis, nec experientia, ſed ab intellectus perſpicacia addiſcuntur.

Pietas, ſapientia, moderatio omnium procul dubio virtutum præſtantiſſimæ ſunt, multumque poſſeſſoribus authoritatis debent conciliare iis in rebus, quæ à pietate dependent, aut à ſinceritate, Vel etiam ab illâ, quæ cœlitus datur, mentis illuminatione, quam credibile eſt Deum cumulatiùs in eos conferre, à quibus religioſius puriùſque colitur. Sed infinita ſunt, quæ non niſi ab humano lumine, ab humana experientia, ab humana inſpectione habentur, de quibus ii noſtram potiſſimum fidem merentur, quibus vel contigit ingenium perſpicacius, vel qui in illis inveſtigandis ſtudium diligentius poſuere: Cum tamen paſſim contrarium obveniat, multique ſatius ducant etiam in talibus rebus proborum religioſorúmque hominum opinationibus adhæreſcere.

Hoc autem partim ex eo contingit, quod iſtæ animi dotes non tam conſpicuæ ſint, quam hæc morum externa in viris religioſis compoſitio: partim, quod homines diſtinctionibus faciundis nolint immorari. Hæ quippe dotum ſecretiones illis oneri & tædio ſunt, apud eos namque nihil mediocre eſt. Si aliquid verum ob hujus authoritatem arbitrantur, ob eandem cætera omnia vera erunt. Si è contra in quopiam ab aliquo diſſentiant, in reliquis omnibus cum eodem erit diſſidium. Amant homines vias inſiſtere compendiarias, breves, deciſivas. Sed hæc animi diſpoſitio, communis licet ſit, non tamen à ratione abhorret minus:

cum

cum ratio nos doceat, non omnes in omnibus fidem mereri, quandoquidem in omnium ſcientiâ non emineant; maleque diſcurſurum, qui diceret, hic vir gravis eſt, ergo omnia intelligit, omnia novit.

Sect. VII.

Verum quidem eſt errores, ſi qui veniâ digni ſunt, illos eſſe, in quos labimur plus æquo aliorum judiciis deferentes, qui à nobis viri boni & Sapientes habentur. Sed eſt alius error multo in ſe abſurdior, ſed idem uſitatiſſimus, cum ſci. ideò alicui fidem habemus, quia vir nobilis eſt, divitiis aut dignitate conſpicuus.

Non tamen quiſquam expreſſim in hunc modum diſcurrit: hic centies millenas libras annuatim numerat; ergo Sapiens eſt. Ille ex illuſtri ortus familia eſt; ergo pro veris habenda quæ profert: is alter plebeius & egenus, ergo fallitur. Aliquid tamen ſimile apud hominum partem maximam clam tranſigitur, quod eorum nec opinantium judicia tranſverſa agit.

Unum idemque à viro nobili & plebeio proponatur; hoc unum idemque ex nobilis ore profectum approbatores inveniet, cum ne quidem auditores habiturum ſit in plebeio. Sacræ litteræ hanc malam humanæ mentis diſpoſitionem nobis manifeſtare voluerunt, cùm eam tam accurate in Eccleſiaſtico depingant. *Dives locutus eſt & omnes tacuerunt, & verbum ejus ad nubes uſque deducent; Pauper locutus eſt & dicunt quis eſt hic?*

Certum quidem eſt blandam & obſequioſam

adulationem, ut nobilium facta dictáque approbemus, multum conferre. Certum eſt nobiles hanc approbationem quodammodo extorquere quadam externa venuſtate, & agendi modo generoſo, libero, naturali; qui uſque adeò illis peculiaris eſt, ut vix unquam inter plebeios imitatores inveniat. Certum tamen viciſſim eſt, plurimos ad potentium dicta factaque approbanda ferri quadam interna mentis abjectione, magnatum gloriæ & granditati ſuccumbente, cujus etiam nec ferre ſplendorem poſſunt: quin etiam certum eſt externam hanc magnificentiam ipſis Sagacioribus nonnihil illudere; atque aliquod in eos imperium exercere.

Hujus erroris cauſa ab ea, quæ hominum corda infecit corruptione, petenda eſt. Hi quippe cum votis ardentiſſimis honores voluptatéſque appetant, ipſas etiam divitias facultatéſque neceſſariò amant, quarum adminiculo honores & voluptates comparantur. Amor vero ille, quo res, quæ paſſim venerationi ſunt; proſequuntur, facit, ut earumdem Dominos beatos pronuncient, ſublimes ſupra ſe collocent, colantque tanquam viros excellentes & humanam ſortem prætergreſſos. Cum tandem inoleverit hæc erga potentes veneratio, ſenſim eos à fortunarum conſideratione traducit ad animorum contemplationem, quos, (cum nihil dimidiate facere amant) alterius ordinis conſtituunt, ipſiſque pares divitiis infundunt, ſeque demùm eorum opinionibus ſubmittunt; atque hinc potentibus tanta in rebus, quas agant, fides atque authoritas adjudicatur.

Sed hoc crimen, multo quam in plebe, conſpectius

ſpectius cernitur in ipſis Magnatibus, quibus curæ non eſt, animis impreſſas à divitiis lautiorique conditione Ideas corrigere. Eorum quippe pauci ſunt, apud quos ipſæ divitiæ dignitáſque rationum pondus non habeant, quique ſibi non vindicent, ut ipſis potius credatur quam aliis fortunæ abjectioris. Ferre non poſſunt, ut quos ſubter ſe poſitos contemnunt, tantum ſci. ſibi arrogent in judicando; atque hinc ad omnem contradictionis obicem ferociunt.

Quicquid hic culpæ eſt, ab eâdem radice pullulat, falſis ſci. ideis, quas de potentia, nobilitate, divitiis concepere. Cum enim eos conſiderare has oporteret inſtar rerum peregrinarum, ad naturam non pertinentium; & quæ neutiquam impediunt, quominùs cæteris mortalibus & corpore pares ad amuſſim & anima ſint; quominus ingenia habeant, non minus quam cæteri homines, infirma & erroribus obnoxia. Has tamen potentiæ, nobilitatis, divitiarum, Dominatus notiones ipſis eſſentiis immiſcent incorporantque, quo auguſtior grandiorque ſui ipſorum Idea appareat. Nunquam enim ſibimetipſis ſe repræſentant, ſine honorariis titulis totoque famulantium ſatellitio.

Aſſuevere ab ipſis incunabulis ſeſe intueri tanquam ſpeciem ab aliis hominibus diſtinctam: nunquam partem ſe maſſæ humani generis arbitrantur: ſemper ſibi Comites aut Duces, nunquam homines meri videntur: ac deinde animas ſibi rationemque procudunt divitiis & fortunæ pares, neque minùs ſe putant cæteris ingenio quam dignitate præſtare.

Ea eſt humanæ mentis dementia, ut nihil ſit, quo non utatur ad ſui ideam magnificandam.

Ædes ſplendidæ, veſtis purpurea, promiſſa barba ſatis ſunt, ut quis ſe ſapientem putet; & ſi propius attendamus, erunt qui ſe pluris in rhedâ vel equo faciunt, quam cum pedites gradiuntur. Arduum profecto non erit cuivis perſuadere, hiſce judiciis nihil eſſe abſurdius, cum tamen difficillimum ſit immunem ſe præſtare ab omni ictu, quem hæc exteriora occultè intentant. Præſtabimus autem, quod unice hac in parte fieri poteſt, ſi quantopere nos aſſuefaciamus ad omnem iis rebus authoritatem detrahendam, quæ veritati inveniendæ inutiles ſunt, & ſi id ſolum utilibus concedamus quod reverâ ad illos pertinet. Provectior ætas, ſcientia, ſtudium, experientia, ingenium, perſpicuitas, moderatio, accuratio, labor proſunt ad rerum abditarum veritatem eruendam, ac proinde digna ſunt, quorum rationem habeamus: ſed tamen eadem ſunt ſumma diligentia penſitanda, ac deinde cum contrariis dotibus conferenda. Nam ex horum quolibet nihil certum in particulari poteſt inferri, cum dogmata falſiſſima ab iis aſſerta fuerint & approbata, qui & ingenio valebant & erant his dotibus ut plurimum inſtructi.

Sect. VIII.

Eſt aliquid fallax magis & doloſum in inſidiis, quæ nobis ſtruuntur à *modo proponendi*. Naturaliter enim propellimur ad fidem iis proſtituendam, qui venuſtè, promptè, graviter, æquanimiter, comiter perorant, quam tamen denegamus illis, qui ſunt in dicendo tetrici, qui factis dictiſque iracundiam, acrimoniam, faſtumque immiſcent.

Si

Si tamen de rerum interiori naturâ, ex his exterioribus ſenſibilibuſque ſignis pronunciamus, impoſſibile eſt, ut ſæpe non fallamur. Aliqui namque ſunt qui nugaciſſimas nugas graviter & modeſte divendunt; alii è contrà ipſiſſimam veritatem docent, licet, cum ſint ingeniis vivacibus præditi, atque aliqua animi perturbatione permoti, inordinatos affectus & vultu prodant & verbis. Quædam ingenia mediocria & vadoſiſſima ſunt, quæ cum in Aulis Principum enutrita fuerint, ubi multo meliùs, quam alibi obſequioſæ placendi artes diſcuntur, habitus conſuetudinéſque contraxere admodum gratioſos, quorum faſcinatione aliis ſæpiſſime illudunt: è contra alia ſunt nullis extrinſecùs ornamentis commendata, quæ tamen intrinſecus & ſolida ſunt & capaciſſima. Aliqui meliùs loquuntur quam cogitant; alii cogitant melius, quam loquuntur. Ac proinde exigit ratio, ut qui judicando ſunt, non judicent ex rerum externarum cortice; ut veritati ſe dedant, non tantum cum illa modis exacerbantibus proponitur; ſed etiam cum innumeras habet admixtas falſitates. Nam unus idémque poteſt hic verum dicere, illic falſum, hic rem acu tangere, illic toto cœlo aberrare.

Unaquæque itáque res ſeparatim conſideranda eſt; id eſt, *de modo* judicandum eſt, *ex modo: de re, ex re:* non vero *de re, ex modo*, nec *de modo ex re.* Quod quis inter dicendum iraſcatur, culpandùs eſt; laudandus tamen quia verum dicit: alii vero quod comiter loquatur, laudi dandum, vituperio autem quod falſa effutiat.

Sed omninò advigilandum eſt, ne quicquam verum concludatur aut falſum quia hoc vel illo modo proponitur; æquum

etiam eſt ut qui repertas à ſe veritates aliis cupiunt perſuadere, illos modos omnes ſtudioſe adhibeant, qui aſſenſui conciliando maxime accommodi ſunt, qui verò homines poterunt abalienare, hos omnes ut odioſos rejiciant.

Memoriâ recolendum eſt, cùm de hominibus perſuadendis agitur, tanti non eſſe vera dicere, ſed eſſe quam maximi, cum vera dicimus, ea tamen non adhibere, quæ ſunt ad veris guſtum faciendum, neceſſaria.

Si quis ſeriò veritatem colit, illam falſitatis & mendacii dehoneſtamentis non cooperiet; ſi ſincere diligit, ab iis in proponendo modis ingratis & irritantibus abſtinebit, qui illi odium malevolentiámque poſſunt conciliare. Hoc graviſſimum Rhetorices præceptum eò utilius eſt, quò rationi, non minus quam ſermoni dirigendo cenſetur accommodatius. Quamvis enim idem non ſit, & *modo* errare *&* *re*; ſunt tamen plerumque vitia modi ipſis rei vitiis multò pernicioſiora.

Revera omnes iſti modi feroculi, inſolentes; acres, opinativi ab aliqua mentis perturbatione oriuntur, quæ ipſo, quem in aliis redarguimus, ſcientiæ & lucis defectu, plerumque pejor eſt. Et præterea ſemper iniquum eſt his modis uti ad perſuadendum: æquum enim eſt, ut quis ſe cognitæ veritati dedat; iniquum verò ut ab illo exigamus eorum fidem, quæ nos credimus, idque ob noſtrum ſolorum authoritatem: hoc tamen ipſiſſimum eſt, quod exigimus, dum veritatem aliquam proponimus hiſce irritantibus modis. Nam orationis modus & tenor citius ad mentem penetrant, quam argumentorum vis, cum ad eos cernendos perſpicacior mens ſit, quam ad argumentorum vim capiendam

piendam quam fortaſſe nunquam intelliget. Orationis autem modus ab argumentis ſecretus, ipſam ſolum denotat authoritatem; quam ſibi quiſque arrogat: adeò ut ſi is acerbus ſit & imperioſus, neceſſariò auditorum animos abalienet, cùm authoritate & quadam tyrannide id videatur velle extorquere, quod oportet argumentis tantum & perſuaſionibus elicere.

Si tamen ad receptas communes opiniones oppugnandas his acerbis utamur modis, multo iniquius eſt. Poteſt ſolitaria unius ratio, ubi ſanior validiorque eſt, multorum rationibus præponi; non tamen quiſquam plus ponderis debet adjicere ſuæ unius, quam cæterorum omnium authoritati.

Ac proinde non tantum prudentia modeſtiaque ſed etiam juſtitia obligant ad orationis tenorem humilem & ſubmiſſum, cum opiniones communes, authoritaſve obfirmata concutiendæ ſunt: quandoquidem aliàs vitare nequimus, quin ſolitariam unius authoritatem, authoritati vel publicæ, vel potiori, vel magis confirmatæ opponamus; quod iniquum eſt. Cum itàque de opinione receptâ è poſſeſſione deturbanda, de multorum annorum fide convellenda agitur, nimium cauti moderatique eſſe non poſſumus. Quod adeò verum eſt, ut D. Auguſtinus ad Religionis veritates illud extenderit, egregiam hanc regulam omnibus quibus docendi munus incumbit præſcribens.

En quo prudentes piique Catholici docent modo, quo cæteros tenentur docere. Si res communes ſint & authoritate firmatæ, has illi proponunt modo pleno fiducia, & qui nihil dubitationis teſtatur, adhibitâ etiam comitate qua poteſt, maximâ. Si autem res extraordinariæ ſint, quamvis earum clariſſime veritatem cognoſcant, illas ut dubias & tanquam quæſtiones examinandas potius proponunt, quam ut dogmata & decreta, ut in hoc auditorum imbecillitati ſe accommodent. Quod ſi quæ veritas adeo ſublimis ſit, ut eorum, quibuſcum res agitur, captum ſuperet, malunt hanc aliquamdiu ſupprimere, ut creſcant illi evadantque ei capiendæ pares, quam eam in hoc imbecillitatis ſtatu propalare, ubi illos eſt oppreſſura.

Hunc etiam Divi Aug. locum mea latinitate dare coactus fui ob rationem ſuperius datam.

Finis partis Tertiæ.

LOGICÆ

PARS QUARTA.

De Methodo.

NObis explicanda ſupereſt Logicæ pars ultima de Methodo, quæ proculdubio utiliſſima eſt. Viſum hic eſt etiam illa adjicere quæ Apodixim ſpectant; quia ut plurimùm hæc ſita non eſt in unico aliquo ſyllogiſmo, ſed in multorum ſerie, quibus inviĉte veritatem aliquam demonſtramus. Quinimò ad bene demonſtrandum parum eſt ſyllogiſmorum regulas noviſſe, quandoquidem rariſſime adverſus illas peccetur, cum tamen palmarium ſit cogitationes rite diſponere, clariſque & evidentibus uti ad occulta & abdita inveſtiganda.

Et cum demonſtrationis finis ſit ſcientia, de hac neceſſe erit aliquid præmittere.

Caput Primum.

De ſcientiâ; illam dari; quæ mente cognoſcuntur, certiora eſſe quam quæ ſenſu; quædam eſſe quæ mens humana capere non poteſt; de utilitate ex hac neceſſariâ ignorantiâ enaſcente.

CUm aliquod effatum contemplantibus, ejus veritas vel per ſeipſam, vel per evidentiam quam ſine ullo diſcurſu percipimus, nobis innoteſcit, illud cognitionis genus habemus, quæ *Intelligentia* dicitur, & quâ prima principia cognoſcuntur.

Si verò veritas per ſeipſam ſui fidem non faciat, alia argumenta adhibentur quæ illam ſuadeant; hæcque ſunt vel *authoritas* vel *oratio*. Cum propter authoritatem mens rei propoſitæ aſſentitur, *fides* dicitur: ſi verò propter rationem; hæc ratio vel omninò non ſatisfacit, ſed aliquid poſt ſe dubitationis relinquit, & tunc hic aſſenſus cum hac dubitatione *opinio* dicitur.

Vel omninò ſatisfacit, eſtque vel clara tantum apparenter, & ob attentionis defectum; & tunc talis aſſenſus, ſi reverâ falſus ſit, *error* dicitur; vel ſi verus, *Judicium temerarium*, cum ea rationis vis non appareat, quæ veritati ſtabiliendæ ſufficiat.

Si tamen hæc ratio non tantum apparens, ſed ſolida & vera ſit; quod noſcitur ex diuturna & accuratâ

curata attentione, ex firmo aſſenſu, ipſaque claritatis indole, quæ vivida eſſe debet & penetrans: tunc genita à tali ratione evictio, *ſcientia* dicitur, de qua multiplices inſtitui quæſtiones poſſunt.

Et primò quæritur an talis ſcientia detur, id eſt, an nos habeamus aliquas cognitiones à claris certíſque rationibus genitas; vel generaliter, an ullas claras certaſque cognitiones habeamus. Nam hic quæritur non minus de intelligentia, quam de ſcientia.

Inter Philoſophos extitere, qui ex profeſſo omnem ſcientiam ſuſtulerunt, huicque fundamento integram Philoſophiam ſuper extruxerunt. Horum aliqui, novi nimirum Academici, certitudinem ſolam proſcribentes veriſimilitudinem admittebant: alii Pyrrhonici ſci. etiam hanc veriſimilitudinem negarunt, omnia ex æquo incerta atque obſcura ſtatuentes.

Hoc tamen non obſtante, verum eſt omnes haſce opiniones, quæ tandiu literatorum orbem exercuerunt, nullibi unquam fuiſſe niſi in ſermonibus, diſputationibus & ſcriptis, neminemque unquam ſeriò illis fidem obſtrinxiſſe. Ludi erant, otioſorumque & ingenioſorum hominum oblectamenta, nedum perſpecta & penitus aſſerta dogmata, quorum ex præſcripto vitam regerent: ac proinde conducentiſſima methodus erat, ſi quis os vellet his Philoſophis occludere, eoſdem ad conſcientiæ & bonæ fidei tribunal citare, ac petere, num poſt tot diſcurſus, quibus conati ſunt oſtendere ſomnum à vigiliâ, ſanam mentem à dementiâ non poſſe diſcerni, ſibi in ſolidum non perſuaſerint ſe vigilare, eſſeque ſui compotes. Si illis tantillum candoris

doris reſiduum eſt, etiam occlamantibus in oppoſitum his argutationibus, omnes haſce inanes ſubtilitates pro falſis habebunt; fatebunturque libere ſe neutiquam illis fidem habere potuiſſe, etiam ſi ex animo adlaboraſſent.

Siquis autem eò uſque unquam proceſſerit; ut dubitarit, an vigilaret, an ſui compos eſſet, an hæc omnia externa exiſterent, an eſſet ſol, luna, aliqua materia; nemo ſaltem unquam dubitare potuit, ut D. Auguſtinus aſſerit, quin ipſe exiſteret, cogitaret, viveret. Nam ſive dormiat, ſive vigilet, ſive mens illi ſana ſive ægra ſit, ſive fallatur, ſive non; certiſſimum ad minimum eſt, eum cogitare, eſſe, vivere; cum impoſſibile ſit exiſtentiam vitamque à cogitatione ſeparare, atque affirmare eum, qui cogitet, nec eſſe vivere. Atque ex hac cognitione clara, certa, indubitata regula condi poteſt ad eas omnes cogitationes pro veris & certis habendas, quæ, hujus inſtar, claræ & diſtinctæ deprehendentur.

De ſenſuum item perceptionibus impoſſibile eſt dubitare, dum eæ à ſenſuum objectis ſeparatim conſiderantur. Sive enim ſol vel terra exiſtat; ſive non; certus tamen ſum quod imaginer me ſolem videre & terram; certus ſum me dubitare dum dubito; dum credo me videre, audire; certus ſum me credere quod videam & audiam; & ſic de aliis: ac proinde cogitationem non ultrà ea, quæ in ipſa mente fiunt, extendentes, illáque ſola, quæ illic aguntur conſiderantes, innumeras cognitiones inveniemus claras, & de quibus impoſſibile erit dubitare.

Hâc conſideratione uti poſſumus ad alterius, quæ hic proponi ſolet, quæſtionis ſolutionem; an ſci-

ſci. quæ mente percipiuntur, certiora vel minùs certa ſint iis, quæ ſenſibus cognoſcuntur. Evidens namque ex dictis eſt perceptionum atque Idearum, quas ſola mentis reflexione cognoſcimus, certiores nos eſſe, quam quorumvis, quæ à ſenſibus haurimus. Dici etiam poteſt, licet ſenſus nunquam ſuo nos internuntio fallant, ipſam tamen certitudinem, qua ſcimus illos nos non fallere, ab ipſis ſenſibus non eſſe, ſed à reflexa mentis cogitatione, à qua diſcimus, quando illis vel habenda vel neganda fides ſit.

Ac proinde fatendum eſt D. Auguſtinum rectè poſt Platonem ſenſiſſe, veritatis judicium ejuſque diſcernendæ regulam ad ſenſus non pertinere, *Non eſt, inquit, judicium veritatis in ſenſibus.* Imò hæc, quæ à ſenſibus hauritur, certitudo, non admodum late patet: multa ſunt quorum à ſenſibus notitiam credimus habere; quæ dici tamen non poſſumus plenè & perfecte cognoſcere.

Exempli cauſa: ſcire poſſumus per ſenſus hoc corpus alio majus eſſe; certo tamen non poſſumus ſcire, quænam illius vera & naturalis magnitudo ſit: & ut hoc palam fiat, conſiderandum eſt, ſi omnes hucuſque homines perſpicillis pulicariis ſive ampliantibus uſi ſemper fuiſſent, tanta illis omnia corpora taliáque debuiſſe videri, quanta & qualia ea hæc perſpicilla exhibuiſſent. Jam verò oculi noſtrì lentes Opticæ ſunt, ignoraturque præciſe, tum an illis res viſas minuendi, augendive vis data ſit, tum an perſpicilla arte facta quæ arbitramur objecta nobis vel minora vel majora exhibere, eadem è contra veræ & naturali magnitudini non reſtituant: ac proinde abſolutam rerum magnitudinem perſpectam non habemus.

Ignoratur

Ignoratur etiam in rebus an eandem omnes magnitudinem cernamus. Nam licet duo idem corpus dimetientes conſentiant illud quinquepedale eſſe; illis tamen fortaſſe non convenit pes quantus ſit; cum uterque tantæ magnitudinis illum concipiat, quantæ ab oculis exhibetur. Poterunt autem hujus oculi pedem repræſentare diverſum ab eo, qui ab alterius oculis repræſentatur; quia utrorumque oculi lentes fortaſſe ſunt diverſimode formatæ.

Admodum tamen veriſimile eſt exiguam eſſe hanc varietatem, quia in oculorum fabrica exigua varietas conſpicitur, & quæ proinde non poterit notabilem diverſitatem inducere. Quamvis enim oculi noſtri lentes Opticæ ſint, ſunt tamen Dei Omnipotentis manu formatæ, ac proinde eſt cur credamus illos veras præter propter rerum magnitudines exhibere, niſi quid vitii eos caſu corruperit figuramque immutaverit.

Quicquid demùm ſit, quemadmodum ſenſus de rerum magnitudinibus ea nunciant quæ aliquo modo incerta ſunt, ità neque neceſſe eſt, ut referant certiora; neque concludendum ideò erit ſenſuum teſtimonia in aliis eodem incertitudinis vitio laborare: licet enim ipſiſſimam, ut dixi, Elephantis magnitudinem ignoremus, illum tamen novimus equo majorem eſſe, balæna minorem: quod abunde eſt ad uſum vitæ.

Eſt itaque certitudo atque incertitudo tum in mente tùm in ſenſibus; & ex æquo peccabitur, ſi omnia certa ſtatuantur, vel omnia incerta.

Econtrà verò tria nobis hîc ratio animadvertenda proponit.

Quædam namque ſunt quæ clarè & certò cognoſci

poſſunt,

poſſunt: alia quorum veritatem nondum ſumus aſſequuti, ſed quam ſperamus nos olim aſſequuturos. Tertia denique ſunt, de quibus, ut quid certi ſciamus, impoſſibile eſt, ſive quia nobis principia deſunt quæ ad illorum certitudinem & veritatem ducant, ſive quia mentis noſtræ captum ſuperant.

Primum genus omnia complectitur, quæ demonſtratione ſive intelligentiâ cognoſcimus.

Secundum genus eorum eſt, quæ Philoſophos quotidie exercent: Sed fieri facile poteſt, ut illi admodum inutiliter operam perdant, ſi hoc genus à Tertio nequeant diſtinguere, id eſt, ſi quæ mens humana poteſt comprehendere, ab iis non ſecernant, quorum capiendorum illa capax non eſt.

Compendioſiſſimam ad ſcientias, quam late illæ pateant, viam ingreditur, qui ab iis inveſtigandis abſtinet, quæ ſupra nos ſunt, & quorum comprehendorum ſpes nulla rationabilis ſubeſt. Horum ex numero ſunt omnes illæ quæſtiones de Dei Opt. Max. potentiâ, quam ridiculum eſt brevibus humanæ mentis carceribus velle concludere; ut & generaliter illa omnia quæ de infinito participant. Nam mens noſtra finita cum ſit, ad infinitatem cæcutit, pugnantiumqne inter ſe rerum multiplici varietate oppreſſa fatiſcit.

Hinc commodiſſima & breviſſima ſolutio peti poteſt multarum quæſtiounm, de quibus nunquam non diſputabitur, quamdiu diſputandi prurigine inficiemur, quippe de quibus nunquam cognitionem adeò claram certamque adipiſcemur quæ potis ſit ad mentes noſtras figendas ſiſtendaſque. Poſſibiliſne ab æterno creatura? Deuſne corpus magnitudine, motum velocitate, numerum multitudine

dine infinita efficere poteſt; an numerus infinitus par erit aut impar, an infinitum infinito majus? Qui illico reſponderit ſe neſcire, ſe hæc non capere unico tantùm promoverit inſtanti, quantum qui aliquot annorum luſtra nectendis de talibus conſequentiis intriverit; unicùmque diſcrimen eſt, quod ſimplici ignorantia multo pejor ſit ſcientiam de his exambientium conditio, cum periculum ſit ne hi illud arbitrentur ſe ſcire, quod neſciunt.

Innumeræ pariter in Metaphyſicis quæſtiones ſunt, quæ nimis vagæ, nimis abſtractæ, atque à principiis claris & notis nimis remotæ cùm ſint, ſolutiones nunquam invenient. Ac proinde tutiſſimum erit, cum perfunctorie didicerimus tales inſtitui, illas protinus jubere faceſcere, atque ex animo conari eaſdem dediſcere.

Neſcire quædam magna pars ſapientiæ.

Hoc pacto poſtquam deſierimus ea inveſtigare, quæ ſunt inventu impoſſibilia, majores in aliis quæ ad captum noſtrum ſunt progreſſus faciemus.

Sed obſervandum eſt quædam eſſe, quorum modus eſſendi incomprehenſibilis eſt, cum tamen exiſtentia ſit certiſſima. Quomodo illa eſſe poſſint, nequimus concipere, cum tamen quod ſint, clariſſime cognoſcamus.

Quid Æternitate incomprehenſibilius? quid tamen certius? adeò ut qui horrenda cæcitate ipſam Dei cognitionem è mentibus delevere, coacti fuerint Materiæ, entium omnium viliſſimo & deſpicatiſſimo illam attribuere.

Quomodo quibimus concipere minutiſſimam materiæ

materiæ atomum eſſe in infinitum diviſibilem, nunquamque ad partem adeò parvam perveniri poſſe, quin hæc in ſe habeat, non tantum plures, ſed etiam infinitas partes alias. Quomodo comprehendemus exiguum frumenti granum tot in ſe partes, proportionaliter ſci. minores, continere, quot ſint in reliqua creatæ materiæ maſſa, omnéſque illic figuras imaginabiles actu eſſe, Microcoſmum ſci. illic eſſe, cum omnibus ſuis partibus, Sole, Cœlo, Stellis, Planetis, Terrâ, idque proportione mirabili & exactiſſima. Præterea nullam hujus grani particulam eſſe, quæ non alium proportionalem mundum habeat. Quænam poteſt eſſe hujus munduli pars tantula, quæ grani illius magnitudini reſpondeat? & quam ſtupenda exiguitas illa debeat eſſe, de qua revera poſſumus dicere, quod talis ſit reſpectu hujus grani, quale ipſum granum eſt reſpectu univerſi? Nihilominus hæc ipſa pars nobis incomprehenſibilis, alium mundum proportionalem continet, & ſic in infinitum: cum nunquam ad eam partem perveniri poſſit, quæ non tot partes proportionales complectatur, quot mundus ipſe, quamcumque demum extenſionem illi tribueris.

Hæc omnia incomprehenſibilia ſunt, & viciſſim neceſſariò vera: cum corporis in infinitum diviſibilitas demonſtrata ſit, idque à rationibus à Geometria petitis, quibus certiores nullas habet, clarioreſve, ad alias certiſſimas veritates demonſtrandas.

Quippe docet Geometria eſſe aliquas lineas, quarum nulla communis menſura dari poteſt, & quas idcirco incommenſurabiles appellat: quales ſunt quadrati linea diagonalis & latera. Jam vero ſi hæc diagonalis & latera componerentur ex quolibet

numero partium indiviſibilium, aliqua harum partium eſſet communis menſura illarum linearum; eſt itaque impoſſibile illas lineas componi ex certo numero partium indiviſibilium.

Secundò, eadem ſcientia docet, impoſſibilem eſſe numerum quadratum duplum alterius numeri quadrati: cum tamen omnino poſſibile ſit, quadratum extenſum duplum eſſe alterius quadrati extenſi, Jam verò, ſi hæc duo quadrata extenſa ex certo numero partium finitarum conſtarent, majus quadratum haberet duplò plures partes, quam minus, & cum utrumque extenſum quadratum ſit, haberemus numerum quadratum duplum alterius numeri quadrati; quod tamen eſt impoſſibile.

Denique nihil evidentius, quam extenſum ſeu quantum fieri non poſſe ex non quantis omneque quantum partes habere. Jam vero deſigno harum partium duas quas indiviſibiles ſuppono, quæroque extenſæne ſint hæ partes necne; ſi extenſæ ſunt etiam diviſibiles, plureſque partes continebunt: ſi vero inextenſæ, ſive nihil extenſionis; ex illis extenſum fieri non poteſt.

Omnis humana certitudo tollenda erit, ſi de harum demonſtrationum evidentiâ dubitetur: ſed quò meliùs concipiatur hæc corporis in infinitum diviſibilitas, lubet ſubjungere aliud argumentum eadem operâ probans & infinitam diviſionem & motum in infinitum tardeſcentem, abſque eo quod ad quietem unquam perveniat.

Etiamſi de extenſi infinitâ diviſibilitate poſſit dubitari, extrà tamen omne dubium eſt, illud poſſe in infinitum augeri: nimirum certum eſt planitiei mille ſtadia longæ, aliam totidem ſtadiorum adjici poſſe, & ſic in infinitum. Jam verò ex hoc extenſi

infinito

infinito augmine, probatur ejuſdem infinita diviſibilitas. Quod ut poſſit melius comprehendi; concipienda tantum erit æquoris planities, (cujus in infinitum longitudo producatur) unà cum navi ab hujus æquoris littore continuò in lineâ rectâ, digredienti. Certum eſt radium qui ab hujus navis parte infima ad ejus oculum, qui è portu ſpeculatur, trans vitrum aut aliud corpus pellucidum perveniet, per aliquod hujus vitri punctum transiturum, ut & radium horizontalem per aliud punctum, primo illo puncto nonnihil altius. Jam vero quo longius navis digreditur, eo altius futurum eſt illud punctum, per quod radius à navis parte infima emiſſus transibit, ſpaciumque inter duo prima puncta interceptum in infinitum dividet; & quo longius aberit navis, eo tardius punctum illud aſcendet; abſque eo quod unquam vel moveri deſinat, vel ad punctum radii horizontalis perveniat: quia cum hi radii, ſive lineæ ſeſe in oculo interſecent, nunquam vel parallelæ erunt, vel coibunt in unam lineam. Ac proinde hinc habemus diviſionem infinitam, & motum in infinitum tardeſcentem, nec unquam quieturum.

Ex hac corporis infinita diminutione, nata ex ejuſdem diviſibilitate, demonſtrari poſſunt hæc problemata, quæ ſi terminos ſpectes contradictoria videntur. *Spatium infinitum invenire, quod ſit æquale ſpacio finito, vel quod ſit media, tertia &c. pars ſpacii infiniti.* E multis quibus hæc ſolvi poterunt modis, en unum, ut rudem & craſſum, ità etiam admodùm facilem! ſi quadrati medietas, & hujus medietatis medietas, & ſic in infinitum ſumantur, ac ſecundum longitudinem conjungantur, fiet ſuperficies figuræ irregularis, quæ in

infinitum, verſus extremorum alterum, minuetur, ſed tamen quæ æqualis erit toti quadrato. Nam medietas & medietatis medietas, ac demùm hujus ſecundæ medietatis medietas, & ſic in infinitum, ipſum totum efficiunt. Ità tertia pars, & partis tertiæ pars tertia & ſic in infinitnm, ipſam medietatem efficiunt. Item quartæ partes ſic ſumptæ efficiunt partem tertiam, & partes quintæ quartam; quas demum conjungentes, figuram habebimus vel medietatem vel tertiam partem areæ totalis continentem, quæ ex altera parte longitudinis infinitæ erit, latitudinis vero proportionaliter imminutæ.

Harum ſpeculationum utilitas metienda non eſt, ex veritatum demonſtratarum, ſed potius ex noſtri mentiſque humanæ cognitione. Hinc enim palam fit quam arctis illa limitibus concluſa ſit: Hinc vel inviti cogimur fateri, res plures exiſtere, ad quas illa nequaquam poteſt intelligentia pertingere. Quam ob rem utile erit hiſce ingenia ſubtilitatibus exercere, ad mentis vanitatem depellendam, ad audaciam deprimendam, qua audet lucem ſuam cœcam & ſubluſtrem propoſitis ab Eccleſiâ veritatibus opponere; qui ſci. has nequit comprehendere. Cùm enim mentis humanæ perſpicacia, quanta eſt, ad ea comprehendenda cæcutiat, quæ in atomo minutiſſima concluduntur, cum illam certiſſime cognoſcat in infinitum diviſibilem, ignoret autem quo modo id fiet, nunquid apertiſſimum rationi bellum indicitur; ſi mirabilibus Omnipotentiæ divinæ, quæ eſſentialiter imcomprehenſibilis eſt, effectibus fides denegetur, quia, ſi ſuperis placet, mentis noſtræ captum illi excedunt.

Sed tamen quemadmodum utile non nunquam eſt,

eſt, ſuæ ſe tenuitatis & inſcitiæ commonefacere, ea contemplando; quæ captum ſupergreſſa mentem dejiciunt & humiliant: ità, ſeligenda, ut plurimum, ſunt ad ſtudiorum quotidiana exercitia, illa alia, quorum veritatem poſſumus invenire, inventamque comprehendere; ſive diſquiſitio noſtra à cauſis procedat ad effectus, ſive ab effectibus ad cauſas regrediatur, quorum alterum à *priori*, alterum à *poſteriori* demonſtratio dicitur. Amplianda tamen nonnihil eſt horum terminorum ſignificatio, ut ad illos omne genus demonſtrationum poſſit revocari. Illos autem hic ſufficiat indicaſſe, quò poſſint utcunque intelligi, neque nobis, ſi in Philoſophorum occurrerint vel ſcriptis, vel ſermonibus, inſolentes videantur. Sed cum hoc genus argumentorum pluribus communiter partibus conſtet, neceſſe eſt ut poſſint rem propoſitam clare evincere, illa quodam ordine & methodo diſponere: & hæc illa methodus eſt, de qua hujus libri pars maxima aget.

Caput Secundum.

De duabus methodis, Analyſi & Syntheſi. Exemplum Analyſeos.

GEneraliter appellari Methodus poteſt. *Ars bene diſponendi ſeriem plurimarum cogitationum, ſive id fiat ad ignoratam veritatem inveſtigandam, ſive ad cognitam aliis demonſtrandam.*

Methodus itaque duplex eſt; vel enim veritatem invenit, eſtque *Analyſis*; ſive *methodus reſolutionis*, quæ dici poterit *methodus inventionis*; vel inven-

ventam docet, & eſt *ſyntheſis*, ſive *methodus compoſitionis*, quæ & appellari poteſt *methodus doctrinæ tradendæ*.

Integrum alicujus ſcientiæ corpus rarò analytice traditur, cum analyſis in uſu tantum ſit ad quæſtiones ſolvendas.

Maxima pars eorum quæ hic de Quæſtionibus dicuntur excepta ſunt ex ſchedis M. S. Carteſii, quorum me pro ſuâ humanitate participem voluit Dominus Clercelierus.

Omnis autem quæſtio inſtituitur vel de nomine, vel de re.

Quæſtio nominis hic à me dicitur, non illa, quæ nomina, quibus res poſſunt ſignificari, venatur; ſed quæ ipſis ex nominibus res ſignificatas, expiſcatur: tales de ænigmatis ſolvendis agunt; tales dilucide explicant, extrahuntque è tenebris ſenſum, quem ſcriptor aliquis obſcuris verborum involucris ambagioſe occultavit.

Quæſtio rei quadruplex eſt.

Primum genus: Cum ex effectibus cauſas inveſtigamus. Magnetis, exempli gratiâ, varios effectus novimus; cauſas, illorum ope inquirimus, Diverſa, quæ paſſim vacuitatis horrori adſcribuntur. Phænomena nota ſunt: inveſtigatum eſt, an is horror metúſve eorum cauſa eſſet, detectúmque illa aliunde produci. Notæ ſunt maris fluentis refluentíſque periodi: quæritur quænam eſſe poſſit cauſa motus tanti tamque regularis.

Secundum genus; Cum ex cauſis effectus inveſtigamus. Ex. gr. nunquam non notum fuit, magnam tum ventorum tum fluminum vim eſſe ad motum aliis corporibus imprimendum. Veteres autem cum ſatis, facto examine, non animadvertiſſent, quos potuerint hæ cauſæ effectus habere, illis nunquam

nunquam uſi ſunt, (quod poſtmodum in Molindinis factitatum eſt) ad varia opera perficienda quæ & humanæ ſocietati perutilia ſunt, & hominum labores maximopere imminuunt, qui tamen veræ Phyſicæ fructus præcipuus eſt. Adeò ut dici poſſit, primum harum quæſtionum genus, in quo cauſæ per effectus inveſtigantur, totam Phyſicæ Theoricen exhaurire; cum alterum, in quo effectus per cauſas inquirimus, praxin & Mechanicen conſtituat.

Tertium genus; cum ex partibus ducimur in notitiam totius. Sic datis pluribus numeris, quæritur quænam ſit omnium ſumma, facta additione; vel datis duobus numeris quæritur quiſnam futurus ſit numerus ſi alter per alterum multiplicetur.

Quartum genus: cum dato toto, & parte aliqua, quæritur quænam ſit pars reliqua. Sic cum numerus datur, & pars ejus ablata, inquirimus quænam ſit pars reliqua; vel cum quærimus dati numeri quænam futura ſit pars tanta.

Sed notandum eſt, duo hæc ultima quæſtionum genera amplianda eſſe quò complecti poſſint, quæ ad duo priora proprie referri nequeunt. Vox itáque, *pars*, generaliter ſumi debet pro eo omni, quod in re quomodolibet eſt: ſignificabit itáque rei *modos*, *extremitates*, *accidentia*, *proprietates*, & generatim *omnia attributa*. Adeò ut is dicendus ſit ex partibus totum inveſtigare, qui ex altitudine & baſi aream trianguli inveſtigat: qui è contrà rectanguli latus quærit ex cognitis areâ & latere aliquo, dicendus erit partem quærere ex toto & aliqua parte.

Quæcunque demum ſit quæſtionis ſolvendæ

 indoles,

indoles, omnium primò dilucide & diſtincte animo tenendum eſt id, quod *præciſe petitur*, id eſt, ipſus quæſtionis apex habendus eſt præ oculis.

Nam evitandum eſt nonnullorum vitium, qui præcipiti & inconſulto animi impetu reſponſa & ſolutiones obtrudunt, priuſquam bene ex circumſtantiis aliiſque indiciis conſtiterit, quid quæratur: Non aliter quam ſi ſervus, jubente hero, amicum accerſiri, protinus ſe in pedes conjiceret, nondum audito ejus nomine, quem ex amicis herus conventum cupit.

Quamvis autem in omni quæſtione aliquid ignoti ſit, aliter enim nihil eſſet quod quæreretur; oportet tamen illud ipſum, quod ignoratur, quibuſdam notis & indiciis deſignari, tum ut ad hoc potiùs, quàm aliud quidvis inveſtigandum ducamur; tum ut poſſimus ſcire, poſtquam aliquid invenimus, hoc illud eſſe quod quærebatur.

Hæ ſunt illæ rei inveniendæ notæ, quas illicò conſiderare oportet, ita ut nec illis alias quæ in quæſtione non ſunt admiſceamus, nec earum quæ jam ſunt ullas omittamus: nam peccari utroque modo poteſt.

Peccabimus primo, ſi ex. ca. dum quæritur, quodnam ſit illud animal, quod mane quadrupes, meridie bipes, veſpere tripes eſt; arbitremur harum vocum *pedis*, *manè*, *meridiei*, *veſpere*, obvias familiareſque ſignificationes eſſe intelligendas; qui enim ænigma propoſuit hanc conditionem non adjecit, quod hæ voces illo deberent modo intelligi: ſatis itáque erit ſi, per metaphoram, ad aliud poſſint referri: ac proinde optime quæſtioni reſponderit, qui illud animal hominem eſſe dixerit.

Inſuper,

Inſuper, ſi quæratur quonam artificio ſtatua Tantali fieri poſſit extanti in medio vaſe columnæ innitentis, ſimiliſque homini procumbenti ad bibendum, ita tamen, ut nunquam poſſit bibere, quia aqua procumbentis labra quàm primo attigerit, protinus ſubſideret aufugeretque. Peccabimus ſi conditiones ad quæſtionis ſolutionem inutiles adjiciamus; uti ſi immoremur neſcio cui virtuti mirificæ in ipſa Tantali ſtatuâ inveſtigandæ, quæ aquam, quàm primò ad ſtatuæ labia perveniat abigat. Hoc enim ad quæſtionem non attinebat, cui factum erit ſatis, ſi vas efformemus aquæ continendæ aptum, modò infra certam altitudinem impleatur; è quo tamen aqua effluet, ſi ultra illam altitudinem aſſurgat: hoc autem factu difficile non eſt, ſi ſypho intra columnam abdatur, cujus crus alterum, ita pervium ſit ut infuſam in vas aquam admittat, alterum quod, quidem pervium eſſe debet & longius, infra vaſis fundum propendeat: hic etenim infuſa aqua quouſque ad ſyphonis inflexæ altitudinem pervenerit, ſtagnabit, cum tamen illam attigerit, continuò per crus longius infra vaſis fundum apertum ac propendens effluet.

Eodem modo quæri poteſt, quodnam fuerit arcanum famoſi illius Hydropotæ, qui viginti ab hinc annis Pariſiis viſebatur: quæri, inquam, poteſt, quinam ille uno eodemque tempore aquam in quina ſenave ex vitro pellucida pocula evomens, potuerit hæc aquis variorum colorum implere. Si quis crediderit has omnes verſicolores aquas commixtas in ventriculo fuiſſe, ſecretaſque cum evomerentur, arcanum venabitur, quod nunquam emicabit, putabitque id factum, quod fieri omninò non poteſt. Si tamen inquirat quomodò aqua eodem

tempore ex eodem ore projecta, diverſos in diverſis poculis colores induat, veri quam ſimillimum eſt, illud ex quodam liquido pigmento (quam Chymici *tincturam* vocant) in imis cyathis deliteſcente provenire.

Quinimò fraus illa, qua Ænigmatiſtæ utuntur, cum quas proponunt quæſtiones cupiunt facere ſolutu difficiles, verſatur in iis multarum futilium circumſtantiarum, & ad ſolutionem nihil facientium nube & caligine obvolvendis, quò ipſius quæſtionis apex non niſi operoſe cerni poſſit, quò tempus perdatur, animuſque defatigetur in illis rimandis, quæ ad quæſtionis ſolutionem nihil omninò conferunt.

Peccabimus ſecundo modo, in quæſtione ex indiciis aliiſque circumſtantiis cognoſcendâ, cum id omittemus quod in illa eſt præcipuum. Ex ca. inveniendus eſt motus artificialis perpetuus. Notum eſt dari in rerum naturâ motus perpetuos: tales quippe ſunt motus fontium, fluminum, ſyderum. Sunt qui credunt terram circa axem converti, illámque grandem magnetem eſſe, hujuſque in omni proprietatum genere ſimiles exiguos, quos tractamus, magnetes, *Terrellas*, dictos; ac proinde, illos ita collocari poſſe, ut perenni motu circumvolvantur. Quod ſi effectum dederint, non tamen problemati fecerint ſatis, quo quæritur motus artificialis perpetuus, cum ille magnetum motus non minus naturalis futurus ſit, quam motus rotæ fluminis continuo allapſu circumactæ.

Cum itaque ſedulo perſpeximus ex indiciis notiſque, quid illud ſit, quod eſt in quæſtione ignotum; tùm demùm pervidendum, quid etiam in illâ cognoſcamus, cum ex hoc in alterius notitiam

deduca-

deducamur. Non enim putandum eſt, debere nos nova rerum genera excogitare, cum mens noſtra ignotis in tantum capiendis par ſit, in quantum diverſimode illa participant de eorum naturâ quæ nobis priùs nota erant. Fruſtra enim, ex. ca. quis deſudaret in argumentis excogitandis ad novas in Cœco nato colorum Ideas excitandas iis ſimiles, quas nos oculorum beneficio habemus. Eodem modo, ſi magnes aliáve, quorum naturas inveſtigamus, nova, entium ſpecies eſſent, & quorum nihil unquam ſimile mente comprehendiſſemus, deſperandum nobis æternum eſſet; eorum nos poſſe cognitionem ullis argumentis aut ratiociniis conſequi, ad hoc enim nobis opus eſſet, alia mente aliiſque Ideis. Ac proinde cogitandum erit, nos quicquid in his ab humanâ mente cognoſci poteſt, eſſe aſſequutos cum eam corporum motuumque miſcelam clare diſtinctéque perceperimus, quæ nobis omnia, quæ in Magnete miramur Phænomena, poſſit exhibere.

Jam verò in ejus contemplatione = quod eſt in quæſtiones olvenda præcognitum, præcipuè verſatur Analyſis; artiſque opus primarium eſt, ex hac prçcogniti contemplatione alias veritates eruere, quæ nos poſſint ad cognitionem ejus, quod ignotum erat, & quærebatur, deducere.

Sic, ſi quæratur an *Anima humana immortalis ſit?* in hac quæſtione analytice ſolvendâ ita verſabimur. Animæ humanæ naturam conſiderabimus; omniumque primò obſervabimus illius proprium eſſe, *cogitare*; poſſeque illam cæteris de rebus omnibus dubitare, cùm tamen dubitare nequeat, quin ipſa cogitet: hæc enim dubitatio ſine cogitatione eſſe non poteſt. Deinde examinabimus quidnam

quidnam ſit illud, *cogitare*, deprehendemuſque nihil in cogitationis Ideâ incluſum, quod habetur in Ideâ ſubſtantiæ extenſæ, quæ corpus dicitur. De *cogitatione* etenim illud omne negari poteſt, quod de *corpore* affirmatur: Dici namque cogitatio nequit, vel longa, vel lata, vel profunda: Cogitatio nulla partium varietate conſtat, nullam habet figuram, nullam recipit diviſibilitatem. Hęc enim omnia negari poſſunt & tolli, ipſa cogitationis Ideâ incolumi & integrâ remanente. Hinc, gradum ulteriùs facimus, probamuſque cogitationem ſubſtantię extenſæ *modum* non eſſe; quia eſt de eſſentiâ modi quòd concipi nequeat, ſi de illo id negetur, cujus modus eſt. Non eſt itaque Cogitatio modus ſubſtantiæ extenſæ: Eſt itaque attributum alterius ſubſtantiæ: ac proinde ſubſtantia cogitans & ſubſtantia extenſa erunt duæ ſubſtantiæ realiter diſtinctæ. Hinc ulteriùs progrediendo, obſervamus, ſi una ſubſtantia deſtruatur, aliam non deſtrui: imò ipſam ſubſtantiam extenſam propriè non deſtrui. Quod deſtructionis nomine in corporibus venit, aliud non eſt, quam mutatio & diſſolutio partium materiæ, quæ idcircò in rerum naturâ non deſinunt eſſe: ſic bene dicimus, confractis confuſiſque Horologii rotulis, nihil ſubſtantiæ perire, licet ipſum Horologium deſtruatur. Hinc itaque demonſtratur animam, ut quæ indiviſibilis ſit, nec ex ullis partibus compoſita, perire non poſſe, ac proinde eſſe immortalem.

En tandem *Analyſin* ſive *reſolutionem*! in quâ notandum primo non minùs in hac, quam in illa *Compoſitionis* methodo, progrediendum eſſe à notioribus ad ea, quæ minùs nota ſunt. Neque ulla methodus eſt, quę hac regulâ carere poteſt.

Secundo

Secundo hanc à Syntheſi in hoc differre, quod veritates præcognitas, in ipſo peculiari examine rei inveſtigandæ, conſideret, non prout illæ generaliores ſunt, pluribuſque conveniunt, quod in methodo doctrinæ fit. Sic, in allato exemplo, non ordimur à generalibus hiſce axiomatis. *Nulla ſubſtantia proprie loquendo perit. Quod deſtructionis nomine audit, aliud non eſt, quam partium diſſolutio: ac proinde quod partibus caret, deſtrui non poteſt, &c.* Sed gradatim ad has generales notiones aſcendimus.

Tertio, Axiomata clara & evidentia tunc tantum proponimus, cum illis opus habemus: cum in ſyntheſi illa omnium primò collocentur, ut inferiùs dicetur,

Quartò, Hæ duæ Methodi non aliter differunt, quam via, quæ nos è valle in montem conſcendentes ducit, differt ab eâdem via deducente nos ex monte deſcendentes in vallem: vel, quàm differunt duo modi, quibus probare quis poſſet aliquem eſſe à Divo Ludovico progenitum. Vel enim probat hunc talem patrem habuiſſe, qui item alium habuerit, donec tandem ad Divum Ludovicum perveniatur. Vel à Divo Ludovico exorſus oſtendit illum hos liberos ſuſcepiſſe, qui item illos alios ſuſceperint, facto tandem deſcenſu ad eum de quo quærebatur. Eſtque hoc exemplum rei propoſitæ eò magis accommodatum, quò certius eſt ad genealogiam ignotam inveſtigandam à gnatis ad majores eſſe aſcendendum. Cum tamen, ut illam jam inventam alios doceamus, ab ipſo communiter ordiamur ſtemmate, quo faciliùs poſſimus illos omnes commonſtrare, qui ab illo proceſſerunt. Quod etiam in ſcientiis uſitatum eſt, cum analytice verita-

tem adinvenimus, ſyntheſi utimur ad eam, quæ eſt inventa, explicandam.

Ex dictis colligi poteſt quænam ſit Geometrarum Analyſis. En in quo illa ſita eſt! In quæſtione v. g. cujus veritas aut falſitas, ſi Theorema, ſi vero Problema, poſſibilitas aut impoſſibilitas ignoratur; id factum ſupponunt, quod faciendum proponitur: & tunc inquirunt, quid inde ſequatur: ſi, in hoc examine, ad veritatem aliquam claram & evidentem neceſſario cum re propoſita connexam perveniant, illud verum concludunt quod erat propoſitum; ac denuo orſi ubi finierant, illud demonſtrant methodo, uti vocant, compoſitionis. Sed ſi neceſſariis illationibus trahentibus deducantur ad abſurdum & impoſſibile, rem propoſitam pronunciant & impoſſibilem & falſam.

Hæc ſunt, quæ generaliter tradi poſſunt de Analyſi. Illa tamen magis in mentis perſpicaciâ & ingenii vi ſita eſt, quam in ſpecialibus regulis. Hæ tamen quatuor quas Cl. Carteſius habet in *diſſertatione de methodo* utiles eſſe poterunt ad errores evitandos in humanarum ſcientiarum acquiſitione, quamvis reverâ Analytices peculiares non ſint, ſed ad omnem omnino Methodum pertineant.

Prima. *Nihil unquam veluti certe verum eſſe admittendum, niſi quod certo & evidenter eſſe verum cognoſcitur; hoc eſt, omnem præcipitantiam & anticipationem in judicando diligentiſſime eſſe vitandam; nihilque eſſe amplius concluſione complectendum, quam quod tam clare & diſtinctè rationi pateat, ut nullo modo id dubium vocari poſſit.*

Secunda. *Omnes difficultates quæ erunt examinandæ in tot partes eſſe dividendas, quot expediet ad illas commodius reſolvendas.*

Tertia.

Tertia. *Cogitationes omnes quæ veritati quærendæ impendendæ erunt, certo ſemper ordine eſſe promovendas: incipiendo ſci. à rebus ſimplicibus & cognitu facillimis, ut paulatim & quaſi per gradus ad difficiliorum & magis compoſitarum cognitionem aſcendatur: in aliquem etiam ordinem eas mente diſponendo, quæ ſe mutuo ex naturâ ſua præcedunt.*

Quarta & ultima. *Tum in quærendis mediis tum difficultatum partibus percurrendis, tam perfectè ſingula eſſe enumeranda, ut ad omnia circumſpiciatur, ita ut nihil omitti certum ſit.*

Verum quidem eſt, has regulas eſſe obſervatu difficiles: utile tamen erit illas ſemper habere præ oculis, eaſque quantum fieri poteſt, obſervare, cum nobis, rationis ope, aliqua veritas erit inveſtiganda.

Caput Tertium.

De Methodo Compoſitionis; & ſpecialiter de illâ quæ Geometris in uſu eſt.

QUæ capite ſuperiori deduximus in anteceſſum nos docuere, quæ ſit Methodus *Compoſitionis*, quæ Analyſi ideo præferenda eſt, quod hac utamur ad ſcientias tradendas atque explicandas.

Ut à generalioribus & ſimplicioribus orſi ad minus generalia & magis compoſita deſcendamus, ipſum eſt quod præcipuè docet *Compoſitionis* Methodus: Hoc pacto ingratas earundem rerum repetitiones ſuccidimus, quandoquidem, ante Genus, Species eſſent explanandæ, (neque enim ignorato

ignorato genere cognoſci Species poteſt) iteratoque & ſæpius in cujuſque ſpeciei explicatione ipſum genus eſſet explicandum.

Ut autem hæc methodus evadat omnibus numeris perfecta, & ad finem propoſitum obtinendum, claram ſci. diſtinctamque veritatis cognitionem, accommodata, bene multa ſunt obſervanda. Sed cum præcepta generalia ab omni materia ſecreta, intellectu ſint admodum difficilia, lubet Geometrarum Syntheſin conſiderare, quæ ſemper credita eſt cùm ad veritatem demonſtrandam, tùm ad perſuadendum efficaciſſima. Primo itaque oſtendemus quid in illâ laudabile ſit, ad demum in quo peccet.

Cum itaque Geometris propoſitum ſit nihil prorſus aſſerere quod evidentiſſimum non ſit, atque certiſſimum, hoc ſe conſequi poſſe arbitrantur, modo hæc tria obſervent.

1. *Si nihil in terminis ambiguum relinquant*; eſtque huic ab illis cautum definitionibus nominum; de quibus parte prima.

2. *Si ratiocinationes deducant non niſi à certis principiis, & evidentibus*, & quæ à nemine, qui ſui compos ſit, poſſint in controverſiam vocari. Hinc omnium primò ipſo in limine axiomata collocant, quæ ut concedantur, petunt, cum uſque adeò clara ſint, ut ulteriori probatione obſcurarentur.

3. *Si omnem concluſionem demonſtrative probent*, ope ſci. definitionum præmiſſarum, axiomatum evidentium & conceſſorum, vel propoſitionum, quæ cum prius fuerint rite demonſtratæ tot principiorum poſteà dignitatem conſequuntur.

Ad hæc tria capita quicquid à Geometris obſerva-

obſervatur inter demonſtrandum revocari poteſt, atque his quinque regulis utiliſſimis concludi.

Regulæ neceſſariæ definitionum.

Prima. *Nihil in terminis obſcuratis & æquivocatis relinquere; quod non definiatur.*

Secunda. *In definitionibus terminos uſurpare vel perfectè notos, vel prius explicatos.*

Axiomatum.

Tertia. *Nullum axioma ponere, quod non ſit evidentiſſimum.*

Demonſtrationum.

Quarta. *Omnes Propoſitiones ſubobſcuras probare, ope definitionum demonſtratarum, vel denique ipſa rei, de qua agitur, conſtructione, ubi quid faciendum proponitur.*

Quinta. *Nunquam abuti terminorum ambiguitate, non ſuffectis ſaltem mentaliter definitionibus, quæ illos reſtringunt & explicant.*

En quæ Geometræ neceſſaria duxere, ad argumentis vim Apodicticam conciliandam. Imò fatendum eſt harum accuratam regularum obſervationem ſufficere ad vitandum vitioſas in ſcientiis tractandis ratiocinationes, quod proculdubio primarium eſt, cum cetera omnia potius utilia dicenda ſint, quam neceſſaria.

Caput Quartum.

Specialior harum regularum Explicatio: & primo illarum quæ definitiones ſpectant.

QUanta in nominibus definiendis utilitas ſit prima parte declaravimus. Illa autem tanta eſt, ut in ea contemplanda nimis aſſidui eſſe nequeamus, cum innumeris quæſtionibus elucidandis inſerviat, quæ non niſi, ob terminorum varie à variis intellectorum ambiguitatem, negotium faceſcunt: adeo ut diſputatiſſimæ controverſiæ illico evaneſcerent, ſi contendentium alteruter clare & paucis deſignaret verborum quæ quæſtionem conſtituunt, ſenſum.

Obſervatum à Cicerone eſt maximam controverſiarum partem, quæ veteres Philoſophos exercuere, & quæ præcipue Stoicos Academicoſque inter ſe commiſere, ab ambagioſis hoc genus vocabulis ortas fuiſſe. Stoici etenim amarunt, quò pluris haberentur, uſurpatas in Ethicâ voces aliter quam cæteri homines, intelligere. Hinc illorum, vivendi ratio & auſterior habita eſt, & ſanctior; quamvis hæc fucata ſanctitas in verbis eſſet, non rebus: Neque enim ipſe è ſtoa ſapiens magis ſibi à vitæ voluptatibus temperabat, quam cæterarum Sectarum Philoſophi qui remiſſiores videbantur; neque mala ac incommoda minus fugiebat. Hoc illos inter & reliquos Philoſophos diſcrimen erat, quod hi uſitata boni & mali vocabula uſurpabant, illi voluptates, quibus perfruebantur, bonas non dicerent,

dicerent, ſed res præferendas προηγμένα; quæ verò fugiebant mala, eo nomine non indigitarent, ſed illa vocarent res rejiciendas ſive ἀποπροηγμένα.

Utiliſſimum itaque erit, id in omni quæſtione recidere, quod ex verborum æquivocatione oritur; hæc ita definiendo per alia nomina clare intellecta, ut nullus deinceps error poſſit ſubeſſe.

Huic inſervit regularum, quas poſuimus prima, quâ jubemur, *nihil in terminis relinquere obſcurum, aut æquivocum quod non definiatur.*

Sed ut definitiones hæ evadant quam poſſunt maxime utiles, ſecunda regula adjicienda eſt, qua docemur nullos in definitionibus terminos adhibebere, qui non ſint perfecte noti, vel prius explicati.

Cum ſatis clare diſtinctéque notio alicui addicta nomini deſcripta non ſit, vix fieri poteſt, quin ſenſim in aliam notionem labamur, ab illa primum deſignata diverſam: id eſt, nomine aliquo utentes debemus mente deſignatam à nobis Ideam ſemper ſubſtituere, cum è contrà nos aliam ab eâ, quam natura obtrudit, ſupponamus. Id autem facile ſciri poteſt, ſi in locum Definiti ipſam ſufficiamus definitionem; hoc enim in propoſitione nihil debet immutare, ſi in eâdem Ideâ permanſum fuerit, quæ tamen omninò mutata videbitur ſi ex hac in aliam Ideam deſultorie tranſilierimus.

Ab exemplis hæc omnia fient clariora. Euclidi angulus planus rectilineus definitur, *Occurſus duarum linearum rectarum in eodem plano inclinatarum.* Si hic nihil obtrudat præter ſimplicem nominis definitionem, adeò ut nomen *Anguli*, nobis in poſterum exhibiturum ſit, omni aliâ ſignificatione ſepoſita, duarum tantum linearum occurſum;

non eſt cur Euclidem criminemur. Nam illi licitum fuit hunc linearum occurſum hoc *anguli* nomine appellare. Sed debuit meminiſſe aliam huic nomini Ideam non eſſe in poſterum ſubtrudendam: An vero in hoc ille peccaverit ſciri poteſt, ſi datam *Anguli* definitionem toties ſubſtituamus, quoties *Anguli* nomine utimur. Quo facto, ſi aliquid abſurdi ſequatur in eo, quod de Angulo tradit, evidens ſit eum ab illa, quam primum deſignaverat, Ideâ ad aliam, quam à natura hauſit inconſulto devolaſſe. Docet ex. ca. quomodo bipartiendus angulus ſit; Definitionem ſubſtitue, & unicuique protinus innoteſcet, non eſſe hunc angulorum occurſum, qui in duas partes dividitur, qui duo latera habet & baſin, ſed hæc omnia comprehenſo inter duas lineas ſpacio convenire, non ipſi linearum occurſui.

Evidens itaque eſt Euclidem hallucinatum fuiſſe eique quo minus Angulum definiret ſpacium inter duas lineas comprehenſum, illud obſtitiſſe, quod cerneret hoc ſpacium vel majus eſſe poſſe, vel minus, pro laterum longitudine aut brevitate, cum tamen ipſe angulus nec major evaderet, nec minor. Non tamen hinc concludere debuit Angulum non eſſe ſpacium, ſed tantum quod ſpacium comprehenſum inter duas lineas rectas concurrentes, eſſet indefinitum quidem ſecundum dimenſionum alteram, reſpondentem ſci. linearum longitudini, determinatam vero, ſecundum alteram proportionali parte circumferentiæ, cujus centrum eſt punctum illud in quod ſibi hæ lineæ occurrunt.

Hæc definitio adeo clarè, adeo nitide deſcribit anguli Ideam omnibus hominibus innatam ut ſimul, *nominis* definitio cenſenda ſit, & *rei*, niſi quod

quod anguli nomen vulgò etiam angulum ſolidum ſignificet, cum ad angulum planum rectilineum hâc definitione determinetur. Definito itaque in hunc modum angulo, manifeſtiſſimum eſt, quicquid dici poteſt de angulo plano rectilineo, (qualis in omnibus figuris rectilineis reperitur) de hoc angulo ſic definito verificari, neque opus eſſe unquam ſemel præfixam Ideam mutare, neque abſurdi quicquam ſequi, ſi in definiti locum definitio ſurrogetur. Nam ſpacium illud, ut ſuperius definitur, eſt quod bipartiri, tripartiri, quadipartiri, &c. poteſt: quod bina latera, quibus clauditur, habet; quod ex illa parte, quæ eſt ex ſe indefinita, determinari poteſt linea, quam baſin aut ſubtenſam vocant: quod nec majus nec minus cenſetur, quia brevioribus aut longioribus lineis comprehenditur; ex illa enim parte, qua, indefinita eſt, magnitudinis parvitatiſve petenda menſura non eſt. Ex hac definitione cognoſci poteſt an Angulus angulo æqualis, major, minorve ſit. Cum enim hujus magnitudo ſpacii determinata ſit proportionali parte circuli, cujus centrum punctum illud eſt ubi lineæ angulum conſtituentes occurrunt; quando duo anguli partibus circulorum ſimilibus aliquotis menſurantur, æquales ſunt: ſi vero alter decima parte, alter duodecima menſuretur, cujus menſura pars decima eſt, major erit illo, quem duodecima dimetitur. Cum ex definitione Euclidea ſciri non poſſit; in quo Angulorum æqualitas ſita ſit: quod Elementis Euclideis confuſionem invexit quam maximam, ut à Ramo obſervatur, licet ille felicior in hac tollenda non fuerit.

En alias Euclidis definitiones iiſdem cum anguli definitione vitiis laborantes! *Ratio eſt habitudo*

duarum magnitudinum ejuſdem generis comparatarum inter ſe ſecundum quantitatem. Proportio eſt ſimilitudo rationum.

Secundum has definitiones, *rationis* vocabulum complecti debet habitudinem quæ eſt inter duas magnitudines, cum, quantum altera alteram ſuperat, conſideratur. Negari enim non poteſt, quin hæc habitudo ſit duarum magnitudinum comparatarum ſecundum quantitatem: ac proinde quatuor magnitudines inter ſe proportionem habebunt, cum differentia primæ ad ſecundam, æqualis ſit differentiæ tertiæ ad quartam. Nec eſt quod Euclidem de his definitionibus vocemus in jus, modò in iiſdem permaneat Ideis, quas his verbis deſignavit, inſignivitque *rationis* & *proportionis* nominibus. Sed permanſum ab illo non eſt, cum ex libri totius ſerie quatuor hi numeri, 3. 5. 8. 10. proportionales non ſint, licet illis definitio, qua proportionis nomen definivit, quadret, cum inter numerum primum & ſecundum, comparatos ſecundum quantitatem, habitudo ſit ſimilis illi, quæ eſt inter tertium & quartum.

Quò itàque ſe ab hoc lapſu tutum præſtaret, obſervandum illi fuiſſet, poſſe magnitudines dupliciter inter ſe comparari. Primo enim conſiderare poſſumus quantum magnitudo magnitudinem ſuperet. Secundo quomodò magitudo in magnitudine contineatur: & quemadmodum hæ habitudines diverſæ ſunt, ita diverſis nominibus appellari debuerunt. Primam itàque habitudinem *Differentiam* dixiſſem, alteri ſervato *rationis* nomine. Denique definirem *proportionem* ambarum harum habitudinum, id eſt, *Rationis* & *Differentiæ*, æqualitatem. Et cum hinc duæ ſpecies reſul-

reſultent, duobus etiam nominibus erunt deſignandæ, appellandáque æqualitas differentiarum *proportio Arithmetica*; rationum vero, *proportio Geometrica*. Et quia hæc ultima ſpecies crebriùs occurrit quam prima, commonendi Lectores ſunt Geometricam ſemper eſſe intelligendam, cum proportionis aut magnitudinum proportionalium nomen ſolitariè ponitur; Arithmeticam verò, non niſi cum exprimitur. Quod ſi effectum fuiſſet & omnem obſcuritatem & omnem æquivocationem ſuſtuliſſet.

Ex his omnibus palàm eſt temere non eſſe uſurpandum axioma illud, quo aſſeritur nominum Definitiones eſſe arbitrarias. Sed fatendum eſt ſummam diligentiam debere adhiberi ad Ideam nominis, quod definimus, tam clare, tam diſtincte deſignandam, ut in orationis progreſſu nullus error poſſit ſubrepere, Ideâ nominis mutatâ, i. e. nomine alio ſenſu intellecto, quam quo intelligi ex definitione debet, adeò ut ſemper definitio poſſit definito ſubſtitui, ſine ullo ſubſequuturi abſurdi metu.

Caput Quintum.

Geometras non ſemper bene intellexiſſe diſcrimen quod eſt inter Definitiones nominum & rerum.

QUamvis, præ ſcriptoribus cæteris omnibus Geometræ maximo cum emolumento nominum definitiones uſurparint: Mihi tamen hic

arbitror incumbere, ut oſtendam illos non ſemper bene perſpexiſſe diſcrimen illud, quod inter definitiones rerum, & definitiones nominum ponendum eſt; nimirum quod de primis lites moveri poſſint, non item de alteris. Nam video ex illis aliquos non minori vehementia ac incitatione de hiſce nominum definitionibus pugnare, quam ſi de ipſis rebus ageretur.

In commentariis etenim quos in Euclidem Clavius edidit longa & pugnaciſſima inter illum & Peletarium diſputatio exſtat, de Spacio quod eſt inter tangentem & circulum. Hoc Peletarius angulum non eſſe contendebat, cum Clavius angulum eſſe toto niſu contenderet. Sed quis tam parum oculatus qui non videat, hos animorum motus verbulo potuiſſe comprimi, ſi alter ab altero amicè petiiſſet, quid Anguli nomine eſſet intelligendum.

Præterea novimus Simonem Stevinum celebrem Principis Auriaci Mathematicum, cum numerum definiviſſet id, *per quod explicatur quantitas cujuſque rei*, adverſus eos qui negebant unitatem eſſe numerum excanduiſſe, atque oratoriâ declamatione eſſe invectum, quaſi de re gravi & ſeriâ ageretur. Verùm quidem eſt illum huic quæſtioni immiſcuiſſe aliam alicujus momenti an ſci. unitas in numero ſit, quod punctum eſt in linea: ſed erat hic ſecretio facienda, ne res diſparatiſſimæ confunderentur; duæque ſeparatim quæſtiones inſtituendæ, altera, an unitas ſit numerus? altera, an unitas in numero quod punctum eſt in lineâ? Et de prima dicendum illam eſſe diſputationem de nomine, unitatemque vel numerum fore, vel non, pro varia numeri definitione: ſi enim cum Euclide definiamus, *numerum multitudinem unitatum conjunctarum*,

junctarum, luce clarius erit unitatem numerum non eſſe; ſed cum Euclidis definitio arbitraria ſit, licebit aliam definitionem huic nomini dare, nempe eam, quam Stevinus fabricatus eſt, per quam unitas numerus erit. Ex dictis habemus ſolutionem primæ quæſtionis, nihilque urgeri poteſt adverſus eos, quibus non placet unitatem numerum eſſe, ſine manifeſta principii petitione, uti videre eſt in examine prætenſarum Stevini demonſtrationum, quarum prima talis eſt.

Pars ejuſdem naturæ eſt cum toto;
Vnitas eſt pars multitudinis unitatum: Ergo
Vnitas eſt ejuſdem naturæ cum multitudine unitatum; ergo & numerus.

Hoc argumentum futile prorſus eſt, nam licet pars ejuſdem naturæ ſit cum toto, non eſt tamen eodem nomine appellitanda; imò ſæpiſſime accidit è contrà ut alio debeat nomine appellari. Miles exercitus pars eſt, non tamen exercitus: triclinium pars ædium, non tamen ædes ipſæ: ſemicirculus circulus dicendus non eſt, nec quadrati pars quadratum. Probat itaque ut plurimum hoc argumentum, unitatem, cum ſit pars multitudinis unitatum, aliquid habere commune cum omni multitudine unitatum, ſecundum quod dici poſſit, ejuſdem cum illa naturæ; ſed non probat deberi idem numeri nomen unitati & multitudini unitatum, quandoquidem, ſi ita libitum ſit, nomen numeri reſervare poſſumus ſoli unitatum multitudini, unitatemque vel nude dicere unitatem vel partem numeri.

Neque in ſecundo argumento felicior Stevinus, quod tale eſt.

Si ex dato numero nullus numerus tollatur, datus numerus manebit:
Ergo, ſi unitas numerus non eſt, ſublato è tribus, uno, numerus datus manebit; quod eſt abſurdum.

Sed hic major Propoſitio eſt abſurda, ſupponitque quod eſt in quæſtione. Euclides etenim negabit numerum datum manere, ſi nullus numerus auferatur. Nam, ut alius evadat, quàm qui datus erat, ſufficit vel numerum auferri, vel numeri partem, qualis eſt unitas. Prætereà, ſi hoc argumentum valeret, utique probaret, ſublato è circulo dato ſemicirculo, circulum datum manere, quia nullus circulus ablatus eſt.

Ac proinde omnia Stevini argumenta tantum probant numerum ita definiri poſſe, ut hæc vox, *numerus*, unitati poſſit convenire; quia unitas & unitatum multitudo non tam diſparatæ ſunt, quin queant uno eodemque nomine ſignificari: Nullatenus tamen probant, numerum non poſſe definiri definitione ſolam unitatum multitudinem complectente, nè ſci. unitatem toties cogamur excipere quoties illæ proprietates ſunt explicandæ, quæ omni numero, excepta unitate, conveniunt.

Secunda vero quæſtio an unitas in numeris ſit idem, quod punctum in lineis, alterius naturæ eſt, nec de nomine, ſed de re inſtituitur. Nam abſolute falſum eſt unitatem in numero eſſe, inſtar puncti in lineâ, quia unitas addita numero, numerum auget, cùm à puncto addito linea non augea-

augeatur. Unitas eſt pars numeri, cum punctum non ſit pars lineæ; ſublata è numero unitate, datus numerus tollitur, cum maneat linea ſublato puncto.

Creberrime hunc in modum rixatur Stevinus de nominum definitionibus, uti quandò non ſine excandeſcentia probare nititur, numerum non eſſe quantitatem; numerorum proportionem ſemper eſſe Arithmeticam, Geometricam nunquam; omnem radicem cujuſcunque numeri eſſe numerum. Ex quibus palàm eſt illum penitus non perſpexiſſe, quid eſſet nominis definitio, illámque pro rei definitione accepiſſe, cum de hac quæri poſſit, de illa nefas ſit litem moveri.

Caput Sextum.

De regulis axiomata ſpectantibus: id eſt, de propoſitionibus claris & evidentibus.

SUmma omnium conſenſio eſt, eſſe quaſdam propoſitiones adeò claras & evidentes per ſe, ut ulteriori demonſtratione non indigeant, illáſque omnes quæ non demonſtrantur tales eſſe debere, ut veræ demonſtrationis principia evadant: Nam ſi vel tantillum incertæ ſint & dubiæ, evidens eſt, illis tanquam fundamentis non poſſe concluſionem prorſus certam & indubiam ſuper-exſtrui.

Sed benè multi non capiunt penitus, in quo hæc propoſitionis claritas & evidentia ſita ſit. Nam primo credendum non eſt, propoſitionem ſua exui certitudine, quia à quibuſdam negatur, aut pro dubia

dubia eſſe habendam, vel ſaltem argumentis eſſe ſtabiliendam, cum quiſpiàm inventus ſit, qui illam in dubium vocarit: ſi enim ita eſſet, nihil prorſus certi & evidentis poſſet proferri; cùm Philoſophi aliqui ex profeſſo de omnibus generatim dubitarint, cum alii aſſeruerint nullam propoſitionem oppoſita eſſe veriſimiliorem. De certitudine itaque ac claritate ſtatuendum non eſt ex hominum diſputationibus & rixis; quippe de re omni lites, præſertim verbales moveri poſſunt: ſed id demum clarum & evidens habendum eſt, quod iis clarum & evidens apparet, qui in rerum inveſtigatione cùm ſummo ſtudio & diligentia verſati ſunt, quique bonâ fide & cordate dicturi erunt verbis, quod clàm mente cogitarunt. Quapropter graviſſima & veriſſima Ariſtotelis ſententia eſt demonſtrationes quidem valere ad internam animorum evictionem, non ad externam hominum expugnationem; quia nihil tam firmis demonſtrari rationibus poteſt, quod negari itidem non poſſit à vehementi & obſtinato opinatore, qui etiam ea ſibi verbo tenus ducet oppugnanda, quæ interius habet perſpectiſſima. Hæc tamen animi indoles peſſima, & viro pectoris bene præparati indigniſſima eſt. Qualis qualis tamen eſt è modernis Philoſophorum ſcholis prodiit, in quibus mos viget de re omni contentioſe altercandi, gloriaque ducitur nunquam cedere, nunquam manus dare; cùm illic cæteris ingenio is præſtare credatur, qui eſt ad ſubterfugia detegenda, per quæ preſſus evadat, oculatiſſimus. Cum tamen candidi cordatique hominis indicium ſit vel eminus conſpecta veritate, quam etiam in hoſte venerabitur, arma deponere.

Secundò, omnes illi Philoſophi, qui aſſeruere

omnem

omnem noſtram cognitionem à ſenſibus oriri, omnem etiam propoſitionum evidentiam & certitudinem ab iiſdem eſſe hauriendam ſenſibus dixerunt. *Nam axioma hoc*, inquiunt, *quo non aliud clarius evidentiuſve optari ſolet, totum eſt majus ſua parte, ideo tantum aſſenſum noſtrum meretur, quia à prima infantia particulatim obſervavimus, omnem hominem ſuo capite, domum triclinio, ſylvam arbore, cœlum ſydere eſſe majora.*

Aſt hæc opinio non minus falſa eſt, quam illa alia, quam parte prima refutavimus, *omnem* ſci *cognitionem eſſe à ſenſibus.* Nam ſi veritas hujus axiomatis, *totum eſt majus ſua parte*, nobis conſtaret tantum à variis obſervationibus, quas nos à pueris fecerimus, illa foret ſolum probabilis; cùm inductio tunc tantum veritatis cognoſcendæ medium certum ſit, quando certum eſt, illam eſſe perfectam & integram. Cum tamen nihil uſitatius ſit, quam ejus falſitatem detegere, quod nobis prius verum videbatur ob inductionem adeo generalem, ut nullam dari exceptionem poſſe arbitrati fuerimus.

Ante duos treſve tantum annos pro re prorſus indubiâ habebatur, aquam contentam in vaſe recurvo, (cujus pars altera, multo eſt altera capacior) ad libellam conſtituram, non altius in parte exili, quàm in repanda aſcenſuram. Hoc enim videbatur, factis innumeris experimentis, eſſe compertiſſimum, quod tamen nuper falſum eſſe deprehenſum eſt, modò vaſis recurvi pars altera admodum exilis ſit: in illam enim altius aqua aſcendet quam in majori. Ex quibus omnibus confectum manet, nullius nos poſſe veritatis certos fieri ſolis inductionibus, niſi certi itidem ſimus illas eſſe generales & integras, quod eſt impoſſibile: Ac proinde

proinde nobis probabilis foret tantùm hujus axiomatis veritas, *totum eſt majus ſua parte*; ſi illa nobis tantum innotuiſſet ex eo, quod hominem capite, ſylvam arbore, domum triclinio, cœlum ſydere majora olim conſpexerimus. Nam ſemper erit cur ſubdubitemus aliquid eſſe poſſe parte ſua minus, quod oculos obſervationemque noſtram effugiſſet.

Non itaque hujus axiomatis veritatem acceptam referre debemus obſervationibus factis olim à nobis pueris: imò è contrà, nihil poteſt nos in plures errores præcipitare, quam nimia illa, quam infantiæ præjudiciis habemus, fides. Sed illius veritas unicè dependet ab eo, quod in claris diſtinctiſque *totius* & *partis* Ideis, clarè diſtinctéque continetur; nimirum quod totum eſt majus parte, & pars minor toto. Quod autem ſæpius olim obſervavimus hominem capite, domum triclinio majores eſſe, nobis ſolum occaſionem porrigere potuit attentiùs conſiderandi Ideas *totius* & *partis*. Nam omninò falſum eſt illas obſervationes abſolutam illam inconcuſſamque certitudinem, quam de illius axiomatis veritate habemus, generare, uti eſt à me, ni fallor, demonſtratum.

Quæ de hoc axiomate diximus, cæteris omnibus accommodanda erunt, atque ita arbitror omnem cognitionis humanæ in rebus naturalibus certitudinem atque evidentiam ab hoc principio dependere.

Quicquid continetur in alicujus Ideâ clarâ & diſtinctâ, poteſt vere de illo affirmari.

Sic quia in Ideâ *hominis*, *animal* continetur, de homine affirmari poteſt quod ſit animal: quia in Ideâ circuli diametrorum æqualitas concluditur; de omni circulo affirmari poteſt, quod habeat æqua-

les

les diametros: quia habere omnes angulos æquales duobus rectis, habetur in Ideâ trianguli, id etiam poteſt de omni triangulo affirmari.

Neque ſané in dubium vocari poteſt hoc principium, niſi ſimul omnis evidentia cognitionis humanæ tollatur, inducaturque Scepſis deridicula. Alius namque de rebus judicandi modus non eſt, niſi per rerum, quas habemus, Ideas, quia illas percipere nequimus, niſi in quantum ſunt in mente noſtrâ; illic autem tantùm ſunt per ſui ipſarum Ideas. Si autem judicia, quæ formamus, dum has ideas contemplamur cogitationes tantum noſtras, non autem res ipſas repræſentarent, id eſt, ſi ex eo, quod nos clare percipiamus trium angulorum æqualitatem cum duobus rectis contineri in Ideâ trianguli, nobis jus non competeret concludendi omne triangulum reverâ habere tres angulos æquales duobus rectis, ſed tantum affirmandi nos ità cogitare, evidens eſt nos nullam de rebus habere poſſe ſcientiam, ſed tantum de cogitationibus noſtris: ac proinde rerum illarum omnium ignari eſſemus, quarum nos credidimus eſſe certiſſimos. Dicere namque poſſumus nos tantùm ità cogitare, quod manifeſtiſſime omnes omninò ſcientias deſtrueret.

Sed periculum non eſt; ne quis ſeriò arbitretur nos nullius rei, prout in ſe eſt, aut veritatem cognoſcere, aut falſitatem. Nam aliqua ſunt adeò ſimplicia, adeo evidentia, uti, *cogito ergo ſum*, *totum eſt majus ſua parte*, ut impoſſibile ſit ſerio & bona fide dubitare an in ſeipſis talia ſint, qualia illa concipimus: De illis etenim dubitare non poſſumus, niſi cogitemus, cogitare non poſſumus niſi vera affirmemus; ac proinde dubitare nequimus,

Nihilo-

Nihilominus ex hoc uno principio ſtatuere non poſſumus, quidnam ſit pro axiomate habendum. Nam quædam in Ideis attributa continentur, quæ & poſſunt & debent demonſtrari, uti in triangulo æqualitas trium angulorum cum duobus rectis; vel in Hexagono æqualitas omnium cum octonis rectis. Sed videndum eſt, an mediocri tantum attentione opus ſit; ut ſciamus attributum in Ideâ contineri; an vero alia adſciſcenda ſit Idea, cujus ope hanc connexionem detegamus. Nam ſi aſcititia Ideâ opus non ſit, ad hanc detegendam, Propoſitio axiomatis dignitatem habebit, præſertim ſi ad hanc connexionem cernendam, mediocris attentio, quam vel mediocria ingenia poſſunt adhibere, tantum requiratur. Aſt ſi alia Idea, præter rei ipſius Ideam, ſit in auxilium advocanda, Propoſitio illa debet demonſtrari. Poterunt itaque de Axiomatis hæ duæ Regulæ ſanciri.

Regula prima.

Quando, ut ſciamus attributum aliquod ſubjecto convenire, v. g. toto convenire, quod ſit majus ſua parte, conſideranda eſt mediocri tantùm attentione utraque Idea ſubjecti & attributi; ita ut hac mediocris conſideratio inſtitui non poſſit, quin clare innoteſcat Ideam attributi revera contineri in Ideâ ſubjecti: tunc talis Propoſitio axioma erit, nec demonſtratione indigebit; quia ex ſe habebit omnem illam evidentiam, quam habere poterit à demonſtratione; qua aliud præſtare non poterit, quàm oſtendere attributum illud ſubjecto convenire, ope ſci. tertia Idea illam connexionem declarantis, quod ſine hujus tertia Idea opera jam factum eſt.

Sed

Sed hic confundenda non eſt ſimplex explicatio, (licet ſpeciem præſeferat ratiocinationis) cum vera demonſtratione. Nam quædam axiomata ſunt quæ explicari debeant, ut melius cognoſcantur & intelligantur; cum tamen demonſtranda non ſint. Explicatio etenim eſt aliis uberioribuſque verbis clarior expoſitio ejus, quod in axiomate continetur, cum demonſtratio exigat novum aliquod medium, quod clare in axiomate non habebatur.

Regula ſecunda.

Quando ſola conſideratio utriuſque Ideæ ſubjecti & attributi non ſufficit ad clare oſtendendum attributum ſubjecto convenire. Propoſitio id affirmans axiomatis loco haberi non debet, ſed erit ulterius Demonſtranda, aliis Ideis adhibitis ad hanc connexionem declarandam: ſic adhibemus Ideam linearum parallelarum ad oſtendendum tres angulos trianguli eſſe æquales duobus rectis.

Majoris momenti ſunt hæ duæ regulæ, quàm quis primo intuitu crederet. Nam hominum culpa communiſſima eſt, quod ſeipſos de rebus, quas vel affirmant vel negant, non ſatis ſeriò conſulant, ſed iis fidem habeant, quæ vel fando audivere, vel ipſi olim cogitavere, inſuper habentes ea judicia, quæ jam formarent, ſi eadem denuò attente conſiderarent; quod verborum ſonitum potius attendant quam veras rerum Ideas; quod pro claris & evidentibus ea vendant, quæ omninò concipi non poſſunt, eaque pro falſis rejiciant, quorum veritatem impoſſibile eſſet non agnoſcere, ſi vel tantiſper ſeriò de iis cogitarent.

Exempli cauſa: qui aſſerunt præter partes, partium ſitum, figuram, motum vel quietem meatuſque partibus interſperſos, eſſe etiam in ligno formam ſubſtantialem ab his omnibus diſtinctam, nihil ſe credunt pronuntiare quod non ſit certum; cum tamen id dicant, quod nec ipſi intelligunt vel ullus alius unquam intellexit, vel eſt unquam intellecturus.

Si vero quis conetur illis naturæ Phænomena explicare per partes inſenſibiles, ex quibus corpora componuntur, per partium varios ſitus, magnitudines, figuras, motus, quietem, & per meatus interſperſos, qui alia corpora vel arcent vel admittunt, continuò arbitrabuntur ſe ſomnia & nugas audire, cùm tamen nihil dicatur, quod non facillimè poſſint concipere. Imò, mirabili mentis occæcatione, ob ipſam facilitatem, quam in ipſis percipiendis experiuntur, proclives ſunt ut credant ea non eſſe veras Phænomenon cauſas .. quas rentur magis abditas & myſteriorum ſci. pleniores: adeo ut citius audituri ſint eos, qui naturam explicant per principia cæca & non intellecta, quam illos, qui principia adhibent probe illis nota.

Inſuper affatim lepidum eſt quod, cum de partibus inſenſibilibus ſermo inſtituitur, has ſummo jure credunt ſe poſſe rejicere, quia oculis manibuſque ſubjici non poſſunt, cum tamen illis formæ ſubſtantiales, gravitas, attractio & reliqua qualitarum turba impendio ſatisfaciant, quæ tamen tantum abeſt, ut cerni queant aut tangi, ut ne quidem poſſint ullo modo mente comprehendi.

Caput Septimum.

Quædam axiomata valde utilia, & quæ principiorum loco eſſe poſſunt, ad graviſſimas veritates demonſtrandas.

IN confeſſo apud omnes eſt admodum utile eſſe, quædam axiomata & principia mente memoriaque tenere, quæ, cum clara ſint & indubia, uſui eſſe poſſint ad rerum abditiſſimarum cognitionem comparandam. Sed illa, quæ nobis paſſim obtruduntur, tam inania & futilia ſunt, ut poſſint ſine ullo incommodo negligi. Nam hoc, quod omnis cognitionis principium dicitur, *Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe*, clariſſimum quidem eſt & certiſſimum, ſed nullus video ubinam prodeſſe poſſit ad ſcientiam generandam. Quæ verò hic ſubjungo illis aliis, ni fallor, utilitate præſtant. Sit itaque primum illud quod modo explicuimus.

Axioma 1.

Quicquid in alicujus clara & diſtincta Ideâ continetur poteſt de illo vere affirmari.

Axioma 2.

Exiſtentia, ſaltem poſſibilis, continetur in Ideâ ejus, quod clare & diſtincte concipitur.

Nam poſtquam aliquid claré concepimus, non

poſſumus illi non concedere exiſtentiam poſſibilem: cum ob ſolam contradictionem, quæ inter Ideas noſtras reperitur, negamus quidpiam poſſe exiſtere. Jam verò in Ideis nulla eſt contradictio, cum illæ claræ ſint & diſtinctæ.

Axioma 3.

Nihil non poteſt eſſe alicujus cauſa. Ex hoc alia deducuntur axiomata, quæ illius dici Corollaria poſſunt, uti hæc quæ ſequuntur.

Axioma 4. ſive 3. Corollarium 1.

Nulla res, nec perfectio rei exiſtentis poteſt habere pro cauſa ſua exſtentia nihil, ſive rem non exiſtentem.

Axioma 5. ſive 3. Corollarium 2.

Omnis realitas ſive perfectio rei invenitur formaliter vel eminenter in cauſa primâ & adequata.

Axioma 6. ſive 3. Corollarium 3.

Nullum corpus poteſt ſeipſum movere: id eſt, ſibi ipſi motum imprimere ſi prius quieſcat.

Hoc principium uſque adeo ex ſe evidens eſt, ut formarum ſubſtantialium & qualitatum gravitatis & levitatis introducendarum cauſa fuerit: Cum enim Philoſophi hinc viderent impoſſibile eſſe, ut corpus immotum ſeipſum moveret, illinc falſo ſibi perſuaderent nihil extra lapidem eſſe, quo deorſum propelleretur, neceſſario in lapide duo diſtinguenda

guenda duxerunt, materiam ſci motum impreſſum recipientem, & formam ſubſtantialem gravitate adjutam, motum illum imprimentem. Cum tamen non animadverterent ſe neutiquam eos laqueos effugere, quos cupiebant evitare, ſi hæc forma materialis ſit, id eſt, vere materia. Si autem vere materia non ſit, omninò neceſſe eſt, ut ſit ſubſtantia à materia realiter diſtincta: talem autem clarè concipi proſſum impoſſibile eſt, niſi adinſtar mentis concipiatur, id eſt, ſubſtantiæ cogitantis, qualis eſt forma hominis, non item formæ cæterorum corporum.

Axioma 7. ſive 3. Corollarium 4.

Nullum corpus poteſt aliud movere, ſi ſit immotum. Nam ſi corpus immotum ſemetipſum movere non poteſt, multò minus poterit aliud movere.

Axioma 8.

Id quod eſt clarum & evidens negari non debet; quia quod eſt obſcurum non poteſt comprehendi

Axioma 9.

Eſt de naturâ mentis finita, quod non poſſit comprehendere infinitum.

Axioma 10.

Teſtimonium ejus, qui eſt infinite potens, infinite ſapiens, infinite bonus, & infinite verax efficacius eſſe debet ad perſuadendum, quàm argumenta quàm maximè demonſtrativa.

Nam certius eſt, quòd qui eſt infinite ſapiens non fallatur, & qui eſt infinite bonus non nos fallat; quàm quòd non fallamur à nobiſmetipſis, etiam in rebus evidentiſſimis.

His tribus ultimis axiomatis innititur fides noſtra de quâ plura inferius.

Axioma II.

Res geſta de quibus ſenſus facile poſſunt judicare, ſi confirmentur teſtimoniis multorum hominum, diverſarum ætatum, diverſarum nationum, diverſa conſilia proſequentium, ſi de illis loquantur tanquam à ſe viſis, neque ſuſpicio ſit eos conſpiraviſſe ad mendacium ſtabiliendum, non minus conſtanter credi debent, quàm ſi viſa fuiſſent à nobis propriis oculis.

In hoc axiomate fundatur pars maxima noſtrarum notitiarum, cùm longè plura ſint, quæ hoc modo cognoſcimus, quàm quæ à nobismetipſis habemus.

Caput Octavum.

De regulis pertinentibus ad Demonſtrationem.

LEgitima demonſtratio duo exigit; alterum, quòd in materiâ nihil incerti & dubii ſit; alterum quod in forma nullum ſit vitium; utrúmque autem conſequemur, ſi illæ duæ regulæ, quas præmiſimus obſerventur.

Nam nihil incerti dubiive erit in materia, ſi omnes propoſitiones quæ ad alia probanda adhibebuntur, ſint.

Vel

Vel definitiones nominum jam expoſitorum, quæ, cùm ad libitum ſint, ſub diſputationem non cadunt:

Vel axiomata jam conceſſa, & quæ neutiquam admitti debuere, niſi ex ſe clara & evidentia ſint, per regulam tertiam.

Vel propoſitiones prius demonſtratæ, quæ proinde ipſa ſui demonſtratione evaſerunt claræ & evidentes,

Vel rei ipſius conſtructio, (ſi quid faciendum proponitur) in quam dubitatio non magis cadit quàm in reliqua, cum illius poſſibilitas prius demonſtrari debeat, ſi de illa aliquod dubium ſubſit.

Clarum itaque eſt ex primæ regulæ obſervatione nihil unquam ad propoſitionem probandam allatum iri quod non ſit clarum & evidens.

Difficile item non eſt oſtendere nullum adverſus formam demonſtrationis vitium admiſſum iri, ſi ſecunda regula obſervetur, quæ omnem è terminis æquivocationem tollit, definitionéſque, illos reſtringentes & explicantes ſemper mente ſubſtituit.

Nam ſi unquam adverſus ſyllogiſmorum regulas peccamus, id tunc accidit, cum nobis termini alicujus æquivocatio imponit, quem variè in diverſis propoſitionibus intelligimus. Hoc autem præcipue contingit in medio termino, qui, in præmiſſis duplicem ſenſum habens, communiſſimum ſyllogiſmorum vitium eſt: palàm autem eſt non poſſe hunc errorem illis obrepere qui ſecundam regulam obſervant.

Non quod ſola ſyllogiſmorum vitia ea ſint, quæ à terminorum æquivocatione oriuntur: ſed illa alia ejuſmodi ſunt, ut impoſſibile ſit, hominem vel mediocris ingenii, & mente utcúmque non

deſtitutum in ea labi, præſertim in rebus ſpeculativis: ac proinde inutile erit, aut regulas præſcribere, aut monere ab illis eſſe cavendum: Imò hoc obeſſet potius, quia animi ad has regulas ſupervacaneas applicatio, eum à neceſſariis diſtraheret. Paucos Geometras videmus, quos argumentorum formæ ſollicitos habent, aut de iis ad Logicales regulas reſingendis ſomniant, cùm tamen hâc in parte nunquam hallucinentur. Hic enim tutiſſime naturâ duce ſine ulla ſollicitudine gradiuntur.

De Propoſitionibus, quæ demonſtrari debent, hæc etiam notatio adjicienda eſt: Illis ſci. non eſſe accenſendas, quæ demonſtrari poſſunt ſola applicatione *regulæ evidentiæ ad propoſitionem evidentem*. Aliter nullum daretur Axioma, quod non eſſet demonſtrandum, cùm feré omnia demonſtrari poſſint illo axiomate, quod omnis evidentiæ baſin ſtatuimus, nimirum, *Quicquid clare cognoſcimus in alicujus Ideâ clara & diſtincta, id poteſt vere de illo affirmari.* Exempli gratia.

Quicquid clare continetur in alicujus Ideâ clarâ & diſtinctâ, id poteſt vere de eo affirmari.
Sed in Ideà clarâ & diſtincta totius, continetur, quod ſit majus ſua parte.
Ergo, vere affirmari poteſt totum eſſe majus ſua parte.

Quamvis autem hæc demonſtratio validiſſima ſit, neceſſaria tamen non eſt, quia major Propoſitio ſine ullâ ſpeciali attentione ab intellectu ſuppletur, cui clare & evidenter apparet totum eſſe majus ſua parte, quamvis non attendamus, unde nobis hæc evidentia oriatur. Nam unum idemque non

eſt,

eſt, ſcire quidpiam evidenter, & ſcire unde ſit hæc evidentia.

Caput Nonum.

De quibuſdam defectibus in Geometrarum methodo paſſim obviis.

QUod in Geometrarum methodo obvium eſt, jam vidimus ad quinque regulas à nobis reductum, in quibus obſervandis nimii eſſe non poſſumus: & fatendum quidem eſt, rem eſſe prorſus admirabilem, tot occulta & eruta eſſe, & firmiſſimis rationibus demonſtrata ope regularum adeò paucarum: ita ut inter omnes Philoſophos ſoli Geometræ ſint, qui ſuis è ſcholis & libris diſputationes liteſque exterminarunt.

Nihilominus ſi, ſepoſitis præjudiciis, dicenda ſententia ſit, ea laude ſpoliari non debent, quod viam præ cæteris omnibus maxime certam inſtiterunt ad veritatem aſſequendam, ita negari non poteſt, quin in aliquos defectus lapſi ſunt, qui à fine quidem propoſito eos non averterunt, ſed tamen per devia & incommodas viarum aſperitates circumduxerunt. Et hoc illud eſt quod tractis ab ipſo Euclide exemplis conabor oſtendere.

Defectus Primus.

De certitudine, quàm de Evidentiâ; de intellectu convincendo, quàm illuminando magis laborare.

Laudi Geometris dandum, quod nihil proferant niſi certum & demonſtratum. Sed videntur non ſatis animadvertiſſe ad perfectam alicujus veritatis ſcientiam, non ſufficere illam habere pro vera & demonſtratâ, ſi inſuper rationibus petitis ab ipſis rei cognitæ viſceribus penitiſſime non pervideamus, cur illa vera ſit. Nam quamdiu citrà hoc genus certitudinis conſiſtimus, animis noſtris plene factum non erit ſatis, altiorem quippe penitioremque rerum cognitionem concupiſcimus, quod indicio eſt, nos veram perfectamque cognitionem nobis nondum comparaviſſe. Dici poteſt quod hic Defectus cæterorum, quos infrà perſtringemus, cauſa ſit & origo; ac proinde non eſt cur illi denudando diutiùs hoc loco immoremur, cùm id in ſequentibus fiet.

Defectus Secundus.

Ea probare, quæ probatione non egent.

Fatentur Geometræ non eſſe probanda, quæ ex ſe clara ſunt: Ea tamen ſæpiſſime probant. Quia cùm ad aſſenſum extorquendum magis, quàm ad intellectum illuminandum ſeſe, uti diximus, applicuerint, hoc abundantius crediderunt ſe fuiſſe præſtituros, ſi res etiam evidentes probatiunculis ſtabilirent, quàm ſi eaſdem ſimpliciter proponerent,

nerent, agnoſcendamque menti evidentiam committerent.

Hoc illud eſt, quod Euclidem impulit ad probandum duo trianguli latera ſimul ſumpta eſſe tertio majora. Quamvis hoc ex ipſa lineæ rectæ notione evidens ſit, quæ eſt earum breviſſima quæ inter duo puncta duci poſſunt; & quæ eſt naturalis menſura intervalli, quo punctum à puncto diſtat: quod tamen non foret, ſi omnium linearum breviſſima non eſſet, quæ à puncto ad punctum ducuntur.

Hoc etiam illum compulit, ut Problema demonſtrandum faceret, quod poterat inter poſtulata repoſuiſſe, ſci. *ducere lineam æqualem lineæ datæ.* Quamvis hoc facillimum ſit, imò facilius quam circulum dato radio deſcribere.

Proculdubio hic defectus ex eo ortum duxit, quòd Euclides non conſiderarit omnem certitudinem omnémque evidentiam cognitionum noſtrarum in ſcientiis naturalibus huic principio inniti; *Quicquid in clarà & diſtinctà Ideâ alicujus continetur, poteſt de illo verè affirmari.* Ex quo ſequitur, ſi per ſimplicem tantùm Ideæ conſiderationem, nullis aliis Ideis aſcitis, cognoſci poteſt attributum in illâ Ideâ contineri, propoſitionem debere pro evidenti, & clarâ haberi, quemadmodum ſuperius dictum eſt.

Novi equidem eſſe quædam prædicata, quæ minori negotio cognoſcuntur Ideis ineſſe; quam alia; ſed ſi ineſſe cognoſci poſſunt mediocri attentione, ità ut nullus, cui ſana mens, de eorum connexione poſſit ſeriò dubitare, ſufficere arbitror, ut Propoſitiones ejuſmodi, ex Idearum ſimplici conſideratione enatæ, principiorum loco ſint, quæ demonſtratione non indigeant; Sed ut plurimum brevi aliqua

aliqua explicatione. Ac proinde contendo neminem, qui vel tantillum ad ideam lineæ rectæ attenderit, non eſſe perſpecturum, non tantùm quod à duobus punctis ejus notio dependeat, (quod Euclidis poſtulatum eſt) ſed etiam idque facile & clariſſime, quod, (ſi linea recta rectam ſecet, ſintque in ſecante duo puncta, quorum utrumlibet æqualiter diſtat a duobus punctis in linea ſecta) quod, inquam, aliud in ſecante dari punctum non poſſit, quod non æqualiter diſtet à duobus punctis in linea ſecta aſſignatis. Ex his facile cognoſci poterit quando linea ad lineam erit perpendicularis, ſine angulorum triangulorumque auxilio, quæ tum demum tractari debent, cum multa fuerint demonſtrata, quæ non niſi ope linearum perpendicularium demonſtrari poſſunt.

Obſervatione etiam dignum eſt, maximos Geometras pro principiis ponere Propoſitiones hac noſtra multò obſcuriores. Archimedes etenim pulcherrimas ſuas demonſtrationes huic axiomati inædificavit. *Si duæ lineæ in eodem plano eaſdem extremitates habent; & ſi curvæ vel cavæ ſint verſus eandem partem, contenta minor erit continente*

Fateor equidem, probare id, quod probatione non indiget, vitium videri quam minimum, imò in ſe nullum eſſe: Eſt tamen ſi ea conſideremus, quæ inde ſequuntur. Hinc enim illa naturalis ordinis inverſio oritur, de quo infrà agemus, cum hæc prurigo ea probandi, quæ pro claris ex ſe & evidentibus ſupponi debent, ipſos Geometras adegerit, ad illa tractanda, (ut ſci. iis probandis inſervire poſſent, quæ probari non debebant) quæ poſteà tantum ſecundum naturalem rerum ordinem eſſent reſumenda.

Defe-

Defectus Tertius.

Demonſtrare per impoſſibile.

Hoc genus demonſtrationum, quo quid demonſtratur, non per propria rei principia, ſed per aliquod (ſi res aliter ſeſe haberet,) inde ſubſequunturùm abſurdum, apud Euclidem frequentiſſimum eſt. Cum tamen manifeſtum ſit, tales demonſtrationes aſſenſum quidem noſtrum extorquere, non autem intellectum clarigare: qui tamem ſcientiarum finis præcipuus eſſe debet. Animus enim noſter tranquillus quietùſque non fit, niſi ſciat & rem eſſe, & rationem cur ità ſit, quod non habetur à Demonſtratione deducente ad impoſſibile.

Non tamen omninò rejiciendæ ſunt tales demonſtrationes: nam adhiberi poſſunt ad probandas concluſiones negativas, quæ propriè corollaria tantum ſunt aliarum propoſitionum, vel ex ſe evidentium, vel alias demonſtratarum. Et tunc etiam hoc genus demonſtrationis ad impoſſibile adigens, explicationis potius loco habendum eſt, quàm novæ demonſtrationis.

Tandem dici poteſt haſce demonſtrationes tunc tantùm admittendas, cum aliæ excogitari non poſſunt. Culpa tamen non caret, qui illis utitur ad concluſiones poſitivas probandas. Jam verò multa ſunt in Euclide hoc modo demonſtrata, quæ tamen facili negotio aliter poſſent demonſtrari.

Defectus Quartus.

Demonſtrare per aliena & remota.

Hoc vitium apud Geometras Communiſſimum eſt: parùm illi ſolliciti ſunt, unde probationes accerſant, modò demonſtrativas nanciſcantur; cùm tamen demonſtratio imperfectiſſima ſit, quæ inſtituitur per aliena & remota, à quibus res demonſtratæ ſecundùm naturæ ordinem non dependent. Dictis lucem ab exemplis fœnerabimur. Euclides l. 1. pro. 5. probat triangulum Iſoſceles habere duos angulos ad baſim æquales, ad hoc, latera æqualiter producit, nova hinc triangula fabricatur, quæ demum cum aliis jam factis comparat.

Nunquic autem incredibile non eſt, rem adeò facilem, ac eſt hæc angulorum æqualitas, tantis ambagibus indigere ad ſui probationem. Nunquid quidpiam magis ridiculum, quam hanc angulorum æqualitatem à peregrinis illis angulis deducere; cùm naturalem ordinem ſervanti, & facillimi & maxime naturales modi quàm plurimi ſe offerant illam æqualitatem probantes.

Propoſitio 47. l. 1. quæ probat quadratum baſis angulo recto ſubtenſæ, æquale eſſe quadratis reliquorum laterum, inter Euclideas propoſitiones decantatiſſima eſt. Evidens tamen eſt adductam demonſtrationem naturalem non eſſe, cùm æqualitas quadratorum, à triangulorum æqualitate non dependeat, quod tamen eſt hujus demonſtrationis medium; ſed à linearum proportione, quæ facile poteſt demonſtrari ope ſolius perpendiculi, ab angulo recto ad baſin dimiſſi.

Euclides

Euclides totus ſcatet hujuſmodi demonſtrationibus à remotis & alienis.

Defectus Quintus

Non obſervare naturalem rerum ordinem.

Turpiſſimum Geometrarum vitium hoc eſt; nullum enim illi ordinem ſibi obſervandum rati ſunt, modò priores propoſitiones ita diſponant, quæ poſterioribus poſſint demonſtrandis inſervire; ac proinde veræ methodi regulas negligentes, (quâ docemur à ſimplicibus, & maxime generalibus ſemper ordiri, ut demum ad compoſita & particularia deſcendamus,) omnia confundunt: unà lineas & ſuperficies, triangula & quadrata commiſcent; figurarum ope linearum proprietates demonſtrant, aliáque multa invertunt, unde ſcientiæ pulcherrimæ labes fædiſſima aſpergitur.

In Euclidis Elementis creberrimum eſt hoc vitium. Cum quatuor prioribus libris de extenſo actum fuerit, quinto agitur de proportione omnimodarum generaliter magnitudinum: ſexto extenſum reſumitur: ſeptimo, octavo, & nono de numeris diſſeritur, ut de extenſo demùm agatur in decimo. En præpoſterum omnium ordinem! ſed etiam in particularibus infinities peccat, primum librum orditur à conſtructione trianguli æquilateris, & demum, poſt duas ſupra viginti propoſitiones, generalem methodum præſcribit trianguli conficiendi ex datis tribus lineis rectis, modo duæ ſint tertia majores, quod ex conſtructione traianguli æquilateris ſuper lineâ datâ notum erat.

Nihil

Nihil de lineis perpendicularibus demonſtrat, vel de parallelis, niſi per triangula. Superficierum dimenſiones cum dimenſionibus linearum confundit.

Libro primo pro. 16. demonſtrat, producto latere trianguli, angulum exteriorem majorem altero interiorum oppoſitorum, &, inferius poſt 16. propoſitiones, probat hunc angulum eſſe æqualem duobus rectis.

Exſcribendus nobis eſſet Euclides ſi omnia hujus vitii exempla vellemus adducere.

Defectus Sextus.

Non adhibere diviſiones & partitiones.

Et hujus vitii accuſanda Geometrarum methodus. Non quod Generum de quibus agunt omnes ſpecies non notent, ſed quia id faciunt terminos ſimpliciter definiendo, definitiones tum ſubjiciendo, cum tamen declarare deberent & genus tot ſpecies habere, & plures non poſſe habere; quia Generalis Idea Generis plures recipere differentias non poteſt; quod multum lucis afferret ad generis ſpecieique naturas penitius cognoſcendas.

Exempli gratiâ libro primo Euclidis habentur definitiones omnium ſpecierum trianguli, ſed quis non videt multum claritatis affulſurum, ſi ita illæ proponerentur.

Triangulum dividi poteſt, vel ſecundum latera, vel ſecundum angulos.

Latera ſunt.

(Omnia

vel	Omnia æqualia &	vocat.	*Æquilaterum.*
	Duo tantum æqualia		*Iſoſceles*
	Omnia inæqualia &		*Scalenum.*

Anguli ſunt

vel	Omnes acuti & vocatur *Oxigonum.*
	Duo tantum acuti & tunc tertius eſt.

vel	Rectus,	Et dicitur	*Rectangulus.*
	Obtuſus.		*Ambligonium.*

Præſtat autem, tum demum hanc trianguli diviſionem tradere, cum prius explicatæ & demonſtratæ fuerint generales trianguli proprietates, unde poterit cognoſci duos ſaltem angulos in triangulo debere eſſe acutos, quia tres junctim duobus rectis æquivalent.

Hoc vitium coincidit cum illo inverſi ordinis: non enim debemus de ſpeciebus agere vel eas etiam definire, niſi poſtquam probe ipſum genus cognovimus, præſertim ſi multa de genere dici poſſunt & explicari, ſine ſpecierum mentione.

Caput Decimum.

Reſponſio ad ea quæ hac de re Geometræ reponunt.

QUidam Geometræ credunt has ſe criminationes eluiſſe; cum dixerint, cætera inſuper

Z habenda;

habenda, ſibi ſufficere, ſi nihil proferant, quod non firmiſſimis argumentis evincant, cùm hoc pacto certiſſime noſcant veritatem ſe eſſe aſſequutos, quod illis unice propoſitum erat.

Fatendum quidem eſt tam graves non eſſe hos lapſus, quin adhuc meritiſſimo jure laus ea debeatur illis ſcientiis, quæ generali Mathematicarum nomine cenſentur, quod præ humanis cæteris omnibus optime & accuratiſſime traditæ fuerint: ſolum contendimus etiam aliquid adjici poſſe, quo evadant perfectiores: & quamvis nihil proferre, quod non ſit certum, illis præcipue propoſitum ſit, quidni tamen poſſint inſuper ad modum tradendi maxime naturalem diligentius attendere, quo quæ tradunt altius diſcentium animis inſideant.

Dicant, ſi lubet, ſe genuinum ordinem non curare, ſibi perinde eſſe, modò perſuadeant, (ad quod unice collimant) idque argumentis intrinſecis, an peregrinis & aſcitiis præſtent; non tamen hæc dicendo naturam mentis noſtræ immutabunt, nec efficient, ut cognitio à rerum veris cauſis, veris principiis generata non ſit clarior, plenior, perfectior illâ, quam ab alienis inventitiiſque probationibus emendicamus.

Prætereà, extra omnem controverſiam eſt, & addiſci multo facilius, & memoria felicius teneri ea, quæ legitimo ordine docentur, cùm Ideæ, quæ naturaliter ſibi quaſi catenatim connectuntur, & memoriæ minori cum confuſione committantur, & promptius, ubi opus eſt, ſeipſas quaſi excitent atque evocent.

Quinimò poſſumus dicere ea, quorum notitiam per veras cauſas comparavimus, judicandi potius quàm reminiſcendi facultate conſervari, atque in tantum

tantum fieri noſtra, ut in poſterum illorum non poſſimus oblviviſci. Cum è contra, quæ per demonſtrationes extraneas cognovimus, & facile excidant & difficulter, cùm exciderint in memoriam reducantur, quandoquidem, nobis illarum denuò reperiendarum viam mens noſtra non poſſit commonſtrare.

Fatendum itaque eſt, omninò præſtabilius eſſe hunc ordinem ſervare, quam negligere. Æqui tamen judices hac in parte ſolùm poſſunt dicere; ferendum quidem exiguum incommodum, cùm illud evitari non poſſit, niſi in majus incurramus: atque adeò incommodum quidem eſſe verum ordinem non obſervare, melius tamen eſſe ab illo deſciſcere, quam ea, quæ proponimus, invictis firmiſque rationibus non ſtabilire; quam in errores & paralogiſmos incurrere, dum probationes & argumenta genuina quidem venamur, ſed quæ nec demonſtrativa ſint, nec ab erroris ſuſpicione libera.

Hæc reſponſio eſt rationi quàm maxime conſentanea: Imò fateor cæteris omnibus præferendam eſſe ipſam non errandi ſecuritatem, verumque ordinem negligendum, ſi ille ſervari non poſſit, quin demonſtrationum vires imminuantur, periculumque ſit ne fallamur. Sed illicò non dedero, impoſſibile eſſe utrumque ſimul poſſe haberi; atque adeò in eâ ſententiâ ſum, quod poſſint elementa Geometriæ ita conſcribi, ut in illis omnia ordine naturali tradantur, omnes propoſitiones modis ſimpliciſſimis, & maxime naturalibus probentur, cum tamen nihil non demonſtretur, quàm clariſſime & invictiſſime.

Caput Undecimum.

Methodus Scientiarum ad octo principales regulas reducta.

EX his omnibus quæ modo deduximus, concludi poteſt, ut methodum habere poſſimus abſolutiorem illa, quæ Geometris in uſu eſt, duas trèſve regulas quinis illis, quæ capite ſecundo habentur, eſſe ſuperaddendas; adeò ut omnes regulæ ad octo poſſint reduci.

Harum duæ primæ ad Ideas pertinent, primámque hujus Logicæ partem reſpiciunt.

Tertia & quarta ad axiomata, & ſecundam partem ſpectant.

Quinta & ſexta de ratiocinatione ſunt, & ad tertiam partem referuntur.

Duæ vero ultimæ de ordine ad quartam.

Duæ regulæ definitionum.

Prima, *Nihil in terminis obſcurum vel æquivocum relinquere, quod non definiatur.*

Secunda, *In definitionibus terminos uſurpare vel perfecte notos, vel prius explicatos.*

Regulæ Axiomatum.

Tertia, *Nullum axioma ponere, quod non ſit evidentiſſimum.*

Quarta,

Quarta, *Id pro evidenti acceptare quod mediocri attentione cognoſcitur eſſe verum.*

Regulæ Demonſtrationum.

Quinta, *Omnes Propoſitiones ſubobſcuras probare, ope definitionum præmiſſarum, axiomatum conceſſorum vel propoſitionum demonſtratarum.*

Sexta, *Nunquam abuti terminorum ambiguitate, non ſuffectis, ſaltem mentaliter, definitionibus illos reſtringentibus & explicantibus.*

Regulæ Methodi.

Septima, *Res tractare quantum fieri poteſt ſecundum ordinem naturalem, à generalioribus & ſimplicioribus incipiendo, atque explicando quicquid pertinet ad naturam generis priuſquam ad particulares ſpecies deſcendamus.*

Octava, *Dividere quantum fieri poteſt unum quodque genus in omnes ſpecies, unum quodque totum in omnes partes, unam quamque difficultatem in omnes caſus.*

Hiſce ultimis duabus regulis inſerui hæc verba, *quantum fieri poteſt*, quia ſæpiſſime accidit illas non poſſe rigoroſe obſervari, ſive ob humanæ mentis limites, ſive ob illos, quos çogimur unicuique ſcientiæ aſſignare.

Ex quo fit, quòd explicanda ſæpe ſpecies ſit, non explicato eo omni quod ad genus ſpectat. Sic in Geometria communi, de Circulo agitur, cùm nihil in particulari de lineâ curvâ, quæ circuli genus eſt, traditum fuerit præter ſolam definitionem.

Aliquando illud omne quod de genere dici poteſt, explicari nequit, quia hoc tempus conſumeret; & tunc

tunc ſufficiet quæ libuerit pauca dicere priuſquam ad ſpecies deſcendamus.

Arbitror tamen nos ſcientiam perfectiſſime tradere non poſſe, niſi has regulas non minùs quàm alias ſtricte obſervemus, ſtatuamuſque ab illis non diſcedere, niſi grandi neceſſitate, nec minori emolumento abducamur.

Caput Duodecimum.

De iis quæ per fidem cognoſcimus, ſive illa divina ſint, ſive humana.

QUæ huc uſque expoſuimus, ſcientias pure humanas ſpectant, eaſque cognitiones quæ rationis evidentiæ innituntur. Sed priuſquam ultimam operi manum imponamus, non abs re erit aliquid de alio cognitionis genere ſuperaddere, quæ nec certitudine nec ſuo evidentiæ modulo aliis ſcientiis cedit, eſtque illa cognitio, quam ab authoritate derivamus.

Duobus modis generaliter quicpiam verum eſſe cognoſcimus, altero, per eam quæ ex nobis ipſis eſt, cognitionem, ſive illam ſentiendo, ſive ratiocinando nacti fuerimus; quæ cognitio generali nomine *Ratio* vocitari poteſt, quia ipſorum ſenſuum perceptiones à rationis etiam judicio dependent, vel *ſcientia*, latius ſumpto vocabulo, quam in Scholis ſolet, pro omni cognitione rei à re ipſa derivata.

Alter modus eſt ab authoritate hominum fide dignorum, ita rem eſſe teſtificantium, cum ejus nullam

nullam nos à nobis cognitionem habeamus, Hæc *fides* dicitur ſecundum hanc D. Auguſtini ſententiam, *Quod ſcimus debemus rationi, quod credimus authoritati.*

Sed quemadmodum hæc authoritas duplex eſt vel Dei vel hominum, ita fidei duas ſpecies habemus, *Divinam & humanam.*

In fidem Divinam error cadere non poteſt, quia Deus nec falli poteſt, nec fallere.

Fides humana ex ſe errori obnoxia eſt, quia ex ſacris litteris, *Omnis homo mendax*, fierique poteſt, quod ille ipſe, qui nobis aliquid pro vero affirmat, decipiatur. Nihilominus, prout ſupra annotatum à nobis eſt, aliqua, quorum notitiam per fidem humanam habemus, non minus certa & indubia à nobis credenda ſunt, quam ſi Geometricis demonſtrationibus eſſent ſtabilita. Horum ex numero ea ſunt, quæ cognoſcimus ex teſtimoniis continuis obfirmatiſque multorum hominum, quos moraliter impoſſibile eſt conſpiraviſſe ad aliquid pro vero teſtificandum, quod verum non ſit. Ex. gr. Homines naturaliter adverſatiſſimi ſunt ab Antipodibus vel concipiendis vel credendis; attamen quamvis nunquam fuerimus, ubi adverſa nobis veſtigia moventur, nihilque cognoverimus niſi per fidem humanam, emotis mentibus ut ſimus oportet, ſi credamus Antipodas non eſſe. Citra etiam dementiam affirmari non poteſt Cæſarem, Pompeium, Ciceronem, Virgilium olim nullos fuiſſe, præter inania in fictis ad voluptatem fabulis nomina.

In confeſſo quidem eſt arduum ſæpe eſſe, præciſe dicere, quando fides humana eſt, hanc certitudinem adepta: Et hoc ipſum eſt, quod homines

in duas oppoſitas aberrationes devios abducit, dum hi omni levi rumuſculo fidem proſtituunt; illi inſulſe omnem ingenii vim intendunt ad fidem rebus confirmatiſſimis, modo præjudiciis præconceptis adverſentur, abrogandam. Aliqui tamen limites aſſignari poſſunt, quos prætergreſſa, fides hanc humanam certitudinem nanciſcetur; aliique, citra quos, adhuc in incerto vacillabit; ſpacio intermedio hos inter limites relicto, quod ad certitudinem incertitudinemve eò propius accedet, quò alterutris hiſce limitibus proximius erit.

Si inter duos generales cognoſcendi modos, *rationem* & *fidem*, conparationem inſtituamus, certum erit fidem rationem præſupponere. Nam ſicut aſſerit D. Auguſtinus Epiſtola 122. & alibi ſæpè, nunquam induci poſſemus ad ea quæ ſunt ſuprà rationem credenda, niſi ipſa ratio nobis perſuaderet, quædam eſſe quæ rationabiliter credimus, licet illis comprehendendis pares non ſimus. Quod præcipue de fide divina verum eſt, cum vera ratio doceat, Deum qui eſt ipſa veritas, non poſſe nos fallere in iis quæ de ſe diviniſque myſteriis revelat. Ex quo ſequitur quamvis debeamus *captivare intellectum in obſequium fidei* ut loquitur Apoſtolus Paulus, nos tamen id non facere cæcé & ſine rationis adſtipulatione (ex quo defectu omnes falſæ religiones originem habuere) ſed per cognitionem cauſæ, & quia rationi quam maxime conſentaneum eſt, hoc modo Divinæ nos authoritati captivos ſubdere; cum illa Propoſitis fidem faciat ſufficientibus argumentis, qualia ſunt miracula, aliaque prodigia, quibus fateri cogimur Deum, quæ credenda proponuntur, hominibus revelaſſe.

Secundo loco certum eſt, fidem divinam majorem

rem apud nos authoritatem habere debere, quam ratio, idque ob ipſam rationem, quæ dictat magis certum præferri debere minùs certo: magis verò certum iſt id, quod Deus dicit, verum eſſe, quàm id, quod nobis ratio perſuadet, cùm magis à Dei naturâ abhorreat, quod fallat, quam à noſtra, quod fallamur.

Si tamen velimus res accurate trutinare, quod evidenter per rationem aut ſenſuum fidum internuncium cognovimus, iis nullatenus opponitur, quæ divina fides docet. Sed in hoc hallucinamur, quia nobis perſpectum non eſt ubinam terminanda ſit hæc rationis & ſenſuum evidentia. Ex. ca. Clare in Euchariſtiâ ſenſus commonſtrant, albedinem & orbicularem hoſtiæ formam, ſed an ſubſtantia panis aliudve in cauſa ſit, cur albedinem illamve formam cernamus, ſenſus non docent. Ac proinde fides ſenſuum evidentiæ contraria non eſt, cùm docet quæ oculis ſubjiciuntur à pane non eſſe, qui Sacramento Tranſubſtantiationis in *Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti* mutatus eſt, & cum docet panis ſpecies tantum, ablata ipſa ſubſtantia, remanere.

Pariter ratio dictat unum corpus ſimul in duobus locis eſſe non poſſe, nec duo corpora in eodem loco. Sed hoc intelligendum eſt de naturali corporum ſtatu; nam adverſus ipſam rationem peccaret, qui vanè ſibi fingeret poſſe mentem noſtram, quæ finita, limites omnipotentiæ divinæ, quæ infinita eſt, vel ponere, vel comprehendere, ſcireve quouſque illa poſſit contingere. Sic cum Hæretici ad convellenda fidei myſteria, Trinitatem ſci. Incarnationem, Euchariſtiam &c. impoſſibilitates à ratione petitas obtendunt, evidentiſſime à

ratione deviant, cùm arctis mentis ſuæ cancellis inſulſe nituntur capere Divinæ Omnipotentiæ immenſitatem. Ac proinde omnibus hujus farinæ objectionibus ſufficiet reſpondere, quod Auguſtinus de hac corporum penetratione habet; *Sed nova ſunt, ſed inſolita ſunt, ſed contra naturæ curſum notiſſimum ſunt: quia magna, quia mira, quia divina, & eo magis vera, certa, firma.*

Caput Decimum tertium.

Quædam Regulæ ad rationem bene dirigendam, in credendis eventibus qui à fide humanâ dependent.

RArus bonæ mentis ejuſque facultatis, qua verum à falſo dijudicamus, in ſcientiis ſpeculativis uſus eſt, quibus pauci tenentur pro vitæ inſtituto ſtudium operamque impendere; cum tamen frequentiſſimus ſit & maxime neceſſarius ad ea diſcernenda, quæ paſſim apud homines fiunt.

Non mihi ſermo eſt de illo judicio quo cognoſcimus, ſit ne actio bona aut mala, laude aut vituperio digna; hoc enim ad ethicam ſpectat; ſed tantum de eo, quo de veritate aut falſitate humanorum Eventuum ſtatuimus, (hoc namque ad Logicam ſolum poteſt pertinere) ſive illos ut præteritos, cum agitur de fide quam illis habere debemus, ſive ut venturos conſideremus, cum ſci. timemus ſperamuſve ne accidant, ea quæ ſpes in nobis metuſque enutriunt.

Certum quidem eſt hac de re tradi præcepta poſſe,

poſſe, quæ forſan inutilia non erunt, & quæ prodeſſe poſſunt ad quoſdam errores fugiendos, in quos plurimi cadunt, quia ſatis ad rationis regulas non attendunt.

Primò itaqne latiſſimum diſcrimen ponendum eſt, inter duo veritatum genera, quorum alterum ipſas tantum rerum naturas, incommutabileſque eſſentias, ab exiſtentia abſtractas contemplatur; alterum res exiſtentes & præcipue eventus humanos & contingentes, qui, quando de futuro agitur, poſſunt vel accidere vel non accidere; quando de præterito, poſſunt non fuiſſe. Hoc autem dictum eſto cum relatione ad cauſas proximas, abſtrahendo ab immutabili illo ordine, quo in Divina providentia inveniuntur, quia hinc ille ordo contingentia non tollit; illinc, quùm nobis ignotus ſit, nihil poteſt in noſtris judiciis immutare.

Quemadmodum in veritatibus primi generis omnia neceſſaria ſunt, ità nihil verum, quod verum univerſaliter non ſit; ac proinde concludere debemus id eſſe falſum, quod falſum eſt in aliquo caſu.

Sed ſi ad eandem amuſſim fidem noſtram de eventibus humanis formemus, nunquam non erroneè, niſi fortuitò judicabimus; & in millenos paralogiſmos evagabimur.

Nam cum hi eventus aut accidentia ex naturâ ſua contingentia ſint, ridiculum foret neceſſariam in iis veritatem quærere. Ac proinde is rationis expers foret, qui nihil vellet de talibus credere, niſi quod oſtenſum fuerit ſumma neceſſitate ita ſe habere debere.

Neque minus à ratione aberrabit, qui fidem exigeret noſtram de particulari aliquo eventu, converſione v. g. Regis Sinenſis ad religionem Chriſtianam, ob hanc unicam rationem, quòd illa impoſſibilis

non

non ſit: nam alius ob eandem rationem contrarium poſſet affirmare: clarum itaque eſt nos adhuc non poſſe ad alterutrum credendum determinari.

Debet itaque hic loco axiomatis certi & indubii eſſe, quod ſola rei poſſibilitas ratio ſufficiens non eſt ad fidem generandam; & quod poteſt quid rationabiliter credi, quamvis credatur impoſſibile non eſſe, contrarium accidiſſe. Adeò ut è duobus eventibus, alter tantum credi poſſit contigiſſe, licet uterque poſſibilis cenſeatur.

Quomodò itaque aſſenſum ad hoc potius quam ad illud credendum determinabimus? En regulam!

Ut de rei geſtæ veritate ſtatuamus, feramurque ad hoc potius quàm illud credendum, nude illa, ac in ſe penſitanda non eſt, quemadmodum Geometricam Propoſitionem tractamus, ſed attendendum erit, ad omnes circumſtantias quæ rem factam comitantur, tam externas, quam internas. Internas voco eas, quæ ad ipſam rem pertinent: externas, quæ ad eos, quorum teſtimoniis ad credendum ducimur. Hoc poſito, ſi omnes circumſtantiæ tales ſint, quales rariſſime inveniuntur cùm falſitate conjunctæ, mens noſtra ſponte fertur ad credendum; neque immerito, præſertim in vitæ actionibus dirigendis: hic enim certitudo morali major non exigitur, ſæpiſſime contenti eſſe debemus ea probabilitate, quæ haberi poteſt maxima.

Quod ſi è contrà hæ circumſtantiæ tales ſint, quæ ſæpiſſime adjunctam falſitatem habent, ratio exigit vel ut aſſenſum noſtrum inhibeamus, vel ut falſum judicemus, quod narratur, cùm nullatenus appareat illud verum eſſe, licet aliunde de illius impoſſibilitate omnimoda non conſtet.

Quæritur Ex. ca. an Hiſtoria Imperatoris Conſtantini

ſtantini per Sanctum Sylveſtrum Papam baptizati ſit vera? Veram affirmat Illuſtriſſimus Baronius: falſam Cardinalis Peronius, Spondanus, Petavius, Morinus, cæterique inter Scriptores Eccleſiaſticos doctiſſimi. Si rei factæ poſſibilitati ſolum immoremur, non video, cur debeat rejici: nihil enim habet quod abſolute impoſſibile ſit, imò abſolute loquendo poſſibile omninò eſt, Euſebium qui contrarium aſſerit, in gratiam Arrianorum mentitum eſſe, Patreſque illum ſequutos, illius fuiſſe teſtimonio deceptos. Si tamen regulam modò præſcriptam adhibeamus omneſque diſcutiamus Baptiſmi utriuſque circumſtantias, videbimus illas, quæ ſecundum Baptiſmum comitantur, notas habere veritatis indices, non verò illas, quæ primum. Nam hinc non eſt cur multum fidamus Scriptori tantillæ fidei, quantillæ cenſetur Author Actuum Sancti Sylveſtri, qui tamen unicus inter veteres eſt, qui Conſtantini Romæ baptizati mentionem facit: illinc omninò veriſimile non eſt virum gravem & doctum, qualis Euſebius fuit, vel auſum fuiſſe mentiri in rei celeberrimæ narratione, qualis eſt Baptiſmus primi Imperatoris, qui Eccleſiam in libertatem aſſeruit. Notus enim ille Baptiſmus eſſe debuit univerſo terrarum orbi, etiam tum, cùm ſcriberet, quarto nimirum quintove poſt Imperatoris mortem anno.

Exceptionem tamen patitur hæc regula de poſſibilitatis veriſimilitudiniſque ad aſſenſum ſufficientia. Patitur autem, cùm res ſufficientibus teſtimoniis confirmata, aliunde tamen difficultates recipit, viderique poteſt iis contraria, quæ ab aliis Hiſtoricis narrantur. Nam in hoc caſu ſufficit, ſi ſolutiones ad has repugnantias tollendas allatæ poſſibiles

ſint

ſint & veriſimiles: & eſſet à ratione alienum probationes poſitivas poſtulare; cùm enim res ipſa abunde probata fuerit, iniquum erit tantundem de cæteris circumſtantiis expectare. Aliter dubitari poſſit de millenis narrationibus, iiſque certiſſimis, quarum tamen cùm aliis non minus certis, conſenſionem invenire non poſſumus, niſi per conjecturas, quas impoſſibile erit poſitivis probationibus confirmare.

Exempli cauſa in libris Regum & Paralipomenon quæ narrantur de annis, quos varii Reges Judæ & Iſraelis regnarunt ad conſenſum trahi non poſſunt, niſi Regum aliquibus duo regnandi initia aſſignemus, alterum, vivis, altérum, mortuis parentibus. Si verò quis exigat, ut probemus hunc Regem cum Patre regni ſocietatem habuiſſe, fatendum quidem eſt id nos non poſſe poſitive probare, dicendumque ſufficere, quod id poſſibile ſit, aliaſque ſæpius accidiſſe, ut poſſit hoc jure ſupponi tanquam neceſſaria circumſtantia ad hiſtorias alioquin certas conciliandas.

Quapropter nihil inſulſius quorumdam hujus ſeculi Hæreticorum conatibus ad probandum Divum Petrum Romæ nunquam fuiſſe. Negare, quippe non poſſunt hanc veritatem Scriptorum Eccleſiaſticorum omnium, etiam antiquiſſimorum ut *Papiæ*, *Sancti Dionyſii Corinthii*, *Caii*, *Sancti Irenæi*, *Tertulliani* teſtimoniis firmatam; Cùm tamen nec unus poſſit produci qui id negaverit. Attamen rentur, poſſe ſe hanc veritatem ſolis conjecturis labefactare, cum dixerint D. Paulum non meminiſſe Sancti Petri in Epiſtolis Roma ſcriptis; & quando audiunt illum tunc temporis potuiſſe Roma abfuiſſe, (neque enim ita ſedem illic fixiſſe dicitur, quin

quin ſæpiſſime digreſſus aliis in locis Evangelium diſſeminaverit) oggerunt hoc ſine probatione dici, quod affatim ridiculum eſt, quia cum res geſta, quam nituntur convellere, certiſſimis confirmatiſſimiſque accenſeatur, quæ in Hiſtoriis Eccleſiaſticis narrantur, illorum erat oſtendere, ejus cum ſacris litteris contrarietatem, cum Catholicis ſufficiat umbratiles illas contrarietates eluere: Quemadmodum eluuntur illæ quæ in ſacris litteris reperiuntur, & ad quas tollendas oſtenſum eſt ſufficere ſolam poſſibilitatem.

Caput Decimum quartum.

Hujus Regulæ uſus in Miraculis credendis.

REgula modò explicata proculdubio utiliſſimà eſt ad dirigendam rationem, fidemque in rebus particularibus credendis ſuos intra limites circumſcribendam; cum periculum ſit, ſi ab ea tantiſper aberremus, ne in pernicioſa nimiæ vel credulitatis vel incredulitatis extrema præcipites ruamus.

Sunt, Ex. ca. aliqui, quibus religio eſt de quovis miraculo ſubdubitare, quia ſibi perſuaſere de omnibus eſſe dubitandum, ſi de uno aliquo dubitaverint. Et cum norint omnia Deo poſſibilia eſſe, nihil audiunt quod non jure merito ſibi videntur credere, ſi ab ejus omnipotentia dicatur eſse profectum.

Alii

Alii abſurde rentur ſe ingenii vim oſtendere, cum omnia omninò miracula in dubium vocarint, non alia impulſi ratione, quàm quod aliqua facta inaudiverint, quæ falſa poſteà comperta ſunt, neque videant cur hæc potius, quam illa credant.

Fatendum quidem eſt hiſce illos alios minus malos eſſe, ſed verum itidem eſt utroſque ex æquo male ratiocinari.

Utrique namque hinc & illinc ad locos communes diffugiunt, ſed oppoſitos: Hi ad potentiam bonitatemque Divinam, ad miracula certa & indubia, quibus autumant dubiis & incertis fidem poſſe aſtrui; Illi ad impiorum cæcitatem, apud quos nihil fidem invenit, quod ad ipſorum captum non eſt. Nihil ſane hic habemus, quod in ſe ſincerum non ſit, ſed tamen id totum maximopere invalidum eſt, ad fidem alicui particulari miraculo faciendam. Neque enim Deus illa omnia facit, quæ poteſt facere, neque credendum eſt hoc miraculum contigiſſe, quia alias contigerit. Præterea poſſumus equidem jure ad aliqua ſupra captum noſtrum credendum propendere, non tamen ideò tenemur credere, quicquid hujuſmodi male feriati homines pro libitu finxerint, effutiverintque.

Illi ad locos communes alterius generis divagantur *Veritatis* inquit eorum nonnullus, *& mendacii idem vultus, idem inceſſus, eadem gradationes. Nos utrumque eodem intuemur oculo. Ego ipſe, hac, qua vivo tempeſtate, miracula facta audivi, & quamvis illa inter naſcendum evanuerint, non tamen latere nos poteſt, quam ſibi fidem fuiſſent factura, ſi ſuam vixiſſent ætatem. Sume in manus ſtaminis extremitatem, glomumque quantum lubet, evolve; magis à re minima nihilum diſtare comperies, quam ab hac*

hac minima diſtat res maxima. Jam vero qui cupide inſolentis miraculi informem narrationem hauſere, illius poſteà hiſtoriam narrando retexentes, ex factis ab incredulis objectionibus diſcunt ubinam loci ſita ſit fidei faciundæ difficultas: quem demum locum obducto fucatæ cujuſdam probabilitatis gypſo conſolidant atque complanant. Singularis cujuſpiam error, primo fit error publicus: ac tum demum, inverſa vice, error publicus evadit error ſingulorum. Hunc itaque in modum hæc miraculi ſubſtructio, ab his labefactata, ab illis ſuffulta & per manus aucta, tandem conſurgit: adeo ut teſtis à re geſtà omnium remotiſſimus, viciniore inſtructior evadat; & is qui ultimo rem factam audivit, primo narratore fiat in credendo confirmatior.

En ſane orationem ingenioſam, nec forte inutilem ad nos ſiſtendos, ne omni famæ rumuſculo circumducamur! Sed inſolentis dementiæ eſſet hinc concludere ſuſpectæ fidei illa omnia eſſe, quæ de miraculis narrantur. Nam palam eſt, quæ hic dicuntur, ea tantum ſpectare, quæ, à communi fama hauriuntur, nulla in ipſam famæ originem & cauſam facta inquiſitione: & fatendum quidem eſt, quæ hoc modo noſcuntur, ſtabilem certamque fidem non mereri.

Sed quis non videt poſſe confici locum communem, huic contrarium, & qui ad minimum ei probabilitate non cedat. Nam ſicut quædam miracula, explorata famæ origine, malæ fidei comperiuntur; ita alia ex hominum memoriis, evaneſcunt, vel nullam fidem inveniunt; quia homines illorum certius cognoſcendorum curam laboremque detrectant. Non uni morborum generi mens noſtra obnoxia eſt, pluribus, imò prorſus oppoſitis diſtrahitur. Eſt quædam ſtolida ſimplicitas ea

credens, quæ ſunt maximè incredibilia; eſt ſuperbia non minus fatua, quæ pro falſis illa proſcribit omnia, quæ arctis intellectus ſui cancellis nequit concludere. Sæpe nugaciſſimas nugas curioſe venamur, cum res graves & momentoſas negligimus: falſæ narratiunculæ paſſim circumferuntur, & fidem inveniunt, cùm veriſſimæ vix foras egrediantur.

Pauciſſimis notum eſt ad *Sanctæ Faræ* monaſterium factum hac noſtra tempeſtate miraculum, cum Sanctimonialis, quæ ita cæca fuerat, ut vix illi oculorum orbes ſupereſſent, momento tactis *Sanctæ Faræ* reliquiis viſum recepit; ut mihi conſtat ex viri teſtimonio, cui utraque cæcæ videntiſque conditio nota erat.

Narrat Divus Auguſtinus ſuo ſeculo plurima contigiſſe miracula certa & indubia, quæ tamen ad paucorum notitiam perveniebant, quorumque fama, licet ſtupenda eſſent, & obſervatu digniſſima, vix ex unâ in aliam urbis regionem ſpargebatur. Hinc anſam arripuit ſcriptis mandandi, ac pro concione populo narrandi, ea quæ extra omnem ſuſpicionem certa erant & indubia. Quinimò L. 22. de Civitate Dei obſervat intra biennium, ex quo in honorem Sancti Stephani conſtructum *Hipponi* ſacellum erat, decem ſupra Sexagena contigiſſe miracula, præter alia plura quorum mentio in ſcripta relata non erat, cum tamen & illa ſe certò ſciviſſe teſtetur.

Satis itaque evidens eſt, nihil eſſe à ratione alienius, quàm ex horum communium locorum dictamine ſententiam ferre, cùm de omnibus univerſim miraculis vel acceptandis vel rejiciendis agitur: ſed ad examen vocandæ ſunt omnes illorum particulares

res circumſtantiæ, atque ex illis teſtiumque fide & ſcientia pronunciandum.

Pietas Religioque non exigunt ut quis ſanæ mentis omnia miracula credat quæ in *Legendâ aureâ* vel Metaphraſto narrantur. Tot enim fabulis hi ſcriptores referti ſunt, ut nihil ſit ob Solam ipſorum authoritatem credendum, quod de horum ultimo libere faſſus eſt Eminentiſſimus Cardinalis Bellarminus.

Contendo tamen omnem hominem cui mens ſana, religionis licet expers, ſit, teneri ad ea credenda & pro veris miraculis agnoſcenda, quæ Divus Auguſtinus vel in Confeſſionum libris, vel in illis aliis de Civitate Dei, narrat ſuis ſe oculis vidiſſe, vel quorum notitiam ait ſe habuiſſe ab illis ipſis, quibus ea contigere. Tale illud eſt Cæci illuminati attactu Reliquiarum SS. Gervaſii & Protaſii, inſpectante omni Populo Mediolanenſi. Hujus mentionem facit in Confeſſionibus, & de eo l. 22. cap. 8. hæc verba habet. *Miraculum quod Mediolani factum eſt, cum illic eſſemus, quando illuminatus eſt Cæcus, ad multorum potuit notitiam pervenire, quia & grandis Civitas eſt, & ibi erat tunc Imperator, & immenſo populo teſte res geſta eſt concurrente ad corpora Martyrum Gervaſii & Protaſii.*

Tale illud mulieris in Africâ Sanatæ floribus, qui Reliquias Sancti Stephani tetigerant, ut eodem loco narrat.

Tale miraculum nobilis Feminę à Cancro, ut putabatur, incurabili, ſanatæ per ſignum Crucis, quod ſibi à recens Baptizato imprimi curavit, ſecundum revelationem hac de re habitam.

Tale miraculum erat Pueri ſine Baptiſmatis Sacramento mortui, cujus vitam Mater ſuis à Divo

Stephano precibus quodammodo extorſit, eundem vehementi fide abrepta compellans his verbis: *Sancte Martyr, redde mihi filium; tute noſti me ejus vitam non aliam ob cauſam petere, quam ne æternum Deo careat.*

Si ſupponantur hęc omnia eo, quo referuntur, modo contigiſſe, nemo ſui rationiſque compos poterit in iis digitum Dei non agnoſcere. Ac proinde ad illorum fidem labefactandam quęſtio tantum excitari poteſt de ipſo Divi Auguſtini teſtimonio, affirmarique illum veritatem corrupiſſe ad authoritatem venerationemque Chriſtianæ Religioni apud Ethnicos conciliandam. Sed nec hujus verique ulla ſimilitudo eſt.

Primò quia veriſimile non eſt virum gravem & prudentem voluiſſe mentiri de rebus adeò notoriis & populo manifeſtis. Poterat enim illicò mendacii infinito teſtium numero coargui, quod ad Chriſtianæ religionis dedecus & ignominiam non potuit non cedere. Secundò, quia nemo unquam Auguſtino juratior mendacii hoſtis extitit, cùm integris libris conſtanter doceat non tantum non licere unquam mentiri, ſed etiam horrendo crimine non carere eos, qui etiam ut homines ad fidem facilius alliciant, mentiuntur.

Et hoc illud eſt, quod nos in ultimam admirationem rapere debet, cùm videmus hujus ſeculi Hæreticos, (apud quos Divus Auguſtinus vir eſt illuminatiſſimus & veraciſſimus) non percepiſſe, quando Sanctorum Cultum, Reliquiarumque venerationem pro rebus ſuperſtitioſis & Idololatriæ proximis traducunt, ſe machinamenta erigere ad omnem Religionem funditus evertendam. Nam Meridiano ſole Clarius eſt Religionem carituram

fulcimento

fulcimento Solidiſſimo, ſi miracula ea, qua ad veritatem confirmandam pollent, authoritate exuantur. Nec minus clarum eſt miracula hac authoritate exutum iri, ſi dicantur à Deo cudi in gratiam cultus ſuperſtitioſi & idololatrici. Cum tamen hoc ipſum eſt quod Hæretici moliuntur, dum hinc cultum venerationemque Sanctis Sanctorumque reliquiis exhibere à Catholicis ſolitum ſuperſtitionis inſimulant: illinc nequeunt non agnoſcere Dei amicos quam maxime intimos, qualis ipſis confitentibus fuit Auguſtinus, nobis fidem dediſſe, Deum morbos inſanabiles curaviſſe, cæcos illuminaſſe, mortuos reſuſcitaſſe ad eorum remunerandam pietatem, qui ſanctos invocabant, eorumque venerabantur Reliquias.

Profecto vel hæc unica conſideratio omni homini ſano Religionis prætenſæ reformatæ falſitatem poterit manifeſtare..

In celebri hoc exemplo deducendo, quo decernitur quomodò de rerum geſtarum veritate judicandum ſit, uberior fui, ut illud regulæ loco eſſet in ſimilibus caſibus, quia in talibus ſæpiſſime erramus: Unuſquiſq; enim credit, ut de illis recte ſtatuat, ſufficere ſi locum aliquem communem condat, qui ſæpe effatis conſtat non tantum non veris univerſaliter, ſed ne quidem probabilibus, ſi ad particulares rerum, quæ ſub judicium cadunt, circumſtantias applicentur. Conjungendæ itaque, & unà comparandæ rerum circumſtantiæ, non ſeorſim conſiderandæ ſunt, cum frequenter accidat, ut quod ſecundùm hanc circumſtantiam, falſitatis plerumq; indicem, minus probabile apparet, ſecundum alias omninò verum haberi debeat. Et è contra ut quod verum videtur ſecundum cir-

cumſtantiam aliquam veritatem ut plurimum denotantem, ſecundum alias hanc enervantes falſum debeat pronunciari, uti capite ſequenti explicabitur.

Caput Decimum quintum.

Aliæ Obſervationes de eodem, fide ſci. eventibus præſtandâ.

DE eâ, quæ haberi debet eventibus fide, obſervatio utiliſſima reſtat, atque Eccam! inter circumſtantias, quæ ad examen vocandæ ſunt, ut ſciamus fideſne rei geſtæ danda negandave ſit, quædam ſunt, quas *circumſtantias communes* licebit appellare, quia ſæpiſſime occurrunt, & veritatem ferme ſemper, falſitatem rarò comitem habent. Si his aliæ circumſtantiæ particulares non opponantur, quæ debilitant vel tollunt credibilitatis motiva, à circumſtantiis hiſce communibus oblata, debemus, ſi non certiſſime, ſaltem probabiliſſime judicare rem factam eſſe. Sufficit autem hæc probabilitas, quando ſci. de talibus tenemur ſententiam dicere. Nam ſicut nobis ſatisfacere certitudo moralis debet ubi Metaphyſica haberi non poteſt; ita quando certitudinem moralem plenam aſſequi non poſſumus, ſi ſententia dicenda ſit, quàm optime fecerimus, ſi probabiliſſimam amplexemur, minus etenim probabilem ſine rationis judiciique everſione ſequi non poſſumus.

Si verò hæ circumſtantiæ communes, quæ alias fidem facere potuiſſent, aliis particularibus junctæ ſint, quæ, ut nuper diximus, debilitant motiva credibilitatis

dibilitatis nobis à circumſtantiis communibus oblata, vel ſaltem tales ſunt, quales raró ſine falſitate inveniuntur, hoc caſu ad quid credendum pari ratione non feremur; ſed mens noſtra vel aſſenſum inhibebit, ſi circumſtantiæ communes tantum debilitentur à particularibus; vel judicabimus rem factam non eſſe, ſi tales ſint, quales ordinario falſitatis indicia ſunt. Exemplum habe ad hujus obſervationis clarigationem.

Pleriſque ſtipulationum contractuumque inſtrumentis communis additur circumſtantia, *duorum notariorum ſignaturæ*. Hi publice ad hoc muneris deputantur, horum quàm maxime intereſt falſarios non eſſe, agitur enim non tantum de probitate & famâ, ſed etiam de fortunis & vita: Hæc unica conſideratio, ſi alias contractus circumſtantias perſpectas non habeamus, ſufficit, ut judicemus, poſt deſignatum in inſtrumento tempus, illud confectum non eſſe: Non quod hac in parte fraus ſubeſſe nequeat, ſed quia è millenis contractibus certum eſt, nongentos, nonaginta novem ſinceros eſſe; adeó ut longe probabilius ſit hunc, quem præ manibus habeo contractum, è nongentis nonaginta novem eſſe, quàm è millenis illum unicum qui dolo malo, tempore quàm debuit alio confectus eſt. Quod ſi præterea mihi cognita eſt notariorum integritas, tum certo certius nihil fraudis arbitrabor interceſſiſſe.

Si veró huic communi circumſtantiæ, (notariorum ſci. ſignaturis) quæ ſufficiens erit (modò nullis contrariis circumſtantiis labefactetur) ut credamus contractum ſincerum eſſe & bonæ fidei, alias adjungamus, ut Notarios in munere turpiter ſine ulla conſcientiæ aut famæ cura verſari, illos ex

tali fraude inſignem quæſtum facere potuiſſe, minuetur ſane pondus illud, quod ad animum meum inclinandum habet duorum notariorum ſignatura, non tamen prorſus concludam contractum illum falſum eſſe; ſi vero fraudulentæ hujus anticipationis probationes poſitivæ inſuper accedant, uti ſunt teſtes aliaque argumenta, quale foret, ſi mihi notum ſit virum illum, illo quo dicitur tempore mille aureos mutuo dediſſe, centenos non habuiſſe, judicabo talem contractum mala fide confectum, atque extra rationis oleas evagaretur, qui à me exigeret, ut aliter crederem, fatererque me injuria ſupponere alios contractus, in quibus eadem falſitatis argumenta non cernebam, ſinceros habendos, quia poterunt, non minus quam ille alius, falſi eſſe & ſuppoſititii.

Quod hic dictum eſt quibuſdam controverſiis, quæ Doctos ſæpe exercuere, accommodari poteſt. Quæritur an is operis alicujus author habendus, cujus nomen hucuſque geſſit? an hujus Concilii acta legitima ſint, an ſuppoſititia?

Verum quidem eſt inclinari nos debere ad ſententiam dicendam pro Authore, ad quem diutina operis poſſeſſio pertinuit, & pro Actorum, quæ quotidie legimus, veritate, nec contrarium niſi ob rationes validiſſimas eſſe decernendum.

Quapropter cum vir hoc ſeculo doctiſſimus demonſtrare conatus fuerit Epiſtolam ad Stephanum Papam de Martiano Epiſcopo Arelatenſi quæ divo Cypriano adſcribitur, illius Patris non eſſe, nihil potuit apud Eruditos proficere; Conjecturæ etenim quibus utebatur imbecilliores viſæ, quàm quæ poſſent Divo Cypriano illud opus eripere, quod hucuſque ejus nomen præ ſe tulit, & quod cum cæ-

teris

teris ejuſdem operibus ſtylo ſcriptioniſque modo accuratiſſime quadrat.

Fruſtrà etiam *Blondellus* & *Salmaſius* cum argumento ex Sancti Ignatii Epiſtolis petito, quo Epiſcoporum ſupra Præsbyteros ab ipſis Eccleſiæ naſcentis incunabulis ſuperioritas probatur, reſpondere non poſſent, fruſtrà, inquam, has Epiſtolas, etiam prout impreſſæ extant ab *Iſaaco Voſſio*, & *Vſberio* ex M. S. codice Bibliothecæ Florentinæ, pro ſuppoſititiis & ſpuriis haberi voluere. Quin à ſuæ etiam factionis hominibus refutati ſunt, nec immerito: cùm enim nos eaſdem Epiſtolas habeamus, etiam ipſis fatentibus, quæ ab Euſebio D. Hieronimo, & ipſo etiam Origine citantur, omnino veriſimile non eſt, veras & genuinas Ignatii Epiſtolas in unum à D. Polycarpo collectas evanuiſſe, aliaſque ſubdititias intrà illud temporis ſpacium, quod Divum Polycarpum inter & Originem vel Euſebium interceſſit, comparuiſſe. Præterea hæ Ignatianæ Epiſtolæ ità illam ſanctitatem, ſimplicitatemque referunt, quæ Apoſtolicorum temporum propria eſt, ut ſolæ & inermes ab omni falſitatis & ſuppoſitionis criminatione ſe facile tueantur.

Denique omnes illæ difficultates, quas Eminentiſſimus Cardinalis Peronius adverſus Epiſtolam Concilii Africani ad ſanctum Cœleſtinum Papam de Appellationibus ad ſanctam ſedem faciendis propoſuit, perficere non potuere, quin etiam nunc, ut anteà, illa Epiſtola credatur ab hoc Concilio ſcripta.

Accidit tamen aliquando ut particulares circumſtantiæ plus ponderis habeant ad perſuadendum, quàm hæc diutina poſſeſſio.

Sic licet D. Clementis ad Sanctum Jacobum

Epiſcopum Hieroſolymitanum Epiſtola à Rufino ante annos mille & trecentos verſa fuerit, citaturque à quodam Concilio Gallicano ſub Clementis nomine, tamen vix poſſumus illam ſubdititiam non fateri. Cum enim ante Divum Petrum Jacobus Hieroſolymitanus martyrium paſſus fuerit, fieri non poteſt ut Sanctus Clemens poſt mortem D. Petri, uti in illa ſupponitur, hanc ad eum Epiſtolam ſcripſerit.

Eodem modo, quamvis commentaria in D. Paulum Sancto Ambroſio adſcribantur & citentur à quam plurimis ſcriptoribus ſub ejus nomine, uti & opus imperfectum ſub nomine Sancti Chryſoſtomi. Jam tamen in confeſſo eſt apud omnes, hæc horum Patrum non eſſe, ſed aliorum ex antiquis in multos paſſim errores lapſantium.

Tandem acta Conciliorum Sinueſſani ſub Marcellino, duorum triumve Romanorum ſub Sylveſtro, ac alterius Romani ſub Sixto tertio quæ in manibus ſunt, poſſent nobis horum conciliorum veritatem perſuadere, ſi nihil incongrui continerent, quod in illa non poſſent tempora cadere quibus celebrata perhibentur: aſt tot habent abſona, & ab illis temporibus aliena, ut veriſimillimum ſit, illa falſa eſſe & ſuppoſititia.

Habemus hic quædam obſervanda, quæ prodeſſe poterunt in hoc genere judiciorum. Sed credendum non eſt illa euſque utilia eſſe ut omne ubique errandi periculum tollant: ſolum enim utilia ſunt ad craſſos errores præcavendos, mentemque ita componendam, ſiſtendamque ne communium locorum fallaciis ad judicandum abripiatur, qui cum vagam & genericam veritatem contineant, à ſcopo in particularibus ſæpiſſime aberrant, unde fertiliſſima errorum ſeges luxuriat.

Caput

Caput Decimum Sextum.

Quomodo de futuris contingentibus judicandum eſt.

QUas de præteritis fiximus regulas, ad formanda de futuris judicia facili negotio poſſumus accommodare. Quemadmodum enim rem probabiliter factam judicamus, cùm tales circumſtantias cernimus quales ut plurimum rem talem factam comitantur, ita non minus probabiliter pronunciamus, quidpiam eventurum, cum eas circumſtantias coram videmus, quas ut plurimum tale quid conſequitur. In hunc modum fauſta infauſtáque medici ominantur; de futura Belli alea Imperatores judicant, cæterique mortales cæteris de rebus contingenter futuris pronunciant.

Si vero agatur de iis eventibus, quorum pars aliqua ipſi futuri ſumus, quos impedire aut promovere noſtro ſtudio curave poſſumus: noſtrum pleriſque accidit, ut in errores ruamus eò doloſiores, quò magis videntur rationem aſtipulatricem habere. Quippe vel lucri quod cupimus, vel jacturæ quam timemus magnitudinem tantum habemus præ oculis, non conſiderantes quàm probabiliter aut veriſimiliter ea nobis obventura ſunt, quæ timemus aut ſperamus.

Sic cum aliquod grande malum extimeſcimus, quale eſt vitæ fortunarumque jactura, prudentiæ partes arbitramur, nullam non adhibere cautiunculam ad illam averruncandam. Sic, ſi bonum ejuſmodi

ejuſmodi ſit, puta lucrum centies millenorum aureorum, credimus viri ſapientis eſſe, omnem fortunæ aleam, modò id parvo conſtet, experiri, licet ſpes quam minima, veriſimilitudo pene nulla ſit nos ſecunda fortuna uſuros.

Non abſimili ratiocinatione deluſa è primariis mulier nobilis, cum audiviſſet quoſdam laquearis caſu obrutos miſere interiiſſe, nullas in poſterum ædes ingredi voluit, quas prius per famulos non exploraverat. Quinimo ita ſibi perſuaſerat, ſe hac in parte ex ipſiſſimæ rationis præſcripto agere, ut cæteros omnes, qui idem non deſipiebant, imprudentiæ coargueret.

Hujuſmodi etiam argumenti fallacia decepti, quò valetudinem impenſius tueantur, ad immodicas intempeſtivaſque cautiones & mollitias plures ſe condemnant: alii eandem ob rationem evadunt miſere increduli. Cum enim aliquando ludificati fuerint, credunt in poſterum nunquam non aliis in rebus ſe ludificatum iri. Hinc etiam tot eas ad ſortes (quæ *Lotteries* gallice dicuntur) gregatim convolant. Quid? aiunt, unius periculo aurei millenos lucrari, nunquid res quæſtuoſiſſima eſt? Unuſquiſque credit ſe fortunatum illum fore, cui ſors ſecunda obveniet, qui futurus erit *dives amica Hercule*. Nemo conſiderat ſi pro uno, v, g. aureo ſortes, aureos vigeſies mille promittant, trigeſies millies probabilius eſſe, quod unuſquiſque in particulari nihil omnino auferet, quam quod propoſito pignore potietur.

Atque ecce hujus ratiocinationis vitium! Ut decernamus quid faciendum ſit, ut bonum aſſequamur, malum evitemus, non tantum bonum malumque in ſe debemus conſiderare, ſed, qua votorum ſpe

ſpe illud ſequimur, hoc fugimus; horumque omnium ad invicem proportionem Geometrica accuratione oportet penſitare atque comparare. Ab exemplo hæc fient clariora.

In ludo decem viri denos deponunt aureos, ſinguli ſingulos; quos omnes unus poſteà lucratur, cæteris ſpe fruſtratis. Hic, uti videtur, unuſquiſque unius aurei periculo ludit, cum poterit denos acquirere. Si lucrum & jacturam in ſe ſolum conſideremus, videri poſſunt omnes non ſine fœnoris ſpe ludere. Conſiderandum tamen eſt, quemadmodum unuſquiſque novem aureos lucrifacere poteſt, atque unicum tantum perdere, ita novies probabilius eſſe, unumquemque ſui aurei jacturam facturum, quam quod novenos lucrabitur: atque ita quemadmodum unuſquiſque ſperat ſe novem poſſe acquirere, cum tantum unicum poſſit perdere, ità probabilitas perdendi decem gradus habet, & illa acquirendi, unicum, quòd hinc inde lucri & jacturæ ſpes metuſque prorſus æquat.

Omnes ludi, in quibus ſortes hoc pacto æquiparantur, quantum communis ludorum natura patitur, æqui ſunt & juſti, qui hanc ſortium æqualitatem non habent, manifeſtè iniqui. Atque hinc palam fit, illa ludorum genera, quæ *Loteries* dicuntur, omninò illicita eſſe. Cum enim ſortium quæſtuarius arbiter & Cuſtos, ex omni depoſito partem, ut plurimum, decimam ſibi pro ſuo jure ſeponat, fit ut cætera ſortientium turba non aliter pecuniis emungatur, quàm ſi quis in ludo, ubi æqualis utrinque, id eſt, eadem lucrandi atque perdendi ſpes eſt, novenis nummis denos opponeret. Jam verò, cum hoc in damnum omnibus luſoribus cedat, cedet & ſingulis, cùm hinc eveniat, ut perdendi

probabili-

probabilitas ipſam acquirendi ſpem plus ſuperet, quàm ſperatum lucrum excedat illud detrimentum, (jacturam puta depoſiti) cujus periculo ludens exponitur.

Aliquando tantula ſpes apparet lucrandi, ut omninò præſtat fortunam non experiri, licet montes aurei poſſint, vel aſſis unius periculo comparari. Dementis enim eſſet vel viginti denarios deponere ſpe acquirendi decies centena librarum millia, aut regni cujuſpiam comparandi, eo caſu, quo puerulus formas litterarum typographicas tali protinus ordine fortuitò diſponeret, qualis nobis viginti priores Virgilianæ Æneidos verſus deſcriberet. Quinimò pauciſſima effluunt momenta, quibus non pluris perdendi periculum ſubimus, quàm Rex hac, quam dixi, conditione Regnum in ludo oppignerans.

Poterunt quidem hæ conſiderationes minutulæ atque inutiles videri; quinimò tales revera ſunt, ſi hic gradum figamus: aſt ſi ulterius progrediamur, poſſunt illæ in rebus maximis uſui eſſe quàm maximo; idque præcique ad ſpes metusque noſtros intrà rectæ rationis limites coercendos atque moderandos. Sunt ex. gr. plurimi, qui audito tonitru miſere pallent trepidantque. Quod ſi hic Cœli fragor Dei mortiſque meditationem inducit, eia! bene eſt; neque ſanè in his meditandis nimii eſſe poſſunt. Si verò ſolius Mortis à fulmine periculum illud ſit, quod eos tanta formidine exanimat, difficile non erit oſtendere, quantum illi deſipiant. Nam è vigeſies centenis hominum millibus, inſolens eſt ut vel unus de cœlo tactus intereat: imò affirmare poſſumus inter neces violentas, vix ullam fulminatione infrequentiorem. Cùm itaque timor mali creſcere minuique debeat, ſecundum tum magni-

tudinem

tudinem mali, tum etiam probabilitatem ut ita dicam, *futuritionis*, quemadmodum fulmen inter cauſas mortis rariſſimum, ita ex omnibus quam minime timendum, cùm inſuper ille timor nihil conferat ad vitam in illo articulo ſoſpitandam.

Hinc non tantum rationes peti poſſunt ad illorum errores corrigendos qui in valetudine curanda moroſe & intempeſtive cauti ſunt, (docendi quippe erunt hanc cautionum farraginem majus malum eſſe, quàm mali ipſius tanto diſtantis intervallo periculum) ſed etiam ad tot alios in rationis orbitas reducendos, qui non aliter cæteris in rebus diſcurrunt. Periculi hoc, aiunt, plenum eſt, ergo & malum; illud quæſtuoſum, ergo & bonum. Non enim ex periculo & ſpe quæſtus, ſed ex horum ad invicem comparatione pronunciandum eſt.

Ea eſt finitorum natura, ut poſſint quantumvis magna ſuperari à minimis ſi hæc, quantum ſufficit, multiplicentur, vel ſi hæc parva, eventus veriſimilitudine plus magna ſuperent, quam ab illis magnitudine ſuperantur. Atomus quippe minima rem maximam ſuperare poteſt, ſi multiplicetur, & bonum, quod proſequimur, ſi ita ſit obtentu difficile, ut parvum minus ſuperet magnitudine, quàm à parvo ſuperatur facilitate. Idem dicendum de malis, quæ timemus, id eſt, malum minimum etiam maximo malo (ſi infinitum illud non ſit) gravius eſſe poteſt, ſi parilis inter illa proportio ſit.

Solis infinitis, qualia *æternitas æternaque ſalus*, nulla temporalia poſſunt æquiparari, & quæ proinde in eadem bilance penſitari non debent. Quapropter minimus facilitatis gradus ad æternam ſalutem conſequendam omnibus bonis temporalibus certiſſime præferendus eſt; minimumque damnationis

tionis periculum, præ omnibus hujus vitæ infortuniis, ſi ſolum ut mala conſiderentur, ſtudioſe cauteque declinandum.

Atque hoc quoſque prudentes ſapienteſque ad hanc, qua Logicam noſtram finiemus, concluſionem poterit deducere, *Nihil* ſci. *ſtultius, nihil inſenſatius eſſe, quàm vitam, vitaque data ſpacia aliis rebus conquirendis prodigere, quam quæ prodeſſe poſſunt, ad aliam vitam interminabilem aſſequendam.* Quandoquidem bona malaque hujus vitæ nihil ſint ad bona & mala alterius, cùm inſuper & periculum, ne in mala ruamus, maximum ſit, nec minor bonorum acquirendorum difficultas.

Qui hanc ex his concluſionem eliciunt, illamque in vita regenda ſequuntur, prudentes ſunt, ſapientes ſunt, licet in rebus ad ſcientias indocte ratiocinentur: qui verò hanc non eliciunt, quamvis cæteris in omnibus oculatiſſimi ſint & ſapientiſſimi, tamen à ſacris litteris pro ſtultis & inſenſatis habentur, atque in malos uſus Logicam, rationem, & vitam pervertunt.

Finis Logicæ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX

INDEX

DISSERTATIONUM ET CAPITUM.

INterpres Lectori Latinus Latino.
Authoris Monitum.

Diſſertatio prima Procemialis,
In qua nova hujus logicæ conſcribendæ conſilium explicatur. Pag. Prima.

Diſſertatio ſecunda Procemialis,
In qua iis objectionibus occurritur, quæ contra hanc Logicam facta ſunt. XIV.

Logica ſive Ars Cogitandi. Pag. 1.

Pars prima.

IN qua habentur conſiderationes, circa Ideas ſive circa primam mentis Operationem, quæ Apprehenſio dicitur. 3

Capur Primum.
De Idearum Natura & Origine. 4

Caput Secundum.
De Idearum Objectis. 15

Bb

Caput

Caput Tertium.

De decem Categoriis Ariſtotelis. 17

Caput Quartum.

De Idearum Compoſitione ſeu ſimplicitate: in quo de modo cognoſcendi per Abſtractionem ſive Præciſionem 20

Caput Quintum.

De Idearum Vniverſalitate, Particularitate, & Singularitate. 23

Caput Sextum.

De quinque Vniverſalibus, Genere, Specie, Differentia, Proprio, & Accidente. 26

Caput Septimum.

De terminis complexis, eorumque Vniverſalitate & Particularitate. 33

Caput Octavum.

De Idearum Claritate & Diſtinctione, earundemque Obſcuritate & Confuſione. 40

Caput Nonum.

Idearum Confuſarum & Obſcurarum quædam Exempla ex Ethica deſumpta. 48

Caput Decimum.

De aliâ Confuſionis in Cogitationibus & Ratiociniis cauſa; quod ſci. Ideæ verbis ſint alligatæ. 57

Caput Undecimum.

De remedio Confuſionis in Cogitationibus & Ratiociniis noſtris ex nominum confuſione naſcentis: De nominum Definiendorum utilitate: deque differentia inter Definitionem rei, & Definitionem nominis. 60

Caput Duodecimum.

Quædam magnopere obſervanda circa Definitiones nominum. 66

Caput Decimum Tertium.

De Definitionibus Nominum alterius generis, per quas ſignificationes notantur ſecundum uſum communem. 70

Pars

Pars Secunda.

Continens Conſiderationes ab hominibus factas circa propria Judicia. 79

Caput Primum.

Quid ſit Propoſitio: de quatuor generibus Propoſitionum. ibidem.

Caput Secundum.

De Propoſitionum idem Subjectum, idemque Prædicatum habentium Oppoſitione. 83

Caput Tertium.

De Propoſitionibus ſimplicibus & compoſitis: Eſſe Propoſitiones quæ Compoſitæ videntur cum non ſint, quas complexas licet appellare: De complexis tum ſubjecto tum prædicato. 86

Caput Quartum.

De Natura Propiſitionum incidentium, quæ partem Propoſitionum complexarum conſtituunt. 89

Caput Quintum.

De falſitate quæ tum in terminis complexis, tum in Propoſitionis incidentibus invenitur. 94

Caput Sextum.

De Propoſitionibus complexis ſecundum Affirmationem & Negationem: deque harum Propoſitionum ſpecie, quas Philoſophi Modales vocant.

Caput Septimum.

De diverſis Propoſitionum Compoſitarum generibus. 102

Caput Octavum.

De Propoſitionibus ſenſu compoſitis. 109

Caput Nonum.

Obſervationes quædam ad Prædicata & Subjecta inveſtiganda

ganda in quibuſdam Propoſitionibus, quamodis minus uſitatis efferuntur. 117

Caput Decimum.

Aliæ Obſervationes ad inveſtigandum an Propoſitio ſit univerſalis aut particularis. 120

Caput Undecimum.

De binis Propoſitionum generibus ad ſcientias comparandas maxime neceſſariis; Diviſione ſci. & Definitione: & primum de Diviſione.

Caput Duodecimum.

De ea Propoſitione qua Definitio rei dicitur. 133

Caput Decimum Tertium.

De Converſione Propoſitionum: ubi penitus inquiritur in Naturam Negationis & Affirmationis, à qua hac converſio dependet & primo de Natura Affirmationis. 137

Caput Decimum Quartum.

De Converſione Propoſitionum Affirmativarum. 141

Caput Decimum Quintum.

De Natura Propoſitionum Negativarum. 143

Caput Decimum Sextum.

De Converſione Propoſitionum Negativarum. 145

Pars Tertia.

D*E Diſcurſu ſive de' Ratiocinatione.* 147

Caput Primum.

De Natura Ratiocinationis, deque diverſis ejuſdem generibus. 148

Caput Secundum.

Diviſio Syllogiſmorum in ſimplices & compoſitos, & ſimplicium in incomplexos & complexos. 151

Caput Tertium.

Regulæ Generales Syllogiſmorum ſimplicium incomplexorum. 153

Caput

Caput Quartum.

De Syllogiſmorum modis & figuris generatim: poſſe eſſe plures figuras quam quatuor. 161

Caput Quintum.

Regulæ, Modi & Fundamenta Figuræ primæ. 165

Caput Sextum.

Regulæ, Modi & Fundamenta Figuræ ſecundæ. 169

Caput Septimum.

Regulæ, Modi & fundamenta Figuræ tertiæ. 173

Caput Octavum.

De modis quartæ Figuræ.

Caput Nonum.

De Syllogiſmis complexis quomodo poſſunt ad Syllogiſmos communes reduci examinarique per eaſdem regulas. 181

Caput Decimum.

Principium generale, cujus ope ſine ulla ad figuras aut modos reductione ſtatui poteſt de omni Syllogiſmo legitimuſne an vitioſus ſit. 189

Caput Undecimum.

Applicatio hujus generalis Principii ad quoſdam Syllogiſmos qui videntur intricatiores. 193

Caput Duodecimum.

De Syllogiſmis Conjunctivis. 198

Caput Decimum Tertium.

De Syllogiſmis quorum concluſiones ſunt Hypotheticæ. 204

Caput Decimum Quartum.

De Enthymemate & Propoſitionibus Enthymematicis. 209

Caput Decimum Quintum.

De Syllogiſmis Compoſitis ex pluribus quam tribus Propoſitionibus. 211

Caput Decimum Sextum.

De Dilemmate. 214

Caput Decimum Septimum.

De Locis, ſive de Methodo inveniendi argumenta: & quam inutilis ſit hæc Methodus. 217

Caput Decimum Octavum.
Diviſio Locorum in Grammaticos, Logices, & Metaphyſicos. 223

Caput Decimum Nonum.
De diverſis vitioſarum ratiocinationum generibus quæ Sophiſmata nuncupantur. 230

Caput Vigeſimum.
De vitioſis ratiociniis in vitâ civili, ſermoneque communi. 255

Pars Quarta.

DE *Methodo.*

Caput Primum.
De Scientia: illam dari: quæ mente cognoſcuntur certiora eſſe, quam quæ ſenſu, quædam eſſe quæ mens humana capere non poteſt: de utilitate ex hac neceſſaria ignorantia enaſcente. 298

Caput Secundum.
De duabus Methodis Analyſi & Syntheſi. Exemplum Analyſeos. 309

Caput Tertium.
De Methodo Compoſitionis: & ſpecialiter de ea quæ Geometris in uſu eſt. 319

Caput Quartum.
Specialior harum regularum explicatio: & primò illarum quæ definitiones ſpectant. 322

Caput Quintum.
Geometras non ſemper bene intellexiſſe diſcrimen quod eſt inter definitiones rerum & nominum. 327

Caput Sextum.
De Regulis Axiomata ſpectantibus, id eſt, de Propoſitionibus claris & evidentibus. 331

Caput

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Caput Septimum.

Quædam Axiomata valde utilia & quæ principiorum loco eſſe poſſunt ad graviſſimas veritates demonſtrandas. 339

Caput Octavum.

De Regulis pertinentibus ad demonſtrationem. 342

Caput Nonum

De quibuſdam defectibus in Geometrarum Methodo paſſim obviis. 345

Caput Decimum.

Reſponſio ad ea quæ hac de re Geometræ reponunt. 353

Caput Undecimum.

Methodus Scientiarum ad octo principales regulas reducta. 356

Caput Duodecimum.

De iis quæ per fidem cognoſcimus ſive illa Divina ſit, ſive humana. 358

Caput Decimum Tertium.

Quædam Regulæ ad rationem bene dirigendam in credendis eventibus qui à fide humana dependent. 362

Caput Decimum Quartum.

Hujus Regulæ uſus in miraculis credendis. 367

Caput Decimum Quintum.

Aliæ Obſervationes de eodem: fide ſci. eventibus præſtanda. 374

Caput Decimum Sextum.

Quomodo de futuris contingentibus judicandum eſt. 379

FINIS.